

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

Навчальний посібник

За редакцією професора, д.е.н. Семенова В.Ф.

Одеса
Атлант
2010

УДК:338.48:908(075.8)

ББК:65.433.я73

С 30

ISBN 978-966-2361-15-5

В.Ф. Семенов "Туристичне країнознавство" (N1/11-5231 від 16.06.10), Одеський державний економічний університет.

Рецензенти:

Бельтюков Є.А., завідувач кафедри економіки підприємств Одеського національного політехнічного університету д.е.н., професор;

Ковальов В.Г., завідувач кафедри менеджменту природоохоронної діяльності Одеського державного екологічного університету д.е.н., професор;

Гродзинська І.О./професор кафедри економіки туризму Одеського державного економічного університету, д.е.н./професор.

Туристичне країнознавство: Навчальний посібник / За ред.

В.Ф.Семенова./- Одеса, «Атлант» ОДЕУ, 2010р. – 340 с.

Авторський колектив:

Семенов Василь Федорович, д.е.н., професор: редакція, теми усі, вступ, тестові завдання;

Стеценко Сусанна Василівна, старший викладач: теми 3, 4, контрольні запитання, бібліографія;

Олійник Валентина Дем'янівна, викладач: теми 7, 8, термінологічний словник, тестові завдання;

Начальний посібник «Туристичне країнознавство» вміщує в собі інформацію про специфіку розвитку суспільства, економіки, культури, туризму в різних туристичних регіонах і окремих країнах. Туристичне країнознавство розглядає туристичну привабливість регіонів і країн світу, виявляє туристичні ресурси країн, причинно-наслідкові особливості формування тих чи інших туристичних центрів, тенденції розвитку туризму у світовому просторі.

Навчальний посібник умовно складається з двох частин: у першій - розглядаються предмет, об'єкт туристичного країнознавства, розкриваються сучасна картина світу, сутність процесів що відбуваються в ньому, теоретичні засади загального та туристичного країнознавства. У другій частині містяться характеристики країн світу, їхніх туристичних районів та найбільш привабливих туристичних об'єктів.

Для закріплення навчального матеріалу наводяться контрольні питання та тести. Посібник відповідає програмі навчальної дисципліни "Туристичне країнознавство" і призначено для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають туризм, економіку та управління цією галуззю. Навчальний посібник буде корисним також для аспірантів та викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
------------	---

Тема 1. Туристичне країнознавство як наука. Сучасна система країн світу

1.1. Предмет та основні завдання туристичного країнознавства.....	11
1.2. Географічне положення та кордони країн.....	13
1.3. Сучасна система країн світу та їхня типізація	16
1.4. Форми правління та види адміністративно-територіального устрою країн світу.....	26
1.5. Внутрішня будова держави.....	32
Контрольні запитання.....	36
Тестові завдання.....	36

Тема 2. Сучасні світові процеси

2.1. Цивілізаційний підхід до вивчення країн сучасного світу.....	39
2.2. Глобалізація. Міжнародна інтеграція.....	50
2.3. Геоекономіка і геополітика.....	59
2.4. Регіоналізація: сучасні підходи до поділу світу та окремих країн на регіони.....	64
2.5. Регіони світу.....	68
Контрольні запитання.....	71
Тестові завдання.....	72

Тема 3. Країни Європи

3.1. Загальна характеристика Європи.....	76
3.2. Регіони Європи.....	78
3.3. Значення ЄС у розвитку економіки Європи.....	83
Контрольні запитання.....	87
Тестові завдання.....	88

Тема 4. Федеративна республіка Німеччина

4.1. Головні чинники та показники розвитку країни.....	89
4.2. Туристичні чинники та ресурси.....	92

Контрольні запитання.....	99
Тестові завдання.....	100

Тема 5. Італія (Італійська Республіка)

5.1. Загальна характеристика соціально-економічного розвитку країни.....	101
5.2. Туристичні центри країни.....	105
Контрольні запитання.....	110
Тестові завдання.....	111

Тема 6. Велика Британія (Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії)

6.1. Загальна характеристика країни.....	113
6.2. Історико-культурний ресурс країни.....	117
Контрольні запитання.....	120
Тестові завдання.....	120

Тема 7. Франція

7.1. Основні показники розвитку країни.....	121
7.2. Туристична індустрія країни.....	126
Контрольні запитання.....	132
Тестові завдання.....	133

Тема 8. Російська Федерація

8.1. Основні фактори розвитку країни, структура економіки.....	134
8.2. Туристичні ресурси.....	142
Контрольні запитання.....	147
Тестові завдання.....	148

Тема 9. Країни Азії

9.1. Сучасний стан і загальна характеристика країн Азії.....	149
9.2. Регіони Азії.....	151
Контрольні запитання.....	158
Тестові завдання.....	158

Тема 10. Індія

10.1 Особливості соціально-економічного розвитку країни.....	161
10.2 Визначні пам'ятки культури країни.....	163
Контрольні запитання.....	170
Тестові завдання.....	170

Тема 11. Китай (Китайська Народна Республіка)

11.1. Передумови та показники розвитку економіки країни.....	172
11.2. Туристичний потенціал країни.....	175
Контрольні запитання.....	183
Тестові завдання.....	183

Тема 12. Японія

12.1. Фактори та показники розвитку країни.....	185
12.2. Культурні цінності країни.....	189
Контрольні запитання.....	193
Тестові завдання.....	194

Тема 13. Країни Америки

13.1. Країни Північної Америки.....	195
13.2. Нові індустріальні країни Латинської Америки.....	196
13.3. Інтеграційні процеси в Америці.....	199
Контрольні запитання.....	200
Тестові завдання.....	200

Тема 14. США

14.1. Принципові риси розвитку економіки.....	202
14.2. Історико-культурні ресурси країни.....	205
Контрольні запитання.....	212
Тестові завдання.....	213

Тема 15. Канада

15.1. Особливості розвитку країни.....	215
15.2. Туристичні ресурси.....	219

Контрольні запитання.....	225
Тестові завдання.....	226

Тема 16. Мексика (Мексиканські Об'єднані Штати)

16.1. Особливості розвитку економіки країни.....	227
16.2. Туристичні чинники та ресурси.....	231
Контрольні запитання.....	235
Тестові завдання.....	235

Тема 17. Країни Африки

17.1. Характеристика Африки.....	236
17.2. Галузева структура.....	238
17.3. Регіони Африки.....	240
17.4. Проблеми соціально-економічного розвитку африканських країн.....	245
Контрольні запитання.....	246
Тестові завдання.....	246

Тема 18. Південно-Африканська Республіка (ПАР)

18.1. Передумови та фактори розвитку країни.....	248
18.2. Основні аспекти розвитку туризму в ПАР.....	252
Контрольні запитання.....	257
Тестові завдання.....	258

Тема 19. Країни Австралії та Океанії

19.1. Австралійський Союз. Соціально-економічний огляд, передумови, потенціал та розвиток туристичної індустрії.....	260
19.2. Нова Зеландія.....	269
19.3. Океанія.....	272
Контрольні запитання.....	275
Тестові завдання.....	276

Тема 20. Країни з високим рівнем розвитку туризму.

Короткий огляд.

20.1. Іспанія.....	278
20.2. Ізраїль.....	292
20.3. Таїланд.....	296
Контрольні запитання.....	299
Тестові завдання.....	299
Термінологічний словник.....	301
Література.....	334
Предметний показчик.....	337

ВСТУП

Стрімкі економічні та соціальні процеси, які відбуваються у світі країн, а саме глобалізація, регіоналізація, приватизація, трансформація спонукають до постійної й глибокої обізнаності в цій сфері студентів вищих навчальних закладів, особливо тих, хто навчається за економічним фахом. Студенти повинні добре розуміти сучасний світ, його структурні особливості, володіти інформацією про окремі країни. Для всього цього існує наука «Країнознавство», яка має певну розгалуженість залежно від мети вивчення країн. Це синтетична наукова дисципліна, яка вміщує багато напрямків пізнання країн світу, синтезує та узагальнює різноманітні дані про політичну, економічну, соціальну, культурологічну сферу життєдіяльності суспільства, світу в цілому, окремих регіонів, держав та країн.

Важливою складовою частиною загального країнознавства є *туристичне країнознавство*, яке покликане вивчати розміщення міжнародних туристичних ресурсів, центрів туризму; соціально-економічні умови; природні, культурні ресурси країн і регіонів світу; міжнародні здобутки щодо вирішення геополітичних, етно-релігійних, соціально-економічних та інших питань, які є предметом як загального так і туристичного країнознавства.

Розвиток туристичного країнознавства пов'язаний зі змінами в політичній і соціально-економічній ситуації, переходом на засади ринкової економіки і демократизацією суспільного життя в нашій державі, входженням України до світового співтовариства, яке супроводжувалось розширенням різноманітних контактів, у тому числі й завдяки туристичним комунікаціям.

Туризм як суспільне явище, притаманне людству, особливо розвинувся в другій половині ХХст., втягуючи в туристичний процес все більше й більше країн, все більше й більше людей. До середини 80-х років наша країна брала участь у світовому туристичному процесі обмежено й опосередковано та мала зовсім інший досвід туристичної діяльності – заідеологізований, зорієнтований на власний стандарт обслуговування. Із настанням

незалежності громадяни України отримали можливість побувати не тільки в різних куточках власної країни, а й за її межами, ознайомитись з побутом, життям, економікою та культурою інших країн. Контакти українців зі світом стали широкими й інтенсивними.

Розширення світових контактів, входження на всіх рівнях до світового співтовариства змінює соціальні орієнтири, стиль життя, дає потужний імпульс для розвитку туристичного країнознавства, адже саме ця дисципліна дає широке уявлення про країни й регіони світу, їхні взаємозв'язки, взаємодію та взаємозалежність. Менеджер туризму, який вивчив туристичне країнознавство, набуває тим самим ґрунтовних знань про особливості функціонування економіки країн світу, їхні туристичні ресурси, ринки туристичних послуг. Усе це дає змогу в практичній діяльності менеджера туризму приймати не тільки оперативні, а й стратегічні рішення, сприяє підвищенню конкурентоспроможності такого спеціаліста.

Навчальний посібник «Туристичне країнознавство» покликаний допомогти студентам оволодіти знаннями щодо особливостей політичної, соціальної та економічної карти світу, господарства, природних, людських та, особливо, туристичних ресурсів туристичної привабливості окремих країн.

У навчальному посібнику достатньо широко, чітко й у доступному викладенні наведені, по-перше, загальні характеристики світових економічних процесів – глобалізації й регіоналізму виробництва, його локальних, регіональних та світових загальних чи секторальних криз, нерівномірності розвитку країн та їхніх систем, небувалі міграції робочої сили, інвестицій і капіталів, зростання багатонаціональних компаній, розвиток малого і середнього бізнесу. По-друге, у навчальному посібнику на досить великому фактичному матеріалі, запозиченого головним чином з авторитетних вітчизняних та зарубіжних видань, автори-укладачі розкривають найважливіші особливості та деякі тенденції розвитку країн як у розрізі регіонів, так і окремо кожну з найтипівіших країн відповідного

регіону. При цьому враховано теоретичні погляди та практичні висновки вітчизняних і зарубіжних спеціалістів у галузі світової економіки та окремих економік країн і регіонів світу.

У тексті посібника наводиться інформація, пов'язана з діяльністю міжнародних інститутів – ООН, МВФ, ЄС, ОПЕК та ін. З пізнавальною метою подані й інші матеріали, наведені у вигляді таблиць, які характеризують ВВП та інші показники на душу населення – від багатих країн до найбідніших. Посібник знайомить студентів зі змістом демографічної ситуації у світі та окремих країнах, показниками виробництва найважливіших видів продукції, із природою й культурою країн і народів світу.

Навчальний посібник «Туристичне країнознавство» із його теоретичними висновками, новими статистичними та фактичними матеріалами може бути використаний як посібник студентами всіх факультетів, усіх спеціальностей. Необхідний цей посібник студентам, що навчаються за спеціальністю „Економіка та управління туризмом”.

Посібник складається з 18-ти тем, які умовно можна розділити на два блоки: основи туристичного країнознавства та сучасна система країн світу; регіони та провідні країни світу. В кінці кожної теми студентам пропонуються завдання для самостійної роботи й тести для перевірки знань.

Тема 1. Туристичне країнознавство як наука. Сучасна система країн світу

План

- 1.1. Предмет та основні завдання туристичного країнознавства.
 - 1.2. Географічне положення та кордони країн.
 - 1.3. Сучасна система та типізація країн світу.
 - 1.4. Форми правління та види адміністративно-територіального устрою країн світу.
 - 1.5. Внутрішня структура держави.
- Контрольні запитання.
- Тестові завдання.

1.1. Предмет та основні завдання туристичного країнознавства

Туристичне країнознавство – навчальна дисципліна, яка спрямована на комплексне вивчення країн і регіонів світу, дослідження, систематизацію і узагальнення досвіду про їхню природу, населення, внутрішні просторові відмінності, особливості розвитку туризму, наявність його об'єктів у країні, чи регіоні. Тобто, на відміну від інших наук, ця дисципліна інтегрує в собі універсальні знання про країни, їхні туристичні об'єкти та про динаміку їхнього розвитку у сучасних геополітичних та геоekonomічних процесах.

Об'єкт вивчення туристичного країнознавства – це країни як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу, а також регіони країн, стан, ресурси та рівень розвитку туризму в країнах та регіонах світу.

Предмет туристичного країнознавства: різноманітна інформація про сучасні процеси у світі та про конкретні країни (регіони), їхні туристичні ресурси та туристичну привабливість.

Мета вивчення дисципліни «Туристичне країнознавство» – це ознайомлення з економічною, соціальною, екологічною, політичною ситуацією в країнах світу, їхньою глобальною трансформацією,

формуванням нового типу цивілізації третього тисячоліття, туристичною привабливістю країн та регіонів світу.

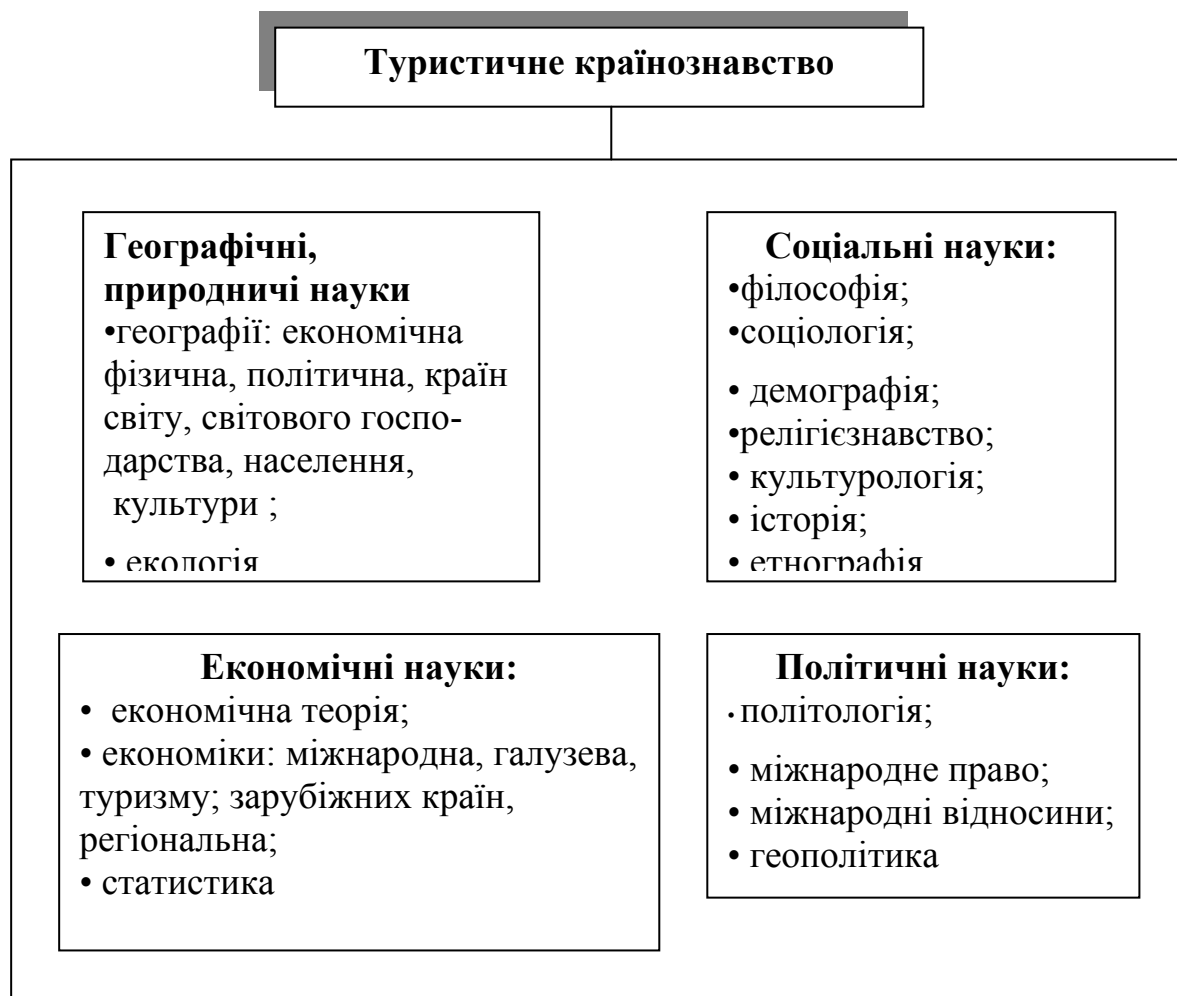

Рис. 1.1. Зв'язок туристичного країнознавства з іншими науками

Завданнями, які вирішуються в процесі викладання дисципліни, є:

- вміння оцінювати геополітичну та гео економічну ситуацію у світі та окремих регіонах;
- вивчення основних параметрів країн світу, їхньої соціально-економічної типології;
- володіння інформацією про цивілізаційні тенденції сучасного світу;
- вивчення країн у контексті їхнього соціально-економічного розвитку, у тому числі об'єктів туризму;
- ознайомлення із природною, історичною та культурною спадщиною країн світу;

○ уміння аналізувати країни в контексті їхньої туристичної привабливості.

Отже, основне завдання курсу – формування в студентів сучасних уявлень про просторову картину світу через комплексне вивчення країн шляхом систематизації та узагальнення різноманітних даних про їхню природу, населення, господарство, соціальну сферу, культуру, рекреацію та туризм. Туристичне країнознавство є частиною загального країнознавства й дає загальні, найбільш суттєві знання про населення, економіку, історико-культурний й етно-релігійний розвиток, туристичну привабливість країн світу.

1.2. Географічне положення та кордони країни

Місце, яке займає будь-яка територія в системі територіального поділу праці: регіон, країна, район, місто, селище тощо, у значній мірі визначається географічним положенням. Географічне положення дозволяє бачити світ у всій його розмаїтості, обумовленій багатьма регіональними, державними й локальними особливостями.

В основі поняття географічне положення лежить категорія “відношення”. Основна ж ідея географічного положення як поняття полягає в розкритті територіальних відносин та відношення до інших географічних об'єктів.

У *фізико-географічному* положенні – це відносини: у географічній системі координат; у реальному фізико-географічному просторі з його тепловими поясами, природними зонами, суходолом і морем, у формах рельєфу, висотою над рівнем моря, відстанню до морів і океану тощо.

В *економіко-географічному* положенні – це відношення до економічно значимих об'єктів. За М.М. Баранським, економіко-географічне положення – це відношення якого-небудь місця, району чи міста до даностей, що лежать поза ним, які мають для нього те чи інше економічне значення. З економічної точки зору важливим є сусідство з розвинутими країнами і їхніми союзами.

У *соціальному* сенсі – відношення до соціально значимих об'єктів, наприклад, до центрів рекреації й туризму, медичних центрів, місць розваги й відпочинку, торговельних центрів.

У *політичному* сенсі – відношення до політичних даностей, тобто, чи межує країна із країнами, які належать до політичних, або військових блоків, до країн, які мають ті чи інші світоглядні вподобання, певне місце й певний авторитет на світовій арені. Важливим є те, в якому військовому, політичному, господарському, екологічному й культурологічному оточенні знаходиться країна, тому що саме ці обставини найбільшою мірою визначають такий синтетичний показник, як *політико-географічне положення держави*.

В *екологічному* положенні – відношення до екологічно значимих об'єктів як у позитивному, так і негативному значенні, зокрема, до країн і регіонів, що мають великий вплив на екологічну ситуацію у світі або на континенті.

Державний кордон – офіційно визначена лінія на поверхні Землі, що територіально охоплює суходіл, водний та повітряний простір. Установлення, визнання та договірне закріплення державних кордонів є процесом, який неодмінно присутній у міжнародній практиці.

Етапи становлення кордону:

1) делімітація – договірне визначення напряму й особливостей його проходження з розробкою відповідної карти;

2) демаркація – установлення кордону на місцевості.

Державні кордони виконують регулюючі функції із застосуванням різноманітних важелів та інструментів (рис. 1.2).

Поняття країна й держава часто вживаються як синоніми, але зміст цих понять має свою специфіку.

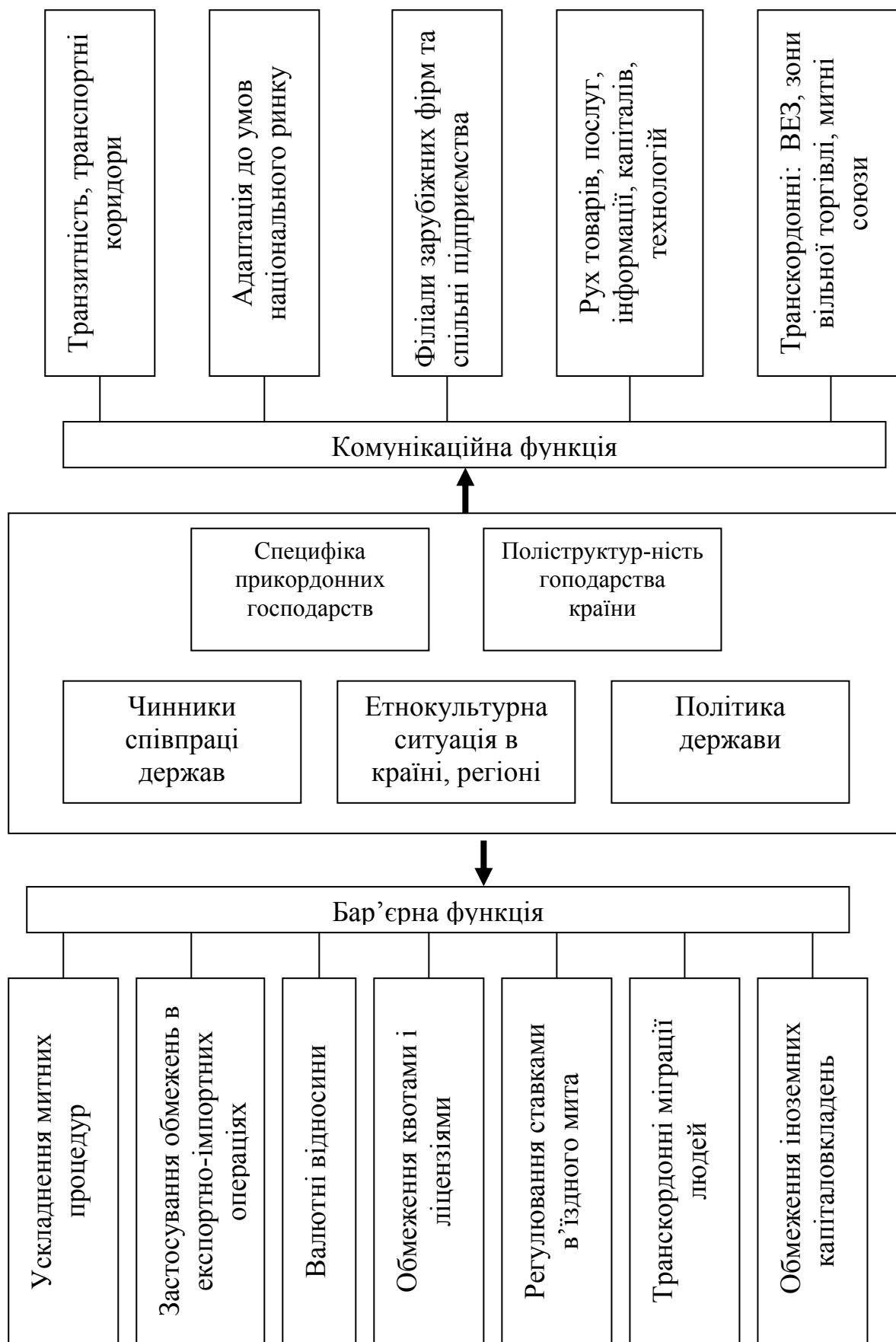

Рис. 1.2. Функції державного кордону

1.3. Сучасна система та типізація країн світу

Країна – це територія з визначеними міждержавними угодами кордонами й населенням, яке усвідомлює свою спільність як народу (нації) і свою відмінність від інших народів (націй). Країна може бути залежною чи незалежною від інших країн.

Існує система визначень для розуміння сучасної системи країн світу.

Держава – це суверенне політичне утворення, країна з певною територією, господарством та політичною владою; політична надбудова, інститут, котрий або створює інші інститути, або сприяє їхній появі. У ліберальній системі влади *держава* це – «нічний вартовий» до функції якого належить: стягнення податків і перерозподіл частини з них на користь малозабезпечених; забезпечення порядку в країні та зовнішньої безпеки; організація дотримання державних правил економічної, соціальної і екологічної поведінки громадянами та їхніми спільнотами. Ще є таке визначення *держави* – це країна, населення якої законодавчо зафіксувало: свою спільність як народу; створену цим народом адміністративно-територіальну та адміністративно-правову системи; статус своєї країни в системі міжнародних правових відносин.

Статус країни в системі міжнародних правових відносин визначається її суверенітетом, формами вияву якого є: у внутрішніх справах – самостійність; у зовнішніх відносинах – незалежність.

Незалежна (суверенна) держава – це країна, яка реалізує власну внутрішню й зовнішню політику на основі суверенної волі своїх громадян або правителя (монарха) і здатна проводити свою національну політику та відстоювати національні інтереси на міжнародній арені.

Територія держави – це визначена на основі норм міжнародного права частина простору земної кулі, яка перебуває під виключним суверенітетом цієї держави. Кожна країна має право на територіальну цілісність, кожна нація має право на самовизначення.

До складу державної території належать: сухопутний, водний та повітряний простір.

Відповідно до норм міжнародного права виділяють території 3-х видів:

1. Території суверенних держав.
2. Залежні країни й території (колонії, протекторати, підопічні території).
3. Води (акваторія) відкритого моря й територія Антарктиди.

Формування території держави може відбуватися такими шляхами:

- освоєння територій, що не були заселені;
- приєднання територій, які належали іншим державам (завоювання, оренда тощо).

Розвиток території зі статусом державності залежить від її розмірів і форми (табл. 1.1).

За геометричними ознаками території країн класифікують так: компактні, витягнуті та складної конфігурації.

Основні об'єкти політичної карти світу:

1. Суверенні держави
2. Колонії
3. Острівні території (“заморські департаменти”)
4. Території з невизначеним статусом (Західна Сахара)

Суверенна держава – незалежна держава, що має такі ознаки:

- визнання її незалежного статусу світовим співтовариством, тобто іншими країнами, їхніми союзами та міжнародними організаціями;
- наявність органів державної влади, символів держави: Конституції, прапора, герба, гімну;
- наявність державного права на території держави;
- наявність території, у межах якої держава здійснює свою владу й суверенітет.

Колонія – це країна, яка контролюється владою іноземної держави і не має статусу державності, економічної й політичної самостійності (Пуерто-

Рико – США, Антильські острови – Нідерланди, Бермудські острови – Великобританія, Самоа – США та ін.).

Таблиця 1.1

Розміри територій країн світу

Група країн	Територія країни	Кількість країн	Частка даної групи країн від площі суходолу світу, %	Країни
Гігантські	понад 3 млн. км ²	7	46,5	Росія, Канада, США, Китай, Бразилія, Австралія, Індія
Великі	від 1 до 3 млн. км ²	23	28,5	ПАР, Казахстан, Саудівська Аравія, Судан, Аргентина, Єгипет, Мексика, Нігерія та ін.
Середні	від 250 тис до 1 млн. км ²	менше 40	14,5	Україна, Туреччина, Пакистан, Франція, Мадагаскар, Іспанія, ФРН, Польща та ін.
Малі	близько 250 тис. км ²	близько 100	більше 10	Латвія, Литва, Естонія, Угорщина, Чехія, Молдова та ін.
Найменші	більше 25 тис. км ²	28	0,2	Люксембург, Монако, Ліхтенштейн, Андорра, Сан-Марино, Ватикан та ін.

Усього суб'єктами міжнародних відносин є 192 держави (в Європі – 43, Азії – 46, Африці – 53, в Австралії та Океанії – 15, Америці – 35), з яких 166 незалежних суверенних держав, 26 держав – із частково обмеженим суверенітетом. Членами ООН є 191 держава (Ватикан не є членом ООН), Окрім цього, є країни та території з визнаним міжнародною спільнотою статусом:

Підопічні території – землі, тимчасово передані ООН під управління тієї чи іншої держави (Острови Палау в Тихому океані).

Протекторати – державні утворення, що делегують свої зовнішньополітичні (іноді й внутрішньополітичні) права суверенній державі. Серед них є *острівні території* – залежні заморські території, на які розповсюджується суверенітет метрополій (Французька Гвіана, Нова Каледонія, Гваделупа, Реюньон, Французька Полінезія – французькі регіони; Азорські острови, острів Мадейра – португальські регіони тощо).

Володіння – малі, малонаселені острови (австралійські: Кокосові острови, острів Різдва; британські: острів Піктерн, Вознесенія, Св. Олени, Тристан-да-Кунья; американські: острови Уейк, Норфолк, Мідуей; чилійський острів Пасхи та ін.);

Невизнані країни – самопроголошені території, що не визнаються абсолютною більшістю країн світу: Придністровська Молдавська Республіка, Турецька Республіка Північного Кіпру, Косово, Абхазія, Нагорний Карабах, Південна Осетія тощо.

«Неприєднані» країни з особливим статусом – самокеровані (автономні) заморські території (наприклад, Сен-П'єр і Мікелон, Майотта – французькі «територіальні утворення особливого статусу»)

Кожна країна світу має свої неповторні особливості, але є певні ознаки і характеристики за якими країни можна типізувати.

Тип країни – об'єктивно сформований і відносно стійкий комплекс умов і особливостей розвитку, що характеризує роль і місце країни у світовому співтоваристві на певному етапі розвитку. Існування типів країн, їхня історична еволюція є наслідком того, що в глобальній економіці зберігаються значні міждержавні відмінності як за рівнем доходу, так і за ступенем ефективності праці й капіталу.

Існують різні класифікації країн, які враховують багато показників, що характеризують рівень економічного та соціального розвитку, історичні й політичні аспекти, а саме:

- за площею;
- за чисельністю населення;

- за політичною структурою;
- за рівнем розвитку науки й техніки;
- за рівнем соціально-економічного розвитку.

Крім указаних, існують класифікації за віддаленістю від моря, природно-ресурсним потенціалом, типом відтворення населення, рівнем урбанізації, національним складом населення, формою правління тощо.

Для визначення певних типів країн за рівнем соціально-економічного розвитку використовують різні критерії, основними з яких є:

- макроекономічні показники (ВНП або ВВП, національний прибуток на душу населення, особисте споживання на душу населення);
- рівень життя населення (дитяча смертність, забезпеченість продуктами харчування, житлом, медичними послугами, предметами першої необхідності);
- структура економіки (переважання промислового або сільськогосподарського виробництва, галузева структура промисловості тощо);
- структура експорту (переважання сировини або готової продукції, види продукції);
- продуктивність праці;
- самозабезпеченість країни продуктами харчування;
- рівень стабільності політичної системи, дотримання прав людини;
- гострота соціальних проблем.

Загальновизнаним показником для визначення рівня економічного розвитку країни є валовий внутрішній продукт(ВВП).

За цими критеріями традиційно виділяють 5 *типів* країн:

1. Економічно високорозвинені країни із ВВП понад 30 тис. дол. США на душу населення (США, Японія, Швейцарія, Норвегія, Данія, Сінгапур, Малайзія).

2. Країни із середнім рівнем розвитку (10 – 30 тис. дол. США на душу населення) – Канада, ФРН, Франція, Великобританія, Ісландія, Італія, Греція,

Нідерланди, Бельгія, Швеція, Австрія Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Португалія, Іспанія, Фінляндія, Республіка Корея, Австралія, Нова Зеландія.

3. Країни із ВВП від 3 до 10 тис. дол. США на душу населення (Саудівська Аравія, Іран, Туреччина, Ізраїль, ПАР, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Хорватія, Індонезія, Мексика, Бразилія, Венесуела, Чилі, Аргентина).

4. Країни із ВВП від 1 до 3 тис. дол. США на душу населення (Росія, Білорусь, Україна, Естонія, Латвія, Литва, Боснія й Герцеговина, Сербія, Чорногорія, Македонія, Румунія, Болгарія, Казахстан, Єгипет, Лівія, Алжир, Марокко, Куба, Перу, Сурінам, Колумбія, Еквадор, Болівія, Парагвай, Лаос)

5. Країни із ВВП менш ніж 1 тис. дол. на душу населення (Китай, Монголія, Північна Корея, В'єтнам, Індія, Афганістан, Пакистан, Таїланд, Камбоджа, країни центральної Африки, Гайана, Гватемала, Сальвадор, Албанія, Ірак, Ємен, Мадагаскар).

Структуру господарства країни визначають або за галузевою структурою зайнятості або за галузевою структурою ВВП. Згідно з цим виділяють: аграрні, індустріальні, постіндустріальні, аграрно-індустріальні (індустріально-аграрні) країни.

У ХХІ столітті головними критеріями класифікації країн світу є рівень економічного розвитку, якість життя населення, а найбільш прийнятною класифікаційною ознакою є індекс людського розвитку (ІЛР), котрий застосовується в щорічних доповідях ПРООН. У 2009 році за показником ІЛР Україна була на 68-му місці. В основі ІЛР лежать три показники:

- середня тривалість життя;
- грамотність населення й ступінь охоплення його освітою;
- ВВП на душу населення.

На основі багаторічних спостережень ПРООН за синтетичним показником ІЛР поділяє країни світу на три групи:

1. Розвинені (високорозвинені) країни загального добробуту або країни золотого мільярда, або соціальні країни, або країни першого світу (22 країни

Європи: Австрія, Андорра, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Монако, Нідерланди, Ліхтенштейн, Люксембург, Норвегія, Португалія, Сан-Марино, Фінляндія, Франція, ФРН, Швеція, Швейцарія, а також Австралія, Ізраїль, Канада, Кіпр, Нова Зеландія, США, Японія). Основна закономірність цих країн – наявність високо розвинутого господарства, в якому поєднується діяльність держави й потужних угруповань капіталу. На них припадає майже половина ВВП та виробництва промислової продукції світу, більша частина оборотів світової зовнішньої торгівлі. Але найважливішою їх ознакою є частка ВВП, що виділяється на соціальні потреби. За цим показником країни загального добробуту поділяють на три підгрупи: ліберальні країни (частка ВВП на соціальні потреби 20%); консервативні країни (30%); соціал-демократичні країни (понад 30%).

Для виокремлення високо розвинутих країн уживають також факт приналежності їх до створеної у 1960 році для координації світової економічної та торгової політики Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). До ОЕСР входять 29 країн, у тому числі в Європі: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Фінляндія, Франція, ФРН, Чехія, Угорщина, Швеція, Швейцарія; в Америці: Канада, Мексика, США; в Азії: Корейська Республіка, Туреччина, Японія; Австралія, Нова Зеландія. Проте частина країн (Корейська Республіка, Мексика, Польща, Туреччина, Угорщина, Чехія) за рівнем розвитку, якістю життя значно поступаються іншим членам ОЕСР. Основні ж координаційні функції виконувала до недавнього велика сімка (США, Японія, Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Канада), потім велика вісімка (США, Японія, Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Канада, Росія), а зараз у такій якості функціонує велика двадцятка (США, Японія, Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Канада, Росія, Європейський Союз, Китай, Австралія, Індія,

Бразилія, Аргентина, Мексика, ПАР, Туреччина, Індонезія, Саудівська Аравія, Корейська Республіка).

Велика сімка в 1989 році створила «Міжнародну групу з розробки фінансових заходів боротьби з «відмиванням» грошей» – FATF, куди входить 30 країн.

2. *Друга група – це країни із середнім рівнем розвитку* – близько 50-ти індустріальних та індустріально-аграрних країн, у яких сформувався сучасний механізм ринкової економіки, але їхні господарства мають рівень економічних показників менший, ніж у високорозвинених країнах та у них не до кінця сформовані господарські структури.

В Європі – це *постсоціалістичні країни* (Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія); *нові незалежні держави, країни з перехідною економікою, транзитні країни*: колишні республіки СРСР (Росія, Україна, Білорусь, Латвія, Литва, Естонія, Молдова), Югославії (Македонія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Хорватія, Словенія), Чехословаччини (Чехія, Словаччина), Мальта;

В Азії – це *нові індустріальні країни* першої хвилі (Корейська Республіка, Тайвань, Сінгапур), другої хвилі (Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індія, Іран, Китай, Туреччина, Пакистан); *нові незалежні країни* Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан.

В Африці – це ПАР.

В Америці: *країни нової індустріалізації*: (Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі).

До другої групи слід віднести також декілька десятків країн, що розвиваються, у тому числі країни ОПЕК (Індонезія, Ірак, Катар, Кувейт, Лівія, ОАЕ, Саудівська Аравія, Алжир, Габон, Нігерія, Венесуела).

Тут можлива й інша класифікація постсоціалістичних країн:

а) більш розвинені країни, що ввійшли до Європейського Союзу (Болгарія, Польща, Угорщина, Словенія, Румунія, Чехія, Словаччина);

б) країни Східної Європи й Азії з перехідними економіками (Україна, Молдова, Грузія, Казахстан, Білорусь, Вірменія, Албанія, Азейбарджан, Македонія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Хорватія, Монголія);

в) країни з великими ресурсами, що прагнуть до домінуючої ролі в Євразії – Росія, Китай.

Третя група – це *країни, що розвиваються* (130 країн територій Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії). У країнах, що розвиваються, проживає основна маса населення Землі 3,8 млрд. людей, де середній рівень ВВП становить 600 доларів. Рівень ВВП найбіднішої країни світу Ефіопії в 146 разів нижчий, ніж у США. Але серед країн, що розвиваються, намітилася стійка тенденція до розшарування. Саме із цього факту виходять багато західних політологів, які, починаючи з 1973-1975 рр., пропонують підрозділяти країни, що розвиваються, на “третій світ”, “четвертий світ ” і навіть “п'ятий світ ”. До “*третього світу*” відносять країни члени ОПЕК (тобто країни - експортери нафти), до “*четвертого світу*” групу так званих нових індустріальних країн - Сінгапур, Південну Корею, Алжир, Єгипет, Бразилію, Мексику, Туреччину, Індію, Таїланд, Філіппіни, Сирію тощо, тобто країни, що домоглися в порівнянні з іншими країнами, що розвиваються, досить високих темпів економічного зростання (шляхами, відмінними від країн - членів ОПЕК). Ця група країн виділяється високою само забезпеченістю, виникла в результаті створення диверсифікованої структури економіки, ефективного розвитку важкої індустрії. Ця група є еталоном для інших країн третього світу. До “*п'ятого світу*” – найслабкіші в економічному відношенні, “найменш розвинені країни” субсахарської Африки, Сомалі, Ефіопія, Мозамбик, Ангола, Танзанія, Чад, Афганістан, Бангладеш, Камбоджа, Ємен, С'єра-Леоне, КНДР, Лаос та інші (понад 40 держав). Найменш розвинуті країни – аграрні та доіндустріальні країни з переважанням монокультури в сільському господарстві (“бананові республіки”) чи невеликі острівні країни і країни, що експортують продукцію гірничодобувної промисловості. Друга група країн характеризується тим, що

за останні десятиліття темпи їхнього економічного росту були не просто низькими, а безупинно скорочувалися. Загальним показником для цих країн є відсутність на їхніх територіях великих запасів корисних копалин, що представляють інтерес для світової економіки.

У глобальній економіці країни класифікуються також за рівнем доходів, за ступенем ефективності праці та капіталу та часткою доданої вартості у ВВП. Існує *група високорозвинених країн*, ВВП яких уміщує значну частку доданої вартості. Ця вартість створюється інноваціями й відповідними технологіями, а також технологіями для виробництва інновацій та нових технологій. Продукти та послуги, що створюються в них мають переважно унікальний характер.

До *другої групи* належать країни, ВВП яких має додаткову вартість, що створюється масовим виробництвом на основі стандартних технологій. Виробництво товарів і послуг зростає, але додаткова вартість, яка в них є, із часом зменшується.

До *третьої групи* входять країни з багатими природними ресурсами. Основою їх ВВП у значній мірі є природна рента. Всі ці три групи країн взаємопов'язані між собою. Для того щоб країна зосередилася на моделі «країна з економікою послуг», необхідно аби інші країни виконували свою роль як індустріальні економіки.

До *четвертої групи* відносяться країни, що мають дуже низький рівень ВВП. Їхня частка в сучасному глобалізованому світі досить мала, дуже низький рівень життя й уся надія на подальше їхнє існування пов'язана лише з гуманним відношенням до них із боку світової спільноти.

Розходження між країнами за показником ВВП, тобто за рівнем добробуту, можуть приводити до конфліктів між країнами, але, як свідчать факти, це відбувається, в основному, тоді, коли багаті й більш могутні країни намагаються завоювати або колонізувати бідні й більш патріархальні країни. Країни Європи робили це протягом чотирьох сторіч і створили декілька колоніальних імперій, потім колонії повстали проти колоніальних держав,

колоніальна система припинила своє існування, відбулася деколонізація і на зміну колоніальним визвольним війнам прийшли конфлікти між звільненими народами.

Усі ці класифікації досить умовні. Так, наприклад, південноєвропейські країни, не завжди відносять до першої групи, а інші, наприклад, нафтодобувні країни, займають проміжне положення між другою й третьою групами. Тому існують поняття «країни, що динамічно розвиваються», «бідні країни», «країни третього світу» тощо.

Для досягнення світового сталого розвитку необхідні відносини партнерства між усіма країнами світу. Розвинені країни повинні допомагати країнам, що розвиваються, капіталовкладеннями для стимулювання економічного зростання й забезпечення стабільного задоволення основних потреб населення. Згідно з Женевською програмою дій «світ повинен запропонувати допомогу країнам, що розвиваються, в управлінні економікою і її диверсифікованості, а також у раціональному управлінні природними ресурсами з метою сталого розвитку. Країни “третього світу” не зможуть розвиватися, якщо вони будуть обтяжені величезними зовнішніми боргами. Вони не матимуть можливості фінансувати свій розвиток, якщо ціни на їхню продукцію на світових ринках залишаться низькими. Фінансова допомога повинна надаватися на вирішення екологічних проблем і забезпечення основних потреб бідних і знедолених”.

1.4. Форми правління та види адміністративно-територіального устрою країн світу

Залежно від способу організації влади, порядку утворення її органів та їхньої взаємодії з населенням, у світі існують дві основні форми політичної системи (державного правління, державного ладу): республіка; монархія.

Республіка (лат. res – діло й publis – суспільний) – форма правління, за якою суверенні права на владу належать всім дієздатним громадянам або їхній більшості (рис. 1.3).

У світі є понад 150 республік. Розрізняють такі типи республік:

- президентська (США, Чилі, Аргентина, Франція, Мексика, Білорусь);
- парламентська (ФРН, Італія, Індія);
- президентсько-парламентська (Молдова);
- парламентсько-президентська (Україна, Польща)
- ісламська (Іран).

Монархія (грецька monarchia – єдиновладдя) – форма правління, за якої верховна державна влада формально (цілком або частково) зосереджена в руках одноособового керівника держави – монарха (рис. 1.4). Усього у світі існує близько 40 монархій.

Виділяють монархії:

конституційні (Великобританія, Норвегія, Данія, Таїланд, Японія, Бельгія, Швеція та ін.). У конституційних монархіях влада монарха обмежена конституцією, законодавчі функції передані парламенту, виконавчі – уряду. Монарх юридично є носієм виконавчої влади, головою судової системи, формально він призначає уряд, змінює міністрів, має право розпоряджатися військовими й політичними силами, видавати накази, скасовувати прийняті парламентом закони, розпустити уряд тощо. На практиці ж усі ці повноваження належать уряду. Монарх виконує лише представницьку роль.

абсолютні (Бруней, Бутан, Оман, Люксембург). В абсолютних монархіях, монарх є головним джерелом законодавчої й виконавчої влади (здійснюється залежним від монарха апаратом) та є головним розпорядником державних фінансів.

теократичні (Бахрейн, Ватикан, Катар). В теократичних (від theos-Бог, kratos-сила, влада) монархіях як політична, так і духовна влада зосереджені в руках церкви.

У більшості монархій діє принцип престолонаслідування, але деякі монархії мають елементи, властиві республікам, у них монарха вибирають серед очільників внутрішніх регіонів (султанатів, еміратів).

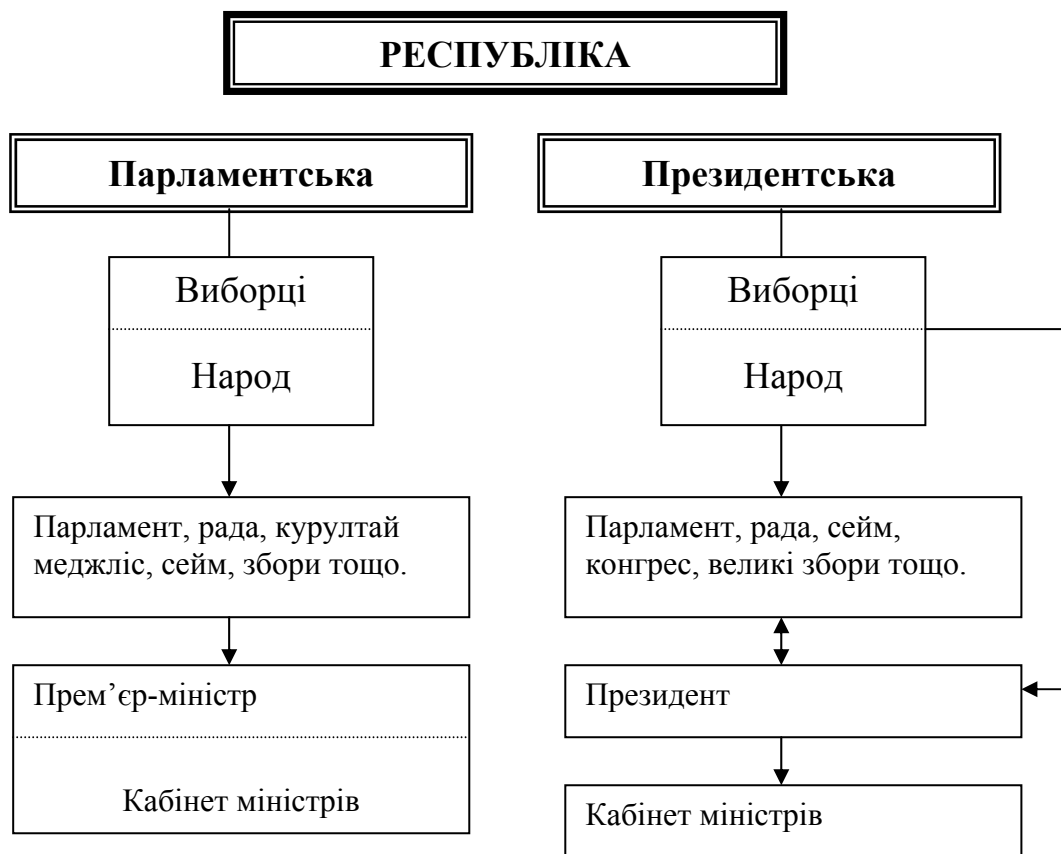

Рис. 1.3. Принцип організації влади при республіканській формі правління

Своєрідним симбіозом республіканської та монархічної форми правління є 14 так званих країн Співдружності, колишніх колоній Великої Британії. У цих, по суті суверенних країнах, формально головою держави є Британська королева (монарх), що представлена в країні генерал-губернатором (обов'язково її уродженцем), але фактично це республіки з типовими виборчими системами, парламентами й правлячими партіями. До них належать: Австралія, Антигуа й Барбуда, Барбадос, Беліз, Гренада, Канада, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Співдружність Багамських Островів, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Лусіс, Тувалу, Ямайка.

Унікальною політичною системою, що представлена однією країною, Лівією, є *джамахирія* (араб. – народовладдя, влада мас) – форма правління, при якій відсутні традиційні інститути влади; вважається, що всі державні

рішення приймаються всім народом. Повна назва країни – Соціалістична Народна Лівійська Арабська джамахирія.

Будь-яка країна за формами устрою характеризується розподілом її на певні складові частини, а також розподілом повноважень між вищими органами державної влади та цими частинами.

За формами державного устрою розрізняють:

- *унітарну державу* – єдину конституційну цілісність з єдиною законодавчою й виконавчою владою, що складається з підпорядкованих центральній владі адміністративно-територіальних одиниць у вигляді провінцій, воєводств, департаментів, областей тощо.

Існують: *класичні унітарні країни* (Угорщина, Румунія, Швеція, Японія та ін.); *регіоналізовані унітарні країни*, в яких окремі адміністративно-територіальні одиниці є територіями з особливим статусом і користуються значними політичними та адміністративними правами у сфері самоврядування (Грузія, Україна, Італія, Іспанія, Велика Британія);

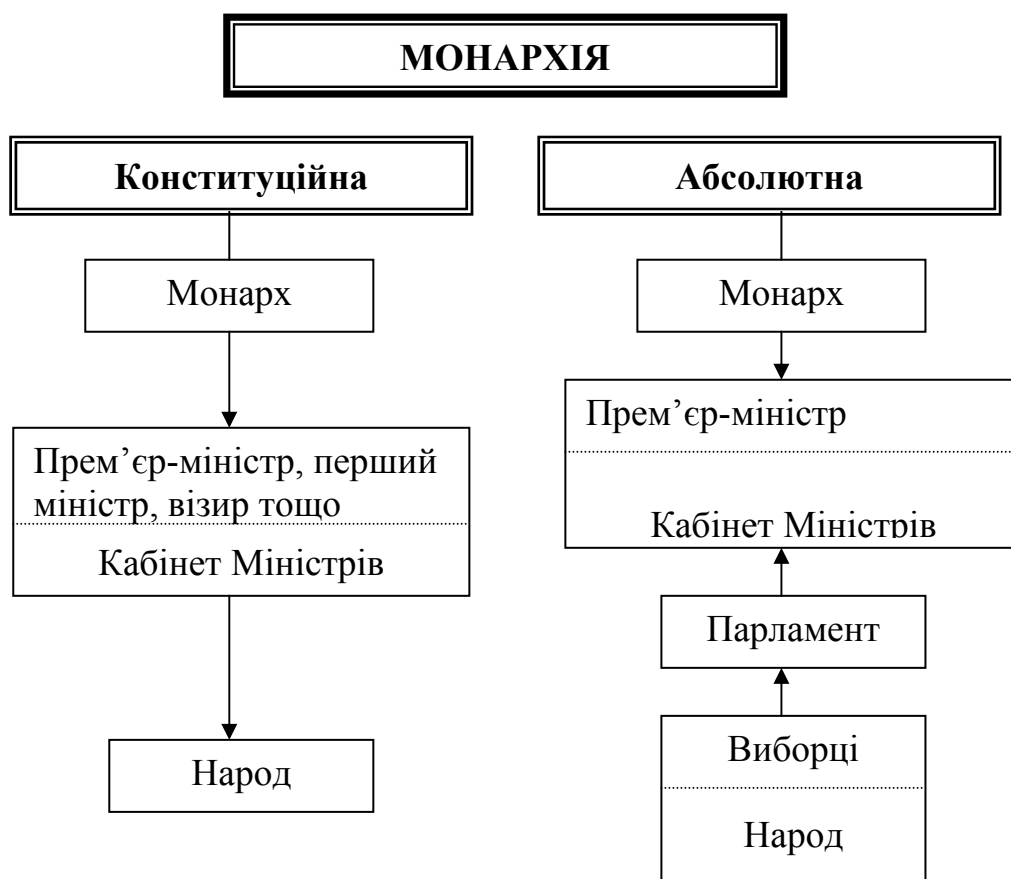

Рис. 1.4. Принцип організації влади при монархічній формі правління

децентралізовані унітарні країни, де максимально можливий обсяг владних повноважень здійснюється регіональними органами самоврядування, які не представляють центральну владу (Нідерланди, Польща, Франція, Чехія);

федеративну державу – добровільне союзне об'єднання декількох раніше самостійних державних утворень в одну державу (Бельгія, Канада, Австралія, США, Росія, ФРН, Індія, Нігерія, Аргентина та ін.). Території, що входять до складу федерацій (республіки, штати, землі, краї, області, округи, провінції) мають високий рівень автономії та самоврядування, керуються власною конституцією, урядом, а також вибирають парламент та президента;

- *конфедерацію* – юридичний союз суверенних держав, створений для забезпечення їхніх загальних інтересів (кантони у Швейцарії).

Як в унітарних так і у федеративних країнах існують так звані *протодержави* – державні утворення, які набули майже всіх ознак самостійної держави, формально залишаючись у складі іншої (Каталонія в Іспанії, Татарстан (Росія), Палестина (Ізраїль), Шотландія (Велика Британія), Квебек (Канада) та ін.). Процес утвердження таких протокраїн, як самостійних, проходить інколи болюче, супроводжується етнічними конфліктами.

Залежно від умов виникнення та подальшого розвитку системи політико-територіального поділу у федеративних державах різних регіонів відмінні. Тому загальноприйнято виділяти такі типи федерацій:

- європейський;
- північноамериканський;
- латиноамериканський;
- постсоціалістичний;
- азіатсько-африканський;
- острівний.

Європейський тип федерації пов'язаний з утворенням складних держав при об'єднанні територій, які раніше були суверенними, з наступною трансформацією часом клаптикових територій у сучасні політико-адміністративні одиниці. При цьому серед них є як етнічні, так і територіальні автономії.

Північноамериканський тип федерації є характерним для США, Канади, Австралії. Перші самоврядні утворення в них сформувалися на базі колоніальних територій, а після завоювання незалежності держава «приростала» за рахунок освоєння нових земель, на яких спочатку створювались адміністративні одиниці, безпосередньо підпорядковані центральному уряду. Згодом вони отримували статус самостійних (штатів).

Латиноамериканські федерації традиційно розподіляються згідно з розмежуванням між колишніми іспанськими й португальськими колоніями.

Постсоціалістичні федерації сформувалися як уламки колись великих федеративних держав (Росія).

Азіатсько-африканські федерації утворені внаслідок складного переплетіння етнічного районування та політико-адміністративного розподілу територій (Індія, Пакистан, Нігерія).

Острівні федерації – нове явище на політичній карті світу. До них належать: федеративні штати Мікронезії, Коморські острови, Сент-Кітс і Невіс на Антильських островах.

Суперфедерації – новітнє явище глобалізованого світу. З 1 січня 2010р. на політичній карті Європи з'явилася нова, тепер уже держава - суб'єкт міжнародного права, що складається з поки що 27-ми країн федеративних та унітарних, республік і монархій, як високорозвинених, так і не дуже розвинених – Європейський Союз.

Парадоксальною слід визнати ситуацію в сучасному світі, коли країни, з одного боку, прагнуть до об'єднання, а з іншого – до роз'єднання. Так, у Європі майже всі країни прагнуть об'єднатися в одну суперфедерацію – Європейський Союз, а з іншого боку – ті ж країни подрібнюються до

найменших розмірів. Прикладом можуть бути колишні СРСР, Югославія, Чехословаччина, Сербія й Чорногорія на теренах яких виникли суверенні країни, значна кількість яких вже вступила до ЄС (Чехія, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Словенія) або прагне до цього (Україна, Сербія, Грузія).

Державну владу в країнах здійснюють різні політичні режими. Тому за методами та способами здійснення державної влади розрізняють країни з демократичними, олігархічними, автократичними, право- або лівототалітарними режимами. Політичні режими країн усіх типів можуть мати світську, теократичну, змішану форми.

1.5. Внутрішня структура держави

З метою підвищення ефективності управління власною територією будь-яка держава, за винятком карликових, здійснює власний розподіл на окремі частини, котрі являють собою об'єднання населених пунктів та громад у вигляді внутрішніх адміністративно-територіальних регіонів (областей, штатів, провінцій, країв, воєводств, департаментів, графств, округів тощо).

На вищому ієрархічному рівні діють територіальні органи державної влади. Вони підпорядковані центральним інститутам держави або відповідним органам вищої за рангом адміністративно-територіальної одиниці. Територіальні органи державної влади забезпечують контроль центральної державної влади над територією всієї країни, збирають податки, сприяють державному регулюванню життєдіяльності різних сфер суспільства, збирають інформацію з усіх сфер життя свого регіону та ін. Історично, відповідно до типу країни, склалися два головних види територіального устрою держав – *унітарний і федеративний*. Федеративні держави складаються із самоврядних членів федерації, кожен з яких має власну систему органів державної влади, систему права й внутрішню структуру (рис. 1.5).

Унітарні держави не мають внутрішнього політико-територіального поділу на автономії.

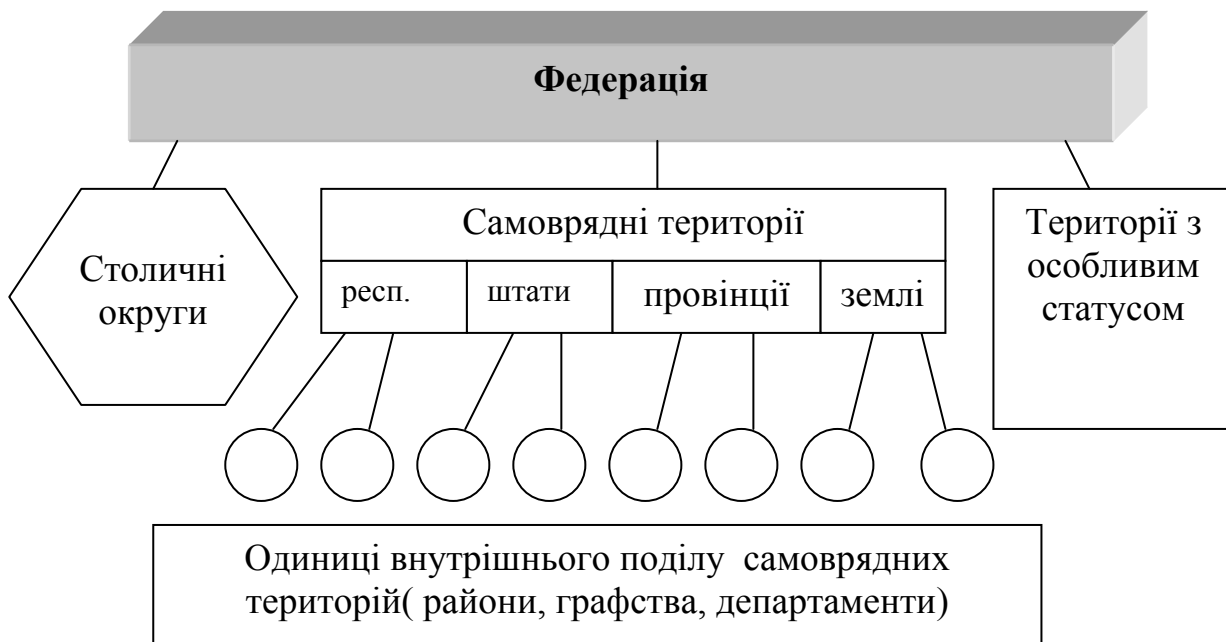

Рис. 1.5. Адміністративно-територіальний поділ федеративної держави

У них – централізована влада, єдина правова система, однорідна територіальна диференціація (рис. 1.6). До адміністративно-територіальних одиниць нижчих ієрархічних рівнів належать: області, округи, краї, воєводства, провінції, міста також повністю урбанізовані території, території зі змішаним міським і сільським населенням, сільські округи.

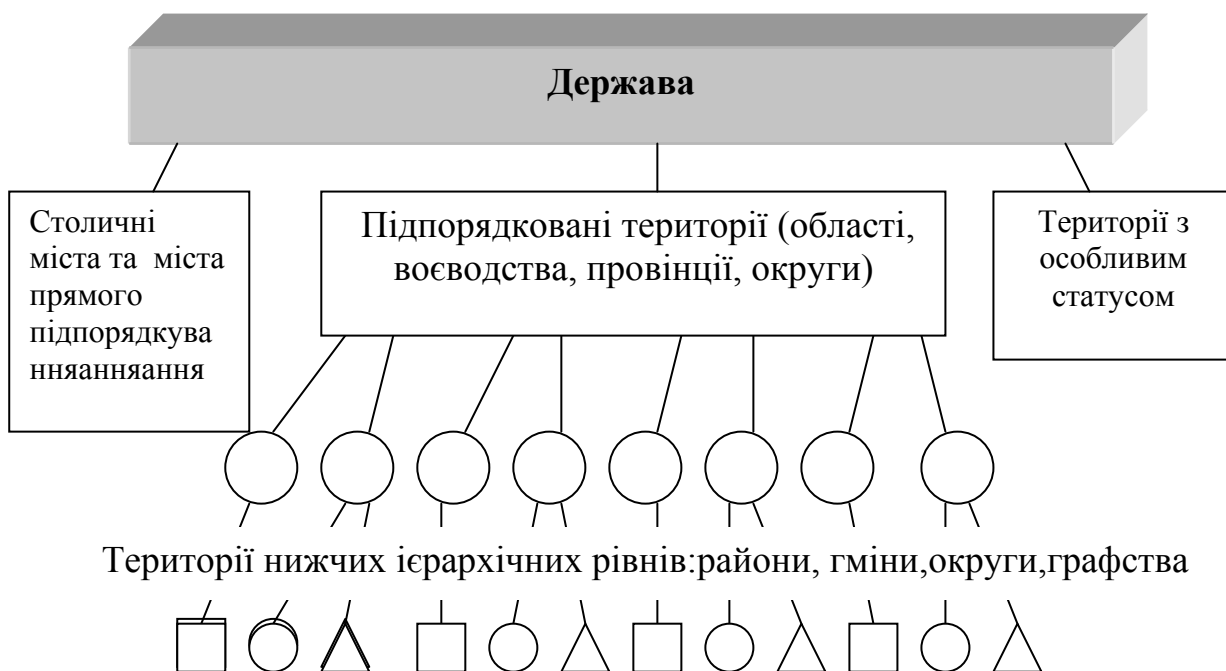

Рис. 1.6. Адміністративно-територіальний поділ унітарної держави

На найнижчому ієрархічному шаблі – органи місцевого самоврядування. Вони вирішують проблеми повсякденного життя населення в малих регіонах: районах, комунах, повітах, гмінах, громадах, містах і селах.

Столиця держави. Особливу роль в усіх державах відіграє столиця. Вона є зосередженням органів державної влади та державного управління, судових, військово-стратегічних та інших установ, а також, як правило, економічним центром.

Столиця – це головне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. За походженням виділяють такі столиці країн світу: стародавні (родові), історичні, штучні, тимчасові, політичні, неофіційні (економіко-культурні), регіональні, релігійні.

Стародавні столиці – міста, що давно втратили столичні функції, проте зберігаються як пам'ятки, що уособлюють поширений із феодальних часів тип родового столичного поселення. Статус столиці був пов'язаний із певною владною особою (король у Кракові (Польща) і Толедо (Іспанія), імператор у Кіото (Японія), гетьман у Чигирині та Батурині (Україна), папа в Авіньйоні (Франція)).

Столиці – історичні міста, які виростили як управлінські й політичні центри (Париж, Лондон, Рим, Відень, Київ, Стокгольм, Прага, Москва).

Виникнення *тимчасових (ситуаційних) столиць* пов'язане з екстремальними ситуаціями політичного або природного характеру, коли основна столиця не може виконувати свої функції (Бонн у Німеччині після закінчення Другої світової війни, Віші у Франції під час Другої світової війни, Кам'янець-Подільський, Станіслав в Україні в 10 - 20-х роках ХХ ст.).

До числа *штучних столиць* відносять ті міста, які були штучно створені як адміністративні центри колоніальних володінь і як центри імперського впливу на певних самоврядних територіях (Харків або Глухів в Україні). Вони виникають також у невизнаних світом державах (Тирасполь у Придністровській Молдавській Республіці, Сухумі – в Абхазії).

Політичні столиці створюються заради рівноваги політичних впливів регіональних політичних сил (Вашингтон, Канберра, Абуджа) або заради організації більш ефективного просторового управління країною (Анкара, Астана, Бразилія).

Неофіційні (економіко-культурні) столиці – це міста, що не мають офіційних столичних повноважень, але котрі мають великий авторитет у державі й у світі, в яких зосереджені значні економічні, промислові, культурні, транспортно-розподільчі, фінансові потенціали своїх країн, що відіграють значну роль у світових економічних, політичних, соціокультурних процесах, і які часто називають іншими, і навіть інколи, де-факто столицями: Нью-Йорк, Ріо-де-Жанейро, Єрусалим, Сідней, Санкт-Петербург, Шанхай, Стамбул, Монреаль, Цюрих, Касабланка.

Регіональні столиці – це міста, котрі зосереджують у собі функції центрів історичних, інколи етнокультурних регіонів, котрі мають значну питому вагу у виробництві ВВП країни та значний вплив на політику держави, розвиток її культури й рівня життя населення: Барселона, Мюнхен, Гонконг, Лос-Анджелес, Сан-Паулу, Мілан.

Релігійні столиці – центри світових та регіональних релігій: Ватикан (католицизм), Мекка (іслам), Лхаса (ламаїзм), Єрусалим (юдаїзм, християнство).

За функціональними ознаками столичні міста можуть бути монофункціональними та поліфункціональними.

Монофункціональні столиці виконують тільки одну функцію – політичну: Абуджа, Астана, Бразилія, Вашингтон, Канберра, Оттава.

Поліфункціональні столиці разом із політичними функціями концентрують економічні, фінансові, державотворчі функції, а також, як правило, є видатними культурними, духовними або історичними центрами: Афіни, Будапешт, Варшава, Відень, Каїр, Київ, Лондон, Мадрид, Мехіко, Москва, Париж, Прага, Сеул, Токіо.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняттю «Туристичне країнознавство» та назвіть особливість цієї дисципліни.
2. Які напрямки розвитку має сучасне туристичне країнознавство?
3. Що є об'єктом вивчення туристичного країнознавства?
4. Сформулюйте загальне визначення предмета туристичного країнознавства.
5. Назвіть основні завдання даної наукової дисципліни.
6. У чому полягає зв'язок «Туристичного країнознавства» з іншими науками?
7. Обґрунтуйте актуальність вивчення дисципліни «Туристичне країнознавство».
8. Розкрийте зміст поняття географічного положення.
9. Укажіть основні види географічного положення й охарактеризуйте їх.
10. Назвіть етапи становлення, класифікацію та функції кордонів.
11. Дайте пояснення визначенням: країна, держава, незалежна держава.
12. Які види територій виділяють згідно з нормативами міжнародного права.
13. Назвіть та коротко охарактеризуйте типи країн.
14. Дайте визначення поняття «форма правління» та охарактеризуйте основні з них.
15. Розкажіть про адміністративно-територіальні одиниці країн, види територіального устрою.
16. Які існують типи столиць?
17. Які функції виконує столиця? Назвіть функціональні ознаки столиць.

Тестові завдання

1. **Напрямки розвитку туристичного країнознавства на сучасному етапі:**
 - а) природно-історичне та економіко-демографічне;
 - б) природно-історичне та соціально-економічне;
 - в) історико-географічне та соціально-економічне.
2. **Туристичне країнознавство – це:**

- а) навчальна дисципліна, яка комплексно вивчає країни й регіони світу;
- б) навчальна дисципліна, яка комплексно вивчає відмінності між країнами світу;
- в) навчальна дисципліна, яка комплексно вивчає країни та їхні туристичні об'єкти.

3. Об'єктом вивчення туристичного країнознавства є:

- а) країни, як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу;
- б) специфічні просторові аспекти туризму у світі;
- в) просторова організація і розвиток туризму в окремих країнах.

4. Предмет туристичного країнознавства:

- а) вивчення окремих регіонів, системи економічних зв'язків між регіонами;
- б) вивчення конкретних територій, соціально-економічні й етнокультурні явища, туристичні ресурси країни;
- в) вивчення розміщення туристичних об'єктів у різних країнах світу.

5. Головна мета туристичного країнознавства – це:

- а) здійснення нових прогресивних зрушень у туристичній діяльності окремих країн;
- б) вирішення актуальних проблем територіального планування і розвитку туристичної діяльності;
- в) ознайомлення із глобальною трансформацією всіх країн світу в умовах посилення взаємозалежності національних економік, світових інтеграційних процесів.

6. З якими науками пов'язане туристичне країнознавство:

- а) системою економічних, географічних, соціологічних, політологічних наук;
- б) системою економічних, регіональних, математичних, культурологічних наук;
- в) системою геополітичних, географічних, біологічних, демографічних наук.

7. Географічне положення – це розміщення певного об'єкта відносно...

- а) полюсів світу та великих ділянок суходолу;
- б) екватора та океанів;
- в) усіх географічних об'єктів.

8. Територіальні відносини в реальному просторі – це відносини...

- а) економіко-географічні;
- б) фізико-географічні;
- в) соціально-географічні.

9. Суверенне політичне утворення з певною територією, господарством та політичною владою – це:

- а) колонія;
- б) держава;
- в) країна.

10. З переліку країн зазначте країни-гіганти за розмірами території (більше 3 млн. км²):

- а) Росія, Канада, США, Китай, Бразилія, Австралія, Індія;
- б) Росія, Аргентина, США, Китай, Бразилія, Австралія, Індія;
- в) Росія, Канада, США, Китай, Казахстан, Австралія, Індія.

11. За галузевою структурою зайнятості або за галузевою структурою ВВП країни розподіляються на:

- а) аграрні, індустріальні, постіндустріальні, аграрно-індустріальні (індустріально-аграрні);
- б) аграрні, промислові, постіндустріальні, аграрно-індустріальні (індустріально-аграрні);
- в) індустріальні, постіндустріальні, аграрно-індустріальні (індустріально-аграрні).

12. До країн «великої вісімки» належать такі країни:

- а) США, Швеція, Франція, Великобританія, Італія, ПАР, Канада, Росія;
- б) США, Нідерланди, ФРН, Франція, Великобританія, Швейцарія,

Канада, Китай;

в) США, Японія, ФРН, Франція, Великобританія, Італія, Канада, Росія.

13. Форма правління, при якій верховна державна влада формально (цілком або частково) зосереджена в руках одноособового керівника держави є:

а) республікою;

б) монархією;

в) протекторатом.

14. Столиці країн світу за походженням бувають...

а) історичні, політичні, ситуаційні;

б) родові, історичні, штучні, ситуаційні, політичні;

в) родові, історичні, політичні.

Тема 2. Сучасні світові процеси

План

2.1. Цивілізаційний підхід до вивчення країн сучасного світу.

2.2. Глобалізація. Міжнародна інтеграція.

2.3. Геоекономіка і геополітика.

2.4. Регіоналізація: сучасні підходи до поділу світу та окремих країн на регіони.

2.5. Регіони світу.

Контрольні запитання.

Тестові завдання.

2.1. Цивілізаційний підхід до вивчення країн сучасного світу

Для розуміння суті й змісту сучасних відносин між країнами світу, визначення напрямків їхнього подальшого розвитку необхідно з'ясувати характер цих відносин на міжцивілізаційному рівні, визначити самотність цивілізацій, а також чинники, котрі впливають на діалог та еволюцію цивілізацій. Багато дослідників сучасного світу сходяться на думці про те, що з кінця ХХ століття у світі існує порядок, заснований на цивілізаціях,

суспільствах, які мають культурні подібності, співпрацюють один з одним. Спроби переносу країн з однієї цивілізації в іншу виявляються марними – країни групуються навколо провідних або стрижневих країн своїх цивілізацій. Тому досить конструктивним, хоча й не єдиним, способом вивчення сучасних країн світу є цивілізаційний підхід, який надає можливість з'ясувати місце й роль окремих країн та народів у світовій історії, приналежність їх до тієї чи іншої цивілізації, що, поза сумніву, є одним із головних чинників туристичної привабливості будь-якої території.

Ідея цивілізації була висунута французькими філософами XVIII ст. як протиставлення концепції “варварства”. Цивілізоване суспільство, на їхню думку, відрізняється від примітивного тим, що воно осіле, міське й грамотне. Бути цивілізованим добре, а нецивілізованим – погано. Уявлення про різні цивілізації (культурно-історичні спільноти), що співіснують на земній кулі, було введено в науку Н. Данилевським. Він переконував, що процес формування цивілізацій слід пов'язувати з особливостями пануючих ландшафтів, а також показав, що цивілізації не змішуються між собою, а змінюються тільки в історичних масштабах часу. За твердженням провідних філософів сучасності у світі виник, і в умовах глобалізації продовжує розвиватися порядок, заснований на цивілізаціях. Тому вивчати країни й народи світу потрібно з позицій глобалізму, де цивілізацію слід розглядати як якісну специфіку кожного із великомасштабних суспільств, що проявили себе у світовій історії або існують донині, із властивою їм специфікою життя, базовими цінностями, і принципами побудови життя. С. Хантінгтон розуміє під ознаками цивілізації “культурну спільність”: мову, історію, релігію, звичаї й також те, що кожна цивілізація самотня, а кожна особа сама знає, до якої цивілізації вона належить.

Цивілізаційний підхід до вивчення країн світу вперше застосував А.Д.Тойнбі, який у своїй праці “Дослідження історії” виділив 21 локальну цивілізацію, від яких у XX ст. залишилося лише вісім: візантійська, російська православна, ісламська, індуїстська, далекосхідна (Південно-

Східна Азія), китайська, японо-корейська й західна. Усі вони розвиваються за законами історичної циклічності, що складається з п'яти стадій: виникнення, зростання, кризи, дезінтеграції й загибелі. Рушійною силою розвитку цивілізацій, на думку історика, виступав “життєвий порив” творчої еліти, а тривалість їхнього існування залежала від співвідношення між нечисленною елітою й нетворчою масою суспільства.

Отже, що таке цивілізація? Цивілізація (від латинського *civilis* – “громадський”, “державний”) – це спосіб життя великої спільноти людей, що займає певну територію, сповідує свою релігію, розвиває власну культурну традицію й систему цінностей, удосконалює оригінальний комплекс суспільно-економічних відносин. У будь-якому трактуванні цивілізація розвивається за власними законами і поєднує в собі такі параметри, як геополітичне становище, природні ресурси, і господарська діяльність, етнодемографічна ситуація, державний лад, і політична система, зовнішня політика, культурно-релігійні здобутки.

Цивілізація є найвищою культурною цілісністю. Села, райони, етнічні групи, національності, релігійні групи – у них в усіх сформована культура на різних рівнях гетерогенності. Культура села на сході України може відрізнитися від культури села на північному заході України, але вони разом будуть репрезентувати загальну українську культуру, що відрізняє їх від німецьких або польських сіл. Європейські співтовариства, у свою чергу, будуть мати загальні культурні риси, які відрізняють їх від арабських або японських співтовариств. Араби, японці й жителі Європи, однак, не є частинами культурної категорії більш високого порядку. Вони створюють різні цивілізації.

Цивілізація – культурна спільність людей і найширший рівень культурної ідентифікації, крім того, що відрізняє людину від інших біологічних видів. Вона визначається як загальними об'єктивними елементами, такими як мова, релігія, звичаї, соціальні інститути, так і суб'єктивною самоідентифікацією людей. Є декілька рівнів ідентифікації

людей: житель Києва може відчувати себе в різних ситуаціях киянином, українцем, православним, християнином, європейцем. Цивілізація, до якої він належить, є найвищим рівнем, що допомагає йому чітко ідентифікувати себе.

Цивілізації – це спільноти, всередині яких кожний відчуває себе в культурному плані як удома і відрізняє себе від усіх інших жителів планети. Цивілізації можуть складатися з великої кількості людей, як китайська цивілізація, або дуже невеликої, як жителі островів Полінезії. У цивілізацій немає чітких кордонів і точного початку й кінця. Протягом усієї історії існували головні й периферійні цивілізації, безліч дрібних груп людей, які мали індивідуальну культуру, але не мали ніякої культурної ідентичності більш високого рівня. С. Хантінгтон вважає, що національні держави є й залишаються найбільш важливими гравцями на міжнародній сцені, але їхні інтереси, союзи й конфлікти між ними в значній мірі визначаються культурним і цивілізаційним факторами. Люди можуть ідентифікувати себе по-різному і в результаті склад та форма цивілізацій згодом змінюються. Культури народів взаємодіють і накладаються одна на одну. Цивілізації живуть дуже довго; вони еволюціонують, адаптуються і є найбільш стійкими з людських асоціацій, їхня сутність полягає в тривалій історичній безперервності. Насправді, життя цивілізації є найдовшою історією з історій. Імперії піднімаються й падають, уряди приходять і відходять – цивілізації залишаються й переживають політичні, соціальні, економічні й навіть ідеологічні потрясіння. Політичні системи є недовговічними засобами для досягнення мети на поверхні цивілізації й доля кожного народу залежить від виживання певних фундаментальних ідей, які символізують наступність суспільства. Практично всі основні цивілізації, що існують у світі у XXI столітті, виникли принаймні тисячу років тому або, як у випадку з Латинською Америкою, є безпосередніми “нащадками” іншої, колись існуючої цивілізації.

Концепція цивілізації означає культурну цілісність, котра містить у собі цінності, норми, менталітет і закони, яким численні покоління в даній культурі надавали першорядного значення. Ключові культурні елементи, що визначають цивілізацію минулого, сформульовані ще в античності афінянами, коли ті переконували спартанців, що вони не зрадять їх персам через те, «що є причини, які забороняють нам робити це, навіть якби в нас були такі наміри. Перше й головне – це статуї й обителі богів, спалені та, що лежать у руїнах. За це ми повинні помститися, не жаліючи живота свого, а не входити в змову з тим, хто зробив такі злі діяння. По-друге, в еллінського народу одна кров і одна мова; ми зводимо храми і приносимо жертви тим самим богам; звичаї наші також схожі. Тому негоже афінянам віддавати все це». Кров, мова, релігія, стиль життя – от що було загального в греків, і що відрізняло їх від персів та інших не греків. З усіх об'єктивних елементів, що визначають цивілізацію, найбільш важливим є релігія, і на цьому акцентувалися афіняни. Основні цивілізації в людській історії в значній мірі ототожнювалися з великими релігіями світу. Люди загальної етнічної приналежності й загальної мови, але різного віросповідання, можуть вести кровопролитні братовбивчі війни, як це трапилося недавно в Індії, Лівані, Югославії, а минула історія людства «нафарширована» релігійними війнами між представниками однієї нації, наприклад, між католиками та протестантами у Франції, Німеччині, Чехії, Нідерландах, Англії та в інших країнах Європи, між православними та уніатами в Україні, між сунітами та шиїтами в арабських та інших мусульманських країнах.

До елементів, що визначають цивілізацію не відносять расову відмінність, у XXI столітті не існує знаку рівності між цивілізаціями й расами. Люди однієї й тієї ж раси можуть бути розділені на різні цивілізації; людей різних рас може поєднувати одна цивілізація. Зокрема, найпоширеніші місіонерські релігії, християнство й іслам охоплюють людей багатьох рас. Корінні розходження між групами людей полягають у їхніх цінностях,

віруваннях, традиціях і соціальних інститутах, а не в їхньому рості, розмірі голови, формі очей, а також у кольорі шкіри.

Поки цивілізації протистоять натиску часу, вони еволюціонують, проходять часи безладдя або конфліктів, потім державотворення й, нарешті, занепаду й розпаду. Оскільки цивілізації є культурними єдностями, а не політичними, вони самі не займаються підтримкою порядку, відновленням справедливості, збором податків, веденням воєн, утворенням союзів і не роблять нічого з того, чим зайняті уряди. Політичний устрій відрізняється в різних цивілізаціях, а також у різний час у межах якої-небудь із них. Цивілізація, таким чином, може містити одне або більше політичних утворень. Ці утворення можуть бути містами-державами, імперіями, федераціями, конфедераціями, національними державами, багатонаціональними державами, і в усіх їх можуть бути різні форми правління. В міру того, як цивілізація еволюціонує, число й природа традиційних її утворень змінюються. У деяких випадках цивілізація й політична цілісність можуть збігатися. Як відзначив Люціїн Пай, Китай – це «цивілізація, що претендує на те, щоб бути державою, Японія – це цивілізація, що є державою». Однак у більшість цивілізацій входить декілька держав або інших політичних одиниць.

Не існує одностайної думки щодо кількості цивілізацій. Більшість дослідників цивілізацій виділяють такі світові цивілізації: європейську, північноамериканську, Південно-Східної Азії, ісламську, латиноамериканську, африканську, в основі яких – п'ять світових релігій: християнство, іслам, буддизм, індуїзм, конфуціанство. Проте ми, в основному, дотримуємося висновку С. Хантінгтона, який указує на існування в історії дванадцяти найважливіших цивілізацій, з яких сім уже зникли (месопотамська, єгипетська, критська, класична, візантійська, центральноамериканська, антська), а п'ять продовжують існувати (сіньська (китайська), японська, індуїстська, ісламська й західна). До цих п'яти цивілізацій доцільно додати латиноамериканську, православну й, можливо,

африканську цивілізацію. С.Хантінгтон характеризує цивілізацію таким чином. Наприклад, *Сінська (китайська) цивілізація*. У світі визнається існування або однієї окремої китайської цивілізації, що виникла принаймні в 1500 році до н.е. (можливо – навіть на тисячу років раніше), або двох китайських цивілізацій, одна з яких змінила іншу в перші сторіччя християнської епохи. Існує інше визначення цієї цивілізації – конфуціансько-буддійська, куди включають, окрім Китаю, Японію, Південну Корею, Сінгапур. Конфуціанство – це не зовсім релігія, це система цінностей, етичний кодекс суспільства, у якому головним є питання етики, моралі й управління державою. С. Хантінгтон називає цю цивілізацію конфуціанською, але далі він стверджує, що точнішим терміном є «Сінська цивілізація», тому що, хоча конфуціанство і є основною релігією сінської цивілізації, вона – щось більше ніж учення Конфуція, і не обмежується також Китаєм як політичною цілісністю. Отже, термін «Сінська», котрий уживають багато вчених, підходить більше, тому що охоплює загальну культуру Китаю й китайських співтовариств у Південно-Східній Азії й скрізь поза Китаєм, а також родинні культури В'єтнаму й Кореї.

Японська цивілізація. Деякі вчені поєднують японську й китайську культури під єдиною вивіскою далекосхідної цивілізації, адже самі японці не приховують, що їхня витончена культура являє собою крайню, “острівну” форму культури Китаю, з якого Країна висхідного сонця запозичила все – від ієрогліфів до єдиноборств. Більшість учених, однак, не роблять цього, виділяючи Японію в окрему цивілізацію, що відокремилася від китайської цивілізації, на їх думку, у період між 100 і 400 роками н.е.

Індуїстська цивілізація. Цивілізації, що змінювали одна одну, як це повсюдно визнано, існували в Індостані як мінімум з 1500 р. до н.е. Всі цивілізації цього ряду йменуються індійськими, індуськими або індуїстськими, причому останній термін більш прийнятний у відношенні найсучаснішої цивілізації. 95% послідовників індуїзму (індуси – не національне, а релігійне поняття) проживають у Індії. Конституція цієї країни

включає в індуїзм, разом з іншими релігійними вченнями, буддизм, котрий теж виник у стародавній Індії, значно раніше від індуїзму, але не є панівною релігією індусів. Його вплив на індуїзм визначається в пом'якшенні кастового консерватизму і розшарування суспільства, що дає підстави багатьом ученим називати цю цивілізацію індо-буддистською, і це є питанням дискусій. У тій або іншій формі індуїзм був центральною культурою Індостану з початку другого тисячоліття нашої ери, і завжди був більше ніж релігією або соціальною системою, а самою суттю індійської цивілізації. Індуїзм, для якого характерний внутрішньорелігійний плюралізм, ідея не насильства й інші етично-релігійні постулати, прямо протилежні західним цінностям, зберіг свою самобутність до наших днів, незважаючи на те що в самій Індії є значна мусульманська громада, а також безліч нечисленних культурних меншостей. Як і «сінський», термін «індуїстський» також означає розходження між назвою цивілізації й назвою стрижневої держави, що вкрай бажано у випадках, подібних тому коли цивілізація не обмежується кордонами цієї країни.

Ісламська цивілізація. Всі провідні вчені визнають існування окремої ісламської цивілізації. Іслам, що виник на Аравійському півострові в VII ст. нашої ери, стрімко поширився на Північну Африку й Піренейський (звідки був пізніше витіснений християнами) та Балканський (залишився на невеликій території у Албанії, Боснії та Герцеговині, Косовому) півострови Європи, а також на Схід, у Середню Азію, Казахстан, Кавказ, Поволжя, Індостан і Південно-Східну Азію. У даний час ісламська діаспора стала впливовою силою в багатьох країнах світу й може бути використана як плацдарм для організації втілення ідеї панісламізму, тобто створення «світового халіфату». Позитивним в ісламі є універсальна єдність людей, а негативним є те, що шлях до цієї єдності мусульмани вбачають у розповсюдженні ісламу на весь світ із застосуванням війн та інших засобів насильства, зокрема, тероризму. У результаті еволюції всередині ісламу створилося багато напрямків (сунізм, шіїтизм), окремих культур і

субцивілізацій, включаючи арабську, тюркську, перську й малайську. Деякі країни ісламу зазнали значного впливу Заходу (Туреччина, ОАЕ).

Західна цивілізація. Зародження західної цивілізації, звичайно, відносять до 700-800 років нашої ери, хоча її витoki слід шукати в античності. Точніше її було б назвати західною християнською, але найчастіше вживають термін «Захід», тим самим, визначають цю цивілізацію не за назвою якого-небудь народу, релігії або географічного регіону, а за назвою сторони горизонту. Така ідентифікація «вириває» цю цивілізацію з її історичного, географічного й культурного контексту. Історично західна цивілізація є європейською цивілізацією. У сучасну еру західна цивілізація стала євроамериканською, або північноатлантичною цивілізацією, основними складовими якої є Західна Європа, частина Східної Європи та Північна Америка. Сюди також відносять як субцивілізацію Латинську Америку, а також інші країни, населені нащадками вихідців з Європи, тобто Австралію, Нову Зеландію й ПАР. На наш погляд, субцивілізацією Заходу слід уважати й православну цивілізацію, адже вона є християнською й має, окрім, візантійського, також і європейське коріння.

Латиноамериканська цивілізація. Латинська Америка, хоча і є нащадком європейської цивілізації, відрізняється від Заходу – вона еволюціонувала зовсім іншим шляхом, ніж Європа й Північна Америка. І Західна Європа, і Північна Америка відчували на собі вплив Реформації, і об'єднали в собі католицьку й протестантську культуру, тоді як Латинська Америка історично була тільки католицькою. Латиноамериканська цивілізація асимілювала місцеві культури, які не існували в Європі й були повністю знищені в Північній Америці, і значимість яких змінюється від Мексики, Центральної Америки, Перу й Болівії, з одного боку, до Аргентини й Чилі – з іншого. Політична еволюція й економічний розвиток Латинської Америки різко відрізняються від моделей, що превалюють у північноамериканських країнах. Саме тому Латинську Америку можна

розглядати або як субцивілізацію всередині західної цивілізації, або як окрему цивілізацію, що близько пов'язана із Заходом.

Православна цивілізація. С.Хантінгтон, посилаючись на думку багатьох учених, виділяє окрему православну (ортодоксальну) цивілізацію із центром у Росії, відмінну від західного християнства через свої «візантійські коріння, двісті років татарського ярма, бюрократичний деспотизм й обмежений вплив на неї Відродження, Реформації, Просвіти й інших значних подій, що мали місце на Заході». Проте слід брати до уваги те, що Християнська Церква колись була єдиною, і завжди – більше європейською, ніж азіатською, отже, коріння в православній релігії не тільки візантійське, а і європейське. Щодо Відродження, Реформації, Просвіти, то ці події відбулися й на території Росії, але пізніше, і мали свою специфіку. У цьому сенсі варто висвітлити той факт, що Росія, ще за часів Петра I (кінець XVII - початок XVIII ст.) претендувала на роль самостійної культури, але в рамках європейської цивілізації. Це прагнення стати частиною Європи підігрівали тісні контакти петербурзької еліти з європейськими столицями, а сам Петербург, як столиця й втілення Російської імперії, мав імідж цілком західного міста. Не слід заперечувати й те, що культура, мистецтво, література, освіта ще із часів Київської Русі розвивалися переважно в європейському, і менше – у азіатському напрямку. Щодо 200 років татарського ярма, то в релігійному (цивілізаційному) відношенні вплив цих років незначний. Ярмо, внаслідок татаро-монгольської асиміляції, більше вплинуло на ментальність та самоідентифікацію населення Росії, відтермінувало його повернення до європейського цивілізаційного шляху розвитку. І саме цей чинник є вирішальним у еволюції православної цивілізації, яку, беручи до уваги останні століття, все ж слід уважати субцивілізацією європейської цивілізації. В окремих учених є певні сумніви щодо правомірності назви «православна цивілізація», адже щирі православні, тобто особи, що сумлінно ставляться до релігії, складають незначну частину населення Росії, України й Білорусі (майже 20%) і мало хто з пересічних «віруючих»

здатний виразно пояснити, чим православні відрізняються від католиків. Постає також питання про приналежність до православної, чи до західної цивілізацій України та Білорусі, населення яких поділено на православних, католиків, уніатів. Остання обставина, а також приналежність не всіх слов'ян до православної релігії ставить на рівень дискусії й назву *словянсько-православна* цивілізація, що також має місце в науковій та навчальній літературі (В.М.Лукашевич).

Африканська цивілізація. Тут треба виключити Південно-Африканську Республіку (ПАР), де поселенці з Голландії, Франції, потім з Англії насадили мозаїчну європейську культуру, потім північ континенту і його східне узбережжя, котрі відносяться до ісламської цивілізації. Ефіопія й Еритрея історично самі по собі є цивілізаціями. Тому африканську цивілізацію слід ідентифікувати з територією від Сахари до ПАР, на яку європейці привнесли елементи західної цивілізації, де досить сильною є племінна ідентифікація, але серед африканців швидко поширюється почуття африканської ідентифікації. Таким чином, цілком імовірно, що Африка від Сахари до ПАР (субсахарська Африка) може стати окремою цивілізацією, замішаною на африканській самобутності та європейських культурних цінностях.

Чи є буддистська цивілізація? Всі основні цивілізації пов'язані зі світовими релігіями, які є центральною, визначальною характеристикою цивілізацій. Осторонь знаходиться буддизм, який, на думку С.Хантінгтона, не став базою для окремої цивілізації, але його вчення ввійшли до складу декількох цивілізаційних систем. Чому так трапилося? Як і іслам та християнство, буддизм рано розділювався на два напрямки й, як християнство, не вижив на землі, де зародився. Починаючи з першого століття нашої ери, один із напрямків буддизму – махаона – було експортовано до Китаю, потім у Корею, В'єтнам і Японію. У цих суспільствах буддизм був у різний спосіб адаптовано, асимільовано місцевими культурами (у Китаї, наприклад, у формі конфуціанства й даосизму, в Японії – у формі синтоїзму) або

заборонено. Отже, у той час як буддизм залишається важливою складовою традиційної культури в цих суспільствах, вони не є частиною буддійської цивілізації й не ідентифікують себе подібним чином. Однак у Шрі-Ланці, Бірмі, Таїланді, Лаосі й Камбоджі існує те, що можна по праву назвати буддійською цивілізацією Теравади. Крім того, населення Тибету, Монголії, Бутану, Бурятії історично прийняло ламаїстський варіант махаони, і ці суспільства утворюють другий район буддистської цивілізації. Однак найбільш важливий той факт, що існує явна відмінність буддизму, прийнятого в Індії, від його адаптації в існуючу культуру в Китаї і Японії. Це означає, що буддизм, будучи однією з головних релігій світу, не створив єдину власну світову цивілізацію.

Реальність, у якій ми живемо, поділяється на Захід і Схід, які належать до різних цивілізацій. Зростає економічна, військова й політична міць східних цивілізацій; спостерігається демографічний вибух у країнах ісламу, східні цивілізації знову підтверджують цінність своїх культур. Світ перебуває також у процесі глобалізації, невід'ємною ознакою якої виступає тенденція до гомогенізації, одноманітності світу. Проте світ не може бути одночасно єдиним і фундаментально розділеним на Схід, Захід або Північ і Південь. Не може й держава бути активним учасником міжнародних відносин, якщо вона подрібнюється або розривається громадянською війною, що розростається. Світ різноманітний і наявність майже 200 самобутніх держав – підтвердження цієї різноманітності. З одного боку – тяжіння країн і народів до глобалізації, стабільності, з іншого – прагнення етнічних груп і національностей до обособлення й самостійності. У світі не вщухають міжплемінні й національні конфлікти, але конфлікти, які представляють найбільш серйозну загрозу для стабільності, – це конфлікти між державами або їхніми групами, що відносяться до різних цивілізацій.

2.2. Глобалізація. Міжнародна інтеграція

Глобалізація. Розвиток туристичної індустрії в країнах світу останніми роками відбувається на фоні глобалізаційних процесів, які визначають нові

параметри глобального порядку. Кожна держава світу, незалежно від власних інтересів, перебуває під впливом загальносвітових процесів і якомога більше втягується в процес глобалізації. Об'єктивний зміст глобалізації полягає в тенденції економічного, соціального, культурного й політичного розвитку людства, заснованого на міжнародному розподілі праці та обміні результатами діяльності. Суб'єктивний зміст глобалізації полягає в диктаті міжнародних інститутів (МВФ, Світового банку), високорозвинених країн (великої сімки), олігархічних кланів та ТНК.

Глобалізація – це процес формування інтегрованої та взаємозалежної світової економіки, поширення певних економічних явищ у господарствах усіх країн. Глобалізація несе в собі як позитивні, так і негативні впливи на розвиток суспільства, а глобалізаційні процеси настільки різноманітні, що їх неможливо охопити єдиним визначенням. Тому краще змалювати різні ознаки сучасної глобалізації.

Глобалізація не скасовує систему взаємозалежних, але суверенних країн, але в цьому сенсі є два різновиди глобалізації.

По-перше – це примітивна глобалізація, за якою у світі встановлюється економічне, політичне, військове панування однієї або декількох країн з одного світового центру. Світовий центр при цьому прагне до відміни суверенітету країн на їхні ресурси, до повного розкриття національних економік, їхніх фінансових систем, інформаційних мереж.

По-друге, можлива більш складна глобалізація, коли країни та спільноти взаємодіють у єдиній глобальній мережі з ефектом самоорганізації. Для подібної глобалізації властива системна децентралізація (мережний ефект). Якщо в останній чверті ХХ ст. у світі панували тенденції першого типу глобалізації, то початок ХХІ ст. проходить у річищі переходу до другого типу глобалізації. Настають часи, коли у світі немає країни, яка б повністю панувала в економіці, політиці, військовій справі, зникає однополюсний світ, де панували США. Окрім США роль світових

економічних центрів почали відігравати ЄС, країни Азійсько-Тихоокеанського регіону, країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). Але наявність нових гравців на глобалізаційному полі не може означати появи багатополюсності. Глобальний світ взагалі має позбутися полюсів.

Глобалізація відбувається *на 2-х рівнях*: 1) стихійно-ринкове протікання глобальних процесів; 2) міждержавне регулювання проявів глобалізації.

Диференційованою є внутрішня структура процесів глобалізації. Спочатку глобалізуються фінансові ринки (грошовий, валютний, фондовий та ринок термінових контрактів), а вже потім ринки товарів та послуг. Транскордонні потоки капіталу є важливішими ніж міжнародна торгівля, а переміщення на глобальному ринку праці поступово стає більш важливим ніж рух капіталів. Зросло значення Інтернету в торгівлі. Так тільки американці в 2006 році витратили на купівлю через Інтернет 220 млрд. доларів.

В основі розвитку глобалізації лежать 2 макроекономічні чинники:

1) усунення бар'єрів на шляху до вільного переміщення товарів, послуг і капіталу;

2) технологічні зміни, особливо бурхливий розвиток сучасних інформаційних технологій, засобів транспорту й зв'язку, Інтернету.

Регулювання глобальної економічної ситуації здійснюють різні міжнародні структури, які ставлять єдині вимоги до економічної політики урядів усіх країн світу.

Глобалізаційні процеси також проявляються й у використанні можливостей росту, створених туризмом. Залучення інвесторів, туристів та широкої громадськості шляхом примноження культурних надбань вносить суттєвий внесок в економічний розвиток та укріплення регіональної самобутності.

Глобалізацію в туризмі можна розглядати в широкому та вузькому значенні. У широкому значенні глобалізація ототожнюється з діяльністю, що має міжнародний характер. У цьому випадку глобалізація, поряд із

тенденціями недиференційованої інтернаціоналізації, також охоплює тенденції мультинаціоналізації, транснаціоналізації, експортизації. В туризмі така глобалізація проявляється в стиранні кордонів та перешкод для подорожування в цілому світі, здійсненні діяльності туристичними підприємствами без прив'язки до конкретної країни. Ринок подорожей характеризується туристами, які подорожують по всьому світу, і підприємствами, що діють у багатьох країнах.

Туристичний рух уже давно перетворився на масове явище – у туристичній галузі чітко спостерігаються ознаки глобалізації. Як і в машинобудуванні, чи в електроніці, чи в багатьох інших галузях, у туризмі правила гри визначаються великими міжнародними туристичними підприємствами, що поширили свою діяльність у багатьох країнах світу: міжнародними вертикально інтегрованими туристичними концернами (TUI Trevel PLC, REWE Touristik, Travelport тощо), міжнародними готельними групами (Inter Continental Hotels Group, Accor, Hilton), глобальними системами дистрибуції туристичних послуг (Amadeus, Galileo, Sabre).

Глобалізація в туризмі – це об'єднання капіталу, постійне поглинання одних підприємств іншими, наприклад, злиття найбільшого німецького туристичного концерну Thomas Cook із найбільшим британським концерном My trevel явило світу туристичний гігант Thomas Cook Group PLC, з обсягом реалізованих послугу в розмірі понад 12 млрд. євро. Концерн TUI AG у 2007 повністю або частково володів понад 70 туроператорами в 16 країнах світу 380 готелями в 30 країнах, 120 літаками, 40 агенціями із прийому туристів, а в його збутовій мережі було задіяно 3300 турагенцій. Прикладом глобалізації в туризмі є також найбільші світові готельні групи. Готельна група Inter Continental Hotels Group розміщує свої 3741 готель у 100 країнах світу, французька готельна група Accor у 100 країнах має понад 4000 готелів. На всіх континентах світу розмістила свої 6500 готелів Wyndham Hotels Group.

Глобалізація в туризмі – це також кооперування підприємств – учасників, які співпрацюють між собою з метою об'єднання сил та покращення ефективності своєї діяльності. У річищі кооперації реалізуються спільні інтереси та спільні цілі. Найбільш поширеними формами кооперування в міжнародному туризмі є стратегічні альянси (кластери) та франчайзинг). Члени альянсів зберігають свою економічну незалежність лише в тих напрямках, де не здійснюється співпраця. Мережі й готельні кооперації є найбільш показовими в глобалізаційних процесах на ринку послуг ХХІ століття.

Стратегічні альянси (кластери) також є об'єднаннями незалежних туристичних підприємств, але вони об'єднуються за всіма параметрами, а не за деякими, як кооперативи і їхньою метою є формування та досягнення, головним чином, стратегічних цілей щодо прибутку, зростання, збільшення обсягів та розширення сегментів ринку, створення конкурентних переваг. Стратегічні альянси є містком від кооперації до франчайзингу, який вважається найвищою формою кооперування й одночасно є розповсюдженою стратегією збуту, особливо в готельній сфері. Отже, об'єднання в кооперації, стратегічні альянси (кластери) та застосування франчайзингу є ефективними формами експансії на світові ринки туристичних послуг, ще й і гарантією досягнення конкурентних переваг в умовах глобалізації.

Міжнародна інтеграція. Процеси господарського об'єднання країн на основі розвитку сталих взаємозв'язків і розподілу праці між національними господарствами називають міжнародною інтеграцією. Сутність інтеграційного процесу становлять інтернаціоналізація, транснаціоналізація і універсалізація господарської діяльності країн світу. Інтеграційні процеси можуть стосуватися економічних, політичних, соціальних відносин.

Економічна інтеграція – це утворення спільних господарських об'єднань країн, які діють згідно зі спеціальними угодами й мають специфічну організаційну структуру. Процеси економічної інтеграції

проходять тривалий період становлення й відбуваються в декількох формах. Наприклад, на рівні підприємств (на мікрорівні) фірми, які виробляють подібні чи однорідні товари, часто об'єднують свої зусилля для вдосконалення процесів виробництва й реалізації продукції, протистояння сильнішому конкурентові ще й отримання більшого прибутку. Це так звана горизонтальна інтеграція, яка полягає в злитті фірм, а також у виробництві аналогічних товарів у філіях за кордоном. Дещо інакше взаємодіють фірми за так званої вертикальної інтеграції. Вона полягає в об'єднанні підприємств, що спеціалізуються на різних етапах одного й того ж виробничого циклу.

До основних передумов інтеграційних процесів зараховують міжнародний поділ праці та кооперування виробництва, розвиток науково-технічного співробітництва, торгівлі й фінансових відносин, діяльність транснаціональних корпорацій.

Транснаціоналізація – це включення в структуру національних відтворювальних комплексів діяльності іноземних корпорацій шляхом прямих іноземних інвестицій із країни власного базування в інші країни, де створюються дочірні компанії або філії. *Транснаціональні корпорації (ТНК)* – форма міжнародного об'єднання капіталів, коли головна компанія має свої відділення в багатьох країнах, здійснюючи координацію та інтеграцію діяльності. Діяльність ТНК не обмежується рамками окремого інтеграційного об'єднання й охоплює всю світову економіку. Принцип ТНК – це коли система «ринок – держава» трансформується в систему «багато держав – один ринок». Наприклад, американська компанія «Боїнг» виробляє літак «Боїнг-777», який складається з 132500 основних вузлів і деталей, що виробляються 545 фірмами-постачальниками з усього світу. До відомих ТНК належать виробники автомобілів «Тойота», напоїв «Кока-Кола», джинсів «Левіс», телевізорів «Філіпс», магнітофонів «Соні», гамбургерів «Мак'Дональдс» тощо. Ринок взагалі, вийшовши за межі держави, став транснаціональним. ТНК є найрозвинутішими в технологічному відношенні, найефективнішими в економічному відношенні й найвпливовішими в

політичному відношенні, типом організацій, що створені людиною. Характер діяльності ТНК ідентифікує їх як єдине ціле поза звичної точки зору людства, яке структуроване, насамперед, за національними та традиційними галузевими критеріями. Розвиток та розповсюдження принципово нових типів інформаційних технологій багаторазово підсилює позитивні якості ТНК та особливості їхнього розвитку. Відповідно держава повинна враховувати дедалі більшу роль цих факторів для того, щоб вести таку зовнішню політику, яка могла б забезпечити сприятливе міжнародне положення її національної економіки. Глобалізація й незалежність фінансово-економічних структур веде до зміни державами структури, завдань і стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

За масштабами та організаційними формами розрізняють такі види міжнародної економічної інтеграції:

- зона преференційної торгівлі
- зона вільної торгівлі
- митний союз
- спільний ринок
- економічний союз.

Різноманітні процеси економічної інтеграції зумовлюються економічними й політичними причинами. Спільні історико-господарські особливості, подібність природних умов і ресурсних проблем країн, необхідність зміцнення їхніх позицій в умовах посилення міжнародної конкуренції, сприяють налагодженню між ними міцних економічних зв'язків.

У сучасному світі посилюється взаємозв'язок та взаємовплив національних економік і світового господарства. Кожній країні потрібен доступ до світового ринку. Але перед потужною міжнародною конкуренцією вистояти дуже складно. Іноді здається, що набагато простіше закрити кордони. Однак, коли країна встановлює торговельні бар'єри, це може обернутися торговою війною, адже інші країни у відповідь зведуть власні бар'єри. Для розв'язання таких суперечностей країни утворюють регіональні

альянси (союзи) з метою спільного використання економічних і політичних переваг міжнародної торгівлі та стимулювання економічного зростання.

Міжнародні організації – одна з найважливіших форм багатостороннього співробітництва між державами. Вони виникають на підставі угоди між учасниками. Діяльність міжнародних організацій регламентується статутом, її ефективність залежить від ступеня узгодженості між державами.

Головні цілі й завдання всіх міжнародних організацій – це створення конструктивної багатосторонньої бази міжнародного співробітництва, установа глобальних і регіональних зон мирного співіснування.

Нині у світі налічується вже понад 4 тисячі міжнародних організацій. Вони поділяються на:

- *глобальні (загальносвітові);*
- *регіональні;*
- *міждержавні.*

Останні поділяються на два типи: міжнародні міжурядові організації та міжнародні неурядові організації.

Міжнародні організації поділяють на три групи: політичні, економічні та змішані.

Основна мета *політичних організацій* (блоків) – співробітництво країн-учасниць у політичних і військових питаннях, участь у створенні систем колективної оборони, співпраця щодо підтримки миру і безпеки на їхніх територіях, та загалом у світі, координація зусиль для вирішення військово-політичних, і правових проблем. Проте є побоювання щодо надмірної інтеграції: деякі міжнародні інститути набули такої сили, що в багатьох випадках вирішують долю окремих країн, і беруть на себе право судити про те, що держави можуть робити на своїй території, а також обмежувати їх у цьому. У певних випадках (особливо в Європі) міжнародні інститути набули функцій, котрі раніше належали державі. Були створені потужні міжнародні

бюрократичні утворення, які можуть впливати прямо на життя окремих громадян.

До політичних організацій належать: Організація Північноатлантичного договору – НАТО; Міжпарламентський союз; Організація Африканської єдності – ОАЄ; АНЗЮС – тристоронній союз Австралії, Нової Зеландії та США; АНЗЮК – п'ятибічний блок Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії, Малайзії та Сінгапуру; Організація Американських держав – ОАД.

Завдяки посиленню інтеграційних процесів у світі зміцнів статус економічних союзів та угруповань, мета яких – сприяння економічному розвитку кожної із країн-учасниць. Об'єднання в союзи сприяють також підвищенню рівня життя населення країн-учасниць та захисту їхніх економічних інтересів на світовій арені.

До економічних організацій належать: Амазонський пакт – торговельно-економічний блок; Організація економічного співробітництва й розвитку – ОЕСР; Союз Арабського Магрибу – САМ; Асоціація карибських держав; Андський пакт; Вишеградська четвірка; Європейська Асоціація вільної торгівлі – ЄАВТ; Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛААІ; Ла-Платська група; Північноамериканська асоціація вільної торгівлі – НАФТА; Чорноморський район економічного співробітництва – ЧРЕС; Бенілюкс; Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво – АТЕС. БРІК – поки що деклароване економічне співробітництво Бразилії, Росії, Індії, Китаю; Організація країн-експортерів нафти – ОПЕК.

Організація країн – експортерів нафти (ОПЕК) була утворена в 1960 р. Включає Іран, Ірак, Венесуелу, Кувейт, Саудівську Аравію, Катар, Лівію, Об'єднанні Арабські Емірати, Алжир, Нігерію, Еквадор і Анголу. У 2008р. Росія заявила про готовність стати постійним спостерігачем у картелі.

Штаб-квартира ОПЕК спочатку знаходилася в Женеві (Швейцарія), потім з 1 вересня 1965 р. перемістилася до Відня (Австрія). Метою ОПЕК є координація діяльності учасників цієї організації, також їхньої загальної

політики відносно видобутку нафти, підтримки оптимальних цін на нафту, забезпечення стабільних постачань нафти споживачам, отримання прибутку від інвестицій у нафтову галузь.

Міністри енергетики й нафти держав членів ОПЕК двічі на рік проводять зустрічі для оцінки міжнародного ринку нафти й прогнозу його розвитку на майбутнє. На цих зустрічах ухвалюються рішення про дії, які необхідно зробити для стабілізації ринку. Рішення про зміни об'єму видобутку нафти відповідно до зміни попиту на ринку приймаються на конференціях ОПЕК.

Країни члени ОПЕК контролюють близько 2/3 світових запасів, видобувають близько 40%, експортують половину світової нафти. У нафтоекспортуючих країнах ВВП на душу населення складає 1720 тис. доларів. Країни ОПЕК суттєво залежать від світової кон'юнктури на ринку нафти й газу: коливання, особливо цін на нафту, відразу ж негативно позначаються на економіці країн, у яких від 50 до 90% прибутку експорту дають «нафтодолари» – прибутки від продажу нафти.

До змішаних організацій належать інтеграційні угруповання країн, метою яких є співробітництво в декількох сферах. Напрями співробітництва визначаються цілями створення організацій.

До змішаних організацій відносять: Організацію Об'єднаних Націй – ООН; Асоціацію країн Південно-Східної Азії – АСЕАН; Асоціацію регіонального співробітництва країн Південної Азії – СААРК; Карибське співтовариство – (Caribbean Community), КС, КАРИКОМ (СС, CARICOM), Карибський спільний ринок (КСР); Лігу Арабських держав – ЛАД; Організацію «Ісламська конференція; Співдружність націй; Співдружність Незалежних Держав – СНД.

2.3. Геоеконіміка й геополітика

Сучасні особливості розвитку світового господарства вимагають нових поглядів і нових підходів до їхнього аналізу, вивчення та прогнозування. Відповідно структурні зміни, що відбуваються на світовій арені, зумовили

виникнення нового наукового напрямку – геоекономіки. Сам термін «Геоекономіка» було введено американцем Едвардом Люттваком у кінці 80-х років ХХ століття, хоча витoki геоекономіки давніші – їхній початок у європейській економічній думці ХVІІ – ХІХ ст. – англійській, французькій, німецькій. Основним джерелом геоекономіки є класична політекономія й геополітика. Основи геоекономіки є у творах класика європейської економічної думки Ф.Ліста, який розробив теорію продуктивних сил, у якій виділив «розумовий капітал» як головне джерело багатства нації та висловив фундаментальну для геоекономіки ідею про автаркію великих просторів, котрі характеризуються економічною самостійністю, де внутрішні зв'язки й обмін створюють певну органічну єдність.

У світі сформувалось три провідні геоекономічні школи – американська, російська та італійська. Американський учений Е.Люттвак убачає в геоекономіці теоретичне обґрунтування державної політики для досягнення перемоги в міжнародних економічних змаганнях.

На думку представника російської геоекономічної школи Є.Кочетова, геоекономіка – це системна концепція, відповідно до якої політика держави залежить від економічних факторів, оперування на геоекономічному атласі світу, включення національних економік і їхніх господарських суб'єктів до світових інтернаціоналізованих відтворювальних ядер (ланцюгів) для участі у формуванні й перерозподілі світового доходу.

Італійські вчені К.Жак та П.Савона під геоекономікою розуміють дисципліну, яка розглядає державу як систему, яка конкурує з іншими системами-країнами на світовій арені. Конкуренція між країнами ведеться за встановленими правилами. Тому фундаментальний аспект геоекономіки – це вивчення нормативних стандартів, що регулюють економіку й міжнародну торгівлю, а також умов, які б сприяли підвищенню як внутрішньої (фінансова й транспортна інфраструктура, освіта, наука, надання послуг), так і зовнішньої (зайняття відповідної ніші у світовій економіці, активна участь у

міжнародних організаціях, гнучкість податкової політики з точки зору конкурентності) конкурентоспроможності системи-країни.

Не суперечить поглядам, що відображають різноаспектність геоекономіку, й українська наукова думка: геоекономіка – це наука про економічні війни між країнами, коли боротьба ведеться без застосування військової сили за вигідні регіональні позиції (ринки сировини й збуту, транспортні коридори) у світовому господарстві.

З відмиранням дво полюсного світу першість належить геоекономіці, а не геополітиці. Всі конфліктні ситуації вирішуватимуться економічними методами, а отже, на думку вчених, геоекономіка приходить на зміну геополітиці. При цьому, геоекономіка не є протилежністю геополітики, для досягнення геополітичних завдань необхідно застосовувати аналіз і теорію, підготовлену завдяки використанню економічних методів. Звідси випливає, що *геоекономіка – це метод геополітики, а не її заміник*.

Геоекономічні процеси розглядаються в трьох площинах (рівнях): міжрегіональний рівень; державний рівень; глобальний рівень. Державний рівень міжнародних економічних відносин включає економічну взаємодію між державами; міжрегіональний – між регіонами всередині країни, чи регіонами інших країн; глобальний – економічні відносини між міждержавними регіональними об'єднаннями, транснаціональними корпораціями чи наднаціональними фінансово-економічними структурами.

Суб'єктами сучасних міжнародних відносин відповідно виступають: держави; міждержавні регіональні об'єднання (наприклад, ЄС, СНД); наднаціональні фінансово-економічні структури (наприклад, СОТ, МВФ, тощо); регіони; транснаціональні корпорації (ТНК).

Функціонування й економічна взаємодія суб'єктів міжнародних відносин формують геоекономічний простір. *Геоекономічний простір* – категорія, яка характеризує системні зв'язки між суб'єктами міжнародних відносин на різних ієрархічних рівнях.

Геоeкономiка й геополiтика тiсно взаємопов'язанi з окремими науковими дисциплiнами. Геополiтика, як i геоeкономiка, – молода дисциплiна. Як окрема наукова галузь вона сформувалась наприкинцi ХХ ст., хоча термiн “геополiтика” було запроваджено шведським вченим Ю.Р.Челленом ще у 1917 р. У рiзний час у термiн “геополiтика” вкладався рiзний змiст, проте концептуальний змiст геополiтики будувався за принципом «географiчне середовище – держава – зовнiшня полiтика». Геополiтика являє собою систему поглядiв на можливiсть та продуктивнiсть використання просторових факторiв мiжнародних вiдносин в iнтересах гарантування нацiональної безпеки.

У контекстi сучасних глобалiзацiйних процесiв геополiтика – це наука про вмiння використовувати знання про рiзні територiї, про країни для вироблення й обґрунтування полiтики держави, це мистецтво управлiння практичною полiтикою. Отже, визначальним чинником геополiтики є взаємозв'язок мiж суспiльними iнститутами та територiєю. Геополiтика включає широкий спектр проблем, серед яких вагомe місце належить проблемам глобалiзацiї й рiгiоналiзацiї. В умовах глобалiзацiї посилився вплив свiтогосподарських процесiв не лише на макрорегiональному (мiждержавному) рiвнi, але й на рiгiональному. А для цього слiд ураховувати вплив геополiтичних i геоeкономiчних факторiв на розвиток окремих рiгiонiв країни.

Об'єктом дослiдження геополiтики, як i геоeкономiки, є тi ж суб'єкти мiжнародних вiдносин – рiгiони, держави, мiжрiгiональнi об'єднання, нацiональнi фiнансово-економiчнi структури, транснацiональнi компанiї. Геополiтичнi процеси, як i геоeкономiчнi, слiд розглядати на трьох рiвнях – державному, мiжрiгiональному, глобальному.

Геоeкономiчнi й геополiтичнi процеси тiсно переплiтаються й впливають один на одного. Суб'єкти мiжнародних вiдносин перебувають пiд

дією як геоекономічних, так і геополітичних процесів й одночасно самі визначають цей вплив.

На сучасному етапі в умовах посилення глобалізаційних процесів вплив держави як суб'єкта міжнародних відносин на геоекономічні та геополітичні процеси у світі дещо зменшується. Натомість зростає роль окремих регіонів усередині країни, міжрегіональних наддержавних об'єднань, окремих корпорацій, наднаціональних фінансових структур – ззовні. У багатьох країнах, включаючи розвинені країни, є регіональні рухи, що вимагають значної автономії або відокремлення, має місце тенденція - втрати влади центрального апарата державного управління через передачу її субдержавним, регіональним, провінційним і місцевим політичним утворенням. Тобто, країни, залишаючись ключовими гравцями на полі міжнародної економіки та політики, у будь-який час можуть втратити суверенітет, державні функції й владу. Держава не в змозі контролювати фінансові потоки, впливати на динаміку світового ринку традиційними методами. Владні структури держав значною мірою втратили можливість контролювати потік грошей, що течуть у їхні країни й назовні, і зіштовхуються з усе більшими труднощами в контролюванні потоку ідей, технологій, товарів, і людей, тобто, державні кордони стали максимально прозорі.

Для державності всі ці зміни є негативними тенденціями, здатними викликати поступове відмирання інституту держави, загальновизнаної норми із часів Вестфальського миру 1648 р. У сучасному світі існують реальні загрози: зникнення державної влади й виникнення нових збанкрутілих країн типу Сомалі; розпаду держав; посилення міжплемінних, етнічних і релігійних конфліктів; появи міжнародних кримінальних мафіозних структур; зростання числа біженців до десятків мільйонів; поширення ядерної зброї; розповзання тероризму, повсюдної різанини й етнічних чищень. Реалізація цих загроз цілком можливо може призвести

або до всесвітньої анархії, або до різних форм взаємодії народів у напрямку нейтралізації негативних процесів.

Удале застосування гео економічних і геополітичних прийомів повинно зберегти цінність інституту держави як арбітра та гаранта стабільності й безпеки у світі. Але й сучасна держава має бути іншою, її функції повинні модифікуватися, вона зобов'язана відповідати вимогам громадян і не тільки тим, які зараз живуть, але й майбутнім поколінням.

Суперечливість розвитку світової господарської системи, що відбувається під впливом глобалізаційних процесів, полягає, з одного боку, у зменшенні функцій і ролі держави, а з іншого – у збереженні функцій незалежності та самостійності національних держав у світовому економічному просторі. Роль держави в новій геополітичній ситуації повинна не тільки зростати, але й зосереджуватись на формуванні стратегії оборонно-наступального характеру з урахуванням можливих форм прояву глобалізації.

При зміцненні ролі державних інституцій не слід недооцінювати важливу психологічну роль національної самобутності держави, яка базується на мові й спільності культурної спадщини.

2.4. Регіоналізація: сучасні підходи до поділу світу та окремих країн на регіони

В економічній, географічній, країнознавчій, краєзнавчій літературі для визначення певної території найчастіше вживають два поняття: «регіон» і «район», причому досить часто між цими поняттями ставиться знак рівності, тобто терміни «район» та «регіон» є синонімами. Слово «регіон», звідки «регіональний» є родовим для багатьох наукових понять. У країнах світу термін «регіон» вживається для визначення будь-яких територій, які не дозволяють визначити їх якимись іншими термінами. Завдяки терміну «регіон» у сучасній науці з'явилися поняття: «регіоналізація», «регіоналізм»,

«регіональні науки», «регіоналістика», «регіонознавство», «регіональний розвиток», «регіональна економіка», «регіональна політика».

Основою для виділення різних регіонів світу служать відмінності одних частин нашої планети від інших. Згідно з загальними критеріями ці відмінності об'єднують у три групи: природні, історичні й соціально-економічні.

Природні відмінності визначаються об'єктивними геологічними, географічними та біологічними особливостями окремих частин Землі. Зокрема, поділ світу на материки ні в кого не викликає сумніву, бо в природі насправді існують частини суходолу, реально роз'єднані водами Світового океану. Реально існуючий природно-геологічний поділ світу – це одна з багатьох підстав для його регіоналізації.

Дія географічних і біологічних чинників у виділенні регіонів світу не менш важлива. Загальновідомо, що географічна оболонка Землі має низку закономірностей. До найважливіших із них належать: цілісність, ритмічність, висотна поясність і горизонтальна зональність. Останні дві закономірності й служать підставами регіонального поділу світу.

Історичні відмінності в загальних ознаках і в найбільших просторових виявах полягають у виділенні на Землі окремих частин світу, згідно з історичними подіями. Особливо яскраво це виявляється в поділі одного материка Євразії на дві частини світу – Європу й Азію або ж об'єднанні двох материків – Північної та Південної Америки в одну частину світу — Америку.

У багатьох випадках географічні й історичні чинники у виділенні регіонів гармонійно поєднуються. Так утворюються історико-географічні регіони. Прикладів можна навести безліч. Регіональні поняття «арабський світ», «країни Північної Африки» фактично є гармонійним поєднанням пустельних і напівпустельних ландшафтів з історично адаптованою до них культурою арабських народів.

Важливу роль географічні та історичні чинники відіграють й у виділенні економічних районів світу. Різниця в природних умовах і ресурсах різних частин нашої планети сприяє спеціалізації на виробництві певної продукції. На певній території світу, в окремій країні чи їхній групі випуск певних виробів або надання певних послуг стає об'єктивно більш ефективним, ніж будь-де за їхніми межами. Спеціалізація господарства окремого регіону чи країни світу складається історично. З розвитком господарства вона може суттєво змінюватися. Щоб визначити спеціалізацію території, необхідно з'ясувати принципи розміщення виробництва.

Чинниками розвитку певної спеціалізації є:

- а) природні умови та ресурси;
- б) наявність трудових ресурсів;
- в) особливості географічного положення, зокрема, відносно транспортної інфраструктури;
- г) галузі господарства, що сформувалися історично;
- д) виконання певного державного замовлення чи реалізація якогось глобального або регіонального проекту.

Із часом окремі регіони світу починають відрізнятися один від одного вже не тільки природними та історичними, а й економічними умовами та трудовими ресурсами. Так, в одному регіоні виробляють метал і машини, в іншому – вирощують банани й ананаси, у третьому – пропонують послуги з відпочинку й лікування. Спеціалізуючись на виробництві певної продукції в умовах глобалізації, кожен регіон світу забезпечує нею інші частини світу, і отримує те, чого йому не вистачає. Так відбувається обмін результатами праці. Такий поділ праці між окремими територіями називається географічним або територіальним.

У цілому обґрунтований і раціональний поділ усього світу або його окремих складових на просторово-територіальні частини базується на теорії районування або регіоналізації. Ця теорія дає змогу науково обґрунтувати виокремлення регіонів, які об'єктивно відіграють значну роль як у цілому на

нашій планеті, так і на окремих континентах або ж у межах тих чи інших країн. Тому виділення, наприклад, Південної Азії або регіону Південна Азія, чи інакше Південного регіону Азії, ґрунтується на науково усвідомленому пізнанні специфіки цієї частини Азії, природної, історичної, культурної, соціально-економічної тощо. Виокремлюючи регіон Північна Італія, маємо на увазі, насамперед, не лише суто географічний фактор – ця частина Італії знаходиться в її північній частині. Нас цікавлять її специфічні ознаки, які чітко виділяються на фоні всієї країни, насамперед, історико-політичні процеси, які тут відбуваються, ментальність місцевого населення, умови соціально-економічного розвитку тощо.

Теорія регіоналізації найбільше переймається питаннями, які стосуються методики виділення окремих частин у межах тієї чи іншої країни. Глибокі теоретичні розробки щодо регіоналізації окремих частин світу, чи материків майже відсутні, а ті, що є – не позбавлені помилок, стереотипів і пережитків минулого. Поняття «регіон» у «Туристичному країнознавстві» - це не лише суходіл, не тільки материки й островні ділянки нашої планети, а й водні простори. Тобто регіон може складатися із суходільної території й акваторії. Як приклад можна навести Карибський регіон або регіон Карибського моря, який складається переважно зі значної кількості островних країн, і водних просторів, які їх роз'єднують та об'єднують. Те саме можна сказати й про островні регіони Тихого океану: Океанія, Меланезія, Мікронезія. Досить часто вживають поняття Середземноморський регіон, Чорноморський регіон, район Перської затоки тощо. Але тут поняття регіон більше стосується суходолу та безпосередньо прилеглих до нього акваторій.

«Регіоналізація» та «регіоналізм» – це поняття, що вживаються переважно в міжнародній практиці поруч із поняттям «глобалізація», яка в цьому контексті являє собою процес зміцнення контактів між різними регіонами частинами світу. Теорія регіоналізації найперше почала розвиватися в країнах, які мали потребу в подібних наукових і політичних обґрунтуваннях. Це були або дуже великі держави зі значною внутрішньою

диференціацією, або ж потужні імперії зі значно віддаленими і відмінними від метрополії володіннями, або країни з досить значною територіальною диференціацією. Тому не дивно, що теоретико-методологічні засади регіоналізації й конкретні спроби виокремлення регіонів належать ученим США, Канади, Росії (Російська імперія, Радянський Союз), Великої Британії, Франції тощо.

Регіоналізація в сучасному розумінні – це поглиблення міжнародних зв'язків на компактному просторі, який називається регіоном. На рівні країни *регіоналізація* – це поділ її території на рівнозначні або ієрархічно підпорядковані супідрядні територіальні осередки на базі одного або сукупності критеріїв, *регіоналізм* – це політика, спрямована на підвищення ролі регіонів у різноманітних сферах життя країни. *Регіональні науки* – це науки про регіони, у тому числі й регіональна економіка, розміщення продуктивних сил, регіональна політика, регіонознавство тощо.

2.5 Регіони світу

Відповідно до сучасного стану економічного, історичного, культурного та географічного розвитку країн світу оптимальною є історико-географічна типологізація, в якій виділяють 18 регіонів світу (табл.2.4). Так, Європу традиційно поділяють на Західну, Північну, Східну та Південну. Але після розпаду держав колишнього соціалістичного табору Східну Європу доцільно розглядати як два регіони: Східну Європу (в якій залишилися європейська частина Росії, Україна, країни Прибалтики, Білорусь, Польща та ін.) та Південно-Східну Європу (куди ввійшли країни південної частини регіону: Болгарія, країни колишньої Югославії, Румунія, Молдова тощо).

Сучасні підходи до регіонального поділу світу

Частина світу, континент	І. Родіонова	Б. Яценко	П. Масляк, Я. Олійник, А. Степаненко	В. Максаковський	В. Семенов
<i>Європа</i>	1. Західна 2. Центральна і Східна	1. Західна 2. Центральна 3. Східна	1. Північна 2. Західна 3. Південна 4. Східна	1. Середня 2. Північна 3. Південна 4. Східна	1. Північна 2. Західна 3. Східна (Центральна) 4. Південна 5. Південно-Східна
<i>Азія</i>	1. Південно-Західна 2. Південна 3. Південно-Східна 4. Центральна і Східна	1. Північна 2. Центральна 3. Південно-Західна 4. Південна 5. Південно-Східна 6. Східна	1. Південно-Західна 2. Південна 3. Південно-Східна 4. Східна і Центральна	1. Південно-Західна 2. Південна 3. Південно-Східна	1. Південно-Західна 2. Центральна 3. Південна 4. Південно-Східна 5. Північно-Східна 6. Східна
<i>Африка</i>	1. Північна 2. Західна й Центральна 3. Східна 4. Південна	1. Північна 2. Тропічна та Південна	1. Північна 2. Західна й Центральна 3. Східна і Південна	1. Північна 2. Західна 3. Центральна 4. Східна 5. Південна	1. Північна 2. Західна 3. Центральна 4. Східна 5. Південна
<i>Америка</i>	1. Північна 2. Карибські країни 3. Південна	1. Англо-Америка 2. Латинська	1. Північна 2. Центральна 3. Південна	1. Північна 2. Латинська	1. Північна 2. Центральна 3. Південна
<i>Австралія та Океанія</i>	1. Австралія 2. Океанія	Австралія та Океанія	Австралія та Океанія	Австралія та Океанія	1. Австралія 2. Океанія

Азію традиційно поділяють на Південно-Західну (або Близький та Середній Схід), Південну, Східну та Південно-Східну. Території цих регіонів склалися давно. Доцільне виділення також п'ятого регіону – Північно-Східної та Центральної Азії, до якого ввійшли азіатські країни та території колишнього СРСР (азіатська частина Росії, Казахстан, країни Середньої Азії).

В Америці виділяють Північну Америку або Англо-Америку та Латинську Америку, яка поділяється на два субрегіони: Середню Америку

(Мексика та країни Центральної Америки і Вест-Індії) та Південну Америку, що складається з Андських країн та країн Амазонії і Ла-Плати. Має право на існування й поділ на три регіони: Північну, Центральну і Південну Америку.

Африку, згідно з історичними, культурно-етнічними, географічними аспектами традиційно поділяють на п'ять регіонів: Північний, Західний, Центральний, Східний та Південний.

До історико-географічного регіону Австралії та Океанії належать материк Австралія та всі острівні держави й території Тихого океану.

Відмінність у природних умовах, економічна й культурна специфіка сформували всередині регіонів окремі, відносно єдині території нижчого рангу – субрегіони. Вони виражені в Азії (Близький Схід, Середній Схід, Закавказзя, Далекий Схід, Середня Азія та ін.), в Європі (Прибалтика, Скандинавія, Британські острови, Балканські країни тощо) та ін.

На карті світу виділяють такі історико-географічні субрегіони, що об'єднують країни за ознаками сусідства, спільності історичного та господарсько-культурного розвитку:

– Близький Схід – розташований на межі Азії та Північної Африки. Охоплює Єгипет, Судан, Ізраїль, Сирію, Ліван, Туреччину, Ірак, Кіпр, країни Аравійського півострова й невеликі держави Перської затоки;

– Середній Схід – Іран, Афганістан. Іноді до цього субрегіону відносять також країни Близького Сходу;

– Скандинавія – Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія;

– Сахель – Мавританія, Сенегал, Малі, Буркіна-Фасо, Нігер, Чад, Судан, частково Ефіопія й Сомалі;

– Закавказзя – Грузія, Вірменія, Азербайджан;

– Середня Азія – Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан, Киргизстан;

– Далекий Схід – країни Східної Азії: схід Росії, Китай, КНДР, Південна Корея, Японія, Монголія, Тайвань;

- Магриб – Туніс, Алжир, Марокко, Лівія, Мавританія, Західна Сахара;
- Левант – країни східного узбережжя Середземного моря: Сирія, Ліван, Ізраїль, Палестина, Кіпр;
- Прибалтика (Балтія) – Литва, Латвія, Естонія.

Диференціація світу на історико-географічні регіони є найбільш природною, дає змогу універсально вивчити країни з урахуванням природних, історичних, культурних, господарських та інших особливостей.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняттю «цивілізація».
2. В чому полягає значення наукових праць Н. Данилевського, А. Тойнбі, С. Хантінгтона у вивченні розвитку суспільства, цивілізацій.
3. Назвіть та охарактеризуйте основні елементи, що визначають цивілізацію.
4. Проаналізуйте роль релігії в розвитку цивілізації.
5. Охарактеризуйте основні види цивілізацій за Є. Хантінгтоном.
6. Що таке глобалізація? Поясніть сутність глобалізації туризму.
7. Наведіть приклади позитивного впливу глобалізації туризму на стан національних економік.
8. Поясніть, чому процеси глобалізації економіки набули значних масштабів наприкінці ХХ ст.?
9. У чому полягає зміст економічної інтеграції? Регіоналізації?
10. Які форми економічної інтеграції ви знаєте?
11. Що таке міжнародна економічна інтеграція й чим вона відрізняється від політичної інтеграції?
12. Охарактеризуйте на прикладах переваги, які отримують країни від міжнародної економічної інтеграції.
13. Обґрунтуйте визначення геоeкономіки та геополітики.
14. Охарактеризуйте роль політичних об'єднань у сучасному світі.

15. Наведіть основні форми сучасних міжнародних економічних відносин.

16. Які види міжнародної економічної інтеграції Вам відомі?

17. Що є основою для виділення різних регіонів світу?

18. Які природно-географічні основи поділу світу на регіони вам відомі?

19. Чи можуть поєднуватися між собою географічні та історичні чинники в просторово-територіальній диференціації поверхні Землі? Поясніть.

20. Які історично-географічні регіони вам відомі?

Тестові завдання

1. Цивілізоване суспільство:

- а) осіле, культурне, пасіонарне;
- б) осіле, грамотне, справедливе;
- в) осіле, грамотне, міське.

2. Уявлення про різні цивілізації було введено:

- а) С. Хантінгтоном;
- б) Н. Данилевським;
- в) А. Тойнбі.

3. А. Тойнбі виділив локальних цивілізацій:

- а) 5;
- б) 8 ;
- в) 21.

4. С. Хантінгтон указує на існування в історії найважливіших цивілізацій:

- а) 12;
- б) 5;
- в) 4.

5. Глобалізація – це:

- а) процес формування інтегрованої та взаємозалежної світової економіки, поширення певних економічних явищ у господарствах усіх країн;
- б) організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їхня взаємодія з населенням;
- в) формування єдиної світової економіки.

6. Глобалізацією виробництва є:

- а) спеціалізація та кооперування виробництва;
- б) процес об'єднання історично відокремлених і відмінних між собою національних ринків у один великий ринковий простір;
- в) технологія та організація виготовлення різних вузлів та агрегатів у окремі спеціалізовані підприємства.

7. В основі розвитку глобалізації лежать чинники:

- а) макроекономічні;
- б) регіональні;
- в) мікроекономічні.

8. Яких відносин можуть стосуватися інтеграційні процеси:

- а) економічних, політичних, соціальних;
- б) географічних, політичних, соціальних;
- в) демографічних, політичних, соціальних.

9. Міжнародні організації поділяють на:

- а) політичні, економічні та змішані;
- б) географічні, політичні, соціальні;
- в) економічні, змішані та міждержавні.

10. До політичних організацій належать:

- а) Організація Північноатлантичного договору – НАТО; Міжпарламентський союз; Організація Африканської єдності – ОАЄ;
- б) Організація Американських держав – ОАД; Організація економічного співробітництва й розвитку – ОЕСР; Союз Арабського Магрибу – САМ;
- в) Організація Північноатлантичного договору – НАТО; Співдружність націй; Співдружність Незалежних Держав – СНД.

11. До економічних організацій належать:

- а) Чорноморський район економічного співробітництва – ЧРЕС; Бенілюкс; Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво – АТЕС;
- б) Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛААІ; Ла-Платська група; АНЗЮК – п'ятибічний блок Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії, Малайзії та Сінгапуру;
- в) Асоціація карибських держав; Антський пакт; Організація Американських держав – ОАД.

12. До змішаних організацій відносять:

- а) Організацію Об'єднаних Націй – ООН; Асоціацію країн Південно-Східної Азії – АСЕАН; Асоціацію регіонального співробітництва країн Південної Азії – СААРК;
- б) Співдружність націй; Співдружність Незалежних Держав – СНД; Бенілюкс;
- в) Європейська Асоціація вільної торгівлі – ЄАВТ; Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛААІ; Організація країн-експортерів нафти – ОПЕК.

13. Згідно з загальними критеріями регіоналізації відмінності об'єднують у три групи:

- а) природні, історичні й соціально-економічні;
- б) природні, історичні і соціально-демографічні;
- в) природні, історичні, соціально-політичні.

14. Поняття «регіон» використовують:

- а) для позначення району, області, території, частини країни, що вирізняється сукупністю природних або історико-географічних умов, і національним складом населення;
- б) для означення місцевості, що вирізняється за географічними, економічними, адміністративними та іншими ознаками;
- в) для визначення шляхів оптимізація регіональної економіки відповідно до певних факторів з урахуванням закономірностей і принципів.

15. Ученим з яких країн належать теоретико-методологічні засади регіоналізації?

- а) Росія, Великобританія, США, Франція;
- б) Канада, США, Великобританія, Росія;
- в) США, Китай, Великобританія, Франція.

16. Яку групу яких із перелічених нижче цивілізацій виділив саме А.Д. Тойнбі?

- а) візантійська, російсько-ортодоксальна, ісламська, індуїстська, далекосхідна, китайська, японо-корейська, західна;
- б) західна, російсько- ортодоксальна, християнська, ісламська, далекосхідна, японо-корейська;
- в) ісламська, іудаїстська, далекосхідна, візантійська, японо-корейська, китайська, західна.

17. Яку кількість регіонів світу виділяють у сучасній історико-географічній типологізації?

- а) 21;
- б) 18;
- в) 12.

18. Близький Схід, Середній Схід, Скандинавія, Сахель, Закавказзя, Середня Азія, Далекий Схід, Магриб, Левант, Прибалтика – це:

- а) регіони;
- б) субрегіони;
- в) райони.

Тема 3. Країни Європи

План

- 3.1. Загальна характеристика Європи.
- 3.2. Регіони Європи.
- 3.3. Значення ЄС у розвитку економіки Європи.

3.1. Загальна характеристика Європи

Європа займає провідне місце у світовому господарстві за розмірами промислового та сільськогосподарського виробництва, експортом товарів та послуг, розвитком міжнародного туризму (рис. 3.1). Її сумарний ВВП становить майже 30% світового. Вона лідирує у світовій торгівлі за обсягами золотовалютних запасів та іноземних інвестицій.

У господарствах Європи співіснують три сектори:

- національний (приватний);
- державний;
- іноземний.

Рис. 3.1. Країни Європи

Провідна галузь промисловості – машинобудування. Друге місце займає хімічна промисловість. Чорна металургія історично розвивалася, насамперед у країнах, що мають відповідне сировинне забезпечення – Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія, Бельгія, Люксембург, Польща, Чехія. Після Другої світової війни великі металургійні комбінати споруджувалися та розширювалися в морських портах з орієнтацією на імпорт більш якісної та дешевої залізної руди та металобрухту. Найсучасніші з таких комбінатів знаходяться у Fos (Франція), Торонто (Італія). В останні роки набуває популярності будівництво металургійних міні-заводів. Основними галузями кольорової металургії є виробництво алюмінію та міді.

Лісова промисловість є галуззю міжнародної спеціалізації Швеції та Фінляндії. Ці країни називають головним «лісовим цехом» регіону.

Останнім часом на прикладі «Силіконової долини» в США, в Європі також функціонують науково-дослідні парки. Найбільші з них знаходяться поблизу Кембриджа (Великобританія), Мюнхена (Німеччина). На півдні Франції, у районі Ніцци, формується «долина високих технологій».

Головні галузі сільськогосподарського виробництва: рослинництво й тваринництво – поширені повсюдно в різних поєднаннях. За основними видами сільськогосподарської продукції більшість країн забезпечує свої потреби й зацікавлені в її збуті на зовнішніх ринках.

Природні умови та історичний шлях розвитку аграрного сектора економіки Європи сформували три типи сільського господарства: північноєвропейський, середньоєвропейський та південноєвропейський. Сформувалося декілька широтних зон спеціалізації сільського господарства. Для першої з них (Скандинавія та Великобританія) притаманні переважано інтенсивне молочне тваринництво, а в рослинництві, що його обслуговує, – кормові культури та сірі хліба. Отже, у сільському господарстві регіону спостерігаються чітко виражені особливості зональної, а також приміської спеціалізації. Потужні зони приміського господарства, що забезпечують великі промислові агломерації молоком, яловичиною, свининою, птицею,

яйцями, овочами, фруктами, склалися в Німеччині, Нідерландах, Великобританії, Франції.

Великобританія та Італія мають найбільш розвинуті господарські комплекси. В останні десятиліття відбувається перерозподіл співвідношення сил між ними. Роль лідера дедалі більше бере на себе Німеччина, тоді як Великобританія – колишня «світова майстерня» – втрачає свої позиції. Серед інших країн найбільшу економічну вагу мають Іспанія, Нідерланди, Швейцарія, Бельгія, Швеція. На відміну від згаданих чотирьох головних країн, економіка останніх базується насамперед на окремих галузях, що завоювали, як правило, європейське або світове визнання. Австрія, Бельгія, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Данія, Люксембург, Ісландія входять до групи малих промислово розвинутих країн. До середньорозвинутих країн у європейських масштабах відносять Португалію, Грецію, Ірландію. Країни-карлики (Андорра, Ватикан, Мальта, Монако, Сан-Марино, Ліхтенштейн) мають специфічну роль у розвитку регіону.

У Центральній та Східній Європі розташовані вісімнадцять постсоціалістичних країн із перехідною економікою, що мають значно нижчий економічний і соціальний потенціал та відповідно рівень розвитку.

3.2. Регіони Європи

До регіонів Європи належать:

1) *Західна Європа* – має високий рівень розвитку економіки. Структура – господарства однорідна: частка промисловості у ВВП країн становить 2/5, частка послуг щорічно зростає, питома вага сільського господарства зменшується від 2 до 5%. Економіка Західної Європи суттєво впливає на тенденцію розвитку як європейської, так і світової економіки (табл. 3.1);

Таблиця 3.1

Західна Європа

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб (рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) / д. н*., дол. США (2008 р.)
Австрія (83,9)	Відень	8,206 (2009.)	німецька	християнство католицизм	39,887
Бельгія (30,5)	Брюссель	10,511 (2005.)	нідерландська, французька, німецька	християнство (католицизм)	36,416
Велика Британія (244,8)	Лондон	60,441 (2005.)	англійська	Християнст- во(англіканст во, католицизм)	36,385
Ірландія (70,2)	Дублін	4,109 (2007.)	ірландська	Християнст-во (католицизм)	42,110
Ліхтенштейн (0,16)	Вадуц	0,034 (2006.)	німецька	християнство (католицизм)	31,600
Люксембург (2,6)	Люксем бург	0,454 (2005.)	німецька, французька	християнст- во (католи- цизм)	82,441
Монако (0,0019)	Монако	0,035 (2005.)	французька	християнст- во(католи- цизм)	29,000
Нідерланди (41,90)	Амстердам	16,36 (2007.)	нідер- ландська	християнст- во (католи- цизм)	40,558
ФРН (356,9)	Берлін	82,0 (2009)	німецька	християнст- во (католи- цизм)	35,539
Франція (551,5)	Париж	60,18 (2003.)	французька	християнст- во (католи- цизм)	34,205
Швейцарія (41,3)	Берн	7,489 (2005.)	німецька, французька	християнст-во протестантизм	43,196

* д.н. – показник на душу населення

Основою туристичної індустрії Західної Європи є значні природно-рекреаційні ресурси, величні історичні, архітектурні пам'ятки. Щорічно країни Західної Європи відвідують 140 млн. туристів, які поповнюють їхній бюджет більш ніж на 80 млрд. дол. Францію відвідують 60 млн. туристів, Велику Британію – 19,3 млн., Австрію 19 млн.

Найпривабливішими туристичними об'єктами регіону є гірські масиви Альп (зимовий відпочинок у Франції, Швейцарії), морське узбережжя, Арденни (Бельгія, Люксембург) і Піренеї (Франція), долини річок Рейн, Везер, Єльби, Дунаю, Луари, Сени, Темзи, Северну, багато численні ландшафтні парки, всесвітньо відомі культурні центри: музеї, художні галереї, театри, бібліотеки, королівські замки, собори, церкви.

2) *Північна Європа* – один з економічно найрозвинутіших регіонів у світі. На ці країни припадає приблизно 1% населення та 3% ВВП і промислової продукції розвинутих країн, але за показниками ВВП та промислового виробництва на душу населення вони належать до групи найрозвинутіших країн світу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Північна Європа

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб (рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) / д. н., дол. США (2008 р.)
Данія (43,0)	Копенгаген	5,447 (2006.)	датська	християнство (лютеранство)	37,304
Ісландія (103,0)	Рейк'явік	0,309699 (2007.)	ісландська	християнство (лютеранство)	40,471
Норвегія (323,0)	Осло	4,68 (2007.)	норвезька	християнство (лютеранство)	53,738
Фінляндія (338,1)	Гельсінкі	5,219 (2003.)	фінська, шведська	християнство (лютеранство)	36,320
Швеція (449,9)	Стокгольм	9,122 (2007.)	шведська	християнство (лютеранство)	37,334

Суворий клімат Північної Європи не став перешкодою для відвідування країн цього регіону багаточисленними туристами. Другу чашу терезів визначають: незаймана природа Північної Європи, чисте повітря, мальовничі озера, фіорди, невисокі, але надзвичайно красиві гори. Крім того, унікальна культурна спадщина епохи вікінгів, архітектурні споруди, культурні центри є щедрими ресурсами туристичного розвитку країн.

Загальна кількість туристів регіону становить – близько 4,5 млн. осіб, що дає країнам 9,73 млрд. дол. прибутку.

3) *Південна Європа* відстає економічно від високорозвинених країн Європи. Промисловість регіону – це традиційні галузі: переробки сільськогосподарської сировини, харчова, легка, меблева, обробна (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Південна Європа

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб (рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) / д. н., дол. США (2008 р.)
Андорра (0,467)	Андорра-ла-Велья	0,070549 (2005.)	каталонська	християнство (католицизм)	18,000
Ватикан (0,00044)	Ватикан	0,0089 (2000.)	латинська, італійська	християнство (католицизм)	-
Греція (132,0)	Афіни	10,964 (2003.)	грецька	християнство	30,681
Гібралтар (Брит.) (0,006)	Гібралтар	0,03	англійська, іспанська	християнство (католицизм)	18,500
Іспанія (504,7)	Мадрид	40,847 (2006.)	іспанська	християнство (католицизм)	30,589
Італія (301,3)	Рим	58,884 (2006.)	італійська	християнство (католицизм)	30,631
Мальта (0,3)	Валетта	0,37	мальтійська, англійська	християнство (католицизм)	23,971
Португалія (92,3)	Лісабон	10,642 (2007.)	португальська	християнство (католицизм)	22,232
Сан-Марино (0,061)	Сан-Марино	0,029 (2004.)	італійська	християнство (католицизм)	33,000

Надзвичайно популярний у туристів регіон середземномор'я. Морські узбережжя, курортні зони, «зелені» острови, вузькі канали, величні Альпи, унікальна культурна спадщина, яка не обмежується лише сучасними пам'ятками, а включає в себе реліквії античної, візантійської, римської, мавританської епохи все це в сукупності є важливим чинником розвитку туристичної індустрії країн Південної Європи.

Кількість туристів у регіоні щороку зростає, і на даний час приблизно становить 130 млн. осіб, що забезпечує країнам 50,3 млрд. дол. чистого прибутку. Основними туристичними країнами регіону є Іспанія та Італія, до

яких в останні десятиріччя швидкими темпами наближаються Греція, Португалія, Мальта.

4) *Східна (Центральна) Європа* включає країни, які почали формуватися у 90-ті роки ХХ ст., у зв'язку з розпадом колишнього СРСР і соціалістичної системи (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Східна (Центральна) Європа

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб (рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) / д. н., дол. США (2008 р.)
Білорусь (207,6)	Мінськ	9, 676 (2009)	білоруська, російська	християнство (православ'я)	12,313
Естонія (45,1)	Таллінн	1,324 (2006)	естонська	християнство (лютеранство)	20,561
Латвія (64,5)	Рига	2,27 (2005.)	латиська	християнство (католицизм)	17,106
Литва (65,2)	Вільнюс	3,485 (2006.)	литовська	християнство (католицизм)	18,977
Польща (312,6)	Варшава	38,63 (2005.)	польська	християнство (католицизм)	17,537
Росія (17,075)	Москва	141, 920 (2010)	російська	християнство (православ'я)	15,949
Словаччина (49,0)	Братислава	2,009 (2007.)	словацька	християнство (католицизм)	22,097
Угорщина (93,0)	Будапешт	10,059 (2005.)	угорська	християнство (католицизм)	19,553
Україна (603,7)	Київ	46 ,000 (2009)	українська	християнство (православ'я)	7,342
Чехія (78,8)	Прага	10,241 (2005.)	чеська	християнство (католицизм)	25,118

Розвитку рекреаційної галузі Східної Європи сприяють природні ресурси: гірські ландшафти Карпат, Криму, Татр, Судету, золоті узбережжя Чорного, Азовського, Балтійського морів, мальовичі озера, цілющі води рік і джерел, культурні та історичні пам'ятки. Не дивлячись на всю унікальність природи, культурної спадщини, туризм у регіоні не набув достатньо високого рівня розвитку (крім Чехії та Словаччини). не отримав значного розвитку, що пояснюється економічною відсталістю країн, не досить розвиненою інфраструктурою, напруженою політичною ситуацією.

5) *Південно-Східна Європа* охоплює 9 країн колишнього соціалістичного табору, які не ввійшли до попереднього регіону (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Південно-Східна Європа

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб (рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Албанія (28,7)	Тирана	3 187 (2009)	албанська	іслам	6,897
Болгарія (110,9)	Софія	7,322 (2007)	болгарська	християнство (православ'я)	12,322
Боснія і Герцеговина (51,1)	Сараєво	4,025 (2005.)	боснійська	іслам, християнство	7,624
Македонія (25,7)	Скоп'є	2,045 (2005)	македонська	християнство (православ'я)	9,164
Молдова (33,7)	Кишинів	3,395 (2004)	молдовська	християнство (православ'я)	2,984
Румунія (237,5)	Бухарест	22,276 (2007)	румунська	християнство (православ'я)	12,600
Чорногорія	Подгоріца	672,180 (2009)	чорногорська	християнство (православ'я)	11 110
Словенія (20,3)	Любляна	2,638 (2007 р.)	словенська	християнство (католицизм)	29,521
Хорватія (56,6)	Загреб	4,555 (2007 р.)	хорватська	християнство (католицизм)	18,575
Сербія (102,2)	Белград	10,2	сербська	християнство (православ'я)	9,600

Морський, гірськолижний, спелеотуристичний, мисливський, культурно-пізнавальний туризм є візитною карткою країн Південно-Східної Європи. Югославія свого часу стала першовідкривачем туристичної індустрії регіону. Зараз усі колишні республіки Югославії володіють та інтенсивно розвивають рекреаційно-туристичну галузь.

3.3. Значення ЄС у розвитку економіки Європи

Створення Європейського Союзу вважається найважливішою подією в економічному та політичному розвитку Європи ХХ ст., поряд з виникненням, а потім і розпадом СРСР й соціалістичного блоку.

Історичні корені Євросоюзу сягають післявоєнного періоду середини ХХ століття. Так, після Другої світової війни західноєвропейські країни поставили перед собою питання майбутнього Європи, що, власне, і вважається початком європейської інтеграції. На той час інтеграція була єдиною відповіддю на світові виклики, яку знайшли європейські політики та дипломати. У період 1945-1950 років декілька видатних діячів, серед яких – Конрад Аденауер, Вінстон Черчилль, Алкід де Гаспер і Роберт Шуман почали переконувати свої народи «увійти до нової ери», де має панувати новий порядок, заснований на спільних інтересах її народів і націй.

У травні 1950 року в Парижі міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман запропонував новий план часткової економічної інтеграції. Ця ідея належала Жану Моне. 9 травня 1950 року було підписано Декларацію Роберта Шумана, яка пропонувала створити організацію, здатну контролювати видобування вугілля та виробництво сталі у ФРН та Франції.

План Шумана та Моне був реалізований 18 квітня 1951 року підписанням Паризького Договору про створення Європейського Співтовариства Вугілля й Сталі, який набрав чинності в липні 1952 р. Членами нової організації стали Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург.

Наступним кроком було ухвалення Римського договору про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейської спільноти з атомної енергії (Євроатом). Документ був підписаний 25 березня 1957 року, і набрав чинності з 1958 р. Ним передбачалося ліквідація всіх національних бар'єрів на шляху вільного руху товарів, послуг, капіталів та робочої сили між країнами-учасницями, а також перехід до вироблення спільної зовнішньоекономічної, сільськогосподарської й транспортної політики. Крім того, було підписано Конвенцію про спільні для трьох співтовариств (ЄОВС, ЄЕС, Євроатому) інституцій, якими стали Парламентська асамблея (Європейський Парламент) та Європейський Суд. На той момент, кожне співтовариство мало власні інституції: 1967 рік

знаменується злиттям трьох співтовариств (ЄОВС, ЄЕС, Євроатому) у єдине Європейське співтовариство. У 1973 році набула чинності Угода про вільну торгівлю між ЄЕС і ЄОВС з одного боку, та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі – з іншого. У 1979 році завершився процес створення Європейської Валютної Системи (ЄВС), запроваджено ЕКЮ. Введення ЕКЮ мало зменшити коливання валютних курсів, витіснити з міжнародних розрахунків долар США, стимулювати подальший розвиток інтеграційних процесів через забезпечення передумов формування єдиного валютного ринку ЄС.

У 1985 році підписано програму подальшого розвитку Європейського співтовариства й перетворення його в Європейський Союз (“Європа без кордонів”), а потім і досягнення цілковитої інтеграції. У 1992 році укладена угода між ЄС і Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) про створення Європейського Економічного Простору (ЄЕП). Цього ж року прийнято Маастрихтську угоду, суть якої характеризувала новий якісний етап в еволюції ЄС – усунення діючих обмежень вільного руху капіталу в Португалії та Греції.

З 1 листопада 1993 р. Європейське співтовариство перейшло в нову стадію економічної інтеграції. За рішенням держав та урядів країн-членів, організація набула офіційної назви – Європейський Союз. У межах ЄС планується також перехід до політичної інтеграції – створення нової наддержави конфедеративного або федеративного типу. Поступово ЄС набуває рис єдиної державності, контури якої проявляються в економіці, політиці й соціальній сфері.

1 січня 2002 року з метою покращення умов для співпраці в межах Європи та зниження витрат, пов'язаних з обміном національних валют, запроваджено єдину європейську валюту – євро.

Європейський Союз (The European Union) – інтеграційне об'єднання 27-ми країн на основі спільних людських і демократичних цінностей, яке має на меті досягнення стабільності, миру та процвітання. ЄС є унікальним

міжнародним утворенням, адже його держави-члени заснували спільні інституції та делегували їм певну частку свого суверенітету для того, щоб можна було демократично, на загальноєвропейському рівні ухвалювати рішення з конкретних питань, які становлять загальний інтерес. Членами Євросоюзу на сьогодні є: Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція. Країнами-кандидатами наразі визнані такі країни, як Македонія, Туреччина й Хорватія. Стосовно України ще в жовтні 2005 р. президент Єврокомісії Жозе Мануел Дурау Баррозу заявив, що майбутнє України — у ЄС. 5 лютого 2010 року Україні надане право подати заяву на членство в ЄС.

Організаційна структура ЄС побудована за принципом розподілу законодавчої, виконавчої й судової функції.

Діяльність Європейського Союзу заснована на принципі, за яким жодна держава-учасниця не може бути примушена до будь-яких дій без її згоди. Якщо рішення ЄС приймаються більшістю, то вони мають декларативний характер. Для того щоб рішення мали обов'язковий характер, необхідно одностайна підтримка.

Європейський Союз надає гуманітарну допомогу багатьом країнам світу. Останнім часом надання гуманітарної допомоги як частини зовнішньої діяльності Європейської Спільноти набуло особливого значення. Це пов'язано зі збільшенням кількості кризових ситуацій на планеті та прагненням Співтовариства відігравати провідну роль у міжнародних гуманітарних місіях. З цією метою 1992 року був створений Офіс гуманітарної допомоги Європейської Комісії (англ. European Commission's Humanitarian Aid Office, ECHO). Його завданням є надання термінової допомоги (продуктів, матеріалів та практичної участі) жертвам природних і суспільних катастроф, і конфліктів за межами Союзу. Надання такої допомоги базується на принципах недискримінації, неупередженості та

гуманності. Вона розподіляється партнерами Офісу, а саме, недержавними організаціями, агенціями гуманітарної допомоги ООН та інших міжнародних організацій.

Для того щоб стати членом ЄС, країна повинна мати стійкий демократичний лад, який гарантує верховенство законів, забезпечує права людини, і захист національних меншин. Крім того, держава повинна мати розвинуту ринкову економіку та державну службу, на базі якої може здійснюватися керівництво ЄС. Сам Євросоюз надає фінансову й консультаційну підтримку країнам-претендентам на вступ до організації.

Громадяни країн, які входять до ЄС, можуть вільно пересуватися в межах Європейського Союзу, а також брати участь у навчальних і дослідницьких проектах ЄС. Крім того, Євросоюз активно виступає проти тероризму, бере активну участь у проектах захисту навколишнього середовища та науково-дослідній роботі.

Нині ЄС – найпотужніший суб'єкт зовнішньоекономічних відносин, на який припадає понад 40% світової торгівлі. Із часів утворення в 1968 р. митного союзу торговельні відносини між країнами-учасницями ЄС не мали митних бар'єрів, однак, їх продовжували регулювати так звані адміністративні (нетарифні) обмеження. Запровадження єдиних зовнішньоторговельних тарифів стандартизувало торговельні відносини країн ЄС з іншими державами. У результаті створення єдиного ринку господарство країн-учасниць ЄС сьогодні тісно пов'язане. Понад 60% зовнішньоторговельних операцій здійснюється в межах об'єднання.

Контрольні запитання

1. Визначте основні риси промислового розвитку країн Європи.
2. Які регіони виділяються в Європі? Відповідь обґрунтуйте.
3. Які фактори сприяли економічному розвитку країн Західної Європи?
4. Які фактори сприяли економічному розвитку країн Центральної Європи?

5. Охарактеризуйте характер сільськогосподарської спеціалізації в межах європейських регіонів.

6. У чому особливість зовнішньоекономічних зв'язків країн Західної Європи? Центральної Європи? Східної Європи?

7. Прослідкуйте динаміку розширення ЄС.

Тестові завдання

1. Частка сумарного ВВП Європи у світовій економіці становить:

- а) 50%;
- б) 20%;
- в) 30% .

2. Які сектори економіки співіснують у господарствах Європи:

- а) національний, державний, іноземний;
- б) державний, корпоративний, іноземний;
- в) приватний, суспільний, державний.

3. Де знаходяться найсучасніші металургійні комбінати Європи:

- а) Німеччина, Франція;
- б) Франція, Італія;
- в) Німеччина, Великобританія.

4. Лісова промисловість є галуззю міжнародної спеціалізації:

- а) Швеції, Фінляндії;
- б) Швеції, Англії;
- в) Швеції, Норвегії.

5. До групи малих промислово розвинутих країн входять:

- а) Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Данія, Люксембург, Ісландія;
- б) Нідерланди, Швеція, Фінляндія, Данія, Люксембург, Ісландія;
- в) Нідерланди, Бельгія, Фінляндія, Данія, Люксембург, Ісландія.

6. Початок формування ЄС пов'язується з:

- а) розпадом СРСР;
- б) утворенням Співтовариства по вугіллю та сталі;
- в) створення спільного Ринку.

7. До складу ЄС входить країн:

- а) 15;
- б) 31;
- в) 27.

8. На ЄС припадає така частка світової торгівлі:

- а) 40%;
- б) 35%;
- в) 30%.

9. Яка частка зовнішньоторговельних операцій країн Європи здійснюється в межах ЄС:

- а) 50%;
- б) 55%;
- в) 60%.

Тема 4. Федеративна Республіка Німеччина

План

- 4.1. Головні чинники та показники розвитку країни.
- 4.2. Туристичні чинники та ресурси.

4.1. Головні чинники та показники розвитку країни

Загальні показники. Площа – території 357 тис. кв. км., чисельність населення – 82,0 млн. осіб. , столиця – Берлін.

Федерація – 16 земель, які мають право самоврядування, мають власні конституцію, парламент і уряд. Вища законодавча влада належить бундестагу (палаті депутатів) та бундесрату (палаті земель). Глава держави - федеральний президент. Верховний законодавчий орган ФРН на рівні федерації – парламент, який складається із двох палат – бундестагу, який обирається загальним таємним голосуванням населення, і бундесрату, члени якого призначаються земельними урядами. Виконавчу владу здійснює уряд, очолюваний федеральним канцлером, якому належить уся повнота виконавчої влади.

Геополітичне положення, населення. Держава розташована в центрі Західної Європи між Північним і Балтійським морями на півночі та Альпами на півдні. Межує з Данією (довжина спільного кордону – 68 км), Нідерландами (577 км), Бельгією (167 км), Люксембургом (138 км), Францією (451 км), Швейцарією (334 км), Австрією (784 км), Чеською Республікою (646 км), Польщею (456 км). До складу ФРН входять Східно-Фризські й Північно-Фризські острови, а також Гельголанд і Дюні в Північному морі, о. Фемарн у Балтійському морі.

Населення Німеччини етнічно однорідне. На кордонах із сусідніми державами проживають декілька тисяч датчан та голландців, лужицьких сорбів. Висока ступінь урбанізації – 87% населення проживає в містах, найбільшими з яких є Берлін, Гамбург, Мюнхен та міста Рурської агломерації. Велика щільність населення – 230 осіб/ кв. км, (у Рурській агломерації – понад 2000 осіб/ кв. км).

У структурі населення значну групу складають іммігранти, переважно із країн Південної Європи та Туреччини. Коефіцієнт приросту населення становить 0,27%. Середня тривалість життя складає 80 років у жінок і 74 роки у чоловіків. За релігійним складом переважають протестанти (38%) і католики (34%). Мусульмани складають 2% населення, 26% – представники інших конфесій і невіруючі. Країна має одну з найкращих у світі систему соціального захисту населення, високий середній рівень заробітної платні.

Природно-ресурсний потенціал Німеччини незначний: поклади кам'яного (Рурський та Саарський басейни) і бурого (Нижньорейнський басейн) вугілля; поклади низькосортних залізних руд – на південь від Ганноверу; досить значні поклади калійних солей – між ріками Везер і Зано. Країна мало забезпечена сучасними видами палива (незначні родовища нафти й газу не задовольняють і 5% потреб економіки країни). Є поклади будівельних копалин (глина, пісок, вапняк). Четверту частину території займають ліси, 50% – низовина (Середньо – Германська низовина), на півдні – високі гори (Шварцвальд, Швабські Альпи).

Структура й динаміка економіки. Федеративна Республіка Німеччина – найпотужніша промислова країна Західної Європи. Країна належить до «Великої вісімки». Її частка у ВВП світу становить 4,5%. За розмірами ВВП країна займає 5-те місце у світовій економіці (після США, КНР, Японії, Індії). Країна – «локомотив» Європейського Союзу, має сильну промисловість, особливо розвинуті машинобудування, хімічна, оптико-механічна галузі. Її частка у світовому експорті складає 10%, а за обсягами товарообігу вона займає 2-ге місце після США. Частка експорту у ВВП країни складає понад 20%, що є одним із найвищих показників серед країн «Великої вісімки».

За загальними показниками зовнішньої торгівлі Німеччина займає друге місце, а за обсягами товарного експорту – перше, за експортом інвестицій – третє місце у світі. Понад 60% товарного експорту припадає на продукцію машинобудування, далі йде продукція хімічної промисловості, деякі види продовольчих продуктів. Німеччина імпортує мінеральну сировину, енергоносії, деревину, сільськогосподарську продукцію. У Німеччині були винайдені циліндричний свердлильний і горизонтальний верстати, динамо-машина, анілінові фарби, газовий двигун внутрішнього згоряння, дизель.

У структурі ВВП ФРН головні галузі економіки мають такі позиції: промисловість – 34,3%; сільське господарство – 1,1%; послуги – 64,6%. Основою промисловості країни досить тривалий час була важка індустрія. Але під впливом науково-технічного прогресу структура промисловості почала трансформуватися. Швидко розвивались електроніка, автомобільна, авіакосмічна промисловість.

У паливо-енергетичному комплексі понад 50% всього палива складає газ і нафта, які на 90% є імпортним товаром (завозяться з Нідерландів, Нігерії, Лівії, країн Перської затоки, Алжиру, Росії). Конкурентоспроможні галузі промисловості: автомобілебудування, літакобудування, виробництво локомотивів і вагонів, верстатобудування, виготовлення приборів,

електротехнічна промисловість, точна механіка і оптика, хімічна і фармацевтична промисловості, чорна металургія.

Сільське господарство забезпечує потреби країни в продуктах харчування на 80%, а в споживанні пшениці, цурку, яловичини, сиру, масла – повністю. Основою сільського господарства є тваринництво. На нього припадає 80% всієї продукції галузі. За розвитком свинарства ФРН займає перше місце серед країн ЄС.

Основними галузями сфери послуг є торгівля, транспорт, банківські й фінансові послуги, державне управління. Німеччина має розвинуту банківську систему. Серед приватних банків найсильнішими є „Дотче банк”, „Дрезднер банк” і „Комерцбанк”. Країна володіє розвинутою науково-технічною базою, витрати на наукові досягнення складають 3% від ВВП, але за науково-технічним потенціалом ФРН поступається США і Японії. Одним із найбільших секторів у сфері послуг у Німеччині є туризм, який забезпечує 8 % ВВП країни. Безпосередньо в туризмі працюють понад 3 млн. осіб. Тут діють, в основному, підприємства малого та середнього бізнесу.

Політичні партії: Християнсько-демократичний союз, Християнсько-соціальний союз, Вільна демократична партія, Республіканська партія, Партія «зелених». Партія демократичного соціалізму, Націонал-демократична партія, Республіканська партія.

У ФРН налічується до 700 молодіжних організацій, союзів і груп. Найчисленніша й найвпливовіша профспілкова організація – Об'єднання німецьких профспілок.

ФРН є членом ООН, ЄС, НАТО, «Великої вісімки», ОБСЄ, ОЕСР, Ради Європи тощо.

4.2. Туристичні чинники та ресурси

Основні чинники, які привертають туристів у країну: висока концентрація визначних історичних і культурних пам'яток; спрощений візовий режим (можливість широкого спектра комплексних турів); високий рівень сервісу.

Концепція розвитку національної туристичної галузі в Німеччині базується на культурному туризмі, сільському туризмі, подієвому туризмі також на Інтернет-технологіях.

Туризм у Німеччині отримав імпульс і почав бурхливо розвиватися тільки після Другої світової війни. Зараз показники туристичної галузі знаходяться на високому рівні та продовжують зростати. Нині невеликі туристичні фірми концентруються навколо декількох могутніх об'єднань.

У Німеччині не існує окремого міністерства або департаменту, що займається питаннями туризму. Туристична система належить Міністерству економіки. У Німеччині існує Федеральний туристичний союз, представники цього союзу працюють у парламенті. Існує також Національна рада з туризму, яка входить до Міністерства економіки. Німецький центр туризму – некомерційна організація, що популяризує по всьому світу визначні пам'ятки Німеччини. Існує німецька асоціація тур операторів і тур агентств (ОНУ).

Майже всі туристичні фірми, що займаються виїзним туризмом, є приватними. Але держава виділяє певні суми для підтримки в'їзного туризму, який опирається на визначні історико-культурні ресурси та центри туризму.

Історико-культурні ресурси. Німеччина приваблює туристів, насамперед, своєю великою історією, визначними пам'ятками стародавньої культури, стародавніми містами, місцями, пов'язаними з життям та діяльністю видатних осіб, центрами промислового й культурного обміну, ярмарками, фестивалями, центрами європейської й міжнародної торгівлі, одними з найбагатших у світі художніми колекціями. У списку ЮНЕСКО – 33 об'єкти.

Іноземні туристи відвідують Німеччину, головним чином, для того, щоб оглянути історичні та культурні визначні пам'ятки країни, які сконцентровані на заході й південному заході ФРН.

У Німеччині є величезна кількість визначних історико-культурних пам'яток. Німецька готика (XIII ст. у Німеччині – утвердження готичного стилю в мистецтві) – собори в Лимбурзі й Бамберзі, Кельні, Фрейберзі, скульптура «Золоті ворота» у Фрейберзі, скульптури Бамберзького собору, собору в Наумбурзі. Найвищого розквіту мистецтво Німеччини досягло на початку XVI ст. XV-XVII ст. – період початку німецького Відродження.

Архітектура – епохи Відродження в Німеччині – це бароко. Найбільш значним архітектором цього часу був Е. Голль (1573-1646). Архітектура XVIII ст. – це монументальне бароко, її творці Б. Нейман (1687-1753), А. Шлютер (1664-1714), М.Д. Пеппельман (1662-1736). У 1678 р. у Гамбурзі відкрився перший Національний музичний німецький театр. У XVIII ст. німецька культура продовжила розвиток під знаком буржуазного Просвітництва. Першим представником Просвітництва в Німеччині був І. Готшед (1700-1766), який проголосив першість «здорового сенсу» в науці та літературі.

У другій половині XVIII ст. у мистецтві Німеччини починають виявлятися тенденції класицизму. Представниками німецького класицизму кінця XVIII ст. були І.В. Гете (1749-1832), І.Ф. Шіллер (1759-1805) та І.Г. Гердер (1744-1803). Яскравим представником романтизму в німецькій літературі був Т. Гофман (1776-1822). У XVIII ст. найвидатнішим представником музичного мистецтва був Л. Ван Бетховен (1770-1827).

Культуру Німеччини XX ст. представляють всесвітньо відомі письменники, поети й драматурги: Томас (1875-1955) і Генріх (1871-1950) Манни, Е. Ремарк (1898-1970), Б. Келлерман (1879-1951), Г. Гессе (1877-1962), М. Коммерель (1902-44), Г. Кайзер (1878-1945), Р.М. Рільке (1875-1926), Д. Нолль (нар. 1927), Г. Белль (1917-1985), А. Шмідт (1914-1979).

Основні центри туризму. Найбільш популярні серед зарубіжних туристів німецькі міста – Берлін, Мюнхен, Гамбург і Баден-Баден. **Берлін** – столиця й найбільше місто Німеччини. Перші поселення на території

сучасного Берліна з'явилися приблизно 10 тис. років тому. Близько 700 р. до н.е. тут розселилися древні германські племена, а в VI-VII ст. н.е. з'явилися західнослов'янські племена, які й дали сучасну назву міста («Берліна» – рибальське село, перевіз). У 1244 р. Берлін уже згадується в хроніках як місто. У місті зосереджено понад 80 музеїв, які знайомлять відвідувачів із розвитком цивілізації Європи та Далекого Сходу впродовж шести тисячоліть; зберігаються такі всесвітньо відомі шедеври, як бюст Нефертіті, Пергамський вівтар, зібрання картин Рембрандта. З архітектурних пам'яток і визначних пам'ятників слід зазначити: Бранденбургські ворота, будівлю Рейхстагу, палац Шарлоттенбург, монумент-колону Перемоги Зігесзойле зі статуєю Богині перемоги Вікторії, Курфюрстендамм, Олімпійський стадіон, Зоологічний сад, Александерплац, Потсдам, Палац Сансусі.

Візитною карткою міста є **Бранденбурзькі ворота** (1788-1791 рр.) з контрольно-пропускним пунктом «Чарлі» – одним із символів «холодної війни» (зараз – музей). Біля західної стіни пункту збережена ділянка «Берлінської стіни», яка розділяла місто впродовж 28 років. Довжина – стіни складала близько 155 км (43 км доводилися безпосередньо на місто), а висота досягала близько 4 м. При об'єднанні країни стіна, яка була оснащена 293 сторожовими вежами, 57 бункерами та обплетена багатьма сотнями кілометрів колючого дроту, була демонтована, а її уламки перетворилися на сувеніри. Дуже привабливими є собор *Св. Хедвіга* (1747-1773 рр.), будівля Арсеналу (1695-1706 рр.), собор Св. Миколая у готичному стилі (XIV ст.), найбільший у світі Берлінський зоопарк, будівля Цойгхауза (Німецький історичний музей), готична церква Марієнкірхе та ін. Практично наново були відбудовані такі відомі пам'ятки міста, як Німецька державна опера, Рейхстаг (1884-1894 рр.), вулиця Унтер ден Лінден, замок Бельвю (1785 р.), церква Кайзер-Вільгельм-Кірхе, замок Шарлоттенберг (XVII-XVIII ст.) та цілі квартали класичних будівель XVIII-XIX століть. Безліч нових споруд надали місту

неповторного сучасного вигляду – Берлінська телевежа (365 м), ботанічний сад, комплекс пам'ятників загиблим солдатам Червоної армії – Трептов-парк, Ханзафіртель, театр дес Вестенс, міська бібліотека, міжнародний конгрес-центр, Філармонія та ін. Також цікавим є палац Фрідріхштадтпалас, Шенебергська ратуша, Александерплатц, відома Червона Ратуша, фонтан «Нептун», зал Конгресхалле, площа Емст-рейтер, Нова Синагога, площа Брайтшайдплатц, будівля - штаб-квартири таємної поліції НДР – «Штазі», годинник «Земна куля» та ін.

У східній частині міста розташовується **будівля Рейхстагу** на площі Республіки. Зараз у ньому засідає німецький парламент бундестаг. Будівля була побудована в 1884-1894 рр. за проектом архітектора Пауля Валотта. В 1933 р. воно постраждало від пожежі, а в 1945 р. було сильно зруйноване. В 1961-1971 рр. будівлю Рейхстагу відновили. Парламентські засідання стали знов проводитися в ньому тільки з 1999 р. Внутрішні приміщення Рейхстагу були повністю переплановані.

Гамбург – це друге за величиною (після Берліна) місто Німеччини, великий яхт центр країни, один із найбільших морських портів Європи. У Гамбурзі налічується 2400 мостів. Гамбург вважається одним із найбагатших міст Німеччини, тут розташовані офіси торгових фірм, банків і страхових організацій. Більшість старих будівель міста були зруйновані під час війни. Символ міста – 132-метрова вежа церкви Св. Міхаеля. Безпосередня близькість Північного й Балтійського морів надає можливість зробити цікаві екскурсії та прогулянки по морю. У культурному відношенні Гамбург прийнято вважати німецькою «столицею мюзиклу».

Бремен – одне з найдавніших міст Німеччини. Традиції торгово-купецького міста наклали відбиток на зовнішній вигляд сучасного Бремена. З XI ст. Бремен мав торгові зв'язки зі всіма країнами Півночі, в XII ст. – з містами Середземного моря. Його історичний і діловий центр – Альтштадт.

Центром Бремена вважається стара Ринкова площа з ратушею (побудована в 1405-1410 рр.) і собором Св. Петра (XI ст.), тут же знаходиться будівля міського парламенту (1966 р.), середньовічні бюргерські будинки, які збереглися, та символ міста – 10-метрова скульптура Роланда (1405 р.).

Ратуша – класичний приклад стилю Ренесанс в архітектурі. Нижній зал ратуші називається «золотою камерою», на стінах шкіряні шпалери, покриті золотом, меблі, виготовлені зі світлої деревини із золотим відтінком. У верхньому залі ратуші знаходиться велика зала, прикрашена настінним живописом. Перед ратушею знаходиться відома бронзова скульптурна композиція «Бременські музиканти», зведена в 1953 р. Автор пам'ятника – Герхард Маркс. У Бремені вважають, що якщо взяти віслиюка двома руками за ноги та загадати бажання, то воно неодмінно здійсниться. Відома в Бремені вулиця – Беттхерштрассе, має довжину всього 100 м, на ній розміщені будівлі XVII ст., які є унікальними пам'ятками архітектури (дзвіниця, три музеї, галерея й театр). Визначними пам'ятками Бремена також є Бременський собор Св. Петра (XI-XIII ст.) із двома високими 98-метровими баштами, будівництво якого почалося ще в 1042 р. Спочатку собор був католицьким, потім став лютеранським. Католицьке розп'яття збереглося в центральній частині собору. Головний вівтар збудований згідно із протестантськими традиціями й знаходиться посеред собору. У ньому – виставка предметів, знайдених при реставрації собору, а також свідоцтва історії його будівництва.

Поряд із ратушею знаходиться старовинний винний льох Рат.5кеШег, який знайшов популярність завдяки літературному твору В. фон Гауфа «Фантазії в бременському льосі в Ратуші». Це один із найстаріших і найвідоміших льохів Німеччини. У ньому зібрана колекція німецьких вин, а найстарішим є вино врожаю 1605 р.

Любек і Кіль – старовинні міста, що мають давні (XV ст.) традиції морської торгівлі. Кіль розвивався як місто-резиденція з 1570 р. Зараз є

адміністративним центром землі Шлезвіг-Гольштейн. Кіль – це військово-морська база та великий центр суднобудування. У місті періодично проводяться регати. На відміну від Любека, у Кілі збереглося менше історичних будівель.

Ганновер. У минулому був невеликим ринковим селищем на річці Лейне, згодом став столицею Нижньої Саксонії. На даний час є місцем проведення щорічного міжнародного промислового ярмарку, який вважається найбільшим у світі. У місті є багато мальовничих парків озер і садів.

Кельн – це місто було засновано римлянами в I ст. н.е. як торговий вузол на перетині Рейну та сухопутних доріг. Кельн відомий своїми карнавалами та традиційними пивними закладами. Історичний центр міста – Альтштадт – знаходиться на лівому березі Рейну. У минулому його оточували фортечні мури (збереглися його ворота). У центрі міста знаходиться Кельнський собор – всесвітньовідомий пам'ятник готичної архітектури, із двома шпилями висотою 157 м. Собор будувався шість століть (1248-1880 рр.). Тепер тут проходять церковні служби та знаходиться найбільший музей, де зібрані колекції картин, скульптур, ювелірних прикрас. В місті знаходиться велика кількість старовинних церков, дванадцять романських церков, готичні церкви Санкт-Моріс-ім-Капіталь (1049 р.), Санкт-Герен (II ст.) і Санкт-Кліберт (XIII в.); романсько-німецький музей з унікальною римською мозаїкою Діонісія, музей Людвіга (сучасне мистецтво) і музей Вольраф-Ріхард з відомою картинною галереєю.

Дюссельдорф – столиця землі Північний Рейн-Вестфалія – місце проведення промислових і торгових виставок світового масштабу, великий фінансовий та зовнішньоторговельний центр. У місті знаходиться одна з найбільш відомих вулиць Європи – Кьонігсалеє (Королівська алея), де розташовані Художня Галерея, будинок, у якому народився Генріх Гейне, телевежа Рейнтурм (234 м) з рестораном, який обертається на висоті 172 м.

Відомі галереї Тонхалле, Кюнстсамлюнг, Ландсмузеум Фольк-унд-Віртсшафт, Кюнстмузеум та ін., які розташовані у північній та східній частинах Альтштадта (Старого міста). За 10 км на схід від міста знаходиться Неандертальська долина – у 1857 р. тут знайдено череп древньої людини. Зараз тут відкрито музей історії й еволюції людства.

Найпопулярнішою серед іноземних туристів федеральною землею є Баварія. Друге місце займає Північний Рейн-Вестфалія, третє – Баден-Вюртемберг. За даними статистичного відомства ФРН, з 40 мільйонів ночівель, які іноземці провели 2006 р. у німецьких готелях, пансіонатах і кемпінгах, більше половини припало саме на ці три федеральні землі. Таким чином, туристичні потоки розподіляються по Німеччині досить нерівномірно: на Баварію доводиться майже четверта частина всіх ночівель іноземців.

Контрольні завдання

1. Обґрунтуйте роль ФРН серед країн світу.
2. Назвіть основні параметри, які характеризують місце країни у світовій економіці.
3. Який фактор розвитку країни є провідним для ФРН?
4. Охарактеризуйте участь країни в міжнародних інтеграційних процесах.
5. Дайте характеристику економічного потенціалу Німеччини.
6. Які основні чинники впливають на формування індустрії туризму ФРН?
7. У чому полягають особливості розміщення туристичних ресурсів ФРН?
8. Проаналізуйте динаміку розвитку економіки ФРН.
9. Охарактеризуйте основні напрямки економічного співробітництва України з Німеччиною.
10. Якими рисами характеризується історико-культурна спадщина країни?

Тестові завдання

1. Верховний законодавчий орган ФРН – це:

- а) Парламент, що складається із двох палат бундестагу та бундесрату;
- б) Глава держави - федеральний президент;
- в) Уряд, очолюваний федеральним канцлером.

2. Ступінь урбанізації в країні

- а) середня 60-65%;
- б) низька 20-35%;
- в) висока 80-90%.

3. Яке місце займає країна за розмірами ВВП у світовій економіці:

- а) четверте;
- б) п'яте;
- в) шосте.

4. Виберіть правильні твердження відносно структури сільського господарства:

- а) тваринництво переважає над рослинництвом;
- б) забезпечуючи населення продуктами понад 80%, рослинництво є основою галузі;
- в) природні умови для ведення сільського господарства сприятливі на більшій частині ФРН.

5. До сприятливих туристичних чинників відносять (3 правильні відповіді):

- а) спрощений візовий режим;
- б) високий рівень сервісу і якості обслуговування;
- в) багатий історико-культурний потенціал;
- г) можливість працевлаштування та навчання;
- д) високе місце у світовій економіці.

Тема 5. Італія (Італійська Республіка)

План

- 5.1. Загальна характеристика соціально-економічного розвитку країни.
- 5.2. Туристичні центри країни.

5.1. Загальна характеристика соціально-економічного розвитку країни

Загальні показники. Площа території 301,3 тис. км., населення 57,1 млн. осіб. Столиця Рим (рис. 5.1). На території Італії розташовані дві карликові держави: Республіка Сан-Марино й держава-місто Ватикан як центр римо-католицької церкви. Італія – республіка. Чинна Конституція Італійської Республіки, ухвалена 22 грудня 1947 р.; набрала чинності 1 січня 1948 р.

Глава держави – президент республіки, який обирається на спільному засіданні двох палат парламенту за участі представників областей. Строк повноважень президента – 7 років. Обов'язки президента в усіх випадках, коли він неспроможний їх виконувати, покладаються на голову сенату.

Законодавчий орган – парламент, який складається із двох палат: палати депутатів і сенату республіки. Згідно з Законом про вибори, ухваленим 4 серпня 1993 р., в Італії запроваджено змішану виборчу систему. Законом про вибори в палату депутатів передбачається, що голосування проводиться протягом одного дня за уніномінальною системою в один тур. 475 депутатських місць (75 відсотків) розподіляються на основі виборів в одномандатних округах за мажоритарною системою відносної більшості, 155 депутатських місць – за пропорційною системою.

Геополітичне положення Італія розташована на півдні Європи, займає Апеннінський півострів, острови Сицилія, Сардинія, Ельба та ін.

На півночі межує з Австрією (довжина кордону 430 км) і Швейцарією (740 км), на північному заході – із Францією (488 км), на північному сході – зі Словенією (199 км). Омивається на сході Адріатичним морем, на заході – Лігурійським і Тірренським, на півдні – Іонічним та Середземним морями.

Італія — морська держава. Близько 80% державних кордонів омиває Середземне море, що сприяє вигідним міжнародним зв'язкам. Перевезення міжнародних вантажів здійснюється через порти Генуя, Венеція й Трієст .

Населення. Більшість населення становлять італійці (94,1%), сардинці (2,7%), ретороманці (1,3%) та інші національності (1,9%). Національні меншини, у своїй більшості, проживають у прикордонних районах уздовж Альпійських гір.

Рис. 5.1. Карта Італії

Офіційною мовою країни є італійська. Англійську й французьку розуміють майже скрізь у готелях, ресторанах, у туристичних бюро. Німецьку — у першу чергу, у курортних зонах на півночі.

Переважає більшість віруючого населення – католики (83,2%). Церква в Італії відокремлена від держави. Однак, вона має величезний вплив на життя

італійців. Середня щільність населення — 190 осіб/км.кв. За цим показником Італія займає п'яте місце в Європі й перше — серед країн Південної Європи. Найщільніше заселені рівнини Ломбардії й Лігурії, де найсприятливіші умови для інтенсивного землеробства й розвитку промисловості. Тут щільність населення перевищує 300 осіб/км. У країні переважає міське населення (77%), основна частина якого проживає в Північній Італії, особливо на Паданській рівнині.

Для Італії характерна значна еміграція як у заокеанські країни — Канаду, Аргентину, Бразилію, так і в сусідні — Німеччину, Францію, Швейцарію. Усього від кінця ХІХ ст. з Італії виїхало майже 30 млн. осіб. Основною причиною цього було аграрне перенаселення та значне безробіття, яке не зменшилось й у період дев'яностих років ХХ ст.

Природно-ресурсний потенціал. Італія бідна на корисні копалини. Найбільше значення мають поклади сірки, ртуті та мармуру. Ліси вкривають близько 1/5 площі. Здебільшого це альпійська зона. Величезними є рекреаційні ресурси. Природні умови Італії забезпечують широкі можливості для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур: винограду, цитрусових, маслин, овочів тощо. Цьому сприяють субтропічний середземноморський клімат Півдня Італії, а також перехідний клімат від субтропічного до помірного, що охоплює територію Північної частини країни й, зокрема, Паданської рівнини.

Серед паливно-енергетичних ресурсів важливе значення має кам'яне вугілля, що знаходиться в Сардинії й Тоскані, але його низька якість спричинила до майже цілковитого припинення видобутку після закриття сардинських шахт у 1972 р. Тому вугілля імпортується, в основному, зі США, країн ЄС та Центрально-Східної Європи. Родовища природного газу зосереджені в долині річки По, у центрі Апеннінського півострова, на острові Сіцилія й на континентальному шельфі. Однак запаси його невеликі. Тут знаходяться значні ресурси водної й геотермальної енергії. Після Другої світової війни більше половини електроенергії вироблялось в Італії на ГЕС.

Однак до кінця ХХ ст. її обсяги значно знизились, склавши всього одну п'яту загального виробництва.

Родовища поліметалічних руд (цинк, свинець, срібло й інші метали) знаходяться в Східних Альпах і на острові Сардинія. За запасами ртутної руди Італія займає одне з перших місць у світі (Тоскана). У Центральній Італії є значні запаси марганцевих руд.

Італія володіє потужною нафтопереробною промисловістю, яка задовольняє не лише внутрішні потреби, значна кількість нафтопродуктів експортується в сусідні європейські країни.

Структура економіки. Чорна металургія майже повністю зорієнтована на використання імпоротної сировини (залізної, марганцевої руди, руд легованих металів), металобрухту. Тому великі металургійні підприємства (комбінати повного циклу) розміщені в портових містах Генуї, Неаполі, Маранто, куди морем доставляється необхідна сировина. Розміщення галузей кольорової металургії має свою специфіку. Так, виробництво міді, цинку та алюмінію зосереджене переважно в Північній частині Італії, свинцю – на південно-західній частині острова Сардинія, ртуті – у Тоскані. За кількістю виплавленої ртуті Італія займає одне з перших місць у світі. Італійська кольорова металургія відома у світі виробництвом магнію, цинку й алюмінію. Сировина для продукування магнію поширена майже повсюдно.

Машинобудування. Основна кількість підприємств цієї галузі розміщена на Півночі, де в достатку кваліфікованої робочої сили, а також надійне сусідство з індустріально розвиненими країнами, що входять до Європейського Союзу. У структурі галузі домінує транспортне машинобудування: виробництво легкових автомобілів, локомотивів і вагонів, двигунів для суден та авіації. Суднобудівна промисловість розвивається в Генуї, Трієсті.

Хімічна промисловість спеціалізується на випуску хімічних волокон, барвників, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Сировиною для цих

виробів служить розмаїта місцева сировина, а також імпортна нафта, газ, апатити.

Легка промисловість має розвинену текстильну, взуттєву та швейну галузі, продукція яких популярна не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках.

Серед галузей харчової промисловості найрозвиненішими є борошномельна, що розміщена у всіх великих центрах і портових містах Італії. На півдні чимало підприємств виробляють не лише муку, але й макарони, за випуском яких Італія займає перше місце у світі. Дуже розвинена в країні консервна промисловість, яка переважно базується на переробці фруктів, овочів, зокрема, помідорів. Італія відома у світі як виробник оливок і оливкової олії.

Сільське господарство має землеробський напрямок. Головною галуззю є рослинництво, що виробляє три п'ятих товарної продукції. Важливою галуззю рослинництва є овочівництво. Найбільше вирощують томатів в областях Кампанія й Апулія. Італію називають "першим садом Європи". Серед фруктових (щорічно вирощується 20 млн. т.) переважає вирощування яблук, груш, апельсинів, персиків, черешень. Найпродуктивніші фруктові сади ростуть на північному сході в передгір'ях Альп і Апеннін. На півдні поширені мигдаль, грецькі горіхи, фундук. Важливе місце в сільському господарстві традиційно займає виноградарство.

5. 2. Туристичні центри країни

Італія являє собою туристський продукт вищого ступеня досконалості: міжнародна статистика відводить їй почесне місце в п'ятірці найбільш розвинених із погляду туризму країн світу, оскільки на вказану країну припадає 6% усього туристичного «обороту» нашої планети.

Туристичні райони країни та передумови їхнього розвитку. Географія міжнародного туризму дуже розмаїта. Найбільша кількість відвідувачів (близько 60%) припадає на чотири туристичні райони – Венето, Трентіно-

Альто-Адідже, Тоскана й Лаціо, де знаходяться гірські ландшафти, привабливі морські пляжі, архітектурні пам'ятники високої пізнавальної цінності. Існуюча готельна база Італії цілком придатна для потреб як внутрішнього, так і міжнародного туризму. За кількістю місць, рівнем їхнього комфорту Італія займає друге місце у світі й перше – у Європі.

Усесвітньо відомими й найбільш популярними в іноземних відвідувачів є туристичні центри Венеції, Рима, Неаполя, Генуї, Флоренції. Щорічно Італію відвідує близько 30 млн. туристів. Туризм є високоприбутковою галуззю економіки. Доходи від міжнародного туризму сягають майже 9% вартості італійського експорту. Країна має позитивне сальдо потоків туристів – близько 15 млрд. доларів доходу щорічно.

Основні центри туризму. **Венеція** – місто-музей, історичний центр якого розташований на 118 островах Венеціанської лагуни, розділених 150 каналами й протоками, через які перекинуто близько 400 мостів (зокрема, Ріальто й так званий міст Зітхань, обидва побудовані в кінці XVI століття).

Острівна Венеція – морський курорт, центр міжнародного туризму світового значення, місце проведення міжнародних кінофестивалів, художніх виставок. Внутрішньоміські перевезення на моторних судах, гондолах, баржах. Уздовж каналів і вузьких кривих вулиць розташовано багато декорованих церков, палаців. На центральній площі Сан-Марко – собор (IX–XV століття), Стара бібліотека Сан-Марко (XVI століття), будівлі релігійних братств (скоул), монастирі. Місто й лагуна включені в список Світової спадщини. Основними пам'ятками є собор Палац дожів (XIV–XV ст.), монастирі і споруди скоул (релігійних брацтв). Щороку проводяться Міжнародний кінофестиваль і карнавал. На острові Мурено – музей скла. У галереї Академії мистецтв – колекція Гутгенхейма (сучасне мистецтво, картини XX ст.).

Ремісничче виробництво художніх виробів зі скла (острів Мурано, музей мережив (острів Бурано), мозаїки. Промислово-портова частина Венеції – материкова.

Рим – столиця Італії (близько 3 млн. жителів) і області Лаціо, найбільший у країні, і одне з найвідвідуваніших міст у світі. Легендарне "Вічне Місто" розташоване на семи пагорбах, по обох сторонах річки Тибр, недалеко від Середземного моря. Місто-держава Ватикан, що знаходиться в межах його території, є всесвітнім центром католицької церкви.

Важко сказати, що запам'ятається більше всього в цьому місті, що захоплює дух, – гордовита розкіш Ватикану, безсмертний Форум. Вічна магія Риму полягає в умінні поєднувати стародавнє й сучасне. Імперії підносилися і переживали занепад, старі боги змінювалися новими, але Рим залишається Римом. Рим – місто живих і незабутніх образів: вид контурів міста вдосвіта з найвищого горба міста – Яникула, колони й руїни храмів Римського Форуму, купол Собора Св. Петра на тлі яскравих багряних фарб заходу – все це залишає в пам'яті глибокий слід. Види італійської столиці – не єдина її чарівність. Рим також є й містом звуків, що починаються рано вранці з перегуку церковних дзвонів, що закликають віруючих на месу, що зливаються в різноманіття міської симфонії протягом дня.

Площа Муніципалітету (Piazza del Municipio) – величезна й зелена площа – одна із центральних у **Неаполі**. Вона тягнеться від будівлі мерії до міського вокзалу. У центрі площі – пам'ятник королю Італії Віктору Еммануїлу II на коні. Від побережжя площу відокремлює значний замок Маськіо Анджоїно (Maschio Angioino) з могутніми баштами, і прекрасний Королівський палац, біля воріт якого знаходяться кінні статуї з "Приборкувачами коней", даровані сюди імператором Миколою I Фердинанду II. Перед замком розбитий гарний сквер: огорожа з підстриженого чагарнику, клумби, доріжки, "живий" календар із квітів, дата на якому оновлюється щодня. Ще однією забавною визначною пам'яткою площі є барвисті англійські двоповерхові автобуси, які здійснюють екскурсійні прогулянки по Неаполю. З будь-якої точки площі видно Кастель Сант-ельмо – фортецю на високому пагорбі, де колись була в'язниця.

Замок Анжуйський був споруджений Карлом I Анжуйським. Він був названий "новим" на відміну від інших замків міста, а на честь короля Карла Анжуйського отримав назву Анжуйський замок. Замок став важливим культурним центром, де бували такі художники й письменники, як Джотто, Петрарка, Бокаччо. За династії Арагон замок доповнили двома баштами (Середньою й Сторожовою) і Триумфальною аркою, яку з повним правом можна вважати видатним зразком триумфальної архітектури Відродження, оскільки вона є нерозривним сплавом мистецтва майстрів скульптури тієї епохи з традиційними канонами архітектури римських триумфальних арок.

Королівський палац побудований архітектором Доменіко Фонтану в XVII ст., тут знаходилася резиденція іспанського короля Пилипа II. Фасад обернений убік П'яцца дель Плебішито. У нішах фасаду завдовжки 169 м красуються статуї його попередників із різних династій. У даний час у палаці розміщуються різні установи, але основну частину будівлі з 1804 р. займає Національна бібліотека Неаполя, де зберігаються тисячі томів книг і унікальні зібрання папірусу. Серед інших приміщень інтер'єру варто виділити Центральний зал, Тронний зал і Зал Геркулеса, які разом із численними залами королівських апартаментів утворюють Музей історичних апартаментів Королівського палацу. Тут виставлені роботи таких майстрів, як Тіціані, Гверчино, Андреа Ваккаро, Маттіа Преті, Спаньйолетто, Массімо Станціоне й Лука Джордано. Сам Королівський палац оточений красивими садами.

Генуя – місто з багатовіковою історією відоме також під назвою "Ла Суперба", що означає "Горда". Захоплюючись морською відвагою минулого й сьогодні Генуї, поет XIV ст. Петрарка назвав Геную "господинею моря".

У далекому минулому Генуя змагалася з Венецією за панування на Середземному морі. Стратегічне вигідне розташування й прекрасна природна гавані фактично зробили історичний підйом Генуї неминучим. У період розквіту, у XIV ст., володіння цього міста-держави тягнулися за межами Сирії, Північної Африки і Криму. Проте після поразки флоту Венеції в 1380

р., у битві при Кьодже, Генуя ослабила морську експансію. Два століття по тому завдяки розвитку банківської справи й інших галузей торгівлі Генуя повернула собі минулу могутність.

Ім'я Христофора Колумба виникає в Генуї на кожному повороті: від статуй і картин до вулиць, площ, фонтанів, барів і міського аеропорту, що носять його ім'я. Найвідоміші династії, серед яких, перш за все, сім'я Доріа, прикрасили Геную палацами, збагатили її витворами мистецтва. Адмірал Андреа Доріа (1466-1560) добився незалежності для Генуезької республіки, що протрималася аж до епохи наполеонівських воєн.

Однією з найпопулярніших сучасних визначних пам'яток Генуї є Акваріум площею 10 000 кв.м, найбільший у Європі, у 70 величезних басейнах якого міститься близько 5 000 представників морської фауни. Акваріум був відкритий 15 жовтня 1993 р., сьогодні він привертає більше 1 200 000 відвідувачів. В акваріумі м. Генуї було відтворено підводне середовище Червоного моря й Карибських коралових рифів.

П'яцца Маттеотті – одна з найбільших площ Генуї. Тут підноситься величезний палац – Палаццо Дукале, у якому в даний час проходять виставки й інші культурні заходи.

У кожному місті є одна вулиця, яка виділяється серед інших. У Генуї така вулиця носить ім'я великого борця за об'єднання Італії Джузеппе Гарібальді. Прокладати вулицю в старій частині міста почали ще в 2-ій половині XVI в., але раніше для розподілу земельних ділянок у цьому престижному районі були проведені аукціони, у яких взяли участь найбагатші сімейства Генуї. Усі землі дісталися лише п'ятьом. З безлічі палаців по вулиці Гарібальді особливої уваги заслуговують два: Палаццо-россо й Палаццо-б'янко, у яких розміщені багатющі колекції живопису.

З вершини найближчого горба чітко виділяються три головні визначні пам'ятки **Флоренції**, що підносяться над морем: купол собору Санта Марія-дель-фьорі, дзвіниця Джотто, башта Синьорії, середньовічної міської ратуші.

Історичний центр міста – площа Синьйорії, де розміщена колекція шедеврів скульптур "Давид" Мікеланджело, "Персей" Челліні та ін. Із площею Синьйорії пов'язані всі найважливіші події бурхливої історії Флоренції.

Головний Флорентійський собор Санта Марія-дель-фьорі (XIII-XIV століття) є третім у світі з величиною після соборів Св. Петра в Римі й Св.Павла в Лондоні. Він вражає гармонійністю форм, нарядним химерним облицюванням із білого, рожевого й зеленого мармуру. Купол собору, попри величезні розміри, вражає невагомістю. Поряд із собором – химерно прикрашений різноколірним мармуром високий паралелепіпед дзвіниці Джотто. Одна з найзнаменитіших церков Флоренції - готична базиліка Санта Кроче (усипальня Мікеланджело, Галілея, Макіавеллі, Россіні й інших великих італійців).

У місті 87 музеїв, найвідоміший – галерея Уффіці. **Флоренція** – унікальне місто, що дало світу найбільших майстрів образотворчого мистецтва, й прославлена батьківщина Ренесансу. Дуже живописна набережна річки зі старовинними мостами, найстародавніший – Понті Векьо, на якому вже багато років розміщуються ювелірні лавки.

До цих пір Флоренція виправдовує ім'я, дане їй римлянами, що заснували біля берегів Арно військову колонію, названу Флорентією, тобто "квітуча". Династія Медічі, що правила Флоренцією до першої половини XVIII століття, усіляко сприяла розвитку мистецтв і розквіту міста як світового культурного центра. Флоренція - це місто, що надихало таких майстрів образотворчого мистецтва як Донателло, – одного з "батьків Відродження", визнаного генія Мікеланджело, Леонардо да Вінчі, Сандро Ботічеллі й багатьох інших. Їхні роботи сьогодні захоплюють відвідувачів музеїв і картинних галерей Флоренції.

Контрольні запитання

1. Які особливості розвитку економіки країни? Назвіть провідні галузі економіки Італії.

2. Яке місце туризму в економіці країни?
3. Укажіть особливості розміщення туристичних ресурсів Італії.
4. Охарактеризуйте державний устрій, форму правління, виборчу систему країни.
5. Укажіть національний склад населення. Державна та розмовні мови.

Пануюча релігія.

6. Які сільськогосподарські культури вирощують на території Італії? Що сприяє цьому?

7. Назвіть особливості розміщення туристичних центрів Італії.
8. Що приваблює туристів із різних країн відвідати Італію?

Тестові завдання

1. До якої форми правління відноситься державний устрій Італії:

- а) Монархія;
- б) Президентська республіка;
- в) Парламентська республіка.

2. На території Італії розташована така карликова країна:

- а) Андорра;
- б) Сан-Марино;
- в) Ліхтенштейн.

3. Держава-місто Ватикан – це центр ...

- а) Греко-католицької церкви;
- б) Римо-католицької церкви;
- в) Протестантської церкви.

4. За покладами яких природних ресурсів Італія посідає одне з перших місць у світі?

- а) ртуті;
- б) кам'яного вугілля;
- в) природного газу.

5. Яка сфера переважає в економіці Італії?

- а) сільське господарство;
- б) індустрія;
- в) сфера послуг.

6. Чорна металургія практично зорієнтована на використання:

- а) власних запасів сировини;
- б) імпортованої сировини;
- в) металобрухту.

7. Виробництво яких металів зосереджено переважно в Північній частині Італії?

- а) міді, цинку, алюмінію;
- б) ртуті, магнію;
- в) свинцю, магнію.

8. Сировиною в хімічній промисловості служить...

- а) імпортна нафта, газ, апатити;
- б) власна нафта, газ, апатити;
- в) місцева сировина та імпортні: нафта, газ, апатити.

9. Яка головна галузь сільського господарства?

- а) тваринництво;
- б) рослинництво.

10. Який з основних мотивів привертає туристів в Італію?

- а) кліматичні особливості;
- б) природа;
- в) культурно-історичні визначні пам'ятки.

Тема 6. Велика Британія (Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії)

План

6.1. Загальна характеристика країни.

6.2. Історико-культурний ресурс країни.

6.1. Загальна характеристика країни

Загальні показники. Площа – 245 тис.км.кв. Населення – 61 млн. осіб. Столиця – Лондон. Державний устрій – конституційна монархія. Адміністративно поділяється на графства.

Склад території та географічне положення. Сучасна Великобританія є державою, що об'єднує кілька народів, які впродовж своєї складної історії вели постійну боротьбу за домінування, право культурної та державної самобутності. Об'єднане королівство Великої Британії та Північної Ірландії об'єднує чотири історико-географічних області – Англію, Шотландію, Уельс та Північну Ірландію. Кожна з них має певний ступінь самоврядування, відзначається своїм особливим колоритом, дещо відмінними природними умовами та специфічною історико-культурною спадщиною. Особливістю географічного положення Великобританії є її відокремленість від континенту. Ця обставина сприяла тому, що країна хоч і брала постійну участь у Європейських війнах, проте упродовж 10 століть жодного разу не зазнала іноземного вторгнення. Разом із тим, країна користувалася всіма вигодами, що випливають із розташуванням поруч, з найрозвиненішими державами Західної Європи й на шляхах у Світовий океан.

Союзи та організації. Великобританія є одним із п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН, одним з упорядників НАТО, а також центром Британської співдружності націй. Відповідно, у своїй зовнішній політиці країна дотримується принципів глобалізму. Країна є членом Європейського Союзу, разом із тим Великобританія вирішила тимчасово втриматися від участі в економічному та валютному союзі, що пояснюється виключною позицією британської валюти (фунта стерлінга) у світовій фінансовій системі – на сьогодні фунт є найміцнішою та найстабільнішою валютою світу.

Населення й релігія. Понад 80% населення становлять англійці. Великобританія – густо населена й високо урбанізована країна. Середня густина населення становить 230 осіб/км.кв. У горах Шотландії вона знижується до 0,4 осіб/км.кв. Протягом сторіч люди мігрували до Британських Островів із багатьох частин світу, деякі – щоб уникнути політичного або релігійного переслідування, інші – щоб знайти краще життя або уникнути бідності. Після 1945 р. у Великій Британії поселилось багато біженців із різних європейських країн, південної Азії. Є також значні громади американців, австралійців і китайців, греків, росіян, поляків, сербів, естонців, латишів, вірменів, італійців та іспанців. На початку 1970-х у країну починають прибувати значні маси іммігрантів із Латинської Америки, Південно-Східної Азії й Шрі-Ланки. Люди з Індії, Пакистану й Бангладеш – це більш ніж половина від загальної етнічної чисельності населення, а люди Західного Індійського походження – наступна найбільша група. Населення іноземного походження майже повністю сконцентровано в центрі країни, особливо в Лондоні. Усі основні мови, якими розмовляють у Сполученому Королівстві, належать до сім'ї індоєвропейських мов.

У Сполученому Королівстві з'явилися різні християнські напрямки через розкол церкви протягом століть. Найбільший із них в Англії був у XVI сторіччі, коли Генріх VIII відмінив визнання главою церкви Папу Римського. Цей розрив із Римом сприяв ухваленню деяких протестантських доктрин і також утворенню англіканської церкви, яка стала державною церквою Англії, при збереженні римським католицизмом певної частини своїх прихильників. У Шотландії Реформація створила шотландську церкву, якою управляли органи місцевого самоуправління, що склалися з міністрів і старійшин, а не єпископів, як було прийнято в Англії. Релігійні відродження середини XVIII сторіччя дали Уельсу форму протестантства, близько пов'язану з уельською мовою. В Уельсі найзначнішою релігійною організацією залишається Пресвітеріанська

Церква (або Кальвінінський Методизм). У Нортумберленді, Даремі і Йоркширі в північно-східній Англії й Корнуолі на південно-західному півострові все ще нараховується багато методистів. Секти зі Сполучених Штатів також отримали прихильників.

Природний ресурс країни.. Сполучене Королівство має відносно обмежені запаси економічно цінних мінеральних ресурсів. Тут видобувають деякі важливі метали, особливо олово, яке забезпечує місцевий попит наполовину, і цинк. Є достатні поклади неметалічних мінералів, зокрема піску, гравію, вапняку, доломіту, крейди, сланцю, бариту, тальку, глини й глинистого сланцю.

Британія має більше важливих енергетичних ресурсів, ніж більшість інших країн Європейського Союзу, особливо нафти, природного газу і вугілля. Вугілля, колись важливий ресурс для британської економіки, зараз втратило свою значимість, порівняно з піковим 1913 роком, коли понад один мільйон працівників видобули понад 300 мільйонів тонн вугілля. Електростанції — головні споживачі вугілля, але зі зростанням використання інших видів палива видобуток вугілля зменшився.

Економіка. Сучасна Великобританія є однією з найбільш розвинених держав світу. Вона входить до Великої сімки, п'яти «трильйонних» країн Західної Європи й може вважатися однією з перших країн, що розпочала перехід до інформаційного суспільства. Загальний економічний імідж країни суттєво змінився впродовж другої половини ХХ ст. – з індустріальної економіки Великобританія поступово перетворюється на фінансовий центр та на осередок міжнародних управлінських функцій. Особливо добре ця тенденція простежується у старопромислових районах Англії (міста Лідс, Манчестер, Ньюкасл та ін.), що стають центрами зосередження офісів та штаб-квартир транснаціональних корпорацій. Сучасне господарство країни на 75% складається з невиробничої сфери, промисловість дає близько 24% валового продукту, тоді як сільське господарство – трохи менше 1%. За структурою зайнятості сфера послуг

складає понад 80 %, промисловість – 18%, сільське господарство близько – 1,5%.

Економіка Великобританії багатогранна та різноманітна, що важко виділити її чітку міжнародну спеціалізацію. Загалом Великобританія спеціалізується на експорті промислових товарів, продукції нафтохімічної промисловості, хімічної продукції, харчів, напоїв та тютюну. Хоча найбільше міжнародне значення мають фінансові ресурси країни, що так чи інакше переміщуються у світовому господарстві у формі інвестицій, кредитів, різних форм трансферів, у тому числі й приватних переказів заробітчан.

Промисловість Великобританії, хоч і є провідною галуззю господарства, усе ж за темпами росту й продуктивністю праці поступається іншим провідним країнам світу. Це стосується також новітніх галузей промисловості.

Великобританія є також важливим світовим транспортним вузлом, що здійснює масштабні авіап перевезення практично в усіх напрямках. Аеропорт Хітроу в Лондоні належить до трійки найбільших аеропортів світу за обсягами пасажиропотоку.

Сполучене Королівство відрізняється, навіть серед країн західної Європи, малою часткою населення (близько 2 %), зайнятого в сільському господарстві. Британське сільське господарство інтенсивне та комерційне, з високим рівнем механізації. Його підтримка спочатку національною політикою, а згодом і Єдиною сільськогосподарською політикою (ЄСП) ЄС, призвела до того, що продуктивність виробництва деякої сільськогосподарської продукції перевищила попит. Найголовніші сільськогосподарські культури — пшениця, ячмінь, овес, цукрові буряки, картопля і рапс. Тоді як істотний відсоток пшениці, ячменю й рапсу йдуть на корм тваринам, багато із залишку обробляється для людського споживання. Сполучене Королівство досягло високого рівня самостійності у виробництві основної сільськогосподарської продукції, за винятком цукру й сиру.

6. 2. Історико-культурний ресурс країни

Туристична галузь країни Великобританія належить до провідних туристичних країн світу як за показниками прибуття туристів, так і за прибутками від туристичної галузі. У 2004 р. до Великобританії прибуло 27,8 млн. осіб. У 2005 р. ця цифра вже становила 30 млн. Доходи від туристичної галузі в 2004 р. склали приблизно 28,2 млрд. доларів США. До 2005 року цей показник зріс на 8,7 %. На Великобританію припадає 6,8 % від загального європейського туристопотоку.

Історико-культурна спадщина Англії є насправді багатою. Тут представлені пам'ятки історії та архітектури, починаючи із часів завоювань британських островів давніми римлянами й до сьогодення. Багато англійських міст поєднують архітектуру кількох історичних епох, уписану в сучасний міський ландшафт.

Зазвичай Англію поділяють на 9 районів: Східний Мідленд, Англійський Схід, Англійський Північний Захід, «Серце Англії», Лондон, Північно-Східна Англія, Південно-Східна Англія, Південно-Західна Англія та Йоркшир.

Туристичні райони та центри. **Східний Мідленд** являє собою привабливий із ландшафтно-естетичної точки зору регіон, через який проходить національний парк Горбистий Край, відомий також як Пустки Лінкольна. Основними туристичними об'єктами тут є ущелина «Блакитного Джона» з однойменною печерою та шахтою, де видобувається унікальний вид напівдорогоцінного каменю – флюориту, що має таку ж назву, Четсвортський палац – резиденція герцога Девоншира, одна з найбільших скарбниць Англії, Шервудський Ліс – колишні королівські мисливські угіддя, а також місце, де жив герой англійських народних легенд Робін Гуд. Хоча нині ліс займає територію всього лише 450 акрів, він є залишком корінних англійських лісів – тут зустрічаються дуби віком понад 500 років.

Англійський Схід, розташований на північ від столиці Великобританії

м. Лондона, об'єднує території графств Саффолк, Норфолк, Ессекс, Кембриджшир, Бедфордшир та Хертфордшир, історично відомі як королівство Східна Англія. Головними містами тут є Кембридж (всесвітньо відоме місто-університет, яке є також визначною архітектурною пам'яткою), Норвіч (у місті знаходяться 900-річний собор, Норманський замок, кілька середньовічних церков) та Колчестер (найдавніше зареєстроване британське місто), а також Сент-Елбенз у Хертфордширі (містить Сент-Елбенський собор та залишки римського міста Верулама). У цьому ж районі розташований національний парк Бродз, укритий безліччю мальовничих озер та каналів. На узбережжі до туристичних пам'яток відносяться вікторіанські курортні містечка, де проводяться міжнародні музичні фестивалі, а також присутні історичні пам'ятки часів адмірала Нельсона та Єлизавети I тощо.

Англійський Північний Захід нині відомий поєднанням сучасного культурного життя з типовою англійською сільською місцевістю. Тут проводяться міжнародні змагання із крикету, чемпіонати з гольфу та футбольна прем'єр-ліга. Основними туристичними центрами в районі є міста Честер, Ліверпуль, Манчестер, Блекпул, а також національний парк Озерний край. Місто Честер відоме своєю історичною та архітектурною спадщиною віком понад 2000 років. Окремі фрагменти міських стін збудовані ще давніми римлянами, присутні також приклади норманської архітектури. Ліверпуль нині є одним із найдинамічніших європейських центрів культурного життя. За кількістю театрів, музеїв та мистецьких галерей місто є найбільшим у Сполученому Королівстві після Лондона. Національний парк Озерний Край являє собою надзвичайно мальовничу територію, де, головним чином, розвинутий маршрутний туризм.

«Серце Англії» – так називається район у центрі країни навколо м. Бірмінгема. Район відомий поєднанням традиційної англійської сільської місцевості з культурними та етнографічними пам'ятками – батьківщиною Шекспіра (м. Страд-форд-апон-Евон), гончарними майстернями Стаффордшира, а також поєднанням традиційної культури, ремесел та

мистецтва із сучасними архітектурними формами, розташованими поруч із вікторіанськими містечками. Тут же проводяться міжнародно визнані етнографічні фестивалі. Особливістю району є густа мережа автошляхів ще й наявність міжнародного аеропорту в м. Бірмінгемі, що робить його особливо доступним для міжнародного туризму. Основними туристичними центрами тут є Бірмінгем, Ковентрі, Ладлоу, Страд-форд-апон-Евон, Херфорд, Шрусбері.

Лондон, столиця Великобританії, справедливо виділяється в окремий район. Мегалополіс являє собою конгломерат невеликих містечок, сконцентрованих навколо центральної частини міста. Лондон часто вважається культурною столицею світу. Тут зосереджена величезна кількість музеїв, галерей, театрів, концертних залів, місць для проведення спортивних та музичних заходів і фестивалів. Історичним ядром Лондона вважаються райони на берегах р. Темзи, зокрема в трикутнику між Трафальгарською площею, будівлею парламенту та Бекінгемським палацом. У цьому трикутнику та прилеглих районах розташовані найбільш відомі музеї – Національна галерея, Британський музей, Національна портретна галерея, Музей Вікторії та Альберта, Музей природознавства, а також Сент-Джеймський палац та Вестмінстерське абатство. Трохи нижче за течією Темзи розташований Тауер – одна з найвідоміших англійських фортифікаційних споруд, що із часів Уільяма-завойовника слугувала палацом, в'язницею, скарбницею, арсеналом і навіть зоопарком. Околиці міста також багаті на історичні пам'ятки. Зокрема, слід відзначити Гринвіч із всесвітньо відомою Гринвічською обсерваторією, через яку проходить нульовий меридіан. Також тут розташовані Морський музей та збережений вітрильний кліпер Катті Сарк, збудований у 1869 р., що уособлює торговельну міць Великобританії XIX ст. Уїмблдон – містечко, розташоване за 10 миль від центру Лондона є всесвітньо відомим місцем проведення тенісних турнірів. Лондон також відомий своїми численними парками, найвідомішими з яких є Ріджентс-парк, Гайд-парк, Сент-Джеймський парк та ін.

Північно-Східна Англія – район із контрастними природними умовами. Східну його частину займає морське узбережжя, тоді як західна являє собою понурі гірські схили Пеннінських гір. Як і інші райони Англії, міста північного сходу багаті на історичні та архітектурні пам'ятники, серед яких найбільше значення мають об'єкти всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО – вал Адріана в м. Гексхем, що являє собою залишки давньоримського форту Верковіцій і позначає колишній кордон Римської імперії, а також замок та собор у м. Дарем.

Контрольні запитання

1. Назвіть позитивні та негативні риси, географічного положення країни.
2. Охарактеризуйте природо-рекреаційний комплекс (труднощі, проблеми).
3. Стан економіки (потенціал, галузі, перспективи).
5. Дайте оцінку промислового комплексу.
6. Укажіть роль сільського господарства в економіці країни.
7. Охарактеризуйте зовнішньоекономічні зв'язки.
8. Стан англійської валюти на міжнародному грошовому ринку.
9. Охарактеризуйте туристичний потенціал країни.

Тестові завдання

1. Політична система Великої Британії:

- а) Монархія;
- б) Ліберальна демократія;
- в) Парламентська монархія.

2. Великобританія складається з:

- а) 2 головних адміністративно-політичних частин;
- б) 4 головних адміністративно-політичних частин;
- в) 5 головних адміністративно-політичних частин.

3. У Великобританії конституція кодифікована, тобто має вигляд окремої книжечки з назвою «Конституція»:

- а) так;

- б) у процесі розробки;
- в) ні.

4. Що являє собою Лондон:

- а) конгломерат невеликих містечок, сконцентрованих навколо центральної частини міста;
- б) скупчення гігантських міст;
- в) поодинокі невеликі містечка без видимої центральної частини.

5. Сфера послуг у країні складає:

- а) 60%;
- б) 75%;
- в) 80%.

6. Сільське населення країни становить:

- а) 2%;
- б) 3%;
- в) 5%.

Тема 7. Франція План

7.1. Основні показники розвитку країни.

7.2 . Туристична індустрія країни.

7. 1. Основні показники розвитку країни

Загальні показники. Населення 58,1 млн. осіб, загальна площа країни становить 552 тис. км. кв. Столиця – Париж. Державний устрій – республіка. В адміністративному відношенні поділяється на 96 департаментів.

Геополітичне положення. Франція – найбільша країна в Західній Європі. На північному сході межує із Бельгією, Люксембургом і Німеччиною, на сході – з Німеччиною й Швейцарією, на південному сході – з Монако й Італією, на південному заході – з Іспанією й Андоррою. На узбережжі Середземного моря до території Франції прилягає карликова прибережна держава Монако.

Крім континентальної частини, до складу держави також входять: острів Корсика й декілька інших дрібніших островів у Середземному морі й Біскайській затоці. Франція – метрополія, яка має «заморські департаменти» – Гваделупа, Мартініка, Гвіана, Реюньон, Сен-П'єр і Мікелон, Нова Каледонія, Французька Полінезія й декілька дрібних архіпелагів у Тихому океані. Франція має широкий вихід до морів. Її морський кордон довший за сухопутний. Морські береги країни омиваються Північним і Середземним морями, протоками Па-де-Кале, Ла-Манш і Біскайською затокою. Після відкриття тунелю під протокою Ла - Манш, яка відділяє Францію від Великої Британії, виник суходільний кордон із цією країною.

Головним для зовнішніх стосунків Франції завжди був її східний сухопутний кордон, де проходять найважливіші транс'європейські шляхи.

Населення й релігія. 85% населення країни – французи. Середня густина населення у Франції менша, ніж у її північних та східних сусідів (105 осіб на 1 кв. км). Майже 80% населення сьогодні живе у великих міських центрах. Демографічні показники Франції однотипні з іншими розвиненими країнами. Природний приріст населення дуже низький, що стало реальністю в країні ще в XIX ст. Із цим пов'язана інтенсивна, здебільшого робоча, імміграція до країни італійців, іспанців, португальців, поляків, вихідців із колишніх колоній, зокрема африканських. Сьогодні близько 7 % населення Франції становлять іноземці.

Французька мова є державною й належить до романської групи індоєвропейської мовної сім'ї. У XVII-XVIII ст. за кількістю населення й економічним потенціалом Франція була найбільшою країною Європи. Французька мова перетворилася на міжнародну мову світського товариства й дипломатії.

Церква та держава з 1905 р. відокремлені, свобода віросповідання гарантована Конституцією. Близько 84% населення – католики, 1,5% – протестанти, 1,3% – іудаїсти й 4,5% – мусульмани.

Характерною є домінуюча роль Парижа, де мешкає 1/6 всього населення. Великими містами є також Ліон, Марсель, Лілль. На окраїнах невеликими групами живуть корсиканці, каталонці, баски, бретонці, фламандці, ельзасці, які зберегли самобутні традиції й мову, близьку до сусідніх народів.

Природно-ресурсний потенціал. Корисні копалини Франції достатньо різноманітні. Серед них особливо значні запаси залізної руди, бокситів і калійної солі. За запасами залізних руд Франція посідає п'яте місце у світі. У Європі це єдина країна, яка не тільки повністю задовольняє свої потреби, але й експортує їх у значній кількості в зарубіжні країни. Істотне господарське значення мають боксити. За їхніми запасами Франція посідає перше місце в Європі.

Запаси калійних солей, що залягають у Південному Ельзасі, оцінюються в 1,5 млрд. т. Важливе значення мають відкриті в Центральному масиві й Бретані великі запаси урану.

Запаси мінерального палива у Франції невеликі. Є поклади кам'яного вугілля. Запаси нафти – менші. Вони складають усього лише 32,6 млн. т. Більш значні ресурси природного газу (255 млрд. куб. м), що зосереджені на південному заході країни.

Кліматичні умови Франції є сукупністю клімату різних країн Європи. Виразно виражений клімат двох типів – океанічний і середземноморський, що сприяє різносторонньому розвитку сільського господарства.

Економіка, основні риси господарства країни:

- значна роль держави порівняно з іншими розвиненими країнами;
- одна з найрозвиненіших транспортних систем у Європі (піонер у розвитку швидкісних транспортних систем);
- дефіцит власних енергоресурсів, значна роль атомної енергетики;
- значний імпорт енергоносіїв, особливо нафти, кольорових металів;
- провідна роль наукомісткого машинобудування;

- виробник та експортер товарів категорії «люкс»;
- найбільший виробник сільськогосподарської продукції в Західній Європі й експортер у світі;
- домінуюча роль у структурі господарства Парижа;
- занепад традиційно індустріалізованих районів півночі та сходу;
- зростання ролі південних та західних районів;
- класична країна туризму.

Країна відзначається високим рівнем розвитку всіх галузей господарства. Частка зайнятих у сільському господарстві й рибальстві становить 6%, і вони створюють 4% ВВП, у промисловості й будівництві, відповідно, 28% і 28%, у невиробничій сфері – 66% і 68%. Головну роль у господарстві відіграють кілька десятків промислових монополій, що володіють автомобільною, нафтовою, хімічною промисловістю й точним машинобудуванням. Разом із тим у легкій, харчовій промисловості, торгівлі та сільському господарстві переважають дрібні підприємства.

Енергетика забезпечує потреби господарства за рахунок власних ресурсів тільки на 1/10. Велика увага приділяється розвитку гідроенергетики. Понад 2/3 потужностей ГЕС зосереджено в Альпах, решта – на заході Центрального масиву й у Піренеях. 50% виробленої електроенергії припадає на АЕС, за потужністю яких (60 млн. кВт.) країна поступається лише США. Місцями розташування АЕС стали долини Рони й Луари та узбережжя Ла-Маншу. У Бретані збудовано першу у світі припливну електростанцію (ПЕС).

Обробна промисловість. Найвищими темпами зростання характеризуються машинобудування (38% зайнятих), у якому країна має солідні традиції, кваліфіковані кадри й наукові досягнення. Автомобільні заводи розміщені у двох із половиною десятках міст. Головні судноверфі знаходяться в Нанті, Дюнкерку. Військові кораблі будують у Бресті, Тулоні, Шербурі. Франція є провідним експортером атомної технології і технології зберігання радіоактивних відходів (наукові центри Парижа й Гренобля). Париж, Тулуза,

Бордо, Байона, Бурже, Мариньяні є центрами аерокосмічного машинобудування. На французьких заводах виготовляють також обладнання для хімічної промисловості, сільськогосподарські машини, побутову та офісну техніку, електронні вироби й засоби зв'язку, рухомий склад залізниць, найсучасніше озброєння. Країна є піонером волоконної оптики.

Традиційна галузь – металургія – переживає застій. Виплавка алюмінію сконцентрована в передгір'ях Альп. Після Другої світової війни істотних структурних змін зазнала хімічна промисловість – зросло виробництво синтетичних виробів (волокон та каучуку). Як експортер хімічної продукції країна посідає третє місце у світі. Потужні нафтопереробні та нафтохімічні комбінати знаходяться в портах Марсель-Бер, Гавр-Руан та ін.

Провідна донедавна галузь легкої промисловості – текстильна – втратила своє значення, але в Європі за виробництвом тканин Франція поступається лише Італії та Німеччині.

Основою розвитку сільського господарства країни є сприятливі природні умови й великі площі придатних для використання земель. Рослинництво дає 1/3 вартості продукції. Головна продукція – зерно, половина щорічних зборів якого йде на експорт. Франція є найбільшим виробником і експортером цукру в Західній Європі. Вирощують овочі, картоплю, в окремих районах – хміль, льон, тютюн; біля Ніцци – плантації квітів, у тому числі для виготовлення парфумів. Серед фруктів – найпоширеніші яблука, переважна частина врожаю переробляється на сидр. Важливу роль відіграє виноградарство. За збором винограду й експортом вина, споживанням його на душу населення Франція посідає друге місце у світі, лише трохи поступаючись Італії.

Тваринництво дає 2/3 вартості продукції сільського господарства. Основним традиційно є розведення великої рогатої худоби, яке має майже рівноцінне значення молочного та м'ясного напрямку по всій території країни. Велику роль відіграє рибальство.

7. 2. Туристична індустрія країни

Природний та культурно-історичний ресурс країни. Серед галузей нематеріальної сфери Франції виділяється туризм. Країна традиційно очолює десятку провідних туристичних країн, прийнявши 79,1 млн. туристів у 2006 році. За рівнем прибутків від міжнародного туризму Франція посідає 3 місце у світі, отримуючи понад 38,1 млрд. дол. США станом на 2006 р.

Дуже значними є природні та культурно-історичні рекреаційні й туристські ресурси. Франція – класична країна туризму, розвитку якого сприяє наявна інфраструктура, державна політика.

У Франції зосереджена велика кількість культурних цінностей. Практично кожне місто, а іноді й невеличкі селища, є справжнім музеєм історії й культури. Крім численних пам'яток культури й давніх цивілізацій, країна володіє чудовими природними умовами – білосніжними схилами альпійських гір, чудовими пляжами атлантичного й середземноморського узбережжя, великими виноградниками і чарівними старими винокурнями, а також численними місцями, пов'язаними з життям і діяльністю різних історичних діячів.

Культурні центри країни. Культурним центром країни, безумовно, є шумний і хаотичний **Париж** – столиця Франції з X ст. н.е. Пам'ятки в Парижі зустрічаються буквально на кожному кроці й презентують стилі різних епох. Острови Сіте й Сен-Луї формують історичний центр міста. На Сіте знаходиться Собор Паризької Богоматері («Нотр Дам де Парі»). Цей католицький храм, заснований у 1160 р. і добудований лише в 1245 р. Це шедевр готичного мистецтва. Собор вражає чудовими баштами, дзвіницею, галереями, вітражами і прикрашений дивовижними скульптурами. Перед Собором лежить невелике коло з відміткою «0 км» – це точка підрахунку відстаней по всій Франції. Неподалік знаходиться і найстаріша в'язниця Парижа – Консьєржі.

Основна туристична частина міста розташовується на правому березі Сени. Тут розташована колишня королівська резиденція, а зараз один із

найбагатших музеїв світу – Лувр. Нині тут зібрано близько 300 тис. творів усіх стилів і епох світового мистецтва, починаючи античністю і закінчуючи серединою XIX ст. Експозицію поділено на 7 «департаментів» – живопис, графіка, скульптура, прикладне мистецтво, а також східна, грецька і римська античність, давньоєгипетські колекції.

Неподалік від Лувру знаходяться й інші пам'ятки правобережжя: Біржа, Тампль, Триумфальна арка на площі де Голля (висота 49,54 м, ширина – 45 м, висота 29,19 м) з могилою Невідомого Солдата і вічним вогнем; «найкрасивіша вулиця світу» – Єлисейські поля, де розташовані розкішні магазини, автосалони, відомі ресторани і кав'ярні, а також резиденція президента Франції – Єлисейський палац і урядові заклади. У цьому ж районі знаходяться Велика арка Ля-Дефанс – найбільший бізнес-центр у Європі, виставковий центр «Гранд Арч» із прозорими стінами, площа згоди (одна з найбільших паризьких площ – 84 тис. кв. м) з давньою Луксорською колоною, найбільший оперний театр світу – Опера Гарніє, футуристичний Національний музей сучасного мистецтва («центр Жоржа Помпідю») у кварталі Бобур (один із найдавніших районів Парижа), в експозиції якого картини і скульптури XX ст. Неподалік від нього – Музей історії Парижа Карнавале із колекцією інтер'єрів королівських покоїв, макетів міста і предметів меблів і побуту. Тут також розташовані яскравий фонтан Тінгеллі і маленький приватний Музей Ляльок. На шляху з Лувра до Єлисейських полів, у саду Тюільрі, знаходяться будинки Музею Імпресіонізму і Національного музею «Оранжері-де-Тюільрі». У районі Марє цікава Площа Вогезів (Королівська площа) із червоно-білими Павільйоном Короля і Королеви та Будинком-музеєм Гюго.

На лівому, більш високому березі Сени, знаходяться знаменита Ейфелева вежа (1889 р., висота з антенами 320 м), Палац Шайо, Будинок Інвалідів із Собором і гробницею Наполеона, Пантеон – Храм Слави для захоронення відомих людей країни, з могилами Руссо, Золя, Кюрі, Гюго, Вольтера, Мірабо та ін., а також Сорбонна (Паризький університет, 1215 р.) -

один із найбільших навчальних і наукових центрів світу, на території якого розташовано Церкву Сорбонни з могилою кардинала Рішельє.

Обов'язково варто відвідати Марсове поле і Люксембурзький сад. Національний музей Середньовіччя (1843 р.) розташований у самому серці Латинського кварталу, на місці, де знаходилися римські термі (парні), залишки яких збереглися донині і складають частину музейної експозиції, яка відома колекцією гобеленів, живопису, творів прикладного мистецтва і дерев'яної релігійної скульптури Середньовіччя.

Найвища точка Парижа – Монмартр («Горб мучеників», 129 м), на яку гостей столиці піднімає фунікулер. Монмартр вважається символом французької культури, місцем митців і музикантів. Символ Монмартра – базиліка Сакре-Кьор (1876-1919 рр.), з якої відкривається велична панорама Парижа. Поруч із базилікою – площа Горба, де працюють вуличні митці. Тут також розташовані численні сувенірні магазини і невеличкі ресторанчики, відоме кабаре «Мулен Руж», а на вулиці Лепік знаходиться єдиний справжній повітряний млин міста – Мулен-де-ля-Галетт. Тут також буде зведено «Стіну Любові» площею 40 кв. м, на якій фразу «Я тебе кохаю» буде викарбовано 311 мовою світу, у тому числі шрифтом Брайля для сліпих, а також мовою знаків для німих.

Цікаво відвідати і Гран-Пале («Великий палац») – величну архітектурну споруду і місце проведення постійних експозицій і виставок; Музей живопису д'Орсе в будинку старого вокзалу - один з найкращих музеїв Франції з великою і різноманітною колекцією; оригінальний Музей вина присвячений історії французького виноробства, починаючи з XIV ст., який має невеликий дегустаційний зал; унікальний Музей монет у приміщенні старого Монетного двору (XVIII ст.); єдиний у своєму роді Поштовий музей у районі Мон Парнас і багато інших. Вхід у паризькі музеї безкоштовний для молоді і дітей до 18 років.

Не менш привабливі й передмістя Парижа. **Версаль** – найвідоміший

зразок садово-паркового мистецтва Європи. Це велична резиденція французьких королів – Версальський палац. Його фасад має довжину 680 м., вражає великий парк (100 га). Фонтан Латони і багато інших водограїв. **Мальмезон** – чудовий замковий комплекс із великим парком і водограями. Маленьке містечко **Рамбуйє** на південний захід від Парижа – літня резиденція французьких президентів - відоме своїм величезним англійським парком (XIV ст.) і мальовничим озером. Палац у **Фонтенбло** слугував мисливською резиденцією французьких королів, починаючи з XII ст., а тепер тут знаходиться Музей меблів, килимів і живопису. На південний захід від Парижа лежить знаменитий **Шартр**, який прославився своїм собором Нотр-Дам (Шартрський собор, XII ст.), стіни і башти якого прикрашені численними «горгуліями» – фантастичними тваринами і демонами, ніби з гравюр Дюрера.

Втім, чималу кількість відвідувачів приваблює і Євродиснейленд (32 км від Парижа в містечку Марн-ла-Валль) – найбільший у Європі (1 943 га) парк розваг. Це не простий парк, а ціла країна, яка умовно поділена на п'ять «країн» – країна пригод «Едвенчерленд», країна фантазій «Фантезіленд», країна майбутнього «Діскаверіленд», країна «Дикого Заходу» – «Фронтірленд» і головну вулицю – «Мейн Стріт».

Бургундія – історична провінція Франції, перехрестя доріг і цивілізацій Північної і Південної Європи. Цей унікальний край багатий озерами і виноградниками, старовинними замками і церквами, кулінарними традиціями і річками.

Бонн, який і нині репрезентує відбитки фламандської культури, особливо в архітектурі. У середньовіччі місто захищали глибокий рів і укріплений замок, бастіони і вартові вежі, які і сьогодні прикрашають міський краєвид, а рови і канали перетворено в сквери і сади. Варто відвідати Музей вина або бургундські винні погребі, а також довколишні селища, кожне з яких має власну архітектуру і власний місцевий сорт вина.

Свідками славного минулого міста **Діжон** слугують Криниці Мойсея, могили Герцогів, Музей Роллен Отун, Музей Діжона (другий за багатством експозиції серед провінціальних музеїв країни), готична церква Нотр-Дам (XIII ст.), на фасаді якої розташовано годинник «Жакмар» (1383 р.), центр реформаторства – Собор Св. Беніньї, старий замок бургундських герцогів, який нині став Музеєм витончених мистецтв, руїни монастиря Шанмоль (XIV ст.) та ін.

Прованс – це понад 900 км пляжів і бухт від Лазурного берега до Камарга, тисячі гірських схилів Альп, до яких від пляжів не більше години, горби, які тонуть у виноградниках, замки й оливкові гаї. Тут можна знайти багато цікавого - можна відвідати найбільші області виноробства в Провансі: Кот-де-Прованс, Бандоль і Кот-дю-Рон; римські пам'ятки Гланума, оливкові гаї, де можна ознайомитися з процесом виготовлення оливкового масла ручним способом; каньйон річки Верден, гончарні майстерні Мустьє або Апта, Обань, де виготовляють унікальні фарфорові мініатюри, палац-фортецю Пап, маленькі селища Люберона, римські амфітеатри в Арлі і Нимі грот.

У дельті Рони на заході регіону знаходиться знаменитий біосферний заповідник Камарг, де живуть рожеві фламінго і понад 300 видів інших птахів, тут мешкає єдина південно-європейська популяція бобрів, а також водяні черепахи і відомі білі коні.

Марсель – друге місто Франції і великий порт із прадавньою історією. Його також називають «ворота Сходу». Невід'ємна ознака Марселя – ринки і ярмарки.

Страсбург – «столиця об'єднаної Європи» – розташований на відстані 486 км від Парижа на кордоні з Німеччиною. Місто увібрало у свій дух вплив німецької і французької культур та набуло власної яскраво вираженої індивідуальності. Історичний центр Страсбурга знаходиться на острові (взятий під егіду ЮНЕСКО у 1998 р.), утвореному річкою Ілль і численними каналами. «Великий острів» славиться своїм багатим історичним надбанням:

монументальний готичний собор Нотр-Дам – найбільший костюл у Європі (висота 142 м).

Курорти Франції. Зимових центрів відпочинку у Франції багато, і всі вони користуються гарною славою і великою популярністю. Альпійські гірськолижні курорти країни вважаються одними з найдорожчих і елітних у світі.

Куршавель (Труа-Валле) – найпрестижніший із курортів «Трьох долин», розташований у центрі Тарантезької долини, яка має чотири рівні на висоті від 1300 до 1850 м. Унікальна природа, чудові траси, відмінна якість готелів і ресторанів, дискотеки, нічні клуби, боулінг, майданчики для тенісу і сквашу, каток, басейн, сауна тощо. Тут понад 180 км трас, які обслуговуються 65 підйомниками, велика кількість екстрим-спусків у районі Коль-дю-Пас-дю-Лак (2700 м) і чудова траса «Жан Блан» із перепадом висот 1000 м і протяжністю 1,5 км.

Ніцца – «столиця» Лазурного берега, розкинулася на березі «Бухти Ангелів» і оточена передгір'ями Приморських Альп. Серце міста – центральна набережна Променад-дез-Англе – розкішний приморський бульвар довжиною 5 км., ідеальне місце для пішохідних прогулянок і відпочинку. У місті багато палаців, церков і музеїв – знаменита Опера Ніцци, палац Вальроз, собори Сен-Рапат (XVII ст.) і Горб Шато із замком, чудовим парком і водоспадом. Музей сучасного мистецтва, Музей Матісса з однією з найкращих у світі експозицій цього митця, Обсерваторія, церква Св. Жанни Д'Арк, Музей археології і Музей Марка Шагала із сімнадцятьма полотнами на сюжети зі Старого завіту, ілюстраціями, гуашшю, графікою і літографіями великого майстра. Палац Конгресів «Акрополіс» – центр ділового туризму регіону, де регулярно проводяться різноманітні вистави. Разом із Національним Театром Ніцци і Музеєм сучасного мистецтва палац утворює яскравий комплекс будівель Променад Д'Арк. Місто насичене пишними парками і садами зі статуями і водограями. На сході міста височить

горб Сімієз, на схилах якого розташувалися римські арени і дев'ять палаців Белль-Епок.

На заході міста знаходиться багато пам'ятних місць, які нагадують про Росію - Імператорський парковий палац (перетворений нині в лицей), діюча Руська православна церква Св. Миколая на бульварі Цесаревича (1912 р.), яку називають «Москва у серці Ніцци».

Канни (Канн) знаходяться лише в 27 км від Ніцци на березі Напульської бухти. Це місто різноманітних фестивалів і архітектурних пам'яток, чудових піщаних пляжів і церков, каплиць і старовинних будинків. Головна вулиця міста – набережна Круазетт – місце проведення всіх урочистих заходів і улюблене місце відпочинку туристів. Серед інших пам'яток цікавими будуть і мальовнича вершина Палм-Біч, Палац фестивалів і Алея Зірок, Червоні Сходи, Алея Свободи і фортеця-музей XII ст. на горбі Сяке, до якого протягнуто підйомник; гольф-клуб «Оберже Провансаль» – найстаріший ресторан Канн, готель «Роял Казіно» і відомий готель «Карлтон». Тут можна скористатися пропозицією подорожі на катері до острова Кліренс, який відомий своїм евкаліптовим лісом і місцевим лікером, таємниця якого зберігається місцевими монахами. Крім того, острів знаний через те, що тут знаходиться фортеця, де було ув'язнено таємничу «Залізну Маску». Поблизу розташовується Монте-Карло, а між Каннами і Ніццою знаходиться один із найбільших у Європі центрів таласотерапії і фітнесу – Біовімер.

Контрольні запитання

1. Визначте чинники розвитку країни.
2. Дайте характеристику населення Франції (чисельність, національний склад, трудові ресурси, проблеми).
3. Назвіть основні риси та структуру господарства країни.
4. Охарактеризуйте природні та культурно-історичні ресурси Франції.
5. Проведіть усну екскурсію по столиці країни та її передмістях.
6. Складіть розповідь про основні курорти Франції.

7. Яка культурно-історична спадщина Франції Вам відома?

Тестові завдання

1. Скільки країн мають кордони з Францією:

- а) 9;
- б) 7;
- в) 5.

2. Частка французів у чисельності населення країни складає:

- а) 65%;
- б) 75%;
- в) 85%.

3. За запасами яких ресурсів Франція посідає 5 місце у світі та експортує їх в інші країни:

- а) залізна руда;
- б) калійні солі;
- в) кам'яне вугілля.

4. Сільське господарство країни створює:

- а) 12% ВВП;
- б) 8% ВВП;
- в) 4% ВВП.

5. Головну роль у господарстві країни відіграють:

- а) монополії;
- б) малі підприємства;
- в) державний сектор.

6. Назвіть місто різноманітних фестивалів (також і кінематографічних) і архітектурних пам'яток, чудових піщаних пляжів і церков, каплиць і старовинних будинків:

- а) Канни;
- б) Ніцца;
- в) Бордо.

7. Яке місто називають столицею Лазурного берега:

- а) Канни;
- б) Ніцца;
- в) Монте-Карло.

8. Який із найпрестижніших курортів «Трьох долин», розташований у центрі Тарантезької долини:

- а) Куршавель;
- б) Буковель;
- в) Труа-Валле.

Тема 8. Російська Федерація

План

8.1. Основні фактори розвитку країни, структура економіки.

8.2. Туристичні ресурси.

8.1. Основні фактори розвитку країни, структура економіки

Загальні дані. Площа -17 075,4 тис км.кв., населення – 148,3 млн. осіб. Столиця – Москва. Російська Федерація (коротка назва Росія) – демократична федеративна правова держава з республіканською формою правління. На території республіки діє Конституція, ухвалена всенародним голосуванням 12 грудня 1993 року. 12 червня 1990 року проголошено державний суверенітет РРФСР і ухвалено Декларацію про державний суверенітет РРФСР. 25 грудня 1991 року республіка перестала бути радянською соціалістичною. Вона отримала офіційну назву Російська Федерація (Росія).

Глава держави – президент, який обирається громадянами Російської Федерації на основі загального рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на чотири роки, не більше, ніж на два строки поспіль.

Парламент Російської Федерації є представницьким і законодавчим органом. Постійно діючий орган. Складається із двох палат – Ради Федерації (Верхня палата) і Державної Думи (Нижня палата).

Геополітичне положення. Російська Федерація є найбільшою за територією державою світу. На заході Росія межує з Норвегією, Фінляндією, Естонією, Латвією, Білоруссю, на південному заході – з Україною, на півдні – із Грузією, Азербайджаном, Казахстаном, Монголією, Китаєм, КНДР. На сході територія Росії омивається морями Тихого, на півночі – Північного Льодовитого океанів, на півдні виходить до Чорного, Азовського та Каспійського морів. На морські кордони припадає майже 2/3 від усіх кордонів країни. До Російської Федерації належить розташована окремо на заході Калінінградська область, яка межує з Литвою й Польщею, омивається водами Балтійського моря.

Росія займає значну частину території Європи та Азії, що відкриває їй можливість відігравати величезну й активну роль не лише на цих двох континентах, а й в усьому світі.

Населення. Чисельність населення Росії – 148,3 млн. осіб, що становить 2,7% населення світу. В Європейській Росії проживає близько 78% населення, в Азійській – 22%. Природний приріст населення Росії є від'ємним (-5,0 ‰). 52% населення становлять жінки. Середня тривалість життя чоловіків 61 рік, жінок – суттєво більше – 73 роки. Найбільша питома вага зайнятих припадає на промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок.

Внутрішні міграційні процеси мають велике значення щодо розміщення населення країни. Вони спричинили майже обезлюднення сільської місцевості в центральних регіонах європейської частини держави. Водночас саме тут характерні найбільші темпи урбанізації.

Рівень урбанізації в Росії становить 73%. У країні є понад тисяча міст та понад дві тисячі селищ міського типу. Щільність мережі міських поселень у Європейській Росії приблизно у 20 разів вища, ніж в Азійській Росії. Серед великих міст виділяються міста-мільйонери: Москва, Санкт-Петербург, Нижній Новгород, Новосибірськ, Катеринбург, Самара, Челябінськ, Омськ, Перм, Казань, Ростов-на-Дону, Волгоград.

Щільність населення Росії – 9 осіб/км.кв., найвища вона у Європейській Росії – 27 осіб/км. кв.

Національний склад населення дуже різноманітний. Основна частина населення країни належить до чотирьох мовних сімей: індоєвропейської (87% населення); алтайської (8%), уральської (2%), кавказької (2%). Основний народ Росії – росіяни, налічує 120 млн. осіб, або 82% населення. Найбільшими етнічними меншинами за чисельністю є татари, українці, чуваші, башкири, білоруси.

Природно-ресурсний потенціал. Росія має велику різноманітність природних умов і багаті природні ресурси. Близько 70% площі зайнято рівнинами. Гірські області переважають на сході і півдні країни.

Складна геологічна будова зумовлює значну різноманітність корисних копалин, Росія добре забезпечена паливно-енергетичними ресурсами. Тут знаходяться великі поклади вугілля, нафти і газу. Країна має найбільші у світі розвідані запаси природного газу й другі за величиною запаси нафти. Є значні поклади торфу (Центральна Росія), горючих сланців (Поволжя), урану.

Родовища залізних руд залягають на Уралі, у Сибіру, у європейській частині країни (Курська магнітна аномалія, Кольський півострів). Марганцеві руди є на Уралі, у Західному і Східному Сибіру. Поклади руд кольорових металів – мідних, поліметалічних, олов'яних, алюмінієвих (боксити), дорогоцінних, рідкісних і рідкоземельних знаходяться на Уралі, у Західному Сибіру.

Значні поклади калійної і кам'яної солі зосереджені в Поволжі, Алтаї, Східному Сибіру, фосфоритів і апатитів – на Польському півострові, у європейському Центрі, Сибіру. Крім того, у країні є значні поклади сірки, азбесту, алмазів, різноманітних будівельних матеріалів.

Росія володіє найбільшими у світі запасами гідроенергії, які зосереджені переважно в Сибіру.

Більша частина території країни знаходиться в помірному поясі. Майже повсюдно клімат континентальний.

Росія – індустріально-аграрна країна. Основні галузі промисловості: гірнична, нафтова, нафтопереробна, газова, металургійна (чорна та кольорова металургія), літако- та кораблебудування, космічна, машинобудівна, енергетичне обладнання, харчова та текстильна. У промисловості провідна роль належить важкій індустрії. У РФ добувають усі види мінерального палива, а також більшість видів мінеральної сировини. Є три бази чорної металургії (Уральська, Центральна, Сибірська), різноманітні галузі кольорової металургії. Розвинені всі види транспорту, але величезні простори Сибіру практично не мають залізниць та сучасних автодоріг. Натомість діють системи магістральних нафто- і газопроводів. Морський транспорт забезпечує знану частину перевезень. Найважливіші порти: Санкт-Петербург, Калінінград, Мурманськ, Архангельськ, Новоросійськ, Владивосток, Находка й інші.

Залізниці, велика частина яких розташована в Європейській Росії, перевозять три чверті всіх вантажів. Річковий і автомобільний транспорт перевозить до 15% вантажів. У багатьох районах Півночі й Далекого Сходу єдиним видом транспорту є авіація.

У структурі економіки Росії переважає важка промисловість, особливо металургія, хімія, машинобудування та енергетика. Добре розвинута лісова промисловість: лісові ресурси Росії – найбільші у світі.

Російське сільське господарство, яке виробляє більше, ніж одну п'яту валового національного продукту країни, спеціалізується по регіонах. Три п'ятих орних земель засіваються пшеницею, ячменем, вівсом і житом. Основними виробниками зерна є Поволжя, Північний Кавказ, Центральнo-Чорноземний район і Західний Сибір. Вирощуються також технічні культури (особливо соняшник, цукровий буряк, льон), овочі (у середній смузі та на північному заході) і баштанні культури (на півдні).

Зважаючи на умови формування, природно-ресурсний потенціал, спеціалізацію в територіальному поділі праці, на території країни виділяють історико-географічні райони. В європейській частині це – Центральна Росія,

Російська Північ, Південь, Поволжя, Урал. В азіатській – Західний та Східний Сибір і Далекий Схід. У їхніх межах виділяють 11 економічних районів.

Центральна Росія. Це найбільш освоєна і густо заселена частина Росії, ядром якої є колишня Московська держава. Нині тут проживає більш як третина населення всієї країни, розташована майже половина найбільших міст та міських агломерацій. Найпотужніші з-поміж них – Московська, Санкт-Петербурзька, Нижньогородська.

Центральна Росія – високо індустріальний регіон, у якому промисловість відіграє визначальну роль. Провідною галуззю господарства є машинобудування, насамперед середнє, енергетичне і точне. Транспортне, верстатобудівне та точне машинобудування розвинуті повсюдно, проте найбільша концентрація його спостерігається в межах головних міських агломерацій. На базі Курської магнітної аномалії розвивається гірничодобувна промисловість та чорна металургія, на північному заході – алюмінієва промисловість. Хімічна промисловість представлена гумо-технічними виробами; пластмасами, виробництвом скла, розвинуті також галузі основної хімії: виробництво мінеральних добрив, лаків, фарб. Дістала розвиток фармацевтична промисловість.

У районі Верхньої Волги та в Калінінградській області розвивається целюлозно-паперова та деревообробна промисловість, традиційною є легка та швейна промисловість.

Сільське господарство представлено трьома типами виробництв: а) приміським, б) тваринницьким молочно-м'ясного напрямку в північній частині, в) рослинницьким у південній частині, де вирощують зернові культури, цукрові буряки, соняшник, овочі, фрукти.

Район має густу, розгалужену транспортну мережу, забезпечений усіма видами транспорту, що дає змогу здійснювати інтенсивні внутрішні та міжнародні зв'язки.

Російська Північ. Незважаючи на периферійне розташування в європейській частині країни, район має досить вигідне транспортно-географічне положення. Вихід до морів Північного Льодовитого океану забезпечує зовнішньоекономічну діяльність, а внутрішні транспортні магістралі - зв'язок з індустріальними районами Центру, Поволжя та Уралу.

На базі паливних ресурсів розвивається паливно-енергетичний комплекс, добувна промисловість, чорна та кольорова металургія, район має порівняно значні запаси лісу, на основі яких розвивається лісова, деревообробна, целюлозно-паперова промисловість. Машинобудування забезпечує провідні галузі обладнанням, розвинуто суднобудування.

Агропромисловий комплекс спеціалізується на молочно-м'ясному скотарстві та продукції його переробки. Розвинута рибна промисловість.

Південь має потужний енергетичний комплекс, на основі якого розвиваються кольорова металургія та хімічна промисловість. Машинобудування забезпечує потреби добувної промисловості та АПК. У районі розвинуто сільськогосподарське та транспортне машинобудування.

Однією із провідних ланок господарства є АПК. Рослинництво спеціалізується на вирощуванні зернових (пшениця, рис, кукурудза), технічних (соняшник, цукрові буряки), овочів, фруктів, ягід, винограду, чаю, тютюну, ефіроолійних. Тваринництво – на вівчарстві, м'ясо-молочному скотарстві, птахівництві.

Поволжя. На основі запасів нафти і газу Волго-Уральської нафтогазоносною провінції розвиваються нафтова, газова, нафтопереробна, нафтохімічна та полімерна промисловість. Запаси кухонної солі, сірки, фосфоритів є основою формування галузей хімічної промисловості та виробництва солі. Наявність сировини дали змогу створити потужну цементну промисловість. Основою електроенергетики є гідроенергетичні ресурси Волги. Трудові ресурси високої кваліфікації забезпечили тут розвиток потужного машинобудування, переважно транспортного (автомобіле-, літакобудування). Є тракторо- та верстатобудування.

Агропромислове виробництво базується на інтенсивному сільському господарстві. Тут вирощують зернові, технічні культури. Розвинуто садівництво, овочівництво, баштанництво. Тваринництво має м'ясо-молочний напрям. Поширено вівчарство і птахівництво.

Урал. Індустріальна спрямованість господарства Уралу зумовлена його спеціалізацією на чорній та кольоровій металургії (мідна, алюмінієва, цинкова промисловість). Розвинуто важке (металургійне, гірниче, енергетичне), сільськогосподарське, транспортне машинобудування, приладобудування. Розвивається лісова, деревообробна, целюлозно-паперова, хімічна (гірничо-хімічна, основна хімія, хімія полімерів, нафто- і газохімічна), легка (взуттєва, трикотажна, текстильна), харчова (борошномельно-круп'яна, м'ясна, маслоробна) галузі промисловості.

Сільське господарство забезпечує місцеві потреби в продуктах харчування. Воно представлено рослинництвом і тваринництвом.

Західний Сибір. Складні природні умови зумовили нерівномірність господарського освоєння території. Найкраще освоєні південні лісостепові та степові зони. Тут зосереджена велика частина міських поселень, найбільшими з яких є Новосибірськ, Омськ, Барнаул.

Основою економіки району є паливно-енергетичний комплекс (нафтова, газова, вугільна промисловість, теплоенергетика). У Кузбасі потужна металургійна база. У районі розвивається важке (енергетичне), гірниче, тракторне, судно- і верстатобудування, сільськогосподарське, точне, електро-, радіотехнічне машинобудування, устаткування для хімічної, лісової, деревообробної, легкої; харчової (борошномельно-круп'яна, м'ясна, маслоробна) промисловості.

Сільське господарство має рослинницько-тваринницький напрям. Рослинництво спеціалізується на вирощуванні зернових, технічних культур, картоплі, овочів. Тваринництво представлено молочним, м'ясним скотарством, свинарством, птахівництвом, вівчарством, оленярством.

Східний Сибір. На основі потужного природно-ресурсного потенціалу галузями промислової спеціалізації Східного Сибіру є металургія (мідно-нікелева, алюмінієва, молібденова), важке (устаткування для металургійної, лісової, добувної промисловості) і сільськогосподарське машинобудування, лісова, деревообробна та целюлозно-паперова промисловість.

Сільське господарство має тваринницько-рослинницький напрям. Добре розвинуті приміські сільськогосподарські комплекси.

Далекий Схід. Спеціалізацію району визначають такі галузі промисловості, як кольорова металургія (особливо свинцево-цинкова та вольфрамо-молібденова галузі), машинобудування (судно- та верстатобудування енергетичне, сільськогосподарське, електротехнічне), лісова, деревообробна та целюлозно-паперова промисловість, рибпромисловий комплекс.

Своєрідність природи зумовила відповідне сільськогосподарське виробництво. Район спеціалізується на вирощуванні рису, пшениці, сої, картоплі, овочів. Тваринництво має м'ясо-молочний напрям, розвиваючись на сприятливій кормовій базі.

Територія Далекого Сходу дуже відмінна за природними умовами та ресурсами, розвитком господарства. Північ району із суворими природними умовами – слабо освоєна та рідко заселена. Як центри промисловості й культури велике значення мають міста Якутськ, Петропавловськ-Камчатський, Магадан.

Традиційні форми господарювання (оленярство, звіроводство та хутровий промисел, молочно-м'ясне скотарство) поєднуються тут із сучасними напрямками промислового розвитку: добувною (поліметалічні, олов'яні, ртутні, вольфрамові руди, золото, алмази, сурма), лісовою галузями. Основні сполучення здійснюються морським та повітряним транспортом.

Південь Далекого Сходу добре освоєний, розвинуто багатогалузеве господарство, що спирається на потужну ресурсну базу.

8.2. Туристичні ресурси

Туристичні ресурси та туристичні центри країни. На території Росії знаходяться 23 об'єкти, що включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, з них три – у Москві: ансамбль Московського Кремля на Червоній площі, церква Вознесіння й ансамбль Новодівочого жіночого монастиря.

Московський Кремль є найдавнішим центром Москви і прекрасним архітектурним ансамблем, що складався впродовж декількох століть, причому в спорудах різних часів творчо розвивалася раніше існуюча композиція. В архітектурі Кремля яскраво відбилися багато етапів історичного розвитку російського народу і російської держави і знайшли блискучий вираз характерні риси національної культури. Вільне розташування будівель і живописність усього ансамблю строго закономірні. Архітектурний комплекс Кремля утворений храмовими і палацовими будівлями, прекрасними ярусними кремлівськими баштами і домінуючим над ними стовпом “Івана Великого”. Кремль із прилеглою до нього Червоною площею, є композиційним центром Москви, з яким пов'язані архітектура міста, його найбільші архітектурні ансамблі. Нові будівлі, мости, набережні, асфальтовані площі злилися із Кремлем у єдине архітектурне ціле.

Церква Вознесіння. Зведена в 1529-1532 роках на правому березі Москви-ріки. Церква виконана із цегли із численними білокам'яними елементами декору у вигляді центричного храму-башти; її висота складає 62 метри. План церкви являє собою рівний хрест.

Ансамбль Новодівочого монастиря – видатний пам'ятник архітектури XVI-XVII століть. Найприкметніша будівля в ансамблі Новодівочого монастиря - Смоленський собор або собор ікони Смоленської Богоматері, побудований одночасно із заснуванням монастиря. Це монументальний п'ятиглавий храм із розписами XVI-XVII століть, з п'ятиярусним різьбленим іконостасом і рідкісними іконами XVII століття. Трапезна із церквою першого Пречистого, дзвіниці, надворотні церкви монастиря, що

примикають до них Маріїнські і Лопухінські палати – прекрасні зразки московського бароко.

Ще в XVI столітті на території Новодівочого монастиря було розташовано кладовище, на якому ховали представників церковної і світської знаті. У XIX столітті на території монастиря були поховані герої Вітчизняної війни 1812 року, серед яких був гусар і поет Денис Давидов, декабристи С. Трубецькой і М. Муравйов-Апостол, а також відомі діячі культури.

Храм Христа Спасителя. Доля Храму Христа Спасителя була яскравою, бурхливою і трагічною. Побудований у подяку за заступництво Всевишнього у важкий період історії Москви як пам'ятник мужності російського народу в боротьбі з наполеонівським нашествям 1812 року, цей величний храм був по-варварському знищений. Але знову піднісся з небуття великий храм – головний храм Російської Православної Церкви. Нині це кафедральний собор патріарха.

Собор Василя Блаженного – один із найяскравіших пам'ятників староруської архітектури. Уже в XVI столітті собор захоплював мандрівників, а для росіян став символом вітчизняної історії і національного характеру. Собор є симетричним ансамблем із декількох храмів.

Поклінна гора – пологий горб на заході Москви. Колись ця гора знаходилася далеко за межами Москви, а з її вершини відкривалася панорама міста. Мандрівники часто зупинялися тут, щоб поглянути на Москву і поклонитися їй. У даний час гора розташована в східній частині Парку Перемоги - меморіального комплексу Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. у Москві.

Останкінська башта. Гордість радянської архітектури, найвища башта на євразійському континенті, вона входить у Міжнародну Федерацію висотних башт. Знаменита Останкінська телевежа зазнала пожежі і реконструкції. Сьогодні з неї здійснюють віщання радіо- і телевізійні передачі, тримаючи в курсі подій усе населення країни. Крім свого основного

призначення, телевежа є ще й одним із найцікавіших туристичних об'єктів Москви.

Китай-місто – одне зі старих історичних районів Москви. Воно примикає зі сходу до Кремля, з півдня – до Москви-ріки. У наші дні Китай-місто – одне з дев'яти заповідних зон, створених за рішенням московської ради.

Алмазний фонд. Це багатюща унікальна колекція дивовижних витворів ювелірного мистецтва, рідкісних зразків коштовних каменів, самородків благородних металів, уральських самоцвітів, імператорських регалій і старовинних орденів.

Третяковська галерея. Унікальна приватна колекція промисловця Павла Михайловича Третякова, піднесена в дар місту, стала з роками найбільшим у світі музеєм російського образотворчого мистецтва.

Великий театр. Гордість російської культури, центр тяжіння кращих сил російського оперного і балетного мистецтва...

Арбат – одна з найвідоміших московських вулиць. Екзотична назва вулиці походить від арабського слова "Арбат" ("рабад"), що означає "передмістя". Імовірно, це слово було занесене в столицю Росії кримськими татарами або арабськими купцями в XV столітті.

Московський університет, що відзначив своє 250-річчя в січні 2005 року, по праву вважається старим університетом Росії. Він був заснований в 1755 році. Це стало можливим завдяки зусиллям видатного російського ученого М. Ломоносова.

Площа Європи, розташована біля Київського вокзалу, була урочисто закладена у вересні 2001 року, у дні святкування Дня міста. Відкриття площі відбулося рівно через рік. Будівництво площі Європи в Москві було здійснене в рамках сумісного російсько-бельгійського проекту.

Садиби Москви і Підмосков'я. Тут усе дихає історією, часом царювання Петра, Катерини й інших монарших персон, відомих російських митців (О. Пушкіна, А. Чехова). Тут, у тихих затишних вулицях і тінистих

алеях забуваєш, що десь поряд кипить бурхливе життя мегаполісу... Ці знамениті московські садиби – місток у минуле.

Санкт-Петербург – одне з найкрасивіших міст світу, є скарбницею видатних архітектурних пам'яток, музеїв, церков і соборів. Місто на Неві, що зіграло значну роль у вітчизняній історії, упродовж двох століть було головним містом Російської імперії. І сьогодні його називають Північною столицею. Засновано в 1703 році як "вікно до Європи", Санкт-Петербург розвивався саме як європейське місто Росії. Разом із російськими архітекторами й інженерами воно забудовувалося іноземцями.

У результаті місто стало надзвичайно красивим, у якому зразки російської традиційної архітектури поєднуються з останніми тенденціями в західноєвропейському мистецтві. Сьогодні Санкт-Петербург – популярний центр туризму і відпочинку, що привертає все більше і більше туристів зі всього світу. Величні мости через Неву, високі собори, Невський проспект, Палацова площа, Ермітаж, Російський музей – усе це Санкт-Петербург, друге за величиною місто Росії. Петербург часто називають «Північною Венецією», «культурною столицею Росії», «містом білих ночей», «містом таємниць».

Знамениті, визначні пам'ятки **Ленінградської області**: Гатчина – замок-палац, плац із пам'ятником Павлу I, вокзал Гатчина-балтійська, Гатчинський парк. Петергоф – місто, розташоване на південному березі Фінської затоки. Велике туристичне, наукове й навчальне передмістя в 29 км на захід від Санкт-Петербурга. Царське село – Пушкіно. Констянтинівський парк і музей. Стрельна. Стара Ладога.

Золоте Кільце об'єднує Володимирську, Іванівську, Костромську, Ярославську і Тверську області. У регіоні розташовані старі центри староруської культури, у яких збереглися унікальні храмові комплекси, монастирі, собори, церкви, дзвіниці XII-XIX століть.

Новгородський кремль – знаменита споруда із громадою Софіївського собору (X ст.). Комплекс споруд Ярославого дворища,

Торгового і Гостинного дворів (кінець XVII ст.). Антонів монастир (поч. XII ст.) із собором Різдва Богородиці (1117 р.).

Ясна Поляна – знаменита музей-садиба Л. Толстого, одне з найдорожчих місць землі Російської. У Ясній Полянці зусиллями безлічі людей створений музей, рівного якому (за площею, за документальною точністю експозицій, за кількістю і культурною цінністю реліквій) немає, імовірно, у світі.

Курорти. Сочі. У місті багато музеїв. Державний меморіальний музей Н.А. Островського, будинок-музей класика естонської літератури А.Х. Таммсааре, музей історії міста-курорту Сочі, етнографічний музей, сад-музей «Дерево Дружби». Дерево Дружби росте на території цитрусового саду Всеросійського інституту квітництва і субтропічних культур. Художній музей – будівля збудована за проектом академіка архітектури І.В. Жолтовського в 1936 г. У Сочинському акваріумі-тераріумі представлено більше 200 видів риб, птахів, плазунів і земноводних. Башта (30,5 м) на горі Ахунській, Орлині скелі також приваблюють туристів з усього світу.

Кавказ – обширна територія між Чорним, Азовським і Каспійським морями. У системі Великого Кавказу виділяють три райони. Природний комплекс поєднує гірсько-лісові ландшафти зі скельними списками і баштами, покритими льодовиками. Це найпривабливіша для туристів територія країни, де широко розвинена мережа турбаз і альпійських таборів. Зимом гірськолижників приймають турбази і готелі, розташовані в Червоній Полянці, Архизі, Домбайській Полянці. Центральний Кавказ – найбільш високогірний і важкодоступний регіон, основні гірські вершини тут перевищують 5000 м., у їх числі – найвища гора Європи, Ельбрус (5642 м). Східний Кавказ протягнувся на 480 км від Казбеку на схід до Апшеронського півострова. У цілому район схожий на заплутаний лабіринт сильно розрізнених гребенів і глибоких ущелин.

Туапсе – курортний район протягнувся уздовж побережжя Чорного моря на 60 км., від гирла річки Джубад до адміністративної межі

Лазаревського району південніше Шепси. На курорті найбільший у Росії аквапарк «Дельфін», водна дискотека, атракціони, гідромасаж.

Адлер. Завдяки своїй незвичайній природі і субтропічному клімату є одним із найкращих і незвичайних місць Росії. На **Уралі** основні гірськолижні курорти розташовані у Свердловській, Челябінській областях і в Башкортостані.

Озеро Байкал. Найглибше озеро світу протягнулося на 632 км на півдні Сибіру. Усього на Байкалі п'ять ландшафтно-кліматичних зон. Найбільша кількість подорожей по Байкалу здійснюється літом, але в будь-який час року він по-своєму цікавий і доступний для подорожей. На берегах Байкалу є невеликі готелі і турбази, а більшість подорожей по його берегах носять експедиційний характер – з ночівлями в наметах або на катерах.

Селігер – це система озер на межі Тверської і Новгородської областей, що складається з 24 плес і озер. На Селігері близько 160 островів – від найменших, у декілька квадратних метрів, до величезного Качина площею більше 30 кв. км. На Селігері розвинені спортивний водний туризм (яхт-клуби, байдарки і т.д.), паломницький туризм (Нілова пустеля), пізнавальний туризм, полювання і рибалка. По озерах і протоках Селігер пролягає безліч туристичних маршрутів.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте геополітичне положення Росії.
2. Назвіть основні туристичні ресурси країни.
3. Охарактеризуйте трудовий потенціал Росії.
4. Дайте оцінку природно-ресурсному потенціалу та гірничодобувній промисловості Росії.
5. Укажіть роль сільського господарства в розвитку країни.
6. Які перспективи розвитку основних центрів туризму Росії?

Тестові завдання

1. На скільки економічних районів поділена Росія:

- а) 8;
- б) 11;
- в) 16.

2. Софіївський собор X століття у Росії знаходиться у:

- а) Центральному економічному районі;
- б) Північно-Західному економічному районі;
- в) Нижньому Новгороді.

3. Система озер з розвинутим паломницьким туризмом:

- а) Соловецькі;
- б) Селігер;
- в) Алтайські.

4. «Золоте Кільце» Росії, це:

- а) найпотужніші центри ювелірного мистецтва;
- б) центри староруської культури;
- в) найбільші агломерації країни.

5. Скільки культурних об'єктів, розташованих на території Росії, включено в Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО:

- а) 10;
- б) 23;
- в) 28.

6. Що є найдавнішим центром Москви:

- а) Церква Вознесіння;
- б) Новодівочий монастир;
- в) Кремль.

7. Яке місто є "Північною Венецією" Росії:

- а) Мурманськ;
- б) Санкт-Петербург;
- в) Выборг.

8. Найважливіші порти Півночі Росії:

- а) Мурманськ, Находка;
- б) Архангельськ, Мурманськ;
- в) Туапсе, Норильськ.

Тема 9. Країни Азії

План

9.1. Сучасний стан розвитку і загальна характеристика країн Азії.

9.2. Регіони Азії.

9.1. Сучасний стан і загальна економічна характеристика країн Азії

Протягом кількох тисячоліть неозорі простори Азії були колискою багатьох стародавніх цивілізацій. Зокрема, народи, які населяли Китай, Індію, Центральну Азію, Месопотамію, задовго до нашої ери мали розвинену на той час економіку, науку й культуру. Виникали, набирали сили і зникали могутні континентальні імперії (Маньчжурська в Китаї, Монгольська в Центральній Азії, Арабський халіфат на Середньому Сході, імперія Моголів в Індії тощо). Проте вже в XVI-XVII ст. більшість країн Азії поступово опинилася в колоніальній залежності від європейських держав. Для багатьох із них часи залежності скінчилися лише в другій половині XX ст.

Саме в Азії зародились основні світові релігії, учення яких стало духовною основою найвідоміших сучасних цивілізацій. У східному Середземномор'ї виникло християнство, що пізніше поширилося на всі континенти світу. З пустель Аравійського півострова прийшов іслам (мусульманство). Буддизм виник в Індії, а згодом поширився на всю Південну, Східну та частину Центральної Азії.

На рубежі другого й третього тисячоліття потужний інтелектуальний, людський і ресурсний потенціал Азії знову відроджується. Основні можливості розвитку – використання величезних трудових ресурсів, елітна

частина яких володіє високим рівнем освіти й наукової підготовки. Країни континенту мають багатий набір можливостей розвитку. Насамперед, це величезні природні ресурси, що становлять понад $\frac{1}{2}$ світових. В Азії видобувається $\frac{2}{5}$ нафти, $\frac{1}{2}$ вугілля світу, багато руд кольорових металів, особливо олова, свинцю, цинку, хрому, сурми, вольфраму, рідкісноземельних і радіоактивних матеріалів. Великі запаси залізних руд та гірничо-хімічної сировини. За гідроенергетичним потенціалом регіону належить перше місце у світі. Значні природні можливості для розвитку сільського господарства: багато тепла (у південній частині континенту переважно субтропічний, тропічний та субекваторіальний клімат), великі площі рівнин та оазисів, де тисячоліттями ведеться землеробство, багаті джерела води дають змогу збирати тут майже $\frac{1}{2}$ врожаю зернових культур світу (зокрема, $\frac{9}{10}$ – рису), $\frac{2}{3}$ – овочів, $\frac{3}{5}$ – бавовни, $\frac{9}{10}$ – чаю та натурального каучуку, майже весь джут, давати $\frac{2}{5}$ світового виробництва м'яса. Як бачимо, ресурсні можливості Азії співмірні з кількістю її населення. Але, за винятком окремих країн, регіон усе ще відстає в індустріальному розвитку.

В економіці більшості країн Азії переважає сільське господарство та гірничодобувна промисловість. Спеціалізація сільського господарства визначається природними умовами країн: у Південній, Східній і Південно-Східній Азії переважає рослинництво, у Південно-Західній Азії – тваринництво (кочове). Серед зернових культур переважає рис. Чай вирощують у Шрі-Ланці, КНР, Індії, Японії; опійний мак – у М'янмі, Лаосі, Таїланді; цитрусові – у Туреччині, Ізраїлі, фініки – в Іраку, мигдаль – в Ірані. Транспорт у регіоні розвинутий слабо. На Близькому Сході переважає трубопровідний, на Сході й Південному Сході – морський.

В експорті переважає продукція сільського господарства – рис, каучук, джут, льон, бавовник, тютюн. Постачає також тропічну деревину, продукцію гірничовидобувної промисловості. Країни Південно-Східної Азії ще і Японія є світовими постачальниками високотехнологічної продукції.

Нові індустріальні країни – країни, у минулому колонії чи напівколонії, економіка яких за короткий період перетворилася з відсталої, типової для розвиваючих країн, на високорозвинуту.

Основний натиск у перебудові економіки цих країн було зроблено на:

- індустріалізацію на основі найновіших науково-технічних досягнень з орієнтацією на зовнішній ринок;
- загальну доступність і високий рівень освіти в країні;
- максимальне використання іноземного капіталу.

Нові індустріальні країни (НІК) Азії поділяються на *дві групи*:

- 1) НІК 1-ї хвилі (Тайвань, Сінгапур, Республіка Корея) – “дракони”;
- 2) НІК 2-ї хвилі (Філіппіни, Індонезія, Таїланд, Малайзія) – “тигри”.

На ці країни припадає 7% населення світу, 6% ВВП, 14% світового експорту, 6% промислової продукції й 11% сільськогосподарської продукції світу.

9.2. Регіони Азії

В Азії виділяють такі *регіони*:

- Південно-Західна Азія
- Південна Азія
- Південно-Східна Азія
- Центральна Азія
- Східна Азія

До **Південно-Західної Азії** входить 19 країн (табл. 9.1), на які припадає до 17% території Азії. У складі регіону виділяють декілька субрегіонів: Близький Схід, Середній Схід, Закавказзя, Левант. Безпосереднім наслідком загострення антизахідних настроїв в арабському світі стала поява на Аравійському півострові нових незалежних держав. У 1967 р. Англія змушена була розпочати процес надання незалежності своїм колоніям у регіоні. Спочатку на шлях незалежності став Південний Ємен, до складу

якого ввійшли території навколо Адена та частини створеної 1959 р. Південноарабської федерації арабських еміратів. Проголошена 1967 р. держава отримала назву Народно-демократичної республіки Ємен і в зовнішній політиці дотримувалася про соціалістичного курсу. Наступного року залишки федерації було перетворено в Союз договірного Оману, Бахрейн і Катару. Він виявився нетривким – 1971 року Бахрейн і Катар вийшли з нього, тоді ж на шлях незалежності став Оман, тож залишки федерації перетворилися на Об'єднані Арабські Емірати.

Таблиця 9.1

Південно-Західна Азія

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Азербайджан (86,6)	Баку	8,436 (2006)	азербайджансь- ка	іслам	8,634
Афганістан (652,9)	Кабул	29,929 (2005)	пушту, дарі	іслам	760
Бахрейн (0,68)	Манама	0,698 (2005)	арабська	іслам	34,662
Вірменія (29,8)	Єреван	3,316 (2005)	вірменська	християнство	5,792
Грузія (70,0)	Тбілісі	4,661 (2005.)	грузинська	християнство (православ'я)	4,869
Ємен (527,9)	Сана	14,5 (2005)	арабська	іслам	2,411
Ізраїль (21,0)	Тель- Авів	7,210 (2007)	Іврит, арабська	іудаїзм	28,474
Ірак (438,3)	Багдад	26,783 (2006)	арабська, курдська	іслам	3,477
Іран (1648)	Тегеран	70,472 (2006)	фарсі (перська)	іслам (шиїзм)	11,052
Йорданія (89,2)	Амман	5,759 (2005)	арабська	іслам (сунізм)	5,537
Катар (11,0)	Доха	0,841 (2006)	арабська	іслам	86,008
Кіпр (9,2)	Нікосія	0,771 (2006)	грецька, турецька	християнство (православ'я)	29,853
Кувейт (17,8)	Ель- Кувейт	3,1 (2006)	арабська	іслам	39,915
Ліван (10,4)	Бейрут	3,925 (2006)	арабська, французька	іслам, християнство	13,006
ОАЕ	Абу-	4,496	арабська,	іслам	38,894

(83,6)	Дабі	(2005)	англійська		
Оман (212,4)	Маскат	2,2 (2004)	арабська, англійська	іслам	24,674
Саудівська Аравія (2149,6)	Ер-Ріяд	24,293 (2003)	арабська, англійська	іслам	23,814
Сирія (185,1)	Дамаск	19,043 (2005)	арабська	іслам, християнство	4,754
Туреччина (779,0)	Анкара	71,158 (2007)	турецька	іслам (сунізм)	13,139

Південна Азія (табл. 9.2) охоплює, головним чином, півострів Індостан. Нині тут налічується 7 незалежних держав (табл. 9.2). Досі не розв'язані проблеми кордонів між Індією й Пакистаном, Індією й Китаєм. Релігійно-общинна ворожнеча має місце в Індії й Шрі-Ланці. Південну Азію відвідують 2 млн. осіб, туристична індустрія в країнах регіону є істотним джерелом валютних надходжень. Високогірні Гімалаї, різнотрав'я саван, вологі ліси та піщані пустелі, прекрасні узбережжя поряд із культурно-історичними реліквіями, екзотичністю життя місцевого населення, столітні релігійні надбання є ваговою передумовою процвітання галузі туризму. Окрім індійських туристичних ресурсів, у Південній Азії ще багато рекреаційно-туристичних об'єктів: Бангладеш – руїни буддійського монастиря в Пахарпурі, мечеть Багерхата, в Індії – мечеть Кутб-Мінар, католицькі монастирі Гоа, мавзолей Тадж-Махал, у Непалі – Лумбіні (місце народження Будди 563 р. до н.е.), археологічні пам'ятки Мохенджорадо, монумент Тратти в Пакистані, золотий храм Дам булла, священні місця Анурадхапура і Канді в Шрі-Ланці.

Південна Азія

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Бангладеш (147,5)	Дакка	144, 319 (2005)	бенгальська (бенгалі)	іслам, індуїзм	1,399
Бутан (46,5)	Тхімпху	0,672 (2005)	дзонг-ке, англійська	буддизм (ламаїзм)	5,312
Індія (3287,3)	Нью-Делі	1126,0 (2007)	хінді, англійська й ще 21 мова	індуїзм, іслам	2,780
Мальдівська Республіка (0,3)	Мале	0,299 (2005)	дівехі (мальдівська)	іслам (сунізм)	4,967
Непал (147,2)	Катманду	27,67 (2005)	непалі	індуїзм, буддизм	1,144
Пакистан (803,9)	Ісламабад	162,42 (2005)	урду	іслам	2,624
Шрі-Ланка (65,6)	Шрі- Джаяварденепура- Котте	20,06 (2005)	сінгальська, тамільська	буддизм індуїзм,	4,589
М'янма (678)	Янгон	42, 900 2007	бірманський(м'янма)	буддизм	

Географічне положення **Південно-Східної Азії** (табл. 9.3) (півострів Індокитай, острови Малайського архіпелагу) обумовлює наявність значної кількості повітряних та морських шляхів, що позитивно відображається на розвитку як економіки, так і туризму країн регіону. Крім того, гірські райони, нагір'я, численна кількість островів, сприятливі кліматичні умови приваблюють велику кількість туристів, але через економічну відсталість деяких країн туристична індустрія «працює» неефективно. Малайзія, Сінгапур, Таїланд є основними центрами туризму.

Найпривабливішими туристичними об'єктами у В'єтнамі є архітектурні пам'ятки середньовічної столиці Хюе і затоки Ха, середньовічне

м. Хой та ін.; в Індонезії – храми Борободур і Прамбанан, національні парки Комодо, Лорец і Уджунг та ін.; у Камбоджі (1) – храмовий комплекс Ангкор-Ват (XIIст.); в Лаосі – колишня королівська резиденція Луанг Прабанг та ін.; у Малайзії – національні парки Гунун Мулу та Кінабалу; Таїланді (4) – національний парк Тхунгіай-Хуай-Кха-Кхаенг, давні столиці Сукотан і Аютія (XIII-XIVст.) археологічні розкопки Бан Ч'янг; на Філіппінах – океанічний парк «Рифи Туббатаха», церкви епохи бароко, рисові тераси Філіппінських Кордильєр, історичний центр м. Віган та ін.

Таблиця 9.3

Південно-Східна Азія

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення, (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Ісламський Султант Бруней (5,8)	Бандар- Сері- Бегаван	0,384 (2007 р.)	малайська, англійська	іслам християнство	24,826
Демократична Республіка Східний Тимор (14,8)	Ділі	1,134 (2008)	тетум, португальська	буддизм	8000
В'єтнам (329,56)	Ханой	85,238 (2005)	в'єтнамська	буддизм	3025
Індонезія (1919,444)	Джакарта	222,781 (2005)	індонезійська	іслам	4458
Республіка Камбоджа (181,035)	Пномпень	14,971 (2005)	кхмерська	буддизм	2600
Народна Демократична Республіка Лаос (236,790)	В'єнтьян	5924,1 (2005)	лао	буддизм	2124
Малайзія (329,75)	Куала Лумпур	27,140 (2007)	малайська	буддизм	12700
М'янма (670,5)	Найп'ідо	55,39 (2006)	бірманська	буддизм	1800
Сінгапур (0,622)	Сінгапур- Сіті	4,492 (2006)	малайська	буддизм іслам	28100
Таїланд (513,15)	Бангкок	62,828 (2006)	тайська китайська	буддизм	9100
Філіппіни (300,1)	Маніла	85,236 (2000)	тагальська англійська	християнство	1168

Регіон **Східної Азії** утворюють 6 країн (табл. 9.4) Тайвань практично незвизнаний у світовому співтоваристві, тому займає особливе становище. З 1971 р. його виключено з ООН, оскільки законним представником влади на острові визнано владу Китаю. Різноманітні природні умови, складний рельєф, є лише передумовами розвитку рекреації в регіоні. Масштабна та насичена історія розвитку перш за все Китаю, який є батьківщиною могутньої цивілізації планети, однією з найдавніших і великих культур людства є запорукою розвитку туристичної індустрії регіону. Релігійна культура: даоські, буддиські храми, ламаїстські монастирі, пам'ятки культури, садово-паркового мистецтва, театральне мистецтво, чайна церемонія, своєрідні види спорту – все це становить історико-культурне багатство регіону.

Більше 35 млн. туристів щорічно відвідують цей регіон, обсяг прибутку складає близько 23 млрд. дол. Основними центрами туризму є Пекін, Шиньян, Сіань, Суч-жоу, Ласа, Сеул, Токіо, Кіото, Нара та інші.

Загальнозвизнаними пам'ятками історії у Китаї є г. Тайшань, Великий Китайський мур, імператорський палац династії Мін і Цинь, печери Могао, мавзолей першого імператора Цинь, стоянка первісної людини – синантропа, г. Хуаншань, гірські курорти і храми Ченде, храм і цвинтар Конфуція, палац Потала у Лхасі, національний парк Лушан, г. Емей і Лушанський Великий Будда, храмовий комплекс г.Уданшань та ін.; у Південній Кореї – печерний храм Соккурам і комплекс Пульгукса (VIIIст.), храмові комплекси Хеінса і Чонме та ін.; у Японії – 18 монументів давнього Кіото, меморіал Хіросіми, гори Сиракамі, ліс Якусіма, монастир Хорюдзі, замок Хімедзі, історичне село Сіракава, храм Ітсукусіма та ін.

Східна Азія

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Китайська Народна Республіка (9596,9)	Пекін	1 317, 000 (2007)	китайська кантонська	конфуціанство, даосизм, буддизм	7600
Корейська Народна Демократична Республіка (120,5)	Пхеньян	23,113 (2006)	корейська	атеїзм, чхондоїзм, шаманізм	1007
Південна Корея (100)	Сеул	49.044 (2008)	корейська	буддизм	26277
Японія (377,8)	Токіо	127,767 (2005)	японська	синто, буддизм	33100
Монголія (1565,0)	Улан- Батор	2, 835 (2007)	халха, монгольська	буддизм- ламаїзм	2175
Гонконг (1,07)		6,864 (2006)	китайська, англійська	буддизм	38127
Тайвань (35,9) (Кит.)	Тайбей	22,0	китайська	даосизм, буддизм	25437

Регіон **Центральної Азії** (табл. 9.5.) складають 5 країн у минулому республіки Середньої Азії СРСР, який сформувався в 90-х роках ХХ століття. Центральне розташування регіону, на перехресті важливих торгівельних шляхів, відносно сприятливі природні умови, гірські масиви Тянь-Шаню, Алтаю, плоскогір'я, рівнини формують природні складові розвитку туризму в регіоні. Культурні пам'ятки минулих епох – мечеті, мавзолей Тамерлана, курортні зони, о. Іссик-Куль, м. Самарканд є основними центрами відвідувань туристів.

Низький розвиток інфраструктури, національно-етнічні конфлікти перешкоджають розвитку туризму в регіоні.

Культурну спадщину регіону складають в Туркменістані – історична місцевість давнього Мерву; в Узбекистані – комплекс Ічан-Кала в Хіві, історичні центри Бухари, Шахризабса та Самарканда.

Центральна (Середня) Азія

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Узбекистан (447,4)	Ташкент	29.0 (2010)	узбецька	іслам, православ'я	2634
Туркменістан (488,1)	Ашгабад	4,952 (2007)	туркменська	Іслам (сунізм)	5676
Таджикистан (143,1)	Душанбе	7,163 (2005)	таджицька	Іслам (сунізм, шиїзм)	2022
Киргизстан (4753,0)	Бішкек	5,146 (2005)	киргизька, російська	іслам, православ'я	1700
Казахстан (2724,0)	Астана	16,2 (2010)	казахська російська	іслам, православ'я	11800

Контрольні запитання

1. Яке значення мають країни Азії в культурно- релігійному розвитку світу?
2. Які основні можливості розвитку туризму в країнах Азії?
3. Опишіть особливості економіки азіатських країн.
4. Назвіть та коротко охарактеризуйте регіони Азії.
5. Яке значення мають нові індустріальні країни у розвитку світової економіки?
6. Яке значення ОПЕК та АТЕС в економічному розвитку країн регіонів Азії?
7. Чим приваблюють туристів країни Азії?

Тестові завдання

1. Духовною основою найвідоміших сучасних цивілізацій стали релігії Азії:

- а) християнство, іслам, буддизм, індуїзм;
- б) християнство, буддизм, кришнаїзм, зороастризм;

в) іслам, буддизм, ламаїзм, синтоїзм.

2. Які галузі економіки переважають в більшості країн Азії:

- а) переробна промисловість та сільське господарство;
- б) гірничодобувна промисловість та сільське господарство;
- в) харчова промисловість та сільське господарство.

3. В Азії виділяють:

- а) 5 регіонів;
- б) 6 регіонів;
- в) 7 регіонів.

4. Домінуючою релігією в країнах Південно-Західної Азії є:

- а) іслам;
- б) християнство;
- в) іудаїзм.

5. До Південно-Азіатського регіону входить країн:

- а) 8;
- б) 9;
- в) 10.

6. Найпривабливіші для туризму країни Південно-Східної Азії:

- а) Малайзія, Сінгапур, Тайланд;
- б) Малайзія, Камбоджа, Філіппіни;
- в) В'єтнам, Філіппіни, Тайланд.

7. Вкажіть кількість туристів, які щорічно відвідують регіон Східної Азії:

- а) 15 млн.;
- б) 25 млн.;
- в) 35 млн..

8. Перерахуйте країни, які входять до складу Центральної (Середньої) Азії:

- а) Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан, Казахстан;
- б) Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Казахстан, Монголія;
- в) Узбекистан, Туркменістан, Китай, Киргизстан, Казахстан.

9. Основні туристичні ресурси регіону Центральної Азії зосереджені в:

- а) Узбекистані, Туркменістані;
- б) Узбекистані, Таджикистані;
- в) Киргизстані, Казахстані.

10. Домінування якої державної мови спостерігається в країнах Південно-Західної Азії:

- а) арабської;
- б) англійської;
- в) французької.

Тема 10. Індія

План

- 10.1. Особливості соціально-економічного розвитку країни.
- 10.2. Визначні пам'ятки культури країни.

10.1. Особливості соціально-економічного розвитку країни

Загальні відомості. Республіка Індія (India) (Bharat Ganarajya Republic of India). Територія – 3 166 829 тис. кв. км (є 7-ю країною у світі за площею). Кількість населення – близько 1126,0 млрд. осіб (2007 р.). Це друга за величиною населення, – після Китаю, – держава світу. Політична система – федеративна демократична республіка. Індія – союз штатів (28 штатів, столична територія та шість союзних територій). Столиця – Нью-Делі.

Геополітичне положення Країна на півдні Азії, яка включає в себе більшу територію Індійського субконтиненту. На північному заході межує з Пакистаном та Афганістаном; на півночі – із КНР, Непалом і Бутаном; на сході – з М'янмою й Бангладеш. На півдні вузька Полкська протока й Манарська затока відділяють її від Шрі-Ланки. Протокою Грейт-Ченнел між островами Великий Нікобар і Суматра проходить морський кордон між Індією та Індонезією. Членство в міжнародних організаціях: ООН, Рух неприєднання, ЮНІСЕФ, ВООЗ, Міжнародна організація космічного зв'язку «Інтерспутник», Всесвітня продовольча програма, МОП, SAARC, МБРР, МАР тощо.

Населення й релігія. Середня густина населення – близько 324 особи на кв. км, максимальна – більше 750 осіб на кв. км. Близько 65% населення країни проживає в селах.

Етнічні групи країни: Індо-Арійці - 72%, Дравіди – 25%, Монголоїди та інші – 3%. Англійська мова має статус мови міжнаціонального та ділового користування. Гінді – національна мова загального користування й основна мова 30% населення Індії. Країна також має ще 14 офіційних мов: бенгалі, телугу, маратхі, тамілі, урду, гуджараті, малаялам, каннада, орія, пенджабі, ассамська, кашмірі, сіндхі, санскрит. Загалом в Індії 17 основних мов і 844 діалекти.

Чотири великі релігії світу (індуїзм, буддизм, джайнізм та сікхізм) походять з Індії. Индуїзм (віра індусів) – 80.5%, іслам – 13.4%, християнство – 2.3%, сікхізм – 1.9%, інші – 1.8%, не вказали 0.1% населення .

Природно-ресурсний потенціал. Індія – країна з величезним та різноманітним природно-ресурсним потенціалом. У країні виділяють 15 нафтогазоносних басейнів. Є значні запаси вугілля, залізних руд, марганцевих руд двох типів, титанових, поліметалічних руд, бокситів, золота, нерудних матеріалів.

Економіка. Індія – аграрно-індустріальна країна. Структура ВВП (поч. ХХІ ст.) у процентному відношенні: гірничодобувна промисловість – 2,1; обробна 15,2; сільське господарство – 32; енергетика – 1,6; будівництво – 4,2; торгівля – 13,6; транспорт і зв'язок – 5,2; інші – 26,1. Державний сектор займає монопольне положення на транспорті, зв'язку, в оборонній і ядерній промисловості, транспорті машинобудуванні, видобутку нафти, золота, виробництві добрив, банківській справі, страхуванні та імпорті.

Транспорт: залізничний, автомобільний, річковий, морський, повітряний. Індія – одна з найбільших залізничних країн світу. Майже 90% морського вантажообігу переробляється вісьмома головними портами (Бомбей, Калькутта, Вашакхапатнам, Мадрас, Кочин, Кандла). Розвинутий повітряний транспорт як на міжнародних, так і на внутрішніх лініях. Бомбей, Делі, Калькутта – найбільші міжнародні аеропорти Індії.

За роки незалежного розвитку (з 1947 р.) економіку Індії відрізняють надлишок і дешевизна робочої сили і висока культура праці. Індія – космічна і ядерна держава. Індія – провідний світовий виробник арахісу й чаю, другий великий виробник рису й цукру. Країна намагається збільшити видобуток вугілля, нафти, природного газу, виробництво електроенергії. Розвинена важка індустрія, нафтопереробна промисловість і промисловість мінеральних добрив. За виробництвом сталі Індія посідає одне з перших місць у світі. Великі заводи чорної металургії розташовані в Бхілаї, Бокаро, Роуркеле, Дургапуре. Зростає виробництво алюмінію. Майже 75% промислової продукції країни дають два регіони: Мумбаї - Ахмадабад - Пуна й Калькутта - Джамшедпур – Асансол. Ще один важливий індустріальний ареал Бангалор - Майсур - Коямпуттур у Південній Індії.

Загалом в обробних галузях створюється близько 20% ВВП країни й зайнято приблизно 20 млн. осіб. Від колоніального минулого були успадковані джутова, бавовняна й шерстяна промисловість, частково виплавка чорних металів. Розвиток промисловості та її диверсифікація позначилися на структурі експорту. Було організовано виробництво станків, дизельних двигунів, рухомого залізничного складу, легкових і вантажних автомашин, автобусів, велосипедів, електромоторів, вентиляторів, освітлювальних приладів, радіоприймачів і таких хімічних товарів, як мінеральні добрива, сірчана кислота, кальцинована і каустична сода, а також папір і цемент. Останнім часом в експорті зросла частка таких товарів, як транспортне обладнання, ліки, взуття.

У країні відбувається щорічне нарощування виробництва в аграрному секторі економіки. Чільне місце серед зернових займає рис. Вирощують також пшеницю, просяні культури, кукурудзу, ячмінь, арахіс, кунжут, бавовник, тютюн. У тваринництві створюється приблизно шоста частина всієї аграрної продукції (по вартості).

10.2. Визначні пам'ятки культури країни

Делі. Кутб-мінар. До найчудовіших споруд стародавнього періоду історії Делі відноситься п'ятиярусна Кутб-мінар (Башта Перемоги), будівництво якої датується XII століттям н.е. У 1199 р. Кутб-ад-дін спорудив мінарет Кутб-мінар, що служив пам'ятником перемоги. Конусоподібна п'ятиярусна башта, заввишки 72,5 метра, побудована із червоно-жовтого пісковика. Башта прикрашена орнаментом і вигравійованими висловами з Корану.

На території комплексу Кутб-мінар знаходиться одна з найзагадковіших у світі споруд: знаменита Залізна колона, відлита в IV столітті н.е. Існує старовинне повір'я: у того, хто стане спиною до колони, і зведе за нею руки, здійсниться найзаповітніше бажання. Індійці не випадково наділяють цю колону чудодійною силою: вона дійсно володіє унікальною

властивістю – залізо, відлите майже 16 століть тому, не іржавіє. Як зуміли стародавні майстри створити хімічно чисте залізо, яке важко отримати навіть у сучасних електролітичних печах? Пояснення цьому диву наука не знає.

Храм Лакшмі-нарайан. Однією з визначних пам'яток Нового Делі є Лакшмі-нарайан – храм із біло-рожевого мармуру, присвячений богам Крішна (Нарайане) і його дружині Лакшмі, побудований сім'єю відомих промисловців Бірла. Грішна й Лакшмі – покровителі любові й сімейного щастя – найпопулярніші божества релігії індуїста. І хоча знавці традиційної індійської архітектури схильні бачити в ошатних баштах, арках, галереях і мармурових скульптурних статуях змішення стилів різних епох, пронизаний сонячними променями, храм виблискує яскравими фарбами і позолотою, створює у відвідувачів відчуття справжнього свята. Храм був побудований на початку ХХ століття на пожертвування багатих людей країни й освячений у присутності самого Махатми Ганді.

Червоний Форт або Лал-кила, зобов'язаний своїм ім'ям червоному пісковіку, з якого збудовані його стіни. Довжина стіни в периметрі 2,4 км., а її висота варіює від 18 метрів з боку річки до 33 метрів з боку міста. Форт був споруджений між 1639 і 1648 роками при монгольському правителі Шах-джахане й знаменитий своїм багатством: мармуром, сріблом і золотом, а також дорогоцінною обробкою. Для різноманітних палаців і приймальних залів використовувалися благородні матеріали. З роками багато скарбів зникли, а деякі оригінальні споруди були зруйновані. Червоний форт – власне імператорське місто. Форт мав два зали для аудієнцій: Дівані-ам і Дівані-кхас. Знаменитий "Павиний трон" – це предмет, з надзвичайною пишнотою прикрашений коштовним камінням. На виготовлення його знадобилося сім років. Колись у Червоному форті було шість королівських палаців (махав). У Мумтаз-махале сьогодні знаходиться музей. Інший називається Ранг-махал (Розписний палац), але тільки розпис давно зник. Кхас-махал складається із трьох частин. Приміщення служили, відповідно, для сну або молитви, а довгий зал зі стінним розписом використовували для

прийому їди. Син і наступник Шах-джахана, Аурангзеб, побудував усередині форту незвичайну Моті-масджид (Перлова мечеть). Мечеть і її двори відносно невеликі, але їхнє просторове рішення володіє особливою чарівністю. Неймовірно ефектні інтарсії із чорного мармуру на основі білого мармуру. Аркада з магазинчиками доступна для відвідин, як і імператорські купальні. Після повстання 1857 року значну частину форту знесли, щоб звільнити місце для казарм.

Агра. Пам'ятник любові (Тадж-махал). Тадж-махал стоїть серед кипарисових парків на березі Ямуни, і його величава й довершена зовнішність відбивається у водній гладі ставків. Мармурові фасади виблискують сріблом під місяцем, сяють рожевим світлом на зорі і переливаються вогненними відблисками сонця, що заходить. Цей казковий по красі мавзолей був споруджений за часів при шаха Джахане в пам'ять про його кохану дружину. У 1629 році, народивши 14-у дитину, жінка померла. Султан Шах-джахан втратив не тільки улюблену дружину, але й мудрого політичного радника. Відомо, що він два роки носив по дружині жалобу, і дав клятву збудувати надгробний пам'ятник, гідний пам'яті дружини, абсолютно надзвичайний, з яким ніщо у світі не зможе порівнятися. Арджуманд Бану, відома також, як Мумтаз-махал (Вибрана палацом), покоїться саме в такій надзвичайній гробниці, названій її ім'ям у скороченні: Тадж-махал.

Будівництво велось в декілька етапів, з 1631 до 1653 року. Над спорудою будівлі працювало більше 20 000 осіб, набраних не тільки по всій Індії, але навіть і в Центральній Азії. Головним архітектором був Іса Кхан, прибулий з іранського міста Ширази, а відомі європейські майстри чудово прикрасили фасад будівлі. Усипальня збудована з мармуру (його треба було доставляти на місце з каменоломні за 300 кілометрів), але будівля не повністю біла, як це намагаються показати багато фотографій. Поверхня її інкрустована коштовним і напівкоштовним камінням і оздоблена каліграфічно виконаними орнаментами із чорного мармуру. Майстерна

ручна робота, філігранно оброблене, мармурове оздоблення відкидає, залежно від падіння світла, тіні, що зачаровують. Колись двері в Тадж-махал були зі срібла. Усередині знаходився парапет із золота, а усипана перлами тканина лежала на гробниці принцеси, установленій на самому місці її спалювання. Злодії викрали ці дорогоцінні предмети і неодноразово намагалися вибити коштовні камені інкрустації. Але навіть за відсутності дорогоцінних предметів мавзолей і сьогодні вражає кожного відвідувача і викликає в нього потрясіння. Будівля розташована в садовому ландшафті, входити в нього потрібно через великі, надзвичайно красиві ворота, які символізують вхід у рай. Його величезна біломармурова тераса й подвійний купол довершеної форми, оточені чотирма мінаретами, стоять на підставі із червоного пісковика. Усередині – усипальня королеви, інкрустована коштовним камінням, а поряд із нею, трохи з боку – пишна труна імператора, що єдина порушує абсолютну симетрію споруди. Від відвідувачів їх захищає восьмикутна ажурна мармурова стіна. Шах планував продовжити будівництво, мріючи звести по іншу сторону річки двійник білосніжного Тадж-махала - Мумтаз Махав із чорного мармуру, який став би його власним надгробним пам'ятником. Але Джахан був повалений своїм сином і залишок життя провів наодинці, ув'язнений у форті Агра, дивлячись у тузі на швидкоплинну річку. Звідти Шах-джахану був видний Тадж-махал.

Безсмертна краса Таджа до цього дня служить джерелом натхнення для поетів і художників, письменників і фотографів.

Форт Агра. Спорудження будівлі форту було розпочате імператором Акбаром в 1565 році і закінчилося тільки при правлінні його онука, шаха Джахана. Форт використовували спочатку тільки у військових цілях, фортеця поступово ставала палацом: за високими кріпосними стінами завдовжки 2,5 км і шириною 10 м ховаються дивовижні за своєю красою сади, тераси, зали й колонади. Стрункі колони арок, фортеці, що знаходяться в дворі, підтримують кам'яний навіс. Це свого роду «місто в місті», у центрі якого розташована прекрасна мармурова мечеть, завдяки своїм ідеальним

пропорціям і витонченості названа Моті Масжид (Перлова мусульманка). У форт можна потрапити через два головні високі портали на заході й на півдні; на сході є «особисті» імператорські ворота. У форті послідовно влаштувалися три Великі Моголи - Акбар, Джахангир і Шах-джахан, і кожний із них вніс свої значні зміни до архітектурного комплексу. До найбільш чудових будівель форту належать: палац Джахангирі-махал; фортеця Мусамман-бурдж, де як полонений свого сина знаходився Шах-джахан, який тут і помер. Поєднання мусульманської й індуської культури дає чудовий ефект: палац оточений рзкішними садами, а побічні будови завжди гармонують з основними. Казкова пишність споруд Палацу в Агрі говорить про витончену фантазію, оригінальність та істинно вільне мистецтво.

Усипальня Ітемад-уд-даули стоїть у центрі персидського парку, вражаючи витонченістю ліній ще й ретельністю обробки. Норджахан, блискуча дружина Джахангира, побудувала її для своїх батьків. Невелика за розміром гробниця на підступах до Тадж-махалу чудово відображає смак і розум обдарованої імператриці. Теплі тони жовтого мармуру контрастують із білими й чорними узорами, а ажурні мармурові панелі й багата мозаїка із самоцвітів по-жіночому ніжні й чудові.

Мечеть Джама-масджид. Недалеко від Червоного форту височіє соборна мечеть Джама Масджід – найграндіозніша храмова споруда Азії. У дні релігійних свят на просторому дворі мечеті збираються до 25 тисяч віруючих.

Мумбай (Бомбей). Історія виникнення Мумбая, динамічного сучасного міста, фінансової столиці Індії й адміністративного центру штату Махараштра, досить незвичайна. У 1534 році султан Гуджарата поступився групою із семи нікому не потрібних островів португальцям, а ті у свою чергу подарували їх Катерині Браганза в день її весілля з королем Англії Карлом II в 1661 році. У 1668 році британський уряд віддав острови в оренду Ост-індійській компанії за 10 фунтів золотом у рік. У 1862 році колосальний

землепоряджувальний проект перетворив сім окремих островів на єдине ціле. Сьогодні пам'ять про сім бомбейських островів збереглася тільки в назвах районів, таких як Колаба, Махим, Мазгаон, Парел, Ворлі, Гиргаум і Донгрі. Вважається, що назва Бомбей (Мумбай на мові маратхі) походить від імені місцевої богині Мумбай Деві.

Ворота Індії. Ворота Індії – триумфальна арка, спроектована Джорджем Уїттетом і побудована в 1924 році на честь візиту короля Георга V і королеви Марії, прибулих в 1911 році на імператорський прийом. Перше, що бачив кожен, хто сходив на берег у бомбейському порту в колишні роки, була саме ця архітектурна споруда. Арка, виконана з базальту кольору міді, повернена до моря, відображаючи відблиски сонця, що заходить, змінює відтінки від золотистого до оранжевого й рожевого.

Собор Св. Хоми відноситься до знаменитих християнських храмів Мумбая, зведений у центрі кріпосної площі в 1796 році Самуїлом Іезекилем (Самаджі Хасанджі) у подяку за його порятунок від Тіпу-султана після II Майсурської війни.

Будівля університету. Будівництво університету й коледжу Елфінстоун із центральною баштою заввишки 85 метрів і критими балконами фінансував сер Ковасджі Джехангир Редімані. Цей комплекс разом із бібліотекою й годинною баштою (зараз вона називається Раджабай) був завершений у 1878 році.

Фонтан Флора розташований у дуже жвавому місці міста, на площі Хутатма Чоук (площа мучеників), у самому центрі району Форт.

Музей принца Уельського. У 1905 році король Георг V (тоді ще принц Уельський) під час свого візиту до Індії заклав камінь у Фундамент Музею. Джордж Уїттет спроектував цю будівлю із центральним мармуровим куполом та іншими атрибутами східної архітектури. Побудовано його в 1921 році із сіро-блакитного базальту й жовтого пісковика Музей вважається одним із найбільш значних в Індії. У ньому зібрані чудові зразки індійської

мініатюри могольської й раджастханської шкіл, колекції виробів із нефриту й фарфору.

Острів Ельфанта, що знаходиться в годині їзди на моторному човні по водах гавані, буквально рясніє стародавніми пам'ятниками. Тут можна побачити приголомшливі печерні храми з величезними скульптурами всередині. Усі вони були розкопані в VII і VIII ст. Головна визначна пам'ятка - масивний бюст трьохголового Шиви заввишки 5 метрів, який утілює в собі його іпостасі як Творця, Охоронця й Руйнівника. Португальці назвали цей острів Елефанта через величезну скульптуру слона, яка колись стояла в одному з розкопаних внутрішніх палаців.

Калькутта є одним зі старих мегаполісів Індії. Вона була заснована більше трьохсот років тому Джобом Черноком, представником «Брітіш Іст Індія Компані». Він викупив три села, і на їхньому місці заснував те, що ми сьогодні зevamo Калькуттою. Зараз Калькутта – один із центрів світового туризму, що привертає гостей зі всього світу не тільки теплим кліматом, але й численними визначними пам'ятками, що відображають усю багатовікову культуру Індії.

Національна бібліотека Калькутти є однією із кращих бібліотек світу, яка має у своїх фондах понад 8 мільйонів книг, 2 тисячі рукописів і близько 700 видів періодичних видань. Усі книги, які друкуються в Індії, в обов'язковому порядку надходять до фондів Національної бібліотеки.

Музей Індії побудований у кінці 19 століття, є найбільшим музеєм у країні. Музей ділиться на 6 секторів: мистецтва, археології, антропології, геології, зоології й ботаніки. Він складається з 40 основних галерей, де виставлені колекції скульптур, полотен, монет та інших археологічних знахідок.

Меморіал Вікторії – це прекрасна архітектурна споруда з білого мармуру, зведена подібно до Тадж Маралу. Він був побудований на початку XX століття в пам'ять королеви Вікторії. Атмосферу незабутньої чарівності

створюють доглянуті сади, старі гармати й бронзова статуя королеви Вікторії біля входу в комплекс.

Контрольні запитання

1. Дайте оцінку основним параметрам країни.
2. У чому полягають особливості розміщення туристичних ресурсів Індії?
3. Які найбільші райони промислового та інноваційного розвитку Індії Вам відомі?
4. Коліскою яких цивілізацій є Індія?
5. Охарактеризуйте розвиток основних центрів туризму країни.
6. Назвіть та дайте коротку характеристику визначним пам'яткам культури країни.

Тестові завдання

1. За площею країна посідає місце у світі:

- а) 3;
- б) 5;
- в) 7.

2. Політична система країни:

- а) Монархія;
- б) Унітарна республіка;
- в) Федеративна демократична республіка.

3. Середня густина населення:

- а) близько 224 особи на кв. км;
- б) близько 324 особи на кв. км;
- в) близько 424 особи на кв. км.

4. Яка з релігій світу є найчисельнішою в країні:

- а) індуїзм;
- б) іслам;
- в) буддизм.

5. На який із секторів економіки в структурі ВВП випадає найбільший відсоток:

- а) промисловість;
- б) сільське господарство;
- в) транспорт і торгівля.

6. Специфіка індійської промисловості полягає в поєднанні:

- а) монополій і малих підприємств;
- б) державного й приватного сектора;
- в) сучасних підприємств та примітивних промислів.

7. Перлиною індійської архітектури є:

- а) Кутб-мінар;
- б) Храм Лакшмі-нарайан;
- в) Усипальня Ітемад-уд-даули.

8. Що є головною визначною пам'яткою Острова Ельфанта:

- а) Масивний бюст трьохголового Шиви заввишки 5 метрів;
- б) Фонтан Флори;
- в) Статуя Слона.

9. Яка прекрасна архітектурна споруда з білого мармуру, зведена подібно до Тадж Махала:

- а) Усипальня Ітемад-уд-даули;
- б) Кутб-мінар;
- в) Меморіал Вікторії.

Тема 11. Китай (Китайська Народна Республіка)

План

11.1. Передумови та показники розвитку економіки країни.

11.2 .Туристичний потенціал країни.

11.1. Передумови та показники розвитку економіки країни

Загальна характеристика. Площа території 9,6 млн. кв. км., чисельність населення – 1273 млн. осіб., столиця – Пекін. Державний устрій – республіка. Адміністративно поділяється на 23 провінції (включаючи Тайвань), 5 автономних районів. У 1997 р. до складу Китаю включено Гонконг, в 1999 – Макао. Найвищий законодавчий орган – парламент – Всекитайські збори народних представників. Найвищий виконавчий орган – Державна рада.

Геополітичне положення. Китай межує з 14 державами: Афганістаном, Бутаном, М'янмою (Бірмою), Індією, Казахстаном, Киргизією, Лаосом, Монголією, Непалом, Пакистаном (у спірному регіоні Кашмір), КНДР, Росією, Таджикистаном і В'єтнамом. Його сухопутний кордон тягнеться на 22800 км, а морський – на 6470 км. У стародавні часи найбільшою загрозою із заходу й півночі для Китаю були степові кочові племена. Саме для захисту від їхніх нападів було побудовано Великий Китайський мур довжиною 4 тис. км. Найбільшу роль у його сучасних зв'язках з іншими країнами відіграють морські шляхи.

Населення й релігія. Після Другої світової війни Китай пережив «демографічний вибух» і за 40 років його населення подвоїлось. Скорочення природного приросту в Китаї було досягнуто цілеспрямованою політикою скорочення народжуваності (заборона ранніх шлюбів, обмеження в кількості дітей (одна дитина на сім'ю)). Середня густина населення – 125 осіб на 1 км. кв. Проте на Заході вона знижується до 6 чоловік на 1 км кв., а на Сході зростає до 220 осіб на 1 км кв. У долинах головних китайських річок (Ляохе, Хуанхе, Хуайхе, Янцзи й Сіцзян) середня густина сягає 1000-1500 осіб на 1 км кв. 75 % жителів країни мешкають у сільській місцевості.

Китайці (самоназва хань) становлять 92% населення країни, їхня мова належить до китайської групи китайсько-тібетської мовної сім'ї. Внутрішні мовні відмінності чималі: так, китайці з півдня не розуміють китайців із півночі. Офіційною мовою зараз проголошено північно-китайський діалект.

Упродовж існування Китаю найпоширенішими релігійними віруваннями тут були конфуціанство (це швидше не релігія, а кодекс моралі), даосизм і буддизм. Конфуціанство й даосизм зародилися в Китаї ще в середині I тисячоліття до н.е. За межами Китаю вони відомі мало. Буддизм занесено з Індії в I-II ст. н.е.

Природно-ресурсний потенціал. Величезна територія Китаю дуже різноманітна за своїм природним середовищем. Вона поділяється на дві частини: західну і східну. На Заході переважають екстремальні природні умови. Це 50% території. Східний Китай, виходячи зі своїх розмірів, великої протяжності з півночі на південь, і неоднаковості рельєфу, має значні внутрішні відмінності. Проте в цілому за рельєфом, кліматом, земельними, водними, ґрунтовими і мінеральними ресурсами ця територія має найсприятливіші умови для життя та господарської діяльності.

Китай володіє покладами майже 150 відомих у світі корисних копалини. Основне джерело енергії в Китаї – вугілля, запаси якого складають 1/3 світових запасів. Іншим важливим джерелом енергоресурсів є нафта. У Китаї є значні запаси залізної, марганцевої руд, бокситів, цинку, олова, вольфраму, ртуті, титану. Є в країні великі запаси гідроресурсів.

Структура економіки. Китай ніколи не був колонією інших країн. Народна революція 1949 р. знищила тут застійні доіндустріальні відносини. Після революції розвиток Китаю мав свої етапи собливості. З 1978 р. у країні здійснюється політика створення «ринкової економіки під контролем держави». Особливе значення в сучасному житті країни надається політиці «відкриття Китаю зовнішньому світові». Мета її – залучення іноземних капіталів, передової технології та техніки і сучасних методів управління.

Промисловість. До 1949 р. промислове виробництво в Китаї було невеликим за масштабами і вкрай відсталим за своєю структурою. Основні потреби населення задовольняли кустарі та ремісники. Величезне досягнення Китаю – створення найбільшої серед слаборозвинених країн важкої індустрії і, особливо, машинобудування. Сучасна промисловість представлена

практично всіма галузями, але все ще найбільшою залишається частка текстильної галузі.

Останнім часом великих темпів розвитку набула чорна металургія, яка оптимально забезпечена необхідною паливною і сировинною базою. Бурхливо зростає частка металообробки і машинобудування в обробній промисловості. Виготовляють обладнання для шахт, металургійних заводів та електростанцій, металорізальні верстати, легкові й вантажні автомобілі, трактори, побутову електротехніку (холодильники, пральні та швейні машини, кольорові телевізори, плеєри, радіоприймачі, годинники тощо). Новітні наукоємні галузі (електроніка промислового призначення, засоби зв'язку, ЕОМ та їхнє програмне забезпечення) з'явилися недавно. Китай виготовляє пасажирські та військові літаки, ракети, штучні супутники Землі й космічне обладнання.

Хімічна промисловість розвинена слабо. Переважають її базові галузі та виробництво добрив.

Підприємства легкої промисловості, як і раніше, зосереджені переважно в портових містах або їхньому найближчому оточенні. Китай – найбільший у світі виробник бавовняних тканин, значний також обсяг виробництва шовкових та вовняних тканин.

Сільське господарство Китаю і досі одне з найменш механізованих у світі. У структурі сільського господарства переважає землеробство з дуже різноманітним набором культур. Основу зернових становлять рис і пшениця. Вирощують кукурудзу, гаолян (сорго), чумизу, бобові, картоплю, батат (солодку картоплю). Серед олійних – ріпак, арахіс, бавовник, соя. Культивують цукрові буряки і цукрову тростину. Дуже широким є набір овочів і фруктів. Важлива роль належить джуту, тютюну, чаю і шовківництву. Китай є батьківщиною чаю і розведення шовкопряда.

Тваринництво в Східному Китаї має два напрямки. Коней, віслюків, мулів, буйволів розводять для транспортних потреб. Особливості продуктивного напрямку у тваринництві викликані відсутністю пасовищ у

землеробських районах. Широкий розвиток отримало свинарство, кролівництво та птахівництво. Розвинено риболовство, бджільництво.

Головними статтями імпорту є товари металообробки та машинобудування (більше 50% від загального обсягу). Увозяться також продукти хімії (добрива, пластмаси) і, залежно від урожаю, бавовна, олія, зерно. Структура експорту різко відрізняється від структури імпорту. Більше 1/3 вивозу припадає на текстиль і текстильні вироби. Важливими продуктами експорту є овочі, фрукти і свинина. Традиційними експортними товарами залишаються соя, чай, тютюн, шовк-сирець, шкіра, щетина, пір'я, яйця. З 70-х років у все більших масштабах іде на експорт сира нафта.

11. 2. Туристичний потенціал країни

Становлення туристичної індустрії країни. Туризм став одним із пріоритетів державної соціально-економічної політики Китаю із проголошенням наприкінці 70-х років «політики відкритих дверей», дієвим інструментом формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Китай як країна з давньою та самобутньою культурою завжди приваблював до себе мандрівників. Для розвитку туризму тут є все необхідне: унікальні природні, історико-культурні об'єкти та цілеспрямована політика їхньої охорони; державна програма розвитку матеріально-технічної бази туризму: ефективна організація управління туризмом задля забезпечення розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

Передумови розвитку туризму. Значні розміри території, що зумовили різноманітність природних умов, розвиток на цій землі однієї з найдавніших людських цивілізацій, унікальність традиційної культури, на яку практично не вплинули іноземні завоювання, є об'єктивними передумовами формування ресурсної бази туризму й попиту «на Китай» за його межами. Саме ця унікальність певним чином обумовлює те, що, навіть живучи на чужині, китайці не перемішуються з місцевим населенням, не проявляють тенденцій до асиміляції, як правило, зберігаючи власну мову, культуру, традиції.

Природно-ландшафтна своєрідність країни, наявність таких гірських масивів, як Тібет, Гімалаї, Тянь-Шань, у поєднанні з найбільшими в Азії пустелями (Гобі, Такла-Макан) та родючими долинами (Велика Китайська рівнина) заворожують туристів. «Священні гори», «Кам'яний ліс» Куньміна й карстові утворення в долині річки Лі, «Три ущелини Янцзи», водоспад Хукоу на річці Хуанхе – найбільш відомі та привабливі для туристів природні об'єкти. 27 гір є священними для даосів, 14 – для буддистів. Священні гори прикрашені пагодами, храмами, монастирями, облаштовані кам'яними сходами, арками, стелами зі священними текстами тощо.

Характерною рисою китайських ландшафтів є органічне поєднання природних особливостей з архітектурними, де людські творіння органічно зливаються із творіннями природними, утворюючи неповторні ансамблі. Саме такі об'єкти найхарактерніші для Китаю. За кількістю об'єктів, внесених до Списку світової природної та історико-культурної спадщини, який запроваджений ЮНЕСКО з 1972 р., Китай посідає третє місце, маючи майже 30 таких об'єктів.

Основні пам'ятки культури країни. Однією з найвеличніших і найвідоміших у світі історико-культурних пам'яток є **Великий Китайський мур** (стіна), ледь не єдине творіння людських рук, яке «прочитується» на Землі з космосу. Це неповторна пам'ятка фортифікаційної архітектури, яка простяглася через весь Північний Китай більш ніж на 4 тис. км від м.Шанхайгуань, що розташоване на узбережжі Ляодунської затоки Жовтого моря на північ від Пекіну, до фортеці Цзяюйгуань (провінція Ганьсу). Будівництво муру пов'язують із часом правління імператора Ші Хуанді, який у 210 р. до н.е. наказав з'єднати окремі оборонні споруди, зведені для захисту від кочовиків із півночі, у єдиний захисний мур. Будівельні роботи продовжувались за наступної династії Хань і були завершені в III ст. н.е. Стіна, заввишки 10 м і завширшки 6 м, являла собою захищений шлях, вимощений плитами, по якому могли швидко пересуватися війська та обози. Через кожні 200 м стоять чотирикутні сторожові вежі, ззовні стіна захищена

високими захисними зубцями-амбразурами. Мур, відтворюючи форми рельєфу, проходить переважно по гористій місцевості та органічно «вписується» в оточуючий пейзаж. Найкраще мур зберігся в західній частині, у східних районах він подекуди переходить у земляний вал.

Буддизм приніс у Китай не тільки своєрідну архітектуру, а й традицію будівництва печерних храмів. Визначними пам'ятками кам'яного будівництва є **Юнганські печери** в Датуні (провінція Шаньсі), **печери Могао** в Дуньхуані (провінція Ганьсу), де знаходиться понад 2 тисячі кам'яних статуй, **Луньменські печери** в Лояні (провінція Хенань). Храмний комплекс Луньмень висічений у скелі над річкою Іхе. Його будівництво розпочалось у 494 р., а завершилось тільки через 400 років. Комплекс складається з печерного храму, що має 2100 приміщень, 100 тис. статуй та рельєфних зображень, які висічені в скелі. Буддиська культова архітектура дала численні шедеври – храми, храмові комплекси, пагоди. Пагода є багатоповерховою баштою із численними загнутими вверху карнизами. Вони споруджувались на честь божества або якоїсь пам'ятної події і ставились здебільшого на вершині пагорба або невеликої гори. Так, уже понад півтори тисячі років милує око пагода **монастиря Сунюеси** на горі Суньшань (провінція Хенань), побудована в 523 р. Всесвітньо відомою є **Залізна пагода**, що в Кайфіні тієї ж провінції, зведена 967 р. Це тринадцяти поверхова восьмикутна споруда висотою 56 м., оздоблена темною глазурованою цеглою, що за кольором нагадує залізо, звідки й назва пагоди. На горі Лежань біля р. Мін (провінція Сичуань) висічена **статуя Будди**, що сидить. Ця статуя має 71 м заввишки й 28 м завширшки і є найбільшою статуєю Будди у світі.

Одним із найбільш відомих зразків китайської храмової архітектури є **Храм Неба** в Пекіні, побудований за часів династії Мін. Цей храмний комплекс складається із Храму молитви за врожай (Циняньдянь), храму Предків (Хуаньцзюньцзюй), у якому зберігаються таблички з іменами імператорів династій Мін та Цін та вівтаря Неба (Тяньта). Між собою ці

споруди з'єднані алеями. Ще одніа цікава споруда храмового комплексу - **стіна звуків**, що повертаються. Ця стіна має такий акустичний ефект, що слово, сказане біля стіни пошепки, чутно в кожному куточку парку.

Говорячи про пам'ятки Китаю, не можна не згадати такої особливості, як китайська традиційна садово-паркова архітектура. Садово-паркові ансамблі ніби «домальовували» навколишній пейзаж, органічно поєднуючи храмові комплекси та споруди із природним середовищем. Одна з характерних рис паркової архітектури, що також стала частиною «китайського стилю», – це розміщення максимальної кількості типів ландшафтів на обмеженій площі парку.

Класичними зразками китайського садово-паркового мистецтва є **парк літнього палацу Іхеюань** у Пекіні, **парк у Ханчжоу**, **парк Шицзилінь** у Сучжоу. Храм Ханьшань у Сучжоу, храм Лінінь у Ханчжоу, храм Гуоцін на г. Тяньтай, храм Байма у Лояні або храм Білого коня, який є першим буддиським храмом Китаю, збудований 68 р., та багато інших є видатними пам'ятками історії та культури Китаю, що приваблюють тисячі внутрішніх та зарубіжних туристів.

На півночі країни розташований **Пекін** – столиця, яка пропонує іноземним туристам культурно-пізнавальні та розважальні тури, є діловим та політичним центром. Основні пам'ятки міста – Імператорський палац, Долина 13 гробниць династії Мін, що в 50 км на північ від столиці, парк Бейхай із його Нефритовим островом, на якому виситься Біла Пагода, споруджена імператором династії Цин на честь Далай-лами в 1651 р. з білого ракушняка, площа Тяньаньмень, у південній частині якої з 1977 р. розташований мавзолей Мао Цзедуна – незмінного лідера комуністичної партії Китаю.

На північному сході виділяється **Харбін** – центр провінції Хейлуцзян, який приваблює в основному туристів із Росії та Кореї, пропонує зимові розваги (кожну зиму тут будується льодове місто) та культурно-розважальні

тури. У цій провінції в горах Великий Хінган розташований туристичний пункт **Ябулі** – один із поки що не багатьох гірськолижних курортів Китаю.

Провінція Шаньдунь, завдяки своєму приморському положенню та визначним пам'яткам, є однією з найпопулярніших у іноземних туристів, особливо з Японії, Південній Кореї, Європи. Серед туристичних центрів тут виділяється **місто Яньтай**, яке пропонує пляжний відпочинок. **Місто Цюйфу** – батьківщина Конфуція, приваблює як іноземних (переважно з азіатських країн), так і китайських туристів, і є значним центром внутрішнього туризму. Циндао пропонує курортний відпочинок на узбережжі моря та екскурсійні програми по колоніальних пам'ятках.

Значний центр торгівлі, промисловості та сфери послуг, який іноземні туристи відвідують як у бізнесових справах, так і з метою відпочинку й пізнавального туризму – **Шанхай**. Це найбільше місто країни й водночас найбільш «прозахідне», де квартали старого міста поєднані з найсучаснішими архітектурними шедеврами. У цьому портовому місті розміщуються зараз найбільші банки та торгові представництва. У Шанхаї добре не тільки ознайомитись з історико-культурними пам'ятками (їх тут порівняно небагато), а й зробити покупки, зануритися в «нічне життя». Видатними пам'ятками є **Храм Нефритового Будди**, чайний **будиночок Хусіньтін**, до якого веде звивистий місток, форма якого є захистом від злих духів. Неподалік від Шанхаю розташовані давні культурні столиці Китаю, міста садів та води – **Ханчжоу та Сучжоу**. Мальовничі рукотворні пейзажі Ханчжоу вабили й ваблять до себе не тільки митців, але й туристів. У численних поезіях оспіване озеро Сіху.

У центральній частині країни, у провінції Шеньсі розташований важливий вузол міжнародного туризму Китаю – **Сіань** – колиска давньокитайської цивілізації. Сіань розташований на р. Вей, притоці Хуанхе й має майже 5-тисячолітню історію. Три тисячі років тому тут виникли ранні феодалні князівства, а 15 сторіч тому він був столицею Китаю. Тут знаходиться музей стел – колишній конфуціанський храм, де зібрані декілька

сотень обелісків із цитатами Конфуція. Свідками поширення буддизму є дві пагоди Диких гусей. Однією з найвідоміших є усипальниця імператора Цінь Ши-хуанді, яку він будував майже весь час свого правління. Відомості про неї не збереглися, тому, коли 1974 р. було знайдено теракотове військо, це стало справжньою світовою сенсацією. В 11 проходах, розділених стінами завтовшки 2,5 м, щільними рядами стоять воїни, що мають індивідуальні риси обличчя, та коні, зроблені із глини, загартовані в спеціальних печах, розфарбовані, з дерев'яною зброєю.

Річка Янцзи є не тільки однією з найбільших азійських річок, вона є центром країни, туристичним «ядром» Китаю. Уздовж Янцзи «вишикувались» значні туристичні центри – **Нанкін, Цзянсу, Ухань, Чунцін.**

Південь країни має найкраще розвинену туристичну інфраструктуру та найбільше центрів міжнародного туризму, найбільшими з яких є **Гонконг, Макао, Гуанчжоу, Фучжоу, Сяминь.**

Гонконг. Місто на скелястому острові, засноване англійцями в 1842 р. після Першої опіумної війни. Туристична асоціація Гонконгу вигадала помітну рекламну фразу «Гонконг – місто життя» і нітрохи не погрішила проти істини. Це один із найбільших центрів ділової активності й транспортних вузлів світу. Розвинена міська інфраструктура, найсучасніші готелі, насичений споживчий ринок, могутня індустрія розваг зробили честь будь-якому мегаполісу. Саме тут розташована найбільша у світі металева статуя Будди на острові Лантау. Хмарочоси ділової частини міста, затиснуті з однієї сторони морем, з іншого боку – скелями; «Золота миля» магазинів на Натан-роуд у Коулуні – усе це й багато чого іншого створює особливу атмосферу. Незабутні враження залишить і поїздка до Океанського парку (о. Гонконг).

Гуанчжоу (Кантон), центр провінції Гуандун – потужний економічний центр, у якому проводиться найбільша промислова виставка континентального Китаю, є тут багато пам'ятників та кілька тематичних парків. До визначних центрів провінції належать також Шеньчжен,

Чжаочжоу, Шаньтоу. У провінції Гуандун розташовано багато морських курортів міжнародного класу, серед них: Шаньтоу, Джухай, Хуйчжоу Хэйюань.

Макао. Найстаріше іноземне володіння в Китаї. Було засновано португальцями в епоху великих географічних відкриттів. Складається з півострова Макао (Аомінь) і островів Тайпа і Колоане. Зараз між ними насипана дуже широка дамба, так що вийшов фактично один острів. З півострова на Тайгу можна добратися по двох автомобільних мостах. Ще один міст з'єднує середину дамби між островами з територією провінції Гуандун. На відміну від Гонконгу, Макао більш європейське місто. Там чимало будинків, чий вік обчислюється сотнями років. Збереглося досить багато католицьких церков, більшість із них діючі. Не може покаржитися Макао і на кількість парків. До того ж, на відміну від континентального Китаю, вхід у них безкоштовний. Традиційна сфера розваг у Макао – азартні ігри.

У місті **Джухай** зосереджено понад 300 готелів, тут проводяться значні азійські фестивалі та виставки. **Місто Чжаоцин** – один із перших планово створених центрів міжнародного туризму в Китаї – пропонує до уваги міжнародних туристів краєзнавчо-пізнавальні екскурсії.

У місті Цзянминь розташовані гарячі мінеральні джерела.

На півдні країни знаходяться значні центри міжнародного туризму – міста **Гуйлінь, Ліцзян, Цзозян**, відомий приморський міжнародний курорт **Бей-хай**. На острові Хайнань розташовані популярні серед іноземних туристів приморські курорти **Санья та Хайкоу**. Острів із тропічним кліматом здатний приймати туристів протягом усього року. До їхніх послуг тут понад 300 готелів, а статус особливої економічної зони забезпечує інвестиційну привабливість Хайнаня.

Хайкоу – центр провінції, місто, яке за недовгий час завдяки туризму перетворилося на «другий Гонконг», стільки тут побудовано готелів та інших закладів індустрії туризму. Приваблює туристів не тільки кліматичний

курорт, а й унікальна природа острова. На острові вулканічного походження вулкани – це об'єкти туристичних відвідувань. Присутні також численні природні парки з унікальною тропічною флорою. Термальні джерела лікують ревматизм, опорно-руховий апарат, гінекологічні та нервові розлади.

Місто **Саня** також спеціалізується на міжнародному туризмі. Тут сконцентровані готелі майже всіх відомих готельних марок. До послуг туристів відкритий Музей мушлів тропічних морів ще й Сад метеликів. У 40 км. від міста біля гори Наньшань 1999 р. відкрита Міжнародна зона туризму **Наньшань**, спеціально розбудована як курорт світового рівня, де витримані найбільш суворі екологічні вимоги. Тут зібрані пам'ятки буддиської культури та етнографічні пам'ятки Китаю. В одному із храмів знаходиться статуя **богині Гуаньїнь** вагою 140 кг, зроблена з золота та прикрашена дорогоцінним камінням.

Відповідно до затвердженої урядом стратегічної мети, у 2020 році Китай повинен стати світовим лідером із прийому туристів, довівши кількість прийнятих туристів до 210 млн. осіб на рік. За прогнозами ВТО, Китай, при збереженні сьогоденних темпів росту чисельності в'їзних потоків, стане першою у світі країною за кількістю туристів, що відвідують країну протягом року.

Транспортна інфраструктура у сфері туризму розвинена нерівномірно: найкраще забезпечені транспортним сполученням східні прибережні райони. Провідна роль у здійсненні подорожей як на міжнародному, так і на внутрішньому ринку, належить авіаційному транспорту, якого не торкаються світові кризи. Зараз у країні діє 141 аеропорт, з них 31 – міжнародний. Це найбільш інвестиційно привабливі проекти, у які вкладають гроші як вітчизняні, так і закордонні інвестори.

Отже, туристичний бізнес уже став новою галуззю індустрії послуг Китаю, що має величезну життєву силу і потенціал, а також є новим джерелом росту народного господарства. У багатьох районах країни він став провідною галуззю місцевої економіки.

Контрольні запитання

1. У чому полягають позитивні риси геополітичного положення Китаю?
2. Які особливості державної економічної політики Китаю?
3. Які релігії в Китаї є домінуючими?
4. Назвіть фактори розвитку китайської економіки.
5. Яке значення для розвитку країни має її природно-ресурсний потенціал?
6. Поясніть сутність, основні риси розвитку сільського господарства.
7. Під впливом яких факторів формується експортно-імпортний потенціал країни?
8. Назвіть основні райони й центри туризму Китаю.

Тестові завдання

1. Частка китайців в населенні країни становить:

- а) 92 %;
- б) 82 %;
- в) 72 %.

2. Найпоширеніші релігійні вірування Китаю:

- а) конфуціанство і буддизм;
- б) конфуціанство і даосизм;
- в) буддизм і даосизм.

3. Частка територій з екстремальними природними умовами в Китаї:

- а) 30%;
- б) 50 % ;
- в) 60% .

4. Величезне досягнення Китаю - це створення:

- а) високоефективного сільського господарства;
- б) важкої індустрії і, особливо, машинобудування;
- в) наукоємних галузей.

5. Де зосереджені підприємства легкої промисловості:

- а) у великих містах;
- б) переважно в портових містах;
- в) у містах на периферії.

6. Розвиток туризму в Китаї породжують:

- а) унікальні природні, історико-культурні об'єкти та цілеспрямована політика їхньої охорони;
- б) історико-культурні об'єкти та цілеспрямована політика їхньої охорони;
- в) унікальні природні, історико-культурні об'єкти.

7. Характерною рисою китайських ландшафтів є:

- а) органічне поєднання високих сучасних споруд та культурних пам'яток;
- б) органічне поєднання природних особливостей з архітектурними;
- в) органічне поєднання високих сучасних споруд із природними особливостями.

8. Транспортна інфраструктура у сфері туризму розвинена:

- а) нерівномірно на території країни;
- б) рівномірно по всій країні;
- в) подекуди у великих містах.

9. Однією з найвеличніших і найвідоміших у світі історико-культурних пам'яток є:

- а) Храм Нефритового Будди;
- б) Великий Китайський мур;
- в) Храм Неба.

10. Яке місто найбільше нагадує європейське:

- а) Гонконг;
- б) Макао;
- в) Пекін.

Тема 12. Японія

План

12.1. Фактори та показники розвитку країни.

12.2. Культурні цінності країни.

12.1. Фактори та показники розвитку країни

Загальні показники. Площа території 372 тис. кв. км., чисельність населення – 127 млн. осіб., столиця – Токіо (рис.12.1). Державний устрій – конституційна монархія. Главою держави є імператор, але виконавча влада в країні зосереджена в руках прем'єр-міністра. Законодавча влада належить Парламенту, який є одним із найстаріших демократичних інституцій Азії. В адміністративному відношенні поділяється на 47 префектур. Склад території: острови Хоккайдо, Хонсю, Кюсю, Сіккоку архіпелаг Рюкю.

Населення і релігія. Середня густина населення становить 332 осіб / кв. км. Більшість населення сконцентрована в прибережних зонах та рівнинах (90%). На рівнинах в середньому проживає 1500 осіб/кв.км. У містах проживає близько 80% населення країни. В Японії найбільший мегаполіс світу Токайдо, який простягнувся на 600 км між Токіо й Осакою (70 млн. жителів). В етнічному плані Японія – країна одного етносу – японців, крім них проживають корейці, китайці.

У сучасній Японії в основному поширено дві основні релігії: синтоїзм і буддизм. Також певною популярністю користується християнство і різноманітні секти. Синтоїзм – це найдавніша японська релігія. Її назва походить від слова "синто" – "шлях богів". В основі її лежить поклоніння всіляким Камі - надприродним істотам. Основні види Камі – це: Духи природи (Камі гір, річок, вітру); Неординарні особи, оголошені Камі; Сили і здібності, ув'язнені в людях, і природі; Духи померлих.

Рис. 12.1. Карта Японії

На відміну від синтоїзму, японський буддизм розбивається на безліч учень і шкіл. Основою японського буддизму вважається вчення Махаони («Великої колісниці») або північний буддизм, який протистояв ученню Хинаяни («Малої колісниці») або південному буддизму. У Махаяні вважається, що Порятуюнок людини може досягатися не тільки його власними зусиллями, але і з допомогою істот, що вже досягли Прояснення будд. Відповідно, розділ між буддійськими школами відбувається через різні погляди на те, які саме будди краще за все можуть допомогти людині. Даосизм сам по собі в Японії ніколи особливою популярністю не користувався. Проте вплив китайських даоських легенд на японську культуру і літературу вельми значний.

Християнство прийшло до Японії в середині XVI століття, разом із католицьким місіонером Франсисько Хав'єра. Знаменитий японський воєначальник і князь Ода Нобунага підтримав християн і сам прийняв цю віру, оскільки знайшов у них матеріальну опору (постачання вогнепальної зброї) для боротьби зі своїми ворогами. Після приходу до влади клану Токугава із християнами стали безжально боротися. Християнство було

заборонене до 1867 році, коли була оголошена свобода совісті. У даний час біля одного відсотка населення Японії вважають себе християнами.

Природно-ресурсний потенціал. Острови Японського архіпелагу, геологічною основою яких є підводні гірські хребти, простягаються дугами вздовж східного узбережжя Азії. 3/4 території островів займають гори та місцевості з дуже пересіченим рельєфом. На островах – понад 200 вулканів, серед них – 40 діючих, у тому числі і Фудзі, що є символом країни.

У надрах Японських островів трапляються хімічні елементи майже всієї таблиці Менделєєва, але родовищ промислового значення вкрай мало. Достатньо для внутрішніх потреб видобувається тільки вапняків і сірки, дуже мало - вугілля, свинцево-цинкової і мідної руди, золота. В Японії чимало коротких багатоводних річок і повноводних озер.

Японія – зелена країна, її гори на півдні вкриті субтропічними, у центральній частині – мішаними, на півночі – хвойними лісами. Проте більшість лісів країни – штучні насадження, а ландшафти дуже змінені діяльністю людини.

Економіка країни та принципи її розвитку. Фундаментальними принципами післявоєнної японської економіки були: тісна співпраця підприємств, поставників, дистриб'юторів, банків і великих фінансових груп кейрецу (Міцубісі, Сумітомо, Фуйо, Міцуї та інші); кооперація роботодавців і профспілок; усестороння підтримка починань підприємців державними службовцями («господарчий патріотизм»); система життєвого найму на великих підприємствах.

Господарство має сучасну технічну оснащеність, використовує сучасне встаткування і сучасні технології виробництва. Проблема нестачі місцевих природних ресурсів розв'язується шляхом впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій у поєднанні із гнучкою політикою на зарубіжних ринках сировини. Як основні внутрішні ресурси розвитку використовуються ті можливості, які надає науково-технічний прогрес. Становим хребтом японської промисловості стали потужні корпорації. Але

водночас важливу роль відіграє діяльність і численних малих та середніх підприємств. Японія – один із лідерів світової чорної металургії, володар великих міжгалузевих комплексів-комбінатів. У хімічній промисловості основу галузі становлять 16 нафтохімічних комплексів.

У світовому виробництві машин і устаткування частка Японії становить понад 10%. Машинобудівні фірми освоїли всю номенклатуру продукції галузі. Провідні машинобудівні концерни є основою експортної бази Японії, адже за межі Японії вивозиться 1/4 продукції машинобудування. Провідними галузями японського машинобудування є електромашинобудування, де половину продукції дає радіоелектроніка; транспортне машинобудування (автомобілебудування, суднобудування).

У Японії створений потужний науково-виробничий комплекс. Це дає змогу розглядати виробництво наукоємної та технічно складної продукції як основний напрям спеціалізації країни в міжнародному поділі праці.

В агропромисловому комплексі Японії зайнято майже 1/4 економічно активного населення, з них тільки 5,8% – у сільському, лісовому господарстві та рибальстві. АПК країни забезпечує близько 56% потреб у продовольстві (від рослинництва та тваринництва), але якщо до цього додати продукцію морських промислів, то рівень самозабезпечення країни продовольством можна оцінити на 70%. Земель, придатних для землеробства, у Японії вкрай мало. Виділяються три галузі спеціалізації: вирощування рису, плодоовочівництво, тваринництво. У Японії склалися зони приміської і зональної спеціалізації сільського господарства. Важливою зоною приміської спеціалізації (м'ясо, молоко, овочі, фрукти, квіти) є територія мегаполісу.

Транспорт Японії виконує великий обсяг роботи як у внутрішніх, так і міжнародних перевезеннях. Практично всі внутрішні перевезення забезпечуються трьома видами транспорту: автомобільним, залізничним та морським каботажним; зовнішні вантажні – винятково морським, а пасажирські – повітряним.

12.2. Культурні цінності країни

Токіо. Токійський вокзал, Імператорський Палац, Гінза - цей район є культурним, діловим і політичним центром міста із часів періоду Едо.

Імператорський Палац розташований у самому центрі міста, недалеко від центрального Токійського вокзалу. Палац був резиденцією сегунів у період Едо. Відвідини території палацу можливі 2 рази в рік: 2 січня й у день народження імператора 23 грудня. Палац був побудований у 1888 році, але під час Другої світової війни був зруйнований, і в сучасному вигляді комплекс існує з 1968 року.

Гінза – найпрестижніший торговий район Токіо. Можна виділити 3 цікавих місця для відвідин цього району. Театр Кабукі, Будівля корпорації «Соні», у якій є show room, де представлена вся новітня продукція; найбільший рибний ринок у Японії – Цукідзі.

Район Касумігасекі є політичним центром Токіо і всієї Японії. Тут зосереджена більшість міністерств і знаходиться будівля Парламенту. У декількох хвилинах від Касумігасекі – Акасака. **Акасака** – це один із найпрестижніших районів Токіо. Тут розташовані першокласні готелі і ресторани для VIP персон.

Резиденція Кронпринца і Принцеси Японії – **Палац Тогу** – теж знаходиться в Акасаці. Будівлю споруджено в 1974 році. Архітектурний ансамбль нагадує Букингемський Палац у Лондоні, а оформлення інтер'єру японські дизайнери "підглянули" у Версальському Палаці. Сьогодні резиденція служить для прийому особливо важливих державних гостей. До району Акасака примикає район **Роппонгі** – посольський район. Тут посольства багатьох країн світу. Уночі Роппонга перетворюється на найпопулярніший серед іноземців район розваг із барами, ресторанами і дискотеками.

Візитною карткою району Сиба є **Токійська телевізійна вежа**. Прообразом Токійської телевізійної вежі стала Ейфелева вежа. Будівництво було завершено в 1954 році. Висота вежі 333 метри (на 10 метрів вище, ніж

Ейфелева вежа) і на сьогодні це найвища будівля в Японії. На висоті 150 метрів розташований основний оглядовий майданчик, а ще на 100 метрів вище – спеціальний оглядовий майданчик, звідки в суху ясну погоду можна побачити р. Фудзі. Біля підніжжя телевізійної вежі знаходиться акваріум і музей воскових фігур, де представлені воскові копії 100 світових знаменитостей.

Буддійський храм Дзодзедзі, розташований у районі Сіба, був збудований у 1393 році за наказом одного із сегунів клану Токугава. На території храму поховані 6 сегунів Токугава.

Токійський Національний Музей. У цьому музеї зібрана краща колекція японського мистецтва. Експозиція представлена 90000 предметами. Основна будівля пропонує ознайомитися з якнайдавнішим японським мистецтвом.

Сибуя Марк Сіті дуже популярний у молодих японців торговий комплекс відкрився в 2000 році і включає 55 магазинів модного одягу і недорогих ресторанів.

Токійський Діснейленд було відкрито в 1983 р. за зразком розважального парку, створеного Уолтом Діснеєм у США. Його популярність величезна. Розташований в 10 км від центру Токіо і розкинутий на території близько 48 га, парк складається з 7 тематичних зон.

Синтоїстський храм Мейдзі. Найвідоміший храм Токіо був побудований на честь Імператора Мейдзі. Храм оточений парком Єсугі, площа якого 700 000 кв. м., що робить його одним з найбільших парків у Японії.

В **Ікебукуро** знаходяться 2 найбільших універмаги у світі, одна з найбільших автомобільних show-room, один із найшвидших ліфтів у світі, а також 2-а за висотою будівля Токіо. Умовно район можна розділити на Західний і Східний Ікебукуро. Східний Ікебукуро – це одне з найжвавіших місць Токіо, що не затихає ні вдень ні вночі. Удень життя тут вирує у величезних універмагах, численних кафе і бутіках молодіжної моди, а до

вечора потік плавно перетікає в паби, ресторани, караоке-клуби. Атмосфера в західному Ікебукуро, незважаючи на наявність також безлічі торгово-розважальних закладів, інша. Тут знаходиться **токійській художній театр**, букіністичні магазини і декілька університетів, найвідоміший з яких – Християнський Університет.

Комплекс **Сайншайн сіті** (SUNSHINE CITY) - візитна картка східного Ікебукуро. Він складається з 4-х будівель. 240-метрова будівля, що посідає друге місце в списку найвищих хмарочосів Токіо, – хмарочос "Sunshine 60" – займає почесне центральне місце в комплексі. Будівля була споруджена в 1978 році на місці в'язниці Сугамо. На останньому, 60-му поверсі, знаходиться оглядовий майданчик. Особливою гордістю будівлі є найшвидший ліфт у світі, що піднімає пасажирів на і поверх усього за 35 секунд! На 4-му поверсі будівлі, що стоїть окремо, з назвою Bunka Kaikan, знаходиться театр, а на 7-му – **музей Стародавнього Сходу**. Найвищий акваріум займає 10-й поверх будівлі World Import Mart, там же знаходиться планетарій. А на 2-му поверсі розташований дитячий тематичний парк **Namja Town**. 4-ою будівлею в комплексі є тризірковий готель **Sunshine City Prince**.

Акіхабара – це всесвітньо відоме «Електронне місто». Сотні магазинів пропонують різноманітну електроніку і побутову техніку. Тут є магазини tax-free, і магазини з російськомовним персоналом. Для іноземних туристів Акіхабара приваблива перш за все можливістю придбати новинки японської техніки не так дорого, як у країні мешкання.

Храм Сенгакудзі – маленький, але відомий у всій Японії своєю сумною історією. 14 грудня 1702 року в цьому храмі зробили характерні 47 самураїв.

RAINBOW BRIDGE. Цей міст – візитна картка Токіо. Він сполучає Токіо й Одайбу. Крім автомобільної дороги, хайвея і монорельсової дороги на мосту є безкоштовна пішохідна доріжка завдовжки 918 метрів, по якій

можна зробити прогулянку з Токіо на Одайбу або назад. Це займе близько 30 хвилин в один бік.

Одне з найвищих коліс огляду у світі знаходиться на **Одайбі**, у парку атракціонів. Колесо Giant Sky Wheel має діаметр 115 метрів і особливо вражає ввечері, коли воно підсвічується різнокольоровими вогнями. Повний круг колесо здійснює за 16 хвилин. На території парку є боулінг, караоке, безліч ресторанів і кафе. Прямо біля підніжжя колеса огляду розташований один із найбільших у світі концертних майданчиків – Zepp Tokyo.

Місто **Йокогама** лежить у 30 кілометрах на південь від Токіо. Завдяки близькості до столиці і зручного виходу до моря, це місто стало першим портом, що відкрив свої води для іноземних судів у 1859 році. Сьогодні, будучи 2-м за величиною містом Японії з населенням 3,5 мільйонів осіб, тут нарівні з японською культурою співіснують абсолютно несхожі культури різних країн світу. Місто цікаве, як з історичної, культурної точки зору, так і з погляду сучасної архітектури, науки і техніки.

Парк Ямасита – найстаріший портовий парк Японії – протягнувся від міжнародного пасажирського терміналу вздовж берегової лінії майже на кілометр. Звідси відкривається приголомшливий вигляд на затоку і міст Yokohama Bay Bridge. На території парку знаходиться декілька монументів, що є символами культурного обміну і співпраці Японії і зарубіжних країн. Наприклад, статуя "Дівчина в червоних черевиках", "Фонтан Індії" або "Водний вартовий".

Пірс Осамбасі, побудований у 1896 році, – є найстарішим пірсом. До олімпіади, яка проходила в 1964 році в Японії, пірс було повністю перебудовано. У результаті з'явився пасажирський термінал, який став приймати іноземні пасажирські судна. Сьогодні він відіграє роль головних морських воріт Йокогами і приймає величезні круїзні лайнери.

Маяк (106 м) – найвищий маяк у світі, що стоїть не в морі, а на землі. На 100-метровій висоті знаходиться дворівневий оглядовий майданчик, звідки відкривається прекрасний панорамний вигляд.

Музей шовку. Один із найрідкісніших музеїв у світі. Тут представлена багата експозиція шовкових тканин, а також готових виробів, зшитих із шовку.

Музей іграшок Йокогами Колекція цього музею на сьогодні налічує 9900 іграшок зі 139 країн світу. Тут є іграшки з дерева, воску, пап'є-маше, пластики, целулоїду, фарфору, тканини й інших матеріалів.

Парк Мотоматі було відкрито в 1930 році. Територія парку – 20000 кв.м. Є басейн. Особливо рекомендується відвідати парк на початку квітня, щоб помилуватися цвітінням японської вишні. Тут росте близько 100 різних видів сакури.

Кладовище Мотоматі, на якому поховано близько 4500 осіб з 40 країн світу, граничить із парком Мотоматі. Першим європейцем, похованим тут, став Роберт Вільямс – моряк з американського судна Адмірала Перрі. При кладовищі є музей-архів, у якому зібрані досягнення іноземців, що внесли найбільший вклад у розвиток міста Йокогама.

Музей Івасакі. Мода і мистецтво – основні дві теми експозиції цього музею. Цегляна будівля музею ще зберегла сліди театру європейського типу, у якому вперше в Японії на сцені була поставлена трагедія «Гамлет».

Італійський сад у Ямате, поселення європейців. На горбах Ямате розташувався квартал, у якому жили європейці. Землетрус 1923 р. зруйнував більшість будинків. Ті будівлі, які до цього дня знаходяться в Ямате, були збудовані вже після землетрусу. Сім із них сьогодні перетворені на музеї і відкриті для публіки. Безпосередньо в Італійському саду, де раніше знаходилося Італійське консульство, знаходиться 2 будівлі – «Diplomat's Residence» (Дипломатична резиденція) і «Bluff 18 Ban-kan» (Будівля Блафф №18).

Контрольні запитання

1. Обґрунтуйте місце Японії у світовій економіці.
2. Назвіть основні чинники, які сприяли зростанню соціально-економічного розвитку країни.

3. Дайте характеристику населенню країни (чисельність, національний склад, релігія).

3. Який фактор є провідним для туристичної привабливості Японії?

4. Дайте характеристику економічного потенціалу Японії.

7. Які основні напрямки мала повоєнна економічна реформа Японії?

8. У чому полягають особливості галузевої структури економіки країни?

9. Назвіть основні культурні цінності країни та дайте їм коротку характеристику.

Тестові завдання

1. Японія є:

- а) Конституційною монархією;
- б) Президентською республікою;
- в) Парламентською республікою.

2. Виконавча влада в країні зосереджена в руках:

- а) Імператора;
- б) Прем'єр-міністра;
- в) Парламенту.

3. Рівень урбанізації в Японії становить:

- а) 60%;
- б) 70%;
- в) 80%.

4. З релігій широкого поширення в країні набули:

- а) синтоїзм та буддизм;
- б) буддизм та християнство;
- в) синтоїзм та даосизм.

5. Основою японської промисловості є:

- а) малі підприємства;
- б) приватні підприємства;
- в) потужні корпорації.

6. У світовому виробництві машин і устаткування частка Японії

становить:

а) 10%;

б) 15%;

в) 20%.

7. Рівень самозабезпечення країни продовольством можна оцінити

на:

а) 56 %;

б) 60 %;

в) 70 %.

Тема 13. Країни Америки

План

13.1. Країни Північної Америки.

13.2. Нові індустріальні країни Латинської Америки.

13.3. Інтеграційні процеси в Америці.

13.1. Країни Північної Америки

До найважливіших подій, що прискорили соціально-економічний розвиток країн Америки належить промисловий переворот. НТР надала нового імпульсу для економічного розвитку цих країн, особливо США.

До країн *Північної Америки* належать США й Канада. Мексику часто відносять до регіону “Латинська Америка”, з яким вона тісніше пов’язана за мовно-культурними й історичними країнами (табл. 13.1). У Північній Америці збереглися володіння США, Великобританії, Франції, Данії.

Таблиця 13.1

Характеристика країн Північної Америки

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Держав- на мова	Домі- нуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Бермудські Острови (Брит.) (0,053)	Гамільтон	0,063 (2000)	анг- лійська	хрис- тианство	33,000
Гренландія (Данія)	Готгоб (Нук)	0,056	грендла	хрис-	20,000

(2175,6)		(2000)	ндська	тиянство	
Канада (9971,0)	Оттава	32,932 (2005)	анг- лійська, француз ька	хрис- тиянство	39,098
Сен-П'єр і Мікелон (Фр) (0,242)	Сен-П'єр	0,007 (2000)	фран- цузька	хрис- тиянство	11,000
США (9663,2)	Вашингтон	302,0 (2007)	анг- лійська	хрис- тиянство	47,440

Конкуренцію країнам Північної Америки за показниками розвитку туризму складає лише Європа (1 місце у світі). Частка міжнародного туризму в регіоні становить 18%. Основними є внутрішньоконтинентальні потоки туристів, крім того, значна кількість туристів прибуває із країн Центральної Америки, особливо з Мексики. Туристів, у першу чергу, у регіоні приваблюють природно-рекреаційні умови (клімат, рельєф), які й виступають головним чинником розвитку всієї туристичної індустрії. За рекреаційно-туристичними зонами країни Північної Америки поділено на 5 зон, у яких удало поєднуються незаймані північні території, національні парки, гірські масиви, ріки з водоспадами та величезні мегаполіси, малі містечка зі своїми знаменитими історико-культурними пам'ятками.

Країни Північної Америки, особливо США й Канада, мають найбільшу у світі готельну й транспортну індустрію. Ці країни щороку відвідують 46 млн. та 15, 1 млн. туристів відповідно. США має найбільші у світі прибутки від туризму.

13.2. Нові індустріальні країни Латинської Америки

Латинською Америкою називають територію материка Америка, яка лежить на південь від США. Назва «Латинська Америка» походить від латинської основи романських мов, на яких розмовляє більшість населення цієї частини континенту. Латинську Америку складають Середня та Південна Америка (рис. 13.1). Площа Латинської Америки, 20,5 млн. км² (¹/₇ площі суходолу). У межах Латинської Америки розташовані 46 країн і

територій, серед них – понад 3 десятки – суверенні (Таб. 13.2). Усі вони республіки. Населення – 472,7 млн. осіб.

До *Центральної Америки й Вест-Індії* належать: Антигуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Гаїті, Гватемала, Гондурас, Гренада, Домініка, Домініканська Республіка, Коста-Ріка, Куба, Нікарагуа, Панама, Сальвадор, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сен-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Тринідад і Тобаго, Ямайка.

Рис. 13.1. Структурна схема Латинської Америки

Андські країни: Болівія, Венесуела, Еквадор, Колумбія, Перу, Чилі.

Країни Амазонії і Ла-Плати: Аргентина, Бразилія, Гайана, Гвіана (Фр.), Парагвай, Сурінам, Уругвай.

Таблиця 13.2

Латинська Америка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Основні мови	Домі- нуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Мексика (1958,2)	Мехіко	107,449 (2005)	іспанська	христи- янство	14,534
Центральна Америка і Вест- Індія (755,6)	-	68,9 (2000)	іспанська, англійська, французька	христи- янство	5500
Андські країни (5475,0)	-	113,3 (2000)	іспанська	христи- янство	5400

Країни Амазонії і Ла-Плати (12347,9)	-	199,9 (2000)	іспанська, португальська, французька	християнство	6800
--------------------------------------	---	--------------	--------------------------------------	--------------	------

У Південній Америці зосереджена 1/5 частина світових запасів нафти, ¼ кольорових металів, майже третина – руд чорних металів та ін. На базі різноманітних природних ресурсів створилося кілька ресурсно-експортних галузей: гірничо-металургійна, агровиробнича, лісова, рибна. Розвиваються такі галузі обробної промисловості, як легка й машинобудування. Осередками економічного зростання регіону є група країн нової індустріалізації.

До нових індустріальних країн Латинської Америки належать: Бразилія, Мексика, Чилі, Аргентина (таб. 13.3).

Таблиця 13.3

Характеристика нових індустріальних країн Південної Америки

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, Рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС)/д. н., дол. США (2008 р.)
Республіка Чилі (756,9)	Сант-Яго	15,98 (2005)	іспанська	християнство	14,529
Мексиканські Сполучені Штати (1958,2)	Мехіко	107,449 (2005)	іспанська	християнство	14,534
Аргентинська республіка (2766,8)	Буенос-Айрес	39,537 (2005)	іспанська	християнство	14,408

Незважаючи на позитивні зрушення, Латинська Америка продовжує залишатися економічно відсталим регіоном світу.

Щодо рекреації та туризму в країнах Південної (Латинської) Америки, то для їхнього розвитку є всі підстави. Чого тільки вартий район Карибського моря, який щорічно відвідують до 20 млн. осіб, знамениті водоспади Ігуасу, Анхель, прекрасні ландшафти Анд, високогірне озеро Тітікака, океанські пляжі Бразилії (Копакабана, Іпанема) та Мексики (Акапулько). Цікавими для

туристів є пам'ятки епох майя та інків. У країнах добре розвинуті гральний та розважальний бізнес. У цілому туристична індустрія регіону добре розвинена й має всі перспективи для подальшого процвітання.

13.3. Інтеграційні процеси в Америці

Міжнародний валютний фонд (МВФ) є найбільшим серед міжнародних організацій. Члени МВФ умовно поділяються на країни-донори (розвинуті країни) і країни-споживачі допомоги. Таким чином, МВФ регулює потоки капіталу між державами світу.

МВФ, як спеціалізований заклад ООН, утворений в 1944 році для впорядкування валютно-фінансових відносин між країнами, підтримання валютних курсів і здійснення кредитної допомоги для вирівнювання платіжних балансів. Правління знаходиться у Вашингтоні.

МВФ справляє вплив на ситуацію на світовому валютно-кредитному ринку, і від його позиції багато в чому залежить політика комерційних банків та інших кредитних закладів.

Країни Латинської Америки в 1975 році об'єдналися в єдину економічну організацію – *Латиноамериканську економічну систему ЛАЕС*. Це регіональна організація, яка об'єднує 26 країн. Головні завдання ЛАЕС полягають у координації планів розвитку, сприянню інтеграційних процесів, здійсненню економічних проектів, консультацій, обміну інформацією. Штаб-квартира організації знаходиться в Каракасі (Венесуела).

Одинадцять країн Латинської Америки в 1981 р. об'єдналися в єдине торговельно-економічне угруповання – *Латиноамериканську асоціацію інтеграції (ЛАІ)*. Головним завданням угруповання є сприяння розвитку регіональної економіки співдружності й торгівлі та утворення латиноамериканського загального ринку. Штаб-квартира знаходиться в Монтевідео (Уругвай).

На території Латинської Америки діє Південний спільний ринок – *МЕРКОСУР*, який об'єднує економіку Аргентини, Бразилії, Парагваю, Уругваю.

Контрольні запитання

1. Які події прискорили соціально-економічний розвиток країн Америки?
2. Назвіть структуру Латинської Америки.
3. Які країни відносять до нових індустріальних країн Америки й чому?
4. Поясніть можливості інтеграційних процесів в Америці.
5. Що являє собою Латиноамериканська економічна система?
6. В чому полягає туристична привабливість країн Латинської Америки?

Тестові завдання

1. Що прискорило сучасний соціально-економічний розвиток країн Америки:

- а) зміна політики країн;
- б) розвиток сфери послуг;
- в) промисловий переворот.

2. Які країни за показниками розвитку туризму конкурентноспроможні країнам Північної Америки:

- а) країни Азії;
- б) країни Африки;
- в) країни Європи.

3. Вкажіть кількість країн, яка належить до регіону Латинської Америки:

- а) 46 країн і територій;
- б) 36 країн і територій;
- в) 26 країн і територій.

4. До нових індустріальних країн Латинської Америки належать:

- а) Бразилія, Мексика, Чілі, Аргентина;
- б) Венесуела, Мексика, Чілі, Перу;
- в) Бразилія, Мексика, Чілі, Перу.

5. Домінуючою релігією країн Америки є:

- а) християнство;
- б) іслам;
- в) буддизм.

6. Основною державною мовою більшості країн Латинської Америки є:

- а) іспанська;
- б) французька;
- в) англійська.

7. Спільний ринок – МЕРКОСУР об'єднує економіку таких країн:

- а) Аргентини, Бразилії, Венесуели, Мексики;
- б) Аргентини, Бразилії, Венесуели, Колумбії;
- в) Аргентини, Бразилії, Парагваю, Уругваю.

8. Основними природними туристичними об'єктами країн Латинської Америки є:

- а) водоспади Ігуасу, Анхель, ландшафти Анд, високогірне озеро Тітікака, океанські пляжі Бразилії та Мексики, пам'ятки епох майя та інків;
- б) водоспади Ігуасу, Ніагара, ландшафти Анд, високогірне озеро Тітікака, океанські пляжі Канади та США;
- в) великий каньйон річки Колорадо, знамениті національні парки Америки, водоспади Ігуасу, Анхель.

Тема 14. США

План

- 14.1. Принципові риси розвитку економіки.
- 14.2. Історико-культурні ресурси країни.

14.1. Принципові риси розвитку економіки

Загальні показники. Територія США 9,4 млн. кв. км., чисельність населення 302 млн. осіб. Столиця Вашингтон. Державний устрій – федеративна республіка в складі 50 штатів та федерального (столичного) округу Колумбія. Принципи державного устрою були закладені Основним законом країни - Конституцією США. Нині чинна Конституція прийнята в 1787 році, в 1791г. вступили в силу перші 10 поправок до Конституції, такі, що проголошують основні демократичні свободи.

В основі конституційної системи американської держави покладені принципи поділу влади й федералізму. На федеральному рівні законодавча влада представлена Конгресом, виконавча – президентом, судова – Верховним Судом США.

Конгрес США складається із двох палат – Сенату (100 осіб) і Палати представників (425 осіб). Кожні два роки переобирається третина сенаторів і всі члени Палати представників. Конституційні повноваження Конгресу включають ухвалення законів і затвердження бюджету, контроль за діяльністю уряду, регулювання торгівлі з іноземними державами, і між штатами, оголошення війни й т.д. Законодавчі збори штатів по структурі й методам роботи багато в чому копіюють Конгрес.

Населення За кількістю населення США посідають третє місце у світі після Китаю й Індії. Демографічна ситуація тут аналогічна іншим індустріально розвинутих країнам. У формуванні населення виняткова роль належить міграціям. З початку XIX ст. сюди переселилися з інших країн 60 млн. чоловік. У наш час, незважаючи на різні обмеження, щорічний притік населення становить 600 – 800 тис. осіб. За рахунок мігрантів США поповнюють свої людські ресурси дешевою робочою силою, а також спеціалістами високої кваліфікації. Імміграція розглядається як позитивне явище, що урізноманітнює можливості країни.

Пересічна густина населення США – 27 осіб на 1 км кв. Дуже слабо заселені Аляска й Гірські штати, мало жителів на Великих рівнинах.

Найвища густота характерна для районів скупчення міст. Внаслідок зростання великих міст і злиття їх між собою утворилися величезні міські зони – мегаполіси. Найбільшим є БосВаш (Бостон – Вашингтон) на Атлантичному узбережжі. Він простягся на 800 км і об'єднує понад 4 десятки великих міст із загальною кількістю населенням 45 млн. осіб і пересічною густиною – 450 осіб на 1 км. кв.

Американці – міські жителі. Але з другої половини XIX ст. у країні активно йде процес субурбанізації.

Етнічний склад населення США строкатий. Початковими його елементами були аборигени-індіанці, європейські іммігранти (англійці, ірландці, німці, скандинави) і негри-раби з Африки. З-поміж європейців найбільше було вихідців із Британських островів, що забезпечило зверхність англійської мови й культури. З кінця XIX ст. серед іммігрантів стали переважати вихідці з Південної й Східної Європи (італійці, греки, чехи, поляки, росіяни, українці), а нині – вихідці з латинської Америки та Азії. 85,9% населення складають білі, 10,7 – чорні, 0,6 – індійці, ескімоси й алеути, 2,8% особи інших етнічних груп.

Природно-ресурсний потенціал. Частина величезної території США знаходиться в екстремальних умовах і зазнає стихійної шкоди – землетрусів, ураганів, повеней, посухи, заморозків. Проте в цілому природа країни сприятлива, а природні ресурси дуже великі. Корисні копалини США різноманітні, а родовища вигідно розміщені. Це стосується й паливно-енергетичної сировини, яка має світове значення й руд металів, і нерудних матеріалів. Значні запаси зосереджують родовища нафти, газу, вугілля, сланців, урану, залізних руд, міді, цинку молибдену, фосфатів, сірки. Великі озера є резервуаром прісної води. Майже 1/3 країни вкрита лісами, лісистість у середньому 33%. Проте цей цілком сприятливий відсоток різко коливається в окремих районах. Величезними є земельні ресурси. Близько 1/2 площі використовується для потреб сільського господарства.

Економіка. Американська модель економіки характеризується такими принциповими рисами, як глобалізація бізнесу й інформаційна революція. Глобалізація бізнесу означає інтеграцію країни і її суб'єктів у світову економіку. Уже зараз понад половини доходів великих американських корпорацій створюється за кордоном: величезного значення набув процес розвитку зовнішньої торгівлі й іноземного інвестування. У свою чергу США також отримують передові зарубіжні інвестиційні товари й технології; у країні діють численні філіали й дочірні компанії європейських і японських фірм.

Інформаційна революція служить другим могутнім джерелом зростання економіки США, яка відрізняється яскраво вираженою постіндустріальністю. Більша частина американського ВВП (80%) створюється в галузях сфери послуг, куди відносяться, перш за все, освіта, охорона здоров'я, наука, фінанси, торгівля, різні професійні й особисті послуги, транспорт і зв'язок, послуга державних установ.

На долю матеріального виробництва (сільське господарство, лісове господарство, рибна промисловість, добувна й обробна промисловість, будівництво), таким чином, залишається близько 20% ВВП. У сфері сільського господарства створюється близько 0,9% ВВП, а промисловість дає менше 20% ВВП.

Серед розвинених країн світу США практично не має конкурентів за своїм індустріальним розвитком. За часткою сфери послуг у структурі виробництва ВВП США обігнали Нідерланди, Ізраїль, які, зважаючи на наявні певні конкурентні переваги, спеціалізуються на послугах, поступаючись тільки Гонконгу (частка сфери послуг – 86%).

Загальна закономірність галузевих зрушень, що відбуваються, полягає в помітному зниженні в економіці питомої ваги сировинних галузей і сільського господарства. Серед галузей матеріальної сфери промисловість залишається найважливішою, вона як і раніше забезпечує високий рівень технічного розвитку інших сфер господарства. Саме в цій галузі сьогодні в

першу чергу акумулюються новітні досягнення НТП. США мають у своєму розпорядженні одне з найефективніших господарств у світі. Відмінною рисою їхньої економіки є орієнтація на НТП і передову техніку. Країна лідирує в області впровадження результатів НТП у виробництво, в експорті ліцензій на свої відкриття, винаходи й новітні розробки. Усе це часто призводить до залежності інших країн від США в області науки й техніки.

Ринкова економіка США поєднує державну, велику корпоративну й дрібну приватну власність. Державна власність включає інфраструктурні об'єкти (транспортні, комунікаційні, енергетичні, екологічні, освітні, наукові), військове майно, їй належить 3000 млн. га земель (майже 1/3 площі країни).

Вирішальну роль у матеріальному виробництві відіграють великі корпорації. Дрібна приватна власність особливо поширена в торгівлі та обслуговуванні.

Сільське господарство США визначається розвитком агропромислового комплексу (АПК), що відображає ефективне поєднання науки, сільського господарства, транспорту та переробних галузей. У Сполучених Штатах наявність АПК сприяє високій конкурентоспроможності американського сільського господарства. Основними культурами є практично всі відомі види рослин (пшениця, кукурудза, фрукти, овочі, бавовна й т. д.), розвинене і тваринництво, особливо птахівництво. США є одним із найбільшим у світі виробником зерна.

14.2. Історико-культурні ресурси країни

Передумови та можливості культурних ресурсів. Можливості культурної рекреації в Америці величезні. Театри представлені колоритно й у всіх своїх проявах. Різноманіття їхніх форм вражаюче: бродвейські комерційні театри (близько 40), некомерційні позабродвейські, регіональні театри, авангардистські експериментальні, театральні фестивалі, любительські й суспільні театри, пересувні групи-театри, театри-ресторани,

театри виконавців-віртуозів (що володіють рівною мірою майстерністю циркових клоунів і драматичних акторів).

В Америці налічується понад 3100 музеїв і художніх галерей. Різні музеї існують у всіх штатах і чи не у всіх містах країни. Музеї відносяться до найбільш різноманітних сфер людської діяльності й творчості, що їх улаштовують громади, асоціації, клуби, фірми, школи, університети. Причому місцем для таких експозицій слугують старі будинки, підвали, горища будинків, гаражі, луки й сади. Грандіозний музейний комплекс існує при Смітсонівському інституті у Вашингтоні: Національна галерея, Національний музей американського мистецтва та ін. Найбільший художній музей – Метрополітен-музей у Нью-Йорку. Великою популярністю користується Національний музей природної історії, серед його експонатів – величезні макети динозаврів та інших вимерлих рептилій, мінерали, предмети археологічних розкопок. Музей науки й промисловості в Чикаго привертає численних відвідувачів оригінальними експонатами, що дохідливо пояснюють природу складних наукових явищ.

Відвідини тематичних парків – улюблене заняття туристів. Поєднання архітектури, ландшафту, одягу обслуговуючого персоналу, виставок сувенірів, що продаються, і їжі, що подається, ці парки створюють відчуття, що відвідувач дивним чином потрапив у якесь інше місце та інший час. Історична група різноманітна за внутрішньою структурою: (їх налічується 29). Прикладами їх можуть слугувати: старі частини Бостона й Філадельфії, Клондайк і Аляска, місця, пов'язані з культурою індіанців. Далі слідує такі категорії, як національний військовий парк, національне поле битви, національний парк поля битви, національна місцевість поля битви. Майже всі вони пов'язані з подіями війни Півночі й Півдня в 1861-1865 роках. Туристам надана можливість відвідувати національні меморіали (категорія встановлена з 1911 року). Це меморіали Вашингтона, Джефферсона й Лінкольна в столиці США, меморіал Костюшко в Пенсільванії, меморіал Громадянської війни в Геттісберзі й ін. Так само організовані відвідини

історичних місцевостей, що налічують 70 об'єктів, і це насамперед торгові факторії і військові форти, пов'язані з першим етапом колонізації країни.

Рекреаційна група представлена національними зонами відпочинку, морським і озерним узбережжям, пейзажними, річковими і сухопутними шляхами, парковими автострадами. До них відносяться окремі гірські вершини, долини, каньйони, озера, окремі острови й миси, ділянки річкових долин, прибережні дюни й скелі. Система національних стежок, створена в 1968 році, об'єднує близько 250 об'єктів. Найбільша із трьох стежок простягається на 5,2 тис. км – від штату Нью-Йорк через Північну Закоуту й далі на захід. Створені комплексні парки, такі, що охоплюють різні теми.

У цілому, для розгляду центрів тяжіння туристів і рекреаційних ресурсів США країну доцільно поділяти на шість зон: північний схід і південний схід, північ, і південь центральної частини, північний захід, і південний захід.

Культурні та історичні центри. **Вашингтон** (округ Колумбія) – столиця США. Це місто з білого мармуру, місто обширних парків і водоймищ. Знайомство з Вашингтоном краще за все почати з Капітолійського горба – центральної точки міста. Напроти Білого дому знаходиться обеліск, присвячений пам'яті першого президента США Джорджа Вашингтона. Обеліск є найвищою спорудою міста (його висота – близько 152 метрів). Вашингтон відомий одним із найбільших музейних комплексів світу. У Вашингтоні знаходиться Смітсонівській інститут – величезний комплекс, який об'єднує науково-дослідні інститути, художні галереї й зоопарк.

Нью-Йорк – одна з найбільших столиць бізнесу, індустрії розваг, світової культури. Вражає уяву грандіозний Бруклінський міст, що сполучає Манхеттен із Лонг-Айлендом. Центральний парк є єдиним місцем, де можна побачити виходи корінних геологічних порід, що складають острів. Основні визначні пам'ятки Нью-Йорка: будівля ООН; Рокфеллерівський центр, який об'єднує декілька ресторанів, магазинів, театрів; Бродвей – знаменитий

«Великий білий шлях», на якому знаходяться основні театри Нью-Йорка, а також відомі нічні клуби, ресторани, готелі, магазини; музей сучасного мистецтва із зібраннями сучасного живопису, скульптури, архітектури, промислового дизайну, фотографії та багато іншого.

Нью-Йоркський Метрополітен-музей щорічно відвідує близько 4 млн. осіб. У сучасних музейних будівлях існують холи для зустрічей і дискусій, ресторани, кіноконцертні зали, магазини. Часто влаштовуються лекції, концерти, театралізовані вистави, з яскравими костюмованими сценами з американської історії.

В Америці існує широка мережа концертних залів (які входять у систему культурних центрів) загальною місткістю 250 тис. місць. Регулярно проводяться концерти у великих містах, а також грандіозні фестивалі.

Бродвейські шоу – всесвітньо відомі мюзикли, п'єси можна побачити тільки в Нью-Йорку, у театрах, розташованих в «театральному» районі Бродвею (між Сороковою й П'ятидесятою вулицями).

Даунтаун – ділова частина Нью-Йорка. Тут знаходяться Уолл-Стріт – уособлення фінансової могутності Америки, найбільші банки і знаменита Нью-йоркська Фондова біржа.

Чайнатаун – китайський квартал із безліччю магазинів, магазинчиків і ресторанів. Місце дешевого шопінгу, причому товари не лише китайські.

Гринвіч Вільджд і Сохо – квартали художніх галерей, затишних кафе, джаз-клубів, магазинів із прикрасами, книгами, компакт-дисками, сувенірами й ін. Тут бурхливе нічне життя – багато джаз-клубів тільки відкриваються о 22-23 годині, а кульмінація тамтешнього дійства - о 2-3 години ночі.

Лінкольн-центр – найбільший культурний центр Нью-Йорка, куди входить Метрополітен-опера, концертний зал «Евері Фішер Хол», а також декілька театрів і концертних залів.

Рокфеллер-центр – комплекс, розташований між П'ятою й Шостою авеню й хмарочосом Р.СА (Радіокорпорація Америки), де безліч теле- і радіостудій, офісів і магазинів. Узимку тут ставляться величезні різдвяні

ялини, що освітлюються безліччю лампочок, працює найпопулярніший у Нью-Йорку каток. Емпайр-стейт білдинг – 102-поверховий і найбільш популярний хмарочос Манхеттена із двома оглядовими майданчиками. У підземному поверсі розташований музей рекордів Гіннеса.

Музей «Метрополітен» – найбільша в США художня галерея з багатющою колекцією європейського й американського живопису, а також із величезною експозицією пам'ятників культури Стародавнього Сходу, античного світу та США. П'ята Авеню – найфешенебельніша вулиця Нью-Йорка, тут найрозкішніші магазини, знамениті ресторани, готелі, безліч інших визначних пам'яток.

Капітолій – символ американської державності, одна з найбільш відвідуваних будівель США. У будь-яку екскурсію містом завжди входять відвідини гостьових галерей Сенату й Палати представників.

Білий дім – резиденція Президента США зі знаменитою лукою перед нею, на якій зазвичай фотографуються туристи. Меморіали президентів США розташовані на **Націонал Вол** - просторому бульварі, що простягнувся від Капітолій. Тут знаходиться 169-метровий монумент Вашингтона, меморіали Лінкольна Джефферсона. **Національна галерея мистецтв** – картинна галерея, зібрання якої виділяються навіть серед висококласних зібрань інших американських музеїв.

Музей космонавтики – чудова колекція літаків, космічних кораблів і документів з історії повітроплавання і космонавтики.

Арлінгтонський цвинтар – скромне, але знамените місце, бо тут спочивають більш ніж 175 тис. американців, зокрема Джон і Роберт Кеннеді.

Джорджтаун – передмістя Вашингтона, де у своїх особняках проживали й проживають видатні політичні й громадські діячі: Джон Ф. Кеннеді, Генрі Кіссінджер, Дж.Ф. Даллес, Мадлен Олбрайт та ін.

Башта Сірса – один із найвищих у світі хмарочосів (110 поверхів, висота 443 м), з оглядового майданчика якого відкривається широкий краєвид на місто.

Обсерваторія **Джона Хенкока** – оглядовий майданчик на 94-му поверсі хмарочоса на Мічиган-авеню, оснащена телескопами, що «говорять», за допомогою яких можна зробити віртуальну екскурсію 80-ма визначними пам'ятками міста.

Виставковий центр Мак-Кормік : тут проходить безліч промислових виставок.

Ок-парк - передмістя Чикаго. Тут жив Френк Ллойд Райт – один із геніїв архітектури ХХ століття, і знаходяться 25 будівель його роботи.

У межах міст діють зоологічні парки, де дикі тварини містяться в основному напівневільно. У зоопарках працюють атракціони, проводяться костюмовані вистави на історичні теми. У зоологічних парках великі тварини мешкають без кліток. Тут можна здійснювати поїздки монорельсовою дорогою або спостерігати за тваринами з вагону підвісної рейкової дороги. Організаторами зоологічних парків розроблені програми екскурсій для інвалідів і для сімейних відвідин.

У всіх великих містах є ботанічні сади. Одна з найбільш вражаючих колекцій рослин є в **Бруклінському ботанічному саду**, у т.ч. кращий за межами Японії традиційний «Японський сад». Найбільший ботанічний сад - Вашингтонський - розташований недалеко від Капітолію і являє собою кілька сполучених оранжерей зі скла та каменю.

Серед природних визначних пам'яток США особливо виділяються **Великий каньйон річки Колорадо** на Середньому Заході країни, численні національні парки. Одним із найвідоміших є **Йеллоустонський** – перший національний парк не тільки в США, але й у світі. Відкриття визначних пам'яток цього парку відноситься до 60-х років ІХ століття. Нині він, розташований, в основному, в північно-західній частині штату Вайомінг на висоті 2300 метрів над рівнем моря, займає 20 тис. га. землі. Це геологічне диво природи з 200 гейзерами, приголомшливим буянням фарб і ущелинами, що випускають хмари пари із сірчаних джерел. Щорічно його відвідують понад 3 млн. осіб. До головних значних пам'яток парку відносяться **озеро**

Йеллоустон, найбільше високогірне озеро Північної Америки, з нього витікає річка Йеллоустон, яка створює мальовничий каньйон і ланцюжок водоспадів, знаменита долина гейзерів, серед яких найбільшою популярністю користується гейзер Олд-файтфул («Старий служака»), що працює кожні 65 хвилин. Під охороною тут знаходяться хвойні ліси, популяції благородного американського оленя-вапіті, білого пелікана, стада лосів, бізонів.

На південь від Йеллоустонського парку розташований національний парк **Гранд-Тітон**. Крім того, в північній частині Скелястих гір, на межі з Канадою, знаходиться національний парк **Глейшер**, а в їхній середній частині – **парк Рокі-Маунтін** із мальовничим льодовиковим рельєфом, тут розташований відомий курортний комплекс Колорадо-Спрінгс.

У **Кордильєрах** також розміщуються численні національні парки й заповідні зони, які відкриті для туристів. Знайомство з ними дає можливість уявити собі всю різноманітність природи Гірського Заходу США. Національний парк Секвоя, Національний парк Лассен Волканік, Національний парк Крейтер-лейк, Долина Смерті, Джошуатрі, Білі піски, Національний парк Петріфайд-форест (Кам'яний ліс), Національний парк Бедендс (Погані землі), Національний парк Еверглейдс. Відомі також пляжі й місця розваг у Флориді й Каліфорнії, Великі озера, Ніагарський водопад.

До великих рекреаційних районів США зі значними перспективами відноситься Аляска. Тут індустрія туризму посідає 3-є місце в економіці за обсягом валового доходу після добувної промисловості й рибальства.

Таким чином, можна підсумувати, що в США є всі умови для високого рівня розвитку галузі туризму. Стабільність рекреаційних потоків обумовлюється наявністю декількох чинників.

Перший чинник – соціально-економічний. Високорозвинута індустріальна держава з високим рівнем доходів населення.

Другий чинник – рекреаційно-ресурсний потенціал. Наявність обширних за площею унікальних природних об'єктів, що знаходяться під охороною держави й системи створених рекреаційних територій.

Третій чинник – інфраструктурний. У США створена найбільша у світі рекреаційна інфраструктура, що дозволяє задовольнити всілякі запити: готелі, мотелі, розвинена транспортна інфраструктура, величезна кількість об'єктів відпочину.

Четвертий чинник – чинник географічного положення. США мають вихід до двох океанів: Тихого й Атлантичного, велику площу із протяжністю як із заходу на схід, так і з півночі на південь. На території США знаходиться великий масив гір, що дає можливість розвинути гірський туризм або гірський велоспорт. Наявність району Великих озер, мережі річок дає можливість водного туризму. Незаймані й малоосвоєні природні райони – основа для організації «відпочинку на природі». Виключно важливу роль у відпочинку населення відіграють численні піщані пляжі на узбережжі Мексиканської затоки, де створена основна мережа приморських курортів.

Але не можна сказати, що стан рекреаційної діяльності й ресурсів відмінний. Є немало проблем, які вимагають рішення. Одна з них – природні катаклізми та дії щодо їхнього попередження. Наприклад, негативні наслідки руйнівних ураганів, що пройшли американськими штатами Алабама, Луїзіана, Техас і Міссісіпі у 2006 р.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні показники розвитку економіки США.
2. Визначте місце США у світовій економіці.
3. Яку роль в економіці США відіграють природні фактори?
4. Визначте місце й значення сільського господарства США.
5. Яке місце посідає промисловість серед галузей матеріальної сфери?
6. В яких галузях економіки, насамперед, застосовуються досягнення НТП і яка їхня роль для розвитку країни?
7. Назвіть чинники розвитку туризму в країні.

8. Опишіть історико-культурні ресурси США.

Тестові завдання

1. За державним устроєм США є:

- а) Унітарною республікою;
- б) Федеративною республікою;
- в) Конституційною монархією.

2. Скільки штатів входять до складу США:

- а) 55;
- б) 48;
- в) 50.

3. У якому році була прийнята нині чинна конституція США:

- а) 1877р.;
- б) 1787р.;
- в) 1788р.

4. Яка загальна закономірність галузевих зрушень у країні:

- а) помітне зниження в економіці питомої ваги сировинних галузей і сільського господарства;
- б) помітне зниження в економіці питомої ваги гірничодобувної помисливості та важкого машинобудування;
- в) помітне зниження в економіці питомої ваги сировинних галузей та транспортного машинобудування.

5. Скільки відсотків випадає на матеріальну сферу виробництва в США:

- а) 10%;
- б) 20% ;

в) 30%.

6. Стабільність рекреаційних потоків обумовлюється наявністю таких чинників:

а) соціально-економічного, рекреаційно-ресурсного, інфраструктурного, географічного положення;

б) соціально-економічного, рекреаційно-ресурсного, інфраструктурного, політичного;

в) соціально-економічного, культурного, інфраструктурного, політичного.

7. Яке місто є столицею бізнесу, індустрії розваг, світової культури:

а) Бостон;

б) Нью-Йорк;

в) Лос-Анджелес.

8. До великих рекреаційних районів США зі значними перспективами відноситься:

а) Аляска;

б) Каліфорнія;

в) Техас.

9. Найбагатомовніший штат США:

а) Вайомінг;

б) Флорида;

в) Каліфорнія.

Тема 15. Канада

План

15.1. Особливості розвитку країни.

15.2. Туристичні ресурси.

15.1. Особливості розвитку країни

Загальні показники. Територія країни 10,0 млн. кв. км., чисельність населення 32, 932 млн. осіб. Столиця – Оттава (рис. 15.1). Державний устрій – федерація в складі 10 провінцій і 2 територій. Канада є незалежною самоврядною державою, але номінально її главою залишається королева Великобританії, яку представляє призначений нею генерал-губернатор. Законодавча влада представлена Парламентом, що включає королеву (у її відсутність - Генерал-губернатор Канади), Сенат і Палату общин. Сенатори не обираються, а призначаються Генерал-губернатором. Верховним носієм виконавчої влади є королева. Виконавча влада здійснюється Урядом її Величності – Таємною радою, члени якої призначаються генерал-губернатором.

Геополітичне положення, населення. Країна омивається водами Атлантичного, Північно-Льодовитого та Тихого океанів. Вона відокремлена від Євразії. Єдиним сухопутним сусідом є США, що являється важливою особливістю географічного положення Канади.

Більшість населення Канади проживає на вузькій смузі вздовж кордону зі США шириною в 160 км та довжиною в 6000 км. Зростанню населення рівній мірі сприяє імміграція та природний приріст населення, хоч і невеликий (1,1%), що є найвищим показником серед країн великої сімки. Канада представляє приблизно 0,5% населення земної кулі.

Більшість канадців, 76,6%, живуть у містах, а 23,4% – у сільській місцевості. Згідно з останнім переписом населення, 31% населення Канади живе у трьох найбільших містах країни – Торонто, Монреалі, Ванкувері. Тривалість життя в Канаді – 74,9 років для чоловіків та 81,4 років для жінок. Це один із найвищих показників у світі.

Рис. 15.1. Карта Канади

За статистикою, середній склад сім'ї в Канаді складає 3,1 особи, до якого включено 1,3 дітей. Склад сім'ї залишається незмінним з 1991 року.

Канада – офіційно двомовна країна. З 7 липня 1969 згідно із законом про офіційні мови англійська й французька мови мають рівноправний статус у парламенті, у федеральному суді й державних установах. Цей захід відображає важливу історичну, політичну й культурну роль франкомовного Квебека.

Канада – дуже різноманітна країна з етнічної точки зору. За переписом 2001 в Канаді живуть 34 етнічних групи, таких, що складаються як мінімум з 100000 осіб. Найбільша етнічна група називає себе «канадцами» (39,4%), оскільки більшість канадців, особливо ті, чиї предки приїхали за часів колонізації, розглядають себе як канадський етнос. Далі слідують ті, хто називає себе англійцями (34,4%), французами (25,7%), німцями (3,6%), італійцями (2,8%), українцями (1,7%), аборигенами (індійцями й ескімосами 1,5%), китайцями (1,4%), голландцями (1,4%), поляками (0,9%), росіянами (0,1%).

Природно-ресурсний потенціал. Канада може похвалитися природними багатствами, які представляють більшу частину таблиці

Менделєєва: кольорові, рідкоземельні та благородні метали, уран, залізна руда, нафта, природний газ, вугілля, азбест, калійні солі. Родовищами вугілля багаті передгір'я Скелястих гір, Альберта та Аппалачі, прибережні провінції. Залізну руду добувають у районі озера Верхнього, півострова Лабрадор та в Кордильєрах. Канадський Щит – комора країни з багатими родовищами нікелю, міді, заліза, кобальту, платини та урану. В Аппалачах можна знайти запаси азбесту, кам'яного вугілля, золота, срібла та кольорових металів. Кордильєри містять родовища кольорових та благородних металів.

Клімат країни варіює від арктичного на півночі до помірного на півдні. На більшій частині Канади континентальний клімат, на західному та східному узбережжях – морський, на півдні – помірний, наближений до субтропічного.

Значна частина земель Канади – тундра та тайга. Обробляється лише 8% земель, а більше 50% території вкрито лісами, у яких багато цінних порід деревини.

Прибережні води багаті на рибу: на заході – лососеві (кета, горбуша), а на сході – тріскові породи та оселедці.

Економіка. У Канаді розвинена ринкова економіка з дещо більшим урядовим регулюванням, ніж у Сполучених Штатах, проте з набагато меншим, ніж у деяких європейських країнах. Канада — член Організації економічної співпраці й розвитку (OECD), Великої Вісімки. Відповідно до статистики ООН, Канада протягом декількох років посідала перше місце у світі в переліку країн, які вважаються найкращими для проживання за сукупністю найважливіших критеріїв (загальний рівень життя, екологія, культура та мистецтво, освіта, рівень злочинності тощо). Канада – одна із найбільш екологічно чистих країн світу.

Провідними галузями канадської промисловості раніше були: паперова, ливарна, машинобудівна, а також рибальство та сільське господарство. Однак тепер у цих галузях спостерігається спад виробництва. Тільки сфера послуг та експорт процвітають та втримують Канаду на плаву.

Процвітання Канади значною мірою залежить від наявності корисних копалин. Канада – одна з небагатьох країн-експортерів енергоносіїв у світі, чому сприяють значні поклади природного газу, нафти. Гідроенергетика найпоширеніша й найдешевша.

Канада, найбільший виробник цинку й урану, також має великі родовища інших природних ресурсів, як-от: золото, нікель, алюміній, свинець. Є в країні й високорозвинена переробна промисловість, автобудівні заводи, філіали багатьох американських і японських автомобільних компаній, що являються ключовими в економіці цих провінцій. Канада – найбільший виробник газетного паперу у світі.

Канада – одна з найбільших у світі виробників сільськогосподарської продукції. Канадські прерії, розбудовані значною мірою завдяки раннім хвилям української еміграції, є одними з найбільших постачальників пшениці й інших зернових культур.

Економіка Канади глибоко інтегрована у світову економіку та до певної міри надзвичайно залежна від міжнародної торгівлі, особливо зі своїм найбільшим торговельним партнером, Сполученими Штатами Америки.

Завдяки своїм природним ресурсам та географічному положенню Канада завжди була одним із лідерів у сфері науки та технології. За сприянням уряду та підтримці підприємців канадські дослідники зробили великий крок уперед у напрямку вдосконалення та розробки нових транспортних засобів, засобів зв'язку обладнання для гірничовидобувної, лісової промисловості, гідротехніки, ядерної енергетики та харчової промисловості.

Канадськими досягненнями є також вироблення газових турбін РТ-6, літаків із коротким розгоном та систем запалювання реактивних двигунів кораблів типу «Челленджер». Канадські фірми мають значні досягнення в розробці систем дистанційного контролю, геофізичних дослідженнях, медицині та біоінженерії. Серед найбільш відомих досягнень можна назвати

відкриття в галузі лазерної хірургії, трансплантації органів, генетики тварин та рослин.

15.2. Туристичні ресурси

Онтаріо – найбільша за чисельністю жителів провінція країни, славиться своїми виноградниками, де виробляється лєвова частка канадських вин, а також своєю «**Великою підковою**» **Ніагарського водопаду**, що привертає сюди величезну кількість туристів. Онтаріо – це більше тридцяти національних заповідників, необжитих диких північних територій, близько 50 тис. чистих озер і численних річок. Тут же знаходиться столиця Канади – Оттава, а також неофіційна столиця англомовного населення країни – Торонто, у якому кількість етнічних груп просто не піддається рахунку.

Оттава (стара назва – Байтон) стала столицею Канади в 1857 році. Це виключно тихе, чисте й спокійне місто навіть за канадськими мірками. Основні визначні пам'ятки Оттави – **Парламент** (можна навіть побувати на засіданнях законодавчого органу Канади), **Башта Миру** з 53 дзвонами на ній, живописний квартал навколо критого ринку Байворд, **канал Рідо** (взимку перетворюється на щонайдовший каток у світі – 8 км), Стайні Королівської поліції, Канадський музей природи, Музей науки і техніки з найбільшим телескопом країни, Музей сучасної фотографії, Музей Лор'є, Музей Нумізматики в будівлі банку Канади, Національний Центр Мистецтв, Національна галерея Канади, Музей Цивілізації з унікальною експозицією по історії цих земель, Канадський Військовий музей, Національний Музей авіонавтики, Музей природи, Музей Карикатури і ін.

В околицях міста цікаве красиве укріплене місто – **Кінгстон**, у якому проходить знаменитий Ірландський фестиваль, форт Генрі (1812 р.), знаменита «Тисяча Островів» на озері Онтаріо, Тандер-бей на березі озера Верхнє (третій за величиною річковий порт у світі), форт Вільям на річці Каміністіка, 300-метрова гора Нанібіжу («Сліпінг Джайнт»), заповідник Пукаська, симпатичне містечко Сент-марі з історичним музеєм у

старовинному будинку «Ерматінджер», красивий район каньйонів Агава і звичайно – знаменитий Ніагарський водопад.

Торонто (на мові гуронів – «місце зустрічі») – найбільше канадське місто, культурний і торговий центр англomовної Канади, міжнародний еталон чистоти і порядку. Цей величезний мегаполіс володіє легко впізнаною зовнішністю – величезні хмарочоси банків і офісів оточені зеленню десятків парків, у яких вільно живуть білки та інші дрібні лісові мешканці, акуратні сквери і луки обрамляють найбільші магістралі, а численні національні квартали калейдоскопом змінюють один одного.

Найцікавіші місця міста – розважальний комплекс на площі Онтаріо, Гайд-парк і парк Королеви Єлизавети, живописний острівний Торонто-Айлендс-парк на озері Онтаріо, скелі Ськарборо, що протягнулися на 15 км., позолочена башта будівлі великого банку Роял-банк-плаза, концертний зал Рой-томсон-холл, символ міста – 553-метрова башта «Сі-ен-тауер», спортивно-готельний комплекс, Художня галерея Онтаріо, будинок Уряду, знаменитий торговий комплекс Ітон-Центр та ін.

Привертає велику увагу ексцентричний будинок-замок з 96-ма кімнатами, побудований банкіром Генрі Пеллатом у 1914 році, старий форт Йорк, побудований у 1793 році для оборони затоки Торонто, заповідник Алгонкин площею в 7,6 тис. кв. км., Музей кленового сиропу і, знову ж таки, знаменитий Ніагарський водопад, який знаходиться всього в 100 км на південь від Торонто.

Провінція Квебек – найбільша й, як вважається, найкрасивіша провінція Канади. У три рази більша від Франції й у сім разів більша за Великобританію, ця територія охоплює найживописніші райони країни – гірничо-озерний край Лаврентія, Естрі й Шарльовуа, рівнини й прекрасні ліси в низовині річки Сент-Лоуренс (Св. Лаврентія), прибережний район Гаспезі, Сагене й озера Сен-Жан, край моряків і рибаків – острови Мадлени, а також найстаріші в Канаді міста – Квебек і Монреаль. У Квебеці діють декілька університетів на чолі з найстарішим у Канаді Університетом Лаваля,

тисячі туристів ваблять знамениті водопади Монморанси і невисокі північні відроги Аппалачських гір, а також відкриті сотні прекрасних туристичних центрів, гірськолижних курортів, піщаних пляжів і заповідних зон. Ландшафти південного Квебека настільки різноманітні, що він отримав у Канаді неофіційну назву «Прекрасна провінція».

У Квебек-сіті – столиці провінції (а колись і всієї Канади), збереглася єдина в Північній Америці міська кріпосна стіна цитаделі, відомої під назвою «американський Гібралтар», а також цілий район середньовічної забудови – Латинський квартал (визнаний пам'ятником всесвітньої спадщини) з католицькими соборами, монастирями єзуїтів. Зараз на вузьких вулицях, зазвичай заповнених туристами, розташовуються численні магазини, лавки, ресторани. Розташований на скелі, з його крутими і вузькими вулицями, старий Квебек-сіті славиться і своїми старими будівлями, серед яких особливо цікаві церква Нотр-дам-де-віктуар (1688 р.), англіканський собор Св. Трійці (1793 р.), собор Нотр-дам-де-квебек (1650 р.), будівля Національної асамблеї, відновлене в своєму первинному вигляді старовинне село в кварталі Птішамплейн.

Террас-дюфрен, старий у Північній Америці підйомник, що сполучає Верхнє і Нижнє місто, стара площа Північної Америки – Королівська, на якій розташовано декілька музеїв.

Монреаль – найбільше місто провінції Квебек і одне з найстаріших міст у Канаді. Місто розташоване на річковому острові, навколо гори Монруайяль («Королівської гори»), що підноситься в його центрі, від якої відходять живописні вулиці, назви більшості яких дані на честь католицьких святих. Сучасний Монреаль – це місто хмарочосів, швидкісних магістралей, величезний міжнародний транспортний вузол, морські та повітряні ворота країни, це також важливий історичний, і культурний центр.

Знайомство з містом краще за все починати з його знаменитого **моста Жака Картьє**, оглянути **стару Ратушу** з лежачими за нею залишками кам'яної стіни (її розчистили до святкування 350-річчя міста в 1992 р.) на

честь адмірала Нельсона (1890 р.), церква Нотр-пані (1824-1829 рр.) з каплицею Сакре-кер, площа Дез-Арм (Королівська площа, перша площа Монреалю) з пам'ятником засновникові міста Полю Мезонневу, Палац правосуддя, парки Домініон і Ла-фонтен із численними скульптурними пам'ятниками, каплицю Св. Йосипа, церкву Нотр-дам-де-бонськур на вулиці Св. Павла, собор Св. Патріка, англіканську церкву Сен-жорж із чудовими дерев'яними скульптурами.

В **Острівному парку** на островах Нотр-пані і Сент-Елен розташовані Парк атракціонів, безліч ресторанів, олімпійський басейн, велике автомобільне кільце Гран-прі «Формули-1», прекрасні сади Флоралю, відмінний пляж і знамените Казино. Привабливі райони **Старого Порту** з його Годинниковою баштою, звідки відкриваються види старого міста із хмарочосами на задньому плані, район Олімпійського стадіону й олімпійського парку, науковий Центр космічних досліджень Космодом.

Найцікавіша будівля кварталу Со-о-реколь – **церква Візітасьон** із багатим внутрішнім убранням. На острові Візітасьон, збереглися руїни старовинних млинів, побудованих ченцями в XVIII ст. Зараз острів перетворений на парк, у якому можна побачити декілька дерев'яних будинків минулого століття. **Квартал Лашин**, що виріс навколо однойменного каналу і системи шлюзів, відомий маєтком Лашин, жіночим монастирем сестер Св.Ганни (1862-1864 рр.) і прекрасним парком, звідки відкривається живописна панорама на індіанську резервацію Кахнаваке, озера Сен-луї в старій частині міста.

Однією із найкращих провінцій Канади є **Нова Шотландія**, оточена із трьох боків океаном. Визначними пам'ятками провінції є широкі пляжі та рибальські селища вздовж прибережної «Дороги Висхідного сонця», національний заповідник Оттер на острові Кейп-бретон, індіанська резервація Вікокомаг, відомий яхтовий центр Ярмут, парк французьких колоністів Порт-руаяль в Аннаполісі, заповідник Кеджимкуджик і безліч

зручних бухт і пляжів. Морська рибалка в цих краях – одна із найкращих у північній півкулі.

Столиця провінції – цікава своїми церквами – Сен-п'єр (найстаріший баптистський храм у Канаді), Олд-датч-черч (перша лютеранська церква в країні), Сен-жорж, каплиця Нотр-дам-де-сен-дулер (1874 р.) та ін., а також музеями, серед яких особливо цікаві Музей Нової Шотландії, Цитадель, Музей Мистецтв, Художня галерея «Наследие Микмаков» та ін.

Провінція Манітоба – різноманітна – прерії та змішані ліси, озера і річки, полярна тундра – усе це додає її природі особливого колориту.

Столиця провінції – Вінніпег («велика кількість води»), славиться своїми музеями. Тут розташовані Музей людини і природи, Музей Св.Боніфация в найстарішій будівлі міста (1846 р.), Художня галерея Вінніпега, один з перших «хмарочосів» Вінніпега – Будівля Конфедерації та ін.

Саскачеван – степовий і озерний край із достатньо суворим кліматом. Це «житниця Канади» (тут вирощується дві третини канадського зерна) і в той же час край понад 100 тис. річок, великих озер і непрохідних боліт. Це і єдина провінція Канади, де більшість жителів не є нащадками англійців або французів – тут проживають німці, українці, скандинави, данці, поляки і росіяни, тому і в зовнішньому вигляді міст добре є видимим національний вплив цих етносів.

Реджайна – столиця Саскачевана – це гостинне тихе місто, що оживає лише в кінці тижня, коли численні магазини, ресторани і паби заповнюються людьми. Звідси організовуються походи всіх видів на північ провінції, до живописного озерного краю біля озера Атабаска. Варто відвідати і два музеї – Музей природної історії з величезною колекцією, присвяченою природним багатствам Саскачевана, і Музей Королівської кінної поліції, яка зародилася саме в цих краях.

Калгарі варто відвідати заради відомого Родо (липень), Художньої галереї музею Гленбоу з великою колекцією зброї, Олімпійського парку,

насиченого старими будинками, Херитидж-парку, а також оглянути Зоопарк (найбільший у Канаді) і символ міста – башту Калгарі-тауер. Портаж-ла-прері цікавий історичним селом індіців і музеєм освоєння Канади в старовинному форті – Канадським музеєм цивілізації. Навколо міста зосереджено безліч зимових курортів.

Канадські Кордильєри – справжня скарбниця дикої природи: каньйони гірських річок, перевал Йеллоухед, гірські вершини, знамениті Колумбійські крижані поля – ідеальні для активного відпочинку й туризму. Але справжня визначна пам'ятка Альберти – її національні заповідники **Джаспер** (найбільший заповідник у Скелястих горах – площа 10,8 тис. кв. км.), **Банф** (перший заповідник Канади).

Британська Колумбія – найзахідніша та гориста провінція країни. Це район морських ландшафтів, гір, озер, річок, хвойних лісів, зелених долин із виноградниками і фруктовими садами, район прекрасної природи і доброзичливих людей.

Ванкувер – одне з живописних міст Канади, третє за кількістю жителів і друге за значенням – порт у Північній Америці. Центральна частина Ванкувера розташована біля підніжжя двох величних піків – Маунт Сеймур і Холліберн, заввишки близько 1300 метрів, і по берегах грандіозної Англійської бухти. Через численні річки Ванкувера прокладено 20 мостів.

Дуже популярні в туристів парк Стенлі (400 га кедрового лісу) і його приморська набережна, старий квартал міста – Гестаун, найбільший у Канаді китайський квартал, ботанічний парк королеви Єлизавети й університетський ботанічний сад, японський сад, собор Кріст-черч (найстаріша церква Ванкувера) із красивими вітражами та прекрасною дерев'яною стелею.

У столиці провінції – **Вікторії** – обов'язково відвідаєте музей класичних автомобілів та історичний парк Форт-родд, Музей Британської Колумбії, парк відпочинку Батчарт-гарденс, Музей воскових фігур, Морський музей, найбільший міський парк – Бікон-Хілл-парк, Парламент і Художню галерею Емілії Карр. У Тандерберді, типовому англійському місті

вікторіанської епохи, з її архітектурою, вуличною скульптурою, правильно спланованими садами, стриженими лужками і скверами можна побачити предмети культу і побуту місцевих індіців.

З Вікторії можна вільно дістатися до знаменитих заповідників Пасифик-Рим, Йохо (знаходиться під охороною ЮНЕСКО), Кутней, а також здійснити подорож на комфортабельному теплоході по дивовижних маршрутах як океанського, так і річкового типу (всього діє 25 напрямів).

Юкон – район легендарної «золотої лихоманки». Практично незаймані цивілізацією дикі землі Юкону розкинулися на площі 500 тис. кв. км. На північ від Британської Колумбії, між Аляскою та Північно-західними територіями Канади. Велику частину території Юкона займають Кордильєри, а на самій півночі, на узбережжі Арктики, тягнеться тундра.

Уайтхорс – столиця Юкону, адміністративний і туристичний центр. Щороку в лютому проходять «зустрічі старателів», під час яких можна прогулятися по річці на старовинному колісному пароплаві «Клондайк» і уявити собі ті далекі часи, коли на Юконі вирувала «золота лихоманка». Варто відвідати Музей Макбрайда в Уайтхорсі, каньйон Майлз, «оспіваний» в безлічі вестернів або порибалити на річках Юкону, практично ідеальних для спортивної рибалки.

Контрольні запитання

1. Яке геополітичне положення має Канада?
2. Назвіть державний устрій Канади?
3. Які основні риси етнічної культури країни?
4. Дайте загальну характеристику природно-ресурсному потенціалу країни.
5. Яку роль відіграє природно-ресурсний потенціал в економічному розвитку Канади?
6. Яке місце країна посідає у світовій економіці?
7. Що вам відомо про туристичні ресурси країни?

8. Яку назву має найбільший мегаполіс держави? Чим він характеризується, і чим цікавий із туристичної точки зору?
9. Як впливає фактор НТП на розвиток економіки країни?

Тестові завдання

1. Канада – це:

- а) унітарна держава;
- б) федерація;
- в) конфедерація.

2. Країна омивається:

- а) Тихим та Атлантичним океанами;
- б) Атлантичним океаном;
- в) Атлантичним, Північним Льодовитим та Тихим океанами.

3. Канада межує з:

- а) Росією;
- б) США;
- в) Мексико;

4. Найбільше місто Канади:

- а) Торонто;
- б) Оттава;
- в) Монреаль.

5. Канада – це:

- а) одномовна країна;
- б) двомовна країна;
- в) трьохмовна країна.

6. Розвиток країни в значній мірі залежить від:

- а) рибальства та сільського господарства;
- б) паперової та ливарної промисловості;
- в) запасів нафти та газу.

7. Онтаріо славиться:

- а) каналом Рідо, Парламентом, Баштою Миру, музеями;

- б) виноградниками, “Великою підковою” Ніагарського водоспаду;
- в) колекцією зброї, селом індіців.

8. Основними визначними пам’ятками Оттави є:

- а) історичний музей у старовинному будинку “Ермантінджер”;
- б) музей взуття, музей кераміки, Науковий центр;
- в) Башта Миру, Парламент, Королівська поліція.

9. Знаменитий Ірландський фестиваль проходить у:

- а) Кінгстоні;
- б) Торонто;
- в) Монреалі;
- г) Ванкувері.

10. Місто розташовано на річковому острові, навколо Королівської гори, що підноситься в його центрі:

- а) Монреаль;
- б) Оттава;
- в) Вінніпег.

Тема 16. Мексика (Мексиканські Сполучені Штати)

План

16.1. Особливості розвитку економіки країни.

16.2. Туристичні чинники та ресурси.

16.1. Особливості розвитку економіки країни

Загальна характеристика та геополітичне положення. Мексика – Мексиканські Сполучені Штати – держава на півдні Північної Америки, столиця Мехіко (рис.16.1). Населення 107,449 млн. осіб, площа території – близько 2 млн. кв. км. Державний устрій – федеративна республіка.

Рис.16.1. Карта Мексики

В адміністративному відношенні Мексика поділяється на 31 штат і столичний федеральний округ. На півночі й сході межує із США, на півдні – з Белізом і Гватемалою, на сході омивається Мексиканською затокою й Карибським морем, а на заході – Тихим океаном, їй також належать багато прибережних островів у Тихому океані й у Каліфорнійській затоці. Мексика є найбільшою іспаномовною країною світу, її столиця Мехіко – найбільше за чисельністю населення місто Землі (понад 20 млн. осіб), а Мексиканська затока є найбільшою на планеті.

У внаслідок сусідства із США (кордон між ними має протяжність 2600 км) Мексика втратила свого часу величезні території, а нині має серйозні проблеми через нелегальну міграцію населення до США й дуже залежна від регіональної політики, яка реалізується в межах Північноамериканського Договору про Вільну Торгівлю – НАФТА.

Населення. У Мексиці високий рівень урбанізації – близько 74% населення проживає в містах, найбільшими з яких є Мехіко, Гвадалахара, Леон, Пуебло, Сьюдад-Хуаре, Тіхуана, Нуево-Леон. При цьому в Мехіко та

його супутниках разом проживає 25% усього населення країни – це одна з найбільших у світі агломерацій (27 млн. осіб). Більшість населення проживає в південній частині країни. Найбільш густонаселеним є «пояс» від штату Веракрус на східному узбережжі Мексиканської затоки до штату Халіско на узбережжі Тихого океану.

Мексика найбільша іспаномовна країна світу. Залишається великою частка американських індіанців, які в етнічному складі населення становить 20%. Близько 60% мексиканців є метисами й лише 9% жителів Мексики мають європейське походження. У Мексиці, як і в інших країнах Латинської Америки, колір шкіри визначає соціальний статус у суспільстві.

Природно-ресурсний потенціал. Мексика – це велике плоскогір'я, що оточено гірськими ланцюгами, які на заході й сході різко переходять у вузькі прибережні рівнини.

Мексика входить до світових лідерів з видобутку руди. У країні розробляються родовища поліметалічних і мідних руд, ртуть. Країна – найбільший виробник та експортер срібла, свинцю, цинку. Має значні ресурси золота й урану. Проте найціннішою мінеральною сировиною країни є нафта й природний газ. Найбільші родовища знаходяться в південних штатах і на шельфі Мексиканської затоки. За їхніми запасами і здобутками Мексика посідає провідні позиції у світі. Річок багато, але вони короткі й протікають у прибережних районах. Тому внутрішні райони, де проживає основна частина населення й сконцентровано господарська діяльність, відчувають постійний дефіцит води. Важливою межею природи Мексики є виняткове багатство флори. У посушливих центральних районах рослинність представлена численними видами кактусів, агав, юк. Одних тільки кактусів налічується близько 500 видів, а агав – понад 100. На узбережжі Мексиканської затоки збереглися пишні тропічні ліси.

Економіка. Мексика – індустріально-аграрна країна. Поки що в промисловості головною галуззю є гірничодобувна. За видобутком срібла та графіту Мексиці належить перше місце у світі, ртуті – третє, нафти та

марганцю – четверте. В індустрії панує державна власність. На Мексику припадає 25% промислового виробництва Латинської Америки.

Відкриття родовищ нафти й газу (навколо Мексиканської затоки на північний захід та у внутрішніх районах Юкатану на північний схід) зробили Мексику енергетично незалежною країною.

У 1960-ті роки було розпочато програму макіладорес (збирання й складання готової продукції з імпортованих компонентів і матеріалів, які не обкладаються податками), за якою в наш час на 4 тис. підприємств зайнято близько 1,5 млн. працівників. Основна продукція таких підприємств: електронне обладнання, електронні прилади, автомобілі та запасні частини для них, вироби із пластику, меблі. Близько 80% продукції експортується до США. Зарубіжні власники отримують основний зиск за рахунок низьких витрат – робоча сила дешевша на 1/3 у порівнянні зі США. Така система виробництва створює економічні переваги й для господарства Мексики: створення нових робочих місць; зростання зарубіжних інвестицій; полегшення доступу до експортних ринків; поширення нових технологій.

Значне місце серед виробничих та експортних секторів Мексики належить автомобілебудуванню, представленого заводами багатонаціональних автомобілебудівних корпорацій США, Німеччини і Японії. Зараз ці компанії висувають проекти щодо створення промислових комплексів повного циклу. Певні надії уряд покладає й на проекти з розвитку інфраструктури: телекомунікацій, будівництва автострад, мережі сучасних електростанцій.

Головні товарні сільськогосподарські культури: бавовник, кава, цукрова тростина. Продовольчі культури: кукурудза, бобові. Урожайність їх низька. У країні налагоджено механізоване виробництво бавовни, що є прибутковим експортним товаром для країни, вирощуються пшениця, овочі й фрукти, культивування яких приваблює сюди іноземних інвесторів. Специфічними культурами є агава (сировина для виробництва відомого напою – текіли), хенекен, кактуси. Експортне значення мають тропічні продукти: кава, какао,

апельсини, ананаси, авокадо, манго, папайя, банани. Вивозять у значній кількості й томати (взимку до США), мед і морепродукти (креветки). Відгодівля худоби є іншим масштабним проектом, розвинено скотарство, свинарство, вівчарство, конярство.

Основною проблемою країни залишається територіальна нерівномірність регіонального розвитку, яка виявляється в значному розриві між північчю з її центрами-гігантами (Гвадалахара, Монтеррей, мегаполісом С'юдод Хуарес-Ель-Пасо) і технологічно та соціально відсталим півднем.

Хоча розвиток взаємодії в рамках НАФТА сприяє зростанню конкурентних переваг Мексики, залишається багато невирішених проблем: нескінченні кризи, повстанці й загони партизан у штаті Ч'япас, девальвація грошової одиниці – песо, різке зростання злочинності, торгівля наркотиками, політичні скандали, масові міграції «брасврос» (сезонні сільськогосподарські) та «чіканос» (нелегальні) до США.

Утім, суттєво зростає торгівля з США. Понад 85% мексиканського експорту йде до США, які є постачальниками 75% імпортованих до Мексики товарів. Обсяги зовнішньоекономічних зв'язків країни постійно зростають.

16.2. Туристичні чинники та ресурси

Передумови розвитку туризму. Туризм – важлива галузь господарства Мексики, яка визначає її участь у міжнародному поділі праці. Його розвитку сприяють багата історико-культурна й природна спадщина, розвинена мережа автошляхів, наявність у сусідніх державах платоспроможної клієнтури. Мексика входить до десятки провідних туристичних країн світу і є визнаним лідером серед латиноамериканських країн, у тому числі, за обсягами доходів від іноземного туризму. Мексика пропонує туристичний продукт на будь-який смак.

Мексика має багату й драматичну історію, вона володіє однією з найбагатших і найрізноманітніших культурно-історичних спадщин у світі. На її території виникали, процвітали й занепадали декілька відомих

індіанських цивілізацій, які залишили по собі руїни величних споруд: храмів і пірамід ацтеків, величних міст тольтеків, і тотопаків. Є також безліч архітектурних ансамблів і храмів, збудованих за часів іспанського владарювання. Відомі всьому світу морський курорт Акапулько, монументальні розписи та мозаїки мексиканських художників Д. Сікейроса, Д. Рівери, Х.К. Ороско. У списку ЮНЕСКО Мексика представлена 16 об'єктами. З одного боку, спадщина ацтеків і майя прославляється і становить гордість мексиканців, а з іншого, ті ж американські індіанці являють собою найбільш відсталі верстви в соціумі.

Більша частина території країни – гірська й зайнята хребтами Мексиканського нагір'я, С'єрра-Мадре й Поперекової Вулканічної С'єрри з великою кількістю діючих вулканів (близько 350), у тому числі найвищі точки країни – Орисаба (5700 м), Попокатепетль (5452 м) та ін. Вулканічна активність дуже висока. У той же час хребти С'єрра-Мадре мають чудові можливості для гірського й пішохідного туризму. У країні нараховується понад 50 національних парків загальною площею близько 800 тис. га. Найвідомішими є Босенчеви й Кумбрес-де-Монтеррей із гірськими сосновими лісами, Ла-Молінче й Піко-де-Орисаба з відомими вулканами, заповідник рідкісних птахів Селестум та інші.

У районі Канкун знаходяться підводні національні парки Гарра-фон, Контой, Шел-Ха й Чанкаб Лагун, а також «крокодилів парк» Кро-котаун – заповідна територія, де живуть і розмножуються юкатанські крокодили, рожеві фламінго, і багато інших видів тварин, птахів.

Шел-Ха (або Ксел-Ха, 122 км від Канкуна) – національний парк, що являє собою натуральний акваріум, який утворився природним шляхом у гірській печері. Він живиться частково морською, а частково прісною водою з підземних річок. На диво чиста й прозора вода дозволяє спостерігати за екзотичними рибами надзвичайних кольорів, а буяння рослинності вражає гамою відтінків.

Екопарк Карет (Ешкарет) розташований у 72 км від Канкуна на березі затоки. Це парк відпочинку з надзвичайним розмаїттям тропічної фауни, пляжами, зоопарком, водними атракціонами, підземними річками, акваріумом, печерами, барами й ресторанами, невеликим музеєм тощо.

Одна з головних «родзинок» Карету – один із найкращих у світі **Павільйон Метеликів**.

У березні 2007 р. в Мексиці на карибському узбережжі південно-східного штату Кінтана-Роо півострова Юкатан відкрито найбільшу у світі підземну річку довжиною 155 км, яка отримала назву **Сак-Актун**. Це третя подібна знахідка в Кінтана-Роо. Туристами вже освоєні 146-кілометрова річка Окс-Бел-А й 58-кілометрова річка Дос-Охос. У цьому ж регіоні знаходиться й найдовша вивчена підводна печера світу – **Нохоч-Начич**, протяжність тільки розвіданих тунелів якої сягає 51,3 км, а загальна довжина мережі печер і підземних водостоків у цьому районі оцінюється в 540 км. У свою чергу, влада Кінтана-Роо сподівається, що з появою нових природних пам'яток приплив туристів у цей район, значно збільшиться. Крім природи, яка постійно вражає своїми сюрпризами, тут також знаходяться унікальні історичні пам'ятники доколумбової епохи.

Надзвичайно привабливі чисельні курортні зони країни.

Акапулько – всесвітньо відомий курорт на тихоокеанському узбережжі сьогодні вважається «суто мексиканським курортом» із білосніжними пляжами й бурхливим нічним життям. Це знаменита «нічна столиця» Мексики, місто розваг, шоу, казино й ресторанів. Зосередження туристичного життя Акапулько – лагуна Піс-де-ла-Куеста з відмінними пляжами й ресторанами на північній околиці міста. Цікаві також Іспанський форт Сан-Дієго, в історичному центрі міста – **Муніципальна площа Сокало**, де можна побачити величний собор **Де-ла-Сосьєдад**. Туристи можуть розважитися в парку водних атракціонів, на мальовничому шоу «Фієста-Мехікана», під час прогулянок на човні вздовж узбережжя з вечерею й шоу. Приваблюють туристів і знамениті пірнальники на скелі Ла-Кебрада (45 м), дискотеки,

ресторани і багато іншого. Прибережні води Акапулько багаті живністю. На берегах чудової природної бухти понад 20 муніципальних пляжів на будь-який смак. Найкращі місця для купання – пляжі Калети, Піє-де-ла-Куеста й Калетілья в районі Старого Акапулько, а також фешенебельний пляж Кондеза. Тут можна винайняти катер для рибалки або човен зі скляним дном, і відправитися на острів-курорт Ракета, де розташовано великий зоопарк, або до півострова Де-лас-Плайяс.

Півострів Юкатан – колыска цивілізації майя й зосередження величезної кількості археологічних пам'яток, приваблює чисельних любителів активних видів спорту й кейв-дайвінгу, оскільки майже весь зрізаний карстовими утвореннями, підземними річками, багато з яких мають вихід у море. Найкращими районами дайвінгу в країні вважаються територія коралових рифів Чінчорро неподалік від південного узбережжя штату Кінтана-Роо, рифи Алакранес біля північного узбережжя Юкатану, риф Паланкар і Плайя-Гаррафон біля Канкуна.

Канкун – один із найбільш відомих курортів на узбережжі Мексиканської затоки на півострові Юкатан. Його збудовано на довгій та вузькій 25-кілометровій смузі, яка, з одного боку, омивається Карибським морем, а з іншого – лагуною, яка утворилася між косою й берегом. Це мережа пляжів, курортів і парків, які простягнулися на 140 км до Тулума. Славу курорту приносять нескінченні пляжі з білосніжним піском, кришталево чистою морською водою й близькістю до пам'яток архітектури цивілізації майя. Це найбільш відвідуваний і популярний курорт Мексики, де відпочивають переважно американці.

Місто складається з ділової материкової частини й курортного острова й розташований майже паралельно до коралового рифу Паланкар, який починається біля острова Контой (другий за величиною риф у світі).

Берегова лінія курорту Канкун із висоти пташиного польоту нагадує цифру «7», поділяючи курорт на 2 частини: «коротку» і «довгу». Коротка частина

характеризується спокійним морем, оскільки від океану її закриває острів Ісла-Мухерес.

Контрольні запитання

1. Дайте оцінку геополітичного положення Мексики.
2. Назвіть особливості національного складу населення Мексики.
3. Які фактори мають ключовий вплив на соціально-економічний розвиток країни?
4. У чому полягають особливості розвитку економіки країни?
5. Яке значення для розвитку країни має програма макіладорес?
6. Зазначте передумови розвитку туризму.
7. Значення й роль сільського господарства в розвитку економіки країни.
8. Які основні райони й центри туризму в Мексиці?

Тестові завдання

1. В адміністративному відношенні країна поділяється:

- а) на 31 штат і столичний федеральний округ;
- б) на 32 штати й столичний федеральний округ;
- в) на 32 штати.

2. У Мексиці рівень урбанізації складає:

- а) 50%;
- б) 60%;
- в) 75%.

3. Мексика входить до світових лідерів з видобутку:

- а) нафти;
- б) руди;
- в) срібла.

4. Одним із лідерів виробничих та експортних секторів Мексики є:

- а) продукція сільського господарства;
- б) металургія;
- в) автомобілебудування.

5. Мексика входить до:

- а) десятки провідних туристичних країн світу;
- б) п'ятірки провідних туристичних країн світу;
- в) не входить до провідних туристичних країн світу.

6. У списку ЮНЕСКО Мексика представлена:

- а) 12 об'єктами;
- б) 16 об'єктами;
- в) 19 об'єктами.

7. «Суто мексиканський курорт»:

- а) Акапулько;
- б) Канкун;
- в) Шел-Ха.

Тема 17. Країни Африки

План

17.1. Характеристика Африки.

17.2. Галузева структура.

17.3. Регіони Африки.

17.4. Проблеми соціально-економічного розвитку африканських країн.

17.1. Характеристика Африки

Африка — другий за розмірами материк після Євразії. Його площа складає 30,3 млн. км². Чисельність населення – близько 750 млн. осіб.

В Африці 53 суверенних держави й декілька залежних територій. Більшість суверенних країн – республіки, й тільки Марокко, Лесото та Свазіленд – монархії.

За більшістю показників Африка є слаборозвиненим регіоном. Тут проживає 12,6% населення світу й виробляється всього 3,6% світового ВВП. В Африці заходиться 32 з 39 найменш розвинених країн світу.

Історія формування політичної карти та склад території. До 50-х років ХХ ст. Африка була континентом колоніальних і залежних країн.

Франції належало 37% африканської території, на якій проживало 26% населення, Великобританії відповідно 32% та 39%, колонії мали також Бельгія, Португалія, Іспанія, Італія, Німеччина. У 50-ті роки ХХ ст. дістали незалежність перші країни. У 60-ті незалежними стали вже понад 40 країн, у 70-ті – процес визволення материка колоніального гніту практично завершився. Нині на континенті налічується 53 самостійні держави, майже всі вони - країни, що розвиваються.

Природно-ресурсний потенціал. Африка – континент великих економічних можливостей, якому притаманне розмаїття природних умов, багатство запасів мінеральної сировини, наявність значних земельних, водних, рослинних та інших ресурсів. Для Африки характерне незначне розчленування рельєфу, що сприяє господарській діяльності — розвитку сільського господарства, промисловості, транспорту. Розташування більшої частини континенту в екваторіальному поясі значною мірою пояснює наявність величезних масивів вологих екваторіальних лісів. На Африку припадає 10% площі лісів світу, що становлять 17% світових запасів деревини – однієї з основних статей африканського експорту. Найбільша пустеля світу – Сахара – містить у своїх надрах величезні запаси прісної води, а великі річкові системи характеризуються велетенськими обсягами стоку й енергетичними ресурсами. Африка багата на корисні копалини, які є ресурсами для розвитку чорної та кольорової металургії, хімічної промисловості. Завдяки новим відкриттям збільшується частка Африки в розвіданих світових запасах енергетичної сировини. Запаси фосфоритів, хромітів, титану, танталу більші, ніж у будь-якій частині світу. Світове значення мають запаси бокситів, мідних, марганцевих, кобальтових, уранових руд, алмазів, рідкісноземельних металів, золота тощо. Основними районами зосередження мінерально-сировинного потенціалу є «мідний пояс» Африки. У Центральній Африці умови сільськогосподарської діяльності досить різноманітні: в основних зонах екваторіальних лісів земель мало, а в саванах є значні пасовища, які можна ефективно використовувати тільки там,

де немає мухи цеце. Східна Африка має значну базу для розвитку тваринництва: тут знаходиться більш як 1/4 пасовищ материка, майже в усіх країнах регіону під випас використовується 40-50% території.

17.2. Галузева структура

Більшість країн Африки належать до аграрних, деякі – до аграрно-індустріальних. Після отримання незалежності господарства більшості країн були націоналізовані. Важливе значення для становлення національних економік має встановлення державного контролю над розробкою корисних копалин в Алжирі, Єгипті, Нігерії, Гані, Демократичній Республіці Конго (ДРК), Лівії, Сенегалі та ін.

Частка Африки в *промисловому виробництві* країн світу становить біля 3%. В Африці набули розвитку гірничодобувна та лісова промисловість, галузі первинної переробки сировини (мінеральної та рослинної). Останнім часом з'явилися підприємства машинобудування, хімічної промисловості, чорної металургії, промисловості будівельних матеріалів. Важливе місце в економіці африканських країн посідає іноземний капітал. У більшій частині господарств валова продукція іноземних і спільних підприємств становить близько половини валового національного продукту (Ботсвана, Габон, Гана, Гвінея, Єгипет, ДРК, Зімбабве, Кенія тощо).

Гірничодобувна та гірничо-металургійна – промисловість найрозвинутіші галузі промисловості Африки. У виробництві міді значне місце посідають Замбія й ДРК, де рудники зосереджені в «мідному поясі». Крім міді, у цьому поясі добувають руди інших металів, збагачують і виробляють цинк, свинець, кобальт, золото, срібло, уран. У цілому гірничодобувна промисловість розвинута в 1/4 частині молодих країн континенту, але основна частина продукції та видобутку найважливіших видів гірничодобувної сировини припадає на ПАР, Замбію, ДРК.

Енергетика Африки розвинута слабо. Енергооб'єкти розміщено дуже нерівномірно. В Африці зосереджено $\frac{1}{10}$ запасів нафти та $\frac{1}{5}$ гідроресурсів

світу. Є великі поклади вугілля. Головним паливним ресурсом у країнах Африки стала нафта, значні поклади якої зосереджені в Нігерії, Лівії, Алжирі, Єгипті та шельфі Західної Африки. Річки басейнів Конго, Замбезі, Нігерії мають значний енергетичний потенціал, але він використовується недостатньо. Найбільші з діючих ГЕС — Асуанська на Нілі, Кариба на Замбезі, Куїнджі на Нігерії.

Обробна промисловість у країнах Африки не набула належного розвитку. Існують такі форми виробничої діяльності:

1) первинна переробка експортної сільськогосподарської сировини (очищення бавовни, переробка кави, какао, виробництво олії, цукру, соків) характерна для країн, які експортують продукцію сільського господарства;

2) виробництво товарів широкого вжитку, для місцевих потреб (кустарне виготовлення тканин, предметів домашнього вжитку, місцевих харчових напівфабрикатів) та продукції сучасних підприємств легкої й харчової помисливості. До порівняно розвинених галузей належить текстильна промисловість (ПАР, Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс).

Провідна роль у зовнішньоекономічних зв'язках країн Африки належить зовнішній торгівлі. В експорті переважає гірничорудна й сільськогосподарська сировина, в імпорті – готова продукція. Нафту вивозять Алжир, Нігерія, Лівія, залізні руди – Ліберія, Мавританія, алмази та золото – ПАР, мідь – Замбія, ДРК, ПАР, фосфати – Марокко, уран – Нігер, Габон, бавовну – Єгипет, Судан, Танзанія, каву – Ефіопія, Кот-д'Івуар, Кенія, Уганда, Ангола та інші, арахіс – Сенегал, Судан, оливкову олію – Туніс, Марокко.

У Західній Африці основними експортними культурами є какао, арахіс, кава, банани, пальмова олія, каучук; у Центральній Африці – пальмова олія, кава, бавовна; у Східній Африці – бавовна, чай, кава, сизаль, ваніль і горіх кеш'ю; у Північній Африці – оливкова олія, цитрусові, вино. В Єгипті та Судані – головним чином, бавовна.

Основна причина відставання тваринництва – низький рівень зоотехніки та низька товарність виробництва, що значною мірою пояснюється особливостями звичаїв скотарських племен.

17.3. Регіони Африки

Північна Африка складається з 7 арабських країн, які об'єднуються на основі географічної близькості, історичних процесів, етнічної належності та релігії – ісламу (табл. 17.1). Найпотужніша країна регіону – Єгипет.

Таблиця 17.1

Північна Африка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення (млн. осіб, рік)	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Алжир (2382,0)	Алжир	32,531 (2005)	арабська	іслам (сунізм)	6,709
Західна Сахара (окупована Марокко) (266)	Ель-Аюн	0,2 (2000)	арабська	іслам (сунізм)	-
Єгипет (1001,4)	Каїр	77,498 (2007)	арабська	іслам (сунізм)	5,897
Лівія (1759,0)	Тріполі	5,765 (2005)	арабська, берберська	іслам (сунізм)	14,192
Мавританія (1030,7)	Нуакшот	1,24 (2005)	арабська, французька	іслам (сунізм)	2,055
Марокко (446,6)	Рабат	33,241 (2006)	арабська	іслам (сунізм)	4,362
Судан (2500)	Хартум	38,114 (2003)	арабська, дінка	іслам	2,309
Туніс (163,6)	Туніс	10,1 (2005)	арабська	іслам (сунізм)	8,002

Своєрідні природно-кліматичні умови країн Північної Африки сприяють розвитку туристичної індустрії регіону. Узбережжя Червоного та Середземного морів, субтропічний клімат, велика кількість історико-культурних пам'яток античності, релігійна спадщина, сучасні шедеври мистецтва спонукають туристів відвідувати ці країни й не одноразово. З кожним роком туристична індустрія в регіоні набуває все більшого розвитку, велика увага приділяється будівництву готелів, мережі ресторанів, кав'ярень.

Саме на країни Північної Африки припадає переважна більшість туристів, які відвідують Африканський материк.

Таблиця 17.2

Західна Африка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) / д. н., дол. США (2008 р.)
Бенін (112,6)	Порто-Ново	7,46 (2005)	французька	християнство, іслам	1,608
Буркіна-Фасо (274,4)	Уагадугу	12 (2002)	французька	християнство, іслам	1,268
Гамбія (11,3)	Банжул	1,367 (2005)	англійська	іслам, християнство	1,395
Гана (238,5)	Аккра	21,029 (2005)	англійська	християнство, іслам	1,518
Гвінея (246,0)	Конакрі	9,467 (2006)	французька	іслам, християнство	1,014
Гвінея-Бісау (36,1)	Бісау	1,1 (2000)	португальська	іслам, католицизм	486
Кабо-Верде (4,03)	Прая	0,39 (2000)	португальська, креольська	християнство	3,472
Кот-д'Івуар (322,5)	Ямусукро	16,965 (2003)	французька	іслам, християнство	1,643
Ліберія (111,4)	Монровія	3,283 (2006)	англійська	іслам, християнство	373
Малі (1240,0)	Бамако	13,518 (2005)	французька	іслам, християнство	1,129
Нігер (1267,0)	Ніамей	9,3 (2000)	французька	іслам (сунізм)	740
Нігерія (923,8)	Абуджа	140,003 (2006)	англійська	іслам, християнство	2,162
Сенегал (196,7)	Дакар	10,9 (2005)	французька, уолоф	іслам, католицизм	1,739
Сьєрра-Леоне (72,3)	Фрітаун	4,5 (2000)	англійська, крео	іслам, християнство	725
Того (56,6)	Ломе	5 (2002)	французька, ефе, карбе	християнство, іслам	812

До Західної Африки належать 16 країн (табл. 17.2). Вони об'єднані на основі географічних та історичних чинників. Регіональним лідером виступає Нігерія.

Самобутня культура народів Західної Африки, відголоски колоніальної епохи у вигляді різноманітних архітектурних пам'яток, релігійна спадщина (католицькі собори, церкви) поряд із різноманітними природними умовами, численними видами флори й фауни формують у регіон потік туристів. Але, незважаючи на існуючий позитивний бік для розвитку туризму в країнах, соціально-економічні проблеми регіону, військово-політичні конфлікти є обмежувачими факторами для туристичної галузі.

Центральна Африка складається з 9 країн, а також володіння Великобританії. Регіональний лідер – Демократична Республіка Конго (табл. 17.3).

Таблиця 17.3

Центральна Африка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС)/ д. н., дол. США (2008 р.)
Ангола (1247,0)	Луанда	11,19 (2005)	порту- гальська	хрис- тианство	6,252
Габон (267,7)	Лібревіль	1,389 (2005)	фран- цузька	хрис- тианство	14,545
ДРК (2345,0)	Кіншаса	43,9 (2000)	фран- цузька	хрис- тианство	330
Екваторіальна Гвінея (28,05)	Малаб	0,4 (2000)	іспансь- ка	хрис- тианство	2000
Камерун (475,4)	Яунде	17,795 (2005)	фран- цузька	хрис- тианство	2,139
Конго (342,0)	Браззавіль	64,453 (2005)	фран- цузька	хрис- тианство	1100
Сан-Томе і Прінсіпі (1,0)	Сан-Томе	0,151 (2006)	порту- гальська	хрис- тианство	1,752
ЦАР (623,0)	Бангі	3,3 (2000)	фран- цузька	хрис- тианство	1700
Чад (1284,0)	Нджамена	9,749 (2005)	фран- цузька	іслам	1,663

Низький рівень соціально-економічного розвитку країн, слабо-розвинена інфраструктура, військово-політичні конфлікти, високий рівень захворюваності місцевого населення стримують розвиток туристичної галузі в регіоні. Цікавими для відвідування туристів можуть стати стародавні фортеці та форти в Анголі, національні парки та екзотична природа регіону.

Східну Африку утворюють 16 країн (табл. 17.4). Це один із найнестабільніших і найбільш небезпечних регіонів світу. У наш час майже єдиною державою регіону, яка є значною мірою острівцем стабільності та відносного процвітання, є Кенія.

Таблиця 17.4

Східна Африка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Державна мова	Домінуюча релігія	ВНП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Бурунді (27,8)	Бужумбура	7,548 (2005)	французька	християнство	390
Джібуті (23,0)	Джібуті	0,6 (2000)	арабська, французька	іслам	2,396
Еритрея (125,0)	Асмера	4,401 (2005)	тігре, арабська	християнство	748
Ефіопія (1096,0)	Аддис-Абеба	75,067 (2006)	ахмарська	іслам	898
Замбія (752,6)	Лусака	11,261 (2005)	англійська	християнство	1,482
Кенія (582,6)	Найробі	36,913 (2007)	суахілі, англійська	християнство	1,712
Малаві (118,5)	Лілонгве	11,065 (2003)	англійська	християнство, іслам	836
Руанда (26,4)	Кагалі	7,6 (2005)	кіньяруанда, французька	християнство, іслам	1,043
Сомалі (637,7)	Могадішо	8,228 (2005)	сомалійська, арабська	іслам	600
Танзанія (945,1)	Додома	37,849 (2006)	суахілі, англійська	християнство, іслам	1,353
Уганда (236,0)	Кампала	26 (2005)	англійська	християнство, іслам	1,147

Поєднання спекотних пустель і вологих лісів, високих гір та рівнинних саван приваблюють туристів до країн Східної Африки. Особливо популярним є такий вид туризму як сафарі, що набув активного розвитку в

останні десятиріччя. Сьогодні сафарі – це поїздки на джипах, мікроавтобусах (із відкидними дахами), на повітряній кулі або навіть на невеликому літаку. Ви зможете зустріти різних тварин у природному місці існування – левів, слонів, леопардів, носорогів, бегемотів, крокодилів, буйволів, жирафів, зебр тощо. Неодмінним атрибутом сафарі, як правило, виявляються відвідини поселення масаїв – одного з небагатьох племен Африки, що дотепер зберегли свою самобутність. Крім того, цікавими для туристів є живописні озера Тана, Ньяса, водоспади Блакитного Нілу, чудові пляжі й сірчані джерела в Кенії й Танзанії. Історико-культурних пам'яток у регіону – небагато. Військово-політична напруженість, екстремальні умови є стримуючими факторами розвитку туризму. Регіон Південна Африка включає 5 держав (табл. 17.5). Регіональним лідером є Південно-Африканська Республіка (ПАР), найбільш економічно розвинена держава Африки.

На відміну від інших регіонів континенту розвиток туризму в Південній Африці відіграє більш помітну роль.

Таблиця 17.5

Південна Африка

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Ботсвана (600,4)	Габороне	1573 (2003)	англійська, сетсвана	християнство	14,907
Зімбабве (390,8)	Хараре	12,747 (2005)	англійська, шона	християнство	268
Коморські Острови (2,0)	Мороні	0,7 (2000)	коморська, французька	іслам (сунізм)	1,157
Лесото (30,35)	Масеру	1,862 (2004)	сесуто, англійська	християнство	1,305
Маврикій (2,04)	Порт-Луї	1,24 (2005)	англійська	християнство, індуїзм	12,011
Мадагаскар	Антананаріву	18,4	малагасійська	християнство,	996

(587,0)		(2005)		іслам	
Мозамбік (799,4)	Мапуту	19,792 (2005)	португальська	християнство, іслам	903
Намібія (824,3)	Відгхук	1,82 (2002)	англійська	християнство	6,612
ПАР (1221,0)	Преторія	47,432 (2005)	африкаанс, англійська	християнство, іслам	10,163
Свазіленд (17,36)	Мбабане	1,17 (2004)	англійська, свазі	християнство	5,749
Сейшельські Острови (0,04)	Вікторія	0,08 (2000)	англійська, французька	християнство	20,869

Привабливими для туристів є піщані пляжі на Сейшельських і Коморських островах, гірські ландшафти (г. Столова), всесвітньо відомий водоспад Вікторія та р. Замбезі, національні парки Чобе в Ботсвані, Етоша в Намібії, Крюгера в ПАР. Приваблюють туристів також національні музеї історії, колекції археологічних, палеонтологічних й антропологічних експонатів у ПАР і Ботсвані, давні палаци племінних королів.

17.4. Проблеми соціально-економічного розвитку африканських країн

Африка – найвідсталіша та найбідніша за рівнем життя населення частина світу. Політична карта материка дуже строката, а більшість з 53 країн належить до країн, що розвиваються. Для країн Африки характерна велика етнічна розмаїтість і незначна середня густина населення, більшість якого проживає в сільській місцевості. Тут спостерігаються швидкі темпи зростання кількості міського населення, високий його природний приріст.

Типовим для африканських країн є низький рівень національного доходу, переважання в сільському господарстві товарно-експортного виробництва, поширення монокультури, а в промисловості – гірничодобувного виробництва. Зовнішня торгівля континенту зберігає

мінеральної та аграрно-сировинну спеціалізацію. Більшість африканських країн – невеликі, слабкі в економічному відношенні держави з нечисленним населенням і мало освоєними природними ресурсами. Колишні британські колонії залишилися в системі Співдружності, французькі – у системі співтовариства франкомовних країн.

Для більшості держав материка характерна наявність «брудних» виробництв, а також паливна, комунікаційна (будівництво шлях/в сполучення, розвиток зв'язку) проблеми. Нині на африканському континенті збереглися володіння Іспанії – Сеута, Мелілья, заморський департамент Франції – о. Реюньон. Статус Західної Сахари, з 1976 р. окупованої Марокко, має визначити ООН.

Контрольні запитання

1. Дайте коротку економічну характеристику країн Африки в цілому.
2. Проаналізуйте історію формування політичної карти Африки.
3. Значення природно-ресурсного потенціалу в розвитку країн Африки.
4. Дайте характеристику галузевій структурі господарства.
5. Назвіть регіони Африки.
6. Озвучте основні проблеми соціально-економічного розвитку африканських країн.
7. Які туристичні центри приваблюють мандрівників з Європи й Америки?

Тестові завдання

1. Скільки суверенних держав на даний час налічується в Африці:
 - а) 43;
 - б) 53;
 - в) 63.
2. Більшість країн Африки за своїм розвитком є:

- а) індустріально-аграрні;
- б) аграрні та аграрно-індустріальні;
- в) індустріальні.

3. Яка частка у виробленні світового ВВП належить країнам Африки:

- а) 3,6%;
- б) 9,5%;
- в) 13,2%.

4. Яким колоніальним країнам належало 37% та 32% африканської території:

- а) Франція, Великобританія;
- б) Франція, Португалія;
- в) Великобританія, Іспанія.

5. Перерахуйте чинники економічного розвитку континенту:

- а) розмаїття природних умов, багатство природно ресурсного-потенціалу;
- б) багатство природно ресурсного-потенціалу, досягнення НТП;
- в) розмаїття природних умов, багатство природно ресурсного-потенціалу, наявність висококваліфікованих трудових кадрів.

6. В Африці виділяють:

- а) 5 регіонів;
- б) 6 регіонів;
- в) 7 регіонів.

7. Назвіть основні державні мови континенту:

- а) французька, арабська, португальська;
- б) англійська, суахілі, коморська;
- в) арабська, португальська, свазі.

8. Домінуючими релігіями континенту є:

- а) християнство, іслам;
- б) християнство, індуїзм;
- в) християнство, буддизм.

9. Стримуючими факторами розвитку туристичної індустрії на континенті є:

- а) низький рівень соціально-економічного розвитку країн, слаборозвинена інфраструктура, військово-політичні конфлікти;
- б) слаборозвинена інфраструктура, військово-політичні конфлікти, недостатня кількість архітектурних пам'яток;
- в) слаборозвинена інфраструктура, значна захворюваність місцевого населення.

10. Основними туристичними об'єктами континенту є:

- а) піщані пляжі на Сейшельських і Коморських островах, гірські ландшафти (г. Столова), всесвітньо відомий водоспад Вікторія, поселення масаїв;
- б) піщані пляжі Карибського моря, гірські ландшафти (г. Столова), всесвітньо відомий водоспад Анхель, поселення масаїв;
- в) піщані пляжі Карибського моря, гірські ландшафти (г. Столова), всесвітньо відомий водоспад Анхель, пам'ятки епохи майя та ацтеків.

Тема 18. Південно-Африканська Республіка (ПАР)

План

18.1. Передумови та фактори розвитку країни.

18.2. Основні аспекти розвитку туризму в ПАР.

18.1. Передумови та фактори розвитку країни

Загальна характеристика та геополітичне положення. Південно-Африканська республіка — країна, розташована на південному краї Африки. Площа – 1223181 кв. км (включаючи Уолвісбей і незалежні хоумленди); Столиці – Кейптаун (резиденція парламенту), Преторія (адміністративна) і Блумфонтейн (юридична). Населення – 39550 тис. осіб. Політична система – перехідна республіка. ПАР поділяється на 9 провінцій. Межує на півночі з

Намібією, Ботсваною й Зімбабве, і на північному сході зі Свазілендом і Мозамбіком. Лесото – анклав, який повністю оточений територією ПАР.

Населення. За етнічним складом населення країни розподіляється так 73% – негри (зулуси, кхоса, сото, тсвана); 18% – білі; 3% – метиси, 3% – азіати. Мови: африкаанс і англійська (обидві державні), банту. Офіційні мови (загалом 11 мов): коса, зулу, свазі, ндебеле, суто, тсвана, педі, тсонга, венда, африкаанс, англійська. Релігія: християнство (68%), індуїзм (1,5%), іслам (2%), анімізм та інші (28,5%).

Природно-ресурсний потенціал. Запаси нафти й природного газу в ПАР невеликі. Промислова нафтогазоносність установлена на шельфі в мезозойських пісковиках Капського нафтогазоносного басейну. Перспективи відкриття нових промислових родовищ невеликі й пов'язуються із шельфом на півдні ПАР.

Вугілля. За запасами кам'яного вугілля ПАР входить до провідної п'ятірки країн світу й посідає 1-е місце в Африці (2003 р.). Основна частина розвіданих запасів вугілля в країні виявлена в родовищах басейну Вітбанк, де вугільні пласти залягають відносно полого, на невеликій глибині (близько 100 м), але вугілля характеризується значною зольністю, і лише незначна частина його придатна для коксування, інші – на вугленосних площах Ватерберг, Спрінгбок, Лімпопо, Соутпансберг і Лебомбо – у провінції Трансвааль, а також у Зулуленді та Молтено.

Золото й уран. За підтвердженими запасами руд золота ПАР посідає 1-е місце, а за підтвердженими запасами урану – 2-е місце (після Казахстану) у світі (2000). Практично всі родовища руд урану й золота зосереджені в рудному районі – Вітватерсранді.

За запасами залізних руд ПАР посідає 1-е місце в Африці (2003 р.), а за запасами марганцевих руд ПАР посідає 1-е місце в світі (2003 р.). Має значні запаси міді, вольфраму, молібдену, цирконію, ванадію, свинцю, цинку, срібла.

Метали платинової групи (МПГ). Переважну частину світових запасів МПГ сконцентровано на території ПАР: 85,8% МПГ і 88,5% платини (дані Геологічної служби США).

Економіка. Південно-Африканська Республіка розвивалася відмінним від інших африканських націй шляхом. Вирішальними в її розвитку були такі два факти: імміграція з Європи, котра досягла рівня, якого не було в інших африканських державах; багатства країни на мінеральні ресурси. У результаті чого, Південно-Африканська Республіка – дуже розрізнена нація в расовому аспекті, що має найбільше населення кольорових (тобто людей, які є нащадками змішаних рас), білих та індійських спільнот в Африці. Чорні південноафриканці складають майже 80% населення держави.

ПАР – індустріально-аграрна країна, найбільш розвинена в економічному відношенні в Африці. Іноземний капітал займає сильні позиції в економіці. У добувних галузях переважає англійський капітал, у нафтопереробній, автомобільній – капітал транснаціональних компаній країн Західної Європи й США. Провідні галузі промисловості – гірнична (найбільший світовий відсоток платини, золота, хрому), автомобільна, металообробна, металургійна, машинобудівна, хімічна, нафтопереробна, цементна, текстильна, харчова. Сильні позиції ПАР на світовому ринку визначаються передусім багатством її надр.

ПАР має сильну гірничодобувну й обробну промисловість. Обробна промисловість ПАР здавна орієнтувалася на внутрішній ринок, а починаючи з 1980-х років, – і на ринок інших держав Африки. Продукція обробної промисловості складає найбільшу частку ВВП. Промисловість ПАР має багатогалузеву структуру. Провідні галузі – чорна металургія, автомобілебудування, швейне виробництво, пивоваріння й виноробство, а також різноманітна харчова промисловість.

Головні порти: Дурбан, Ричардс-Бей, Салдандья, Кейптаун, Порт-Елізабет, Іст-Лондон. Головний промисловий центр країни Йоганнесбург, розташований за 1 290 км від Кейптауна й приблизно за 480 км від Ричардс-

Бея й Дурбан, основних портів ПАР. Транспортування вантажів до морських портів здійснюється залізницею або автотранспортом.

Південна Африка є також африканським лідером у плані розвитку сучасної інфраструктури й фінансової системи та інструментів їхнього використання. Сучасні фінансово-промислові сектори країни вдало спираються на потужні високорозвинені системи зв'язку, розгалужені мережі доріг і залізниць, повітряного транспорту та електропостачання.

Сільське господарство. Продуктивність землеробства ПАР за світовими стандартами невисока. Частково це пояснюється примітивними методами обробки земель. Іншими чинниками є ерозія ґрунтів і недостатня кількість опадів. У країні обробляється всього 12-15% земель, лише 10% із них відрізняються високою родючістю. Найбільша частка в загальній вартості сільськогосподарської продукції припадає на кукурудзу – основу раціону чорного населення. Важливе значення має пшениця, що вирощується переважно в Капській провінції.

У загальній вартості сільськогосподарської продукції друге місце після кукурудзи посідають фрукти. Велика їхня частина йде на експорт. У прибережних районах провінції Квазулу-Натал обробляється цукрова тростина. З 1655 р. у країні вирощуються винні сорти винограду.

В ПАР розвинене м'ясне й молочне виробництво. Баранина, свинина й м'ясо домашньої птиці забезпечують внутрішнє споживання.

Імпорт – машини й транспортне обладнання, хімічні продукти, мінеральне паливо, продовольство, напої й тютюнові вироби. Експорт – корисні копалини, метали й продукція металообробки, зокрема, золото, вугілля, залізняк, вапно й вапняк, хром, марганець, мідь і платина.

За запасами алмазів ПАР посідає одне із провідних місць у світі. Близько 80% алмазів у країні зосереджено в кімберлітових тілах груп Кімберлі й Коффіфонтейн в Оранжевій провінції.

18.2. Основні аспекти розвитку туризму в ПАР

Дика природа ПАР охороняється в національних парках і заповідниках, найвідоміші з яких – **Національний парк Крюгера** (один із кращих заповідників світу й перший національний парк в Африці, де на площі в 2 млн. га під охорону взяті трав'янисті рівнини, паркові савани, сухі листопадні ліси й чагарникові співтовариства разом із сотнями видів птахів, що мешкають тут, у т.ч. «велика африканська п'ятірка» (лев, леопард, носоріг, слон і буйвіл). Інші національні парки: Пілансберг (створено штучно в 1979 р., коли сюди перемістили декілька тисяч тварин), Шушлуве-умфолозі (на його території знаходиться чудове озеро Санта-Лючія, внесене до Списку Всесвітньої природної й культурної спадщини ЮНЕСКО), Еддо (створений для охорони популяції слонів, капських буйволів і чорних носорогів), Цицикамма (поділяється на материкову й морську частини; перший морський національний парк в Африці), Когельберг (перший у Південній Африці біосферний резерват ЮНЕСКО) та ін.

Головні визначні пам'ятки ПАР – це її природні багатства. Велику частину території займають височини, плоскогір'я, плато й гори, розчленовані глибокими ущелинам, по дну яких біжать річки басейну Індійського або Атлантичного океанів. У численних заповідниках і національних парках різноманітній південноафриканській флорі та фауні нічого не загрожує – це також є одним із напрямів туристичного інтересу в країні. На самому півдні в океан виступають **миси Доброї Надії й Голковий** – найвідоміші символи держави. Упродовж століть із першим із них було пов'язано надії на відкриття морського шляху з Атлантики в Індійський океан, які здійснилися лише після того, як мореплавці зуміли обігнути другий мис.

Також багато визначних пам'яток країни можна побачити, відвідавши **Кейптаун** (Капстад) – найстаріше місто ПАР, розташоване в живописній місцевості біля підніжжя легендарної Столової гори на узбережжі Атлантичного океану.

ПАР – одна з найсвоєрідніших країн Африки. Буйна суміш стародавніх африканських культур і раціоналізм волелюбних європейських переселенців, багаті надра, велична природа, у якій пінгвіни живуть по сусідству з антилопами і крокодилами, «зона зустрічі» двох океанів і безлічі культур, ця країна воістину є однією з найпривабливіших на африканському континенті. Унікальні **Драконові гори** й **Вельд**, що є її природними пам'ятниками, і гірськими курортами, вважаються одними з найживописніших гірських систем планети.

Північний захід країни, район провінції Ротанг (Хаутенг) і посушливих плато Трансвааль, є історичним центром ПАР – звідси, з району золотоносних жил Вітватерсранду, і почалася справжня колонізація цих земель. Тут розташовані й найважливіші міста країни – Йоганнесбург і Преторія. По суті, це один гігантський мегаполіс, у якому зосереджено всю фінансову, промислову й торгову потужність ПАР.

Йоганнесбург або, як його називають місцеві, Йобург (Йозі), було засновано в 1886 р., коли австралійський золотошукач Джордж Гаррісон знайшов у цьому районі золотоносну жилу. Відтоді місто розвивається стрімкими темпами, у наші дні, перетворившись на одне з багатих міст світу. Міський ландшафт спочатку справляє гнітюче враження - сотні териконів оточують місто з усіх боків, надаючи йому індустріального вигляду. У центрі Йоганнесбурга достатньо оригінально поєднуються ультрасучасні будівлі зі скла й бетону й старі будівлі колоніальної споруди.

Найцікавіші – будівля **«Старої пошти»** (1897 р., вважається однією з найкрасивіших будівель міста) і **Сад Оппенгеймера** за нею, Центральна бібліотека (1935 р., зараз тут розміщуються **Музей історії** країни і Геологічний музей), **комплекс «Маркет-фіече»** (три театри, художня галерея, ресторани й паби), найбільший багатопверховий торговий центр в Африці - **Сендтон**, **«Маркетськвеа»** – один з найграндіозніших ринків материка, Музей образотворчих мистецтв, Музей історії, «площа 300 магазинів» Орієнтал-плаза, відкрита для відвідувачів Біржа (JSE),

найкрасивіша будівля міста – хмарочос «**Даймонд**», неокласичний архітектурний комплекс «**Бенксіті**», Музей медицини Адлер, Палеонтологічний музей, Планетарій біля входу в студентське містечко, Музей наскального живопису на території зоологічного парку тощо.

Не менш цікаві ті, що оточують історичне ядро міста: колишні передмістя, у яких варто оглянути **Музей Африки** в Ньютауні, будинок-музей Нельсона Мандели, парк атракціонів «**Голд-ріф-Сіті**» і кращий на Африканському континенті зоопарк у Соуето, фешенебельні райони Парктаун і Уесткліфф, Музей фармацевтики в Мелроуз та ін.

Одна зі столиць країни й адміністративний центр провінції **Трансвааль** – Сване (Преторія), пролягає в 60 км на північ від Йоганнесбурга. Тут цікаві центр міста **площа Керкплатс** із старою Ратушею (1899 р.), Соборна Площа з будівлями **Старого Раадсаала і Палацу Юстиції** (1898 р.), парк Брайнтіріон, в якому розташовується офіційна **резиденція президента** ПАР, Державний театр, Музей Крюгера (присвячений першому президентові Трансвааля Паулусу Крюгеру та історії Англо-бурської війни), будинок Мелроуз, одне з найбільших в світі адміністративних будівель – «**Юніон-білдінгс**» (1910 р.), Монумент Першопоселенцям (1949 р.), форт Клапперкоп (зараз тут знаходиться Військовий музей), будівля Південно - африканського Резервного банку (найвища споруда міста), Національний зоопарк Південної Африки, обсерваторія «**Радкліфф**», Інститут Африки, Південно - африканська академія наук і мистецтв.

Дурбан – один із найбільших портів Африки й центр провінції Квазулу-наталь, найбільш популярної серед туристів зі всього світу. Багате торгове місто й фешенебельний курорт, що славиться своїми східними базарами, золотими пляжами, розташоване неподалік берегів Індійського океану, Дурбан вважається одним із найколеритніших міст континенту. Варто оглянути церкву **Св. Павла** (1853 р.), чудовий парк на розвалинах старого форту, будівля мерії Сіті-хол (1910 р.) з меморіальним комплексом навпроти, старий вокзал (зараз тут розташовано Туристичний офіс), храм

Шрі Амбалаванар Алайя – перший і найбільший храм індуїста в Африці, а також найбільшу мечеть південної півкулі Джума в індійському кварталі (площа 975 кв. м). Великою популярністю користуються Національний музей природної історії, Музей Природних Наук, Музей старих будівель, Центр африканського мистецтва, Парк рептилій, дельфінарій.

Драконові гори (гора Ткабана-нтленьяна, 3482 м) – колосальна базальтова стіна протяжністю близько 250 км, що є прекрасним районом для активного відпочинку і просто приголомшливо красивим місцем, а колоритні райони Зулуленда і Північного берега надають прекрасні можливості для знайомства з культурою народів зулу. Велика частина гірських районів зайнята національними парками, з яких найбільш захоплює національний парк Ройяль-наталь. Південна межа парку сформована так званим «Амфітеатром» – кручею, що протягнулася на 8 км, яка має абсолютно фантастичний вигляд. Поблизу розташовано й відомий водоспад Тугела (948 м) з п'ятьма каскадами.

Дурбанська «**Золота миля**» («Марін-перейд»), та сама, куди причалив Васко да Гама, у наші дні є кращим місцем для відпочинку, підводного полювання, серфінгу й інших активних форм відпочинку у всій Африці. Довга низка золотистих пляжів, суперсучасних готелів, кав'ярень, барів, ресторанів, розважальних центрів, басейнів, променаді й усіляких розважальних закладів тягнеться тут на десятки кілометрів.

В **Амланга-рокс** (один із найфешенебельніших курортів ПАР) розташовано Інститут з вивчення акул, Галерею африканського мистецтва й заповідний ліс Хасан, а річковий парк птахів Умгені вважається одним із кращих у світі.

Один із найвіддаленіших і диких районів ПАР – **Мапуталенд**, земля народів тсонга. Цей район відомий найвищими у світі дюнами й величезними територіями з абсолютно незайманою природою. Тут стикаються тропічна й субтропічна кліматичні зони, тому можна знайти й вологу савану, і тропічний ліс.

Північно-західна провінція славиться прекрасними природними умовами для активного відпочинку й багатим тваринним світом, а також безліччю печер (більшість з яких представляють величезний інтерес із погляду вивчення походження людини), чистими озерами й струмками.

Крайній південь країни, знаменитий Капській півострів, є справжнім осередком історичних і культурних визначних пам'яток.

Кейптаун (засновано в 1652 р.) – місце розташування парламенту країни, одне з найцікавіших міст Африки. Розташовано на півострові, що розділяє два океани: Атлантичний та Індійський. Місто лежить біля підніжжя Столової гори (висота 1086 м) – стародавнього орієнтиру для мореплавців і справжнього символу сучасного міста. До визначних пам'яток Кейптауну відносять найстарішу будівлю Південної Африки – Касл – (1666-1679 рр.), будівлю Парламенту і собор Св. Георгія в старому парку Компаніз-гарден, резиденцію президента ПАР, мечеті Пінк-палм-трі і Нурел-намейда, турецькі лазні (1906 р.), найдовшу торгову вулицю континенту – Фуртреккер-роуд, один з кращих у світі ботанічних садів – Кирстенбош на східній стороні Столової гори, комерційний центр Сіті-боул, заповнену художниками і ремісниками авеню Джордж, канатну дорогу на вершину Столової гори, особняки старо-голландської архітектури і пишні будівлі вікторіанської епохи в старих кварталах.

Значними туристичними об'єктами є Південно-Африканський культурно-історичний музей в одній зі старих будівель міста – Слейв-лодж, Єврейський музей у будівлі старої синагоги в Південній Африці, Кейптаунська художня галерея, Музей кварталу Бо-каап, численні пам'ятники, Національний заповідник на вершині Столової гори, резервація Кагга-кхама, острів-в'язниця Роббен, район фешенебельних магазинів і ресторанів Уотерфронт і безліч розважальних закладів, розкиданих по всьому місту.

З Кейптауна починається знаменитий **«Гарден Рут»** – один із найкрасивіших екскурсійних маршрутів у світі.

Північний Кейс – найбільша за площею провінція країни. Район великої пустелі, унікального тваринного світу, красивих ландшафтів і незчисленних багатств надр, Північний Кейс привертає величезну кількість гостей зі всього світу.

Кімберлі, діамантова столиця ПАР, виросла навколо діамантових копалень. Досьогодні у центрі цього міста-музею знаходиться Біг-хоул («Велика Дірка») – найбільша у світі шахта-кар'єр, звідки почалася «діамантова лихоманка». На сьогодні Кімберлі – сучасне місто із широкими вулицями, прекрасними парками й садами, комфортабельними готелями, власним туристичним трамваєм, прекрасним Музеєм образотворчих мистецтв Вільяма Хемфріса й, звичайно, розкішним Гірничорудним музеєм, розташованим на краю Біг-хоул. У 5 км від Кімберлі знаходиться діамантове родовище Бултфонтейн, що діє дотепер, по якому проводяться екскурсії.

Калахарі – один із найнезвичайніших куточків планети. Пустеля на океанському березі, одне з найсухіших місць на планеті, край фантастичних ландшафтів і унікального тваринного світу, цей район стає все популярнішим у туристів зі всього світу. Окрім звичайного знайомства з пустелею тут можна відвідати «батьківщину руху бойскаутів» – місто Ммабато з його Музеєм Мафікенга, безкрайні прерії Стеллаленд, Національний парк Ауграбіс зі знаменитим двоступінчатим водоспадом, «оплот християнства» – місто Куруман зі своїм знаменитим джерелом «Глаз Курумана» і виноградниками, оглянути наскальні малюнки печери Вондерверк.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал ПАР.
2. Які чинники визначають розміщення населення в ПАР?
3. Назвіть найбільші морські порти ПАР.
4. Які п'ять держав належать до регіону Південної Африки?
5. Назвіть провідні галузі промисловості.
6. Що є основою сільського господарства?
7. Які ви знаєте національні парки ПАР?

8. З якими визначними пам'ятками ПАР ви ознайомились?

9. Чи сподобались вам основні аспекти розвитку туризму в ПАР? Так чи ні й чому саме?

10. Розкажіть, що нового ви дізналися про ПАР?

Тестові завдання

1. До регіону Південної Африки належать:

- а) п'ять держав;
- б) три держави;
- в) сім держав;
- г) жодної.

2. Більшість населення країни мешкає в:

- а) південних регіонах;
- б) північних регіонах;
- в) східних регіонах;
- г) західних регіонах.

3. На сході ПАР переважають:

- а) коротколисті вічно зелені кущі;
- б) хвойні ліси;
- в) листяні ліси;
- г) вологі мусонні ліси.

4. Уряд ПАР розпочав приватизацію багатьох державних підприємств у:

- а) 1991 р.;
- б) 1996 р.;
- в) 1998 р.;
- г) 1993 р.

5. Головний промисловий центр країни:

- а) Йоханнесбург;
- б) Де-Ар;
- в) Курумман;

г) Вустер.

6. Найбільша частка в загальній вартості сільськогосподарської продукції припадає на:

- а) пшеницю;
- б) овес;
- в) жито;
- г) кукурудзу.

7. Найвідоміший національний парк у ПАР:

- а) парк Когельберг;
- б) парк Еддо;
- в) парк Крюгера;
- г) парк Цицикамма.

8. Йоханнесбург був заснований у:

- а) 1809 р.;
- б) 1886 р.;
- в) 1833 р.;
- г) 1885 р.

9. Кейптаун – це місце розташування:

- а) церкви Св. Павла;
- б) парку Рояль-Наталь;
- в) «Золотої милі»;
- г) парламенту країни.

10. Північний Кейп – це:

- а) найхолодніша провінція країни;
- б) найтепліша провінція країни;
- в) найбільша за площею провінція країни;
- г) найменша за площею провінція країни.

Тема 19. Країни Австралії та Океанії

План

19.1. Австралійський Союз. Соціально-економічний огляд, передумови, потенціал та розвиток туристичної індустрії.

19.2. Нова Зеландія.

19.3. Океанія.

19.1. Австралійський Союз. Соціально-економічний огляд, передумови, потенціал та розвиток туристичної індустрії

Австралія та Океанія – великий регіон, який складається з двох субрегіонів: власне материка Австралія з однойменною державою та Океанії – найбільшого у світі скупчення островів та архіпелагів у басейні Тихого океану.

Загальна площа суші складає 9 млн. км кв. Тут розташовано 14 суверенних країн і залежні території США, Великобританії, Франції та Австралії. Найрозвинені країни – Австралійський Союз і Нова Зеландія. Це країни «переселенського капіталізму» (табл. 19.1).

Австралійський Союз і країни Океанії – регіон, де співіснують розвинений і слаборозвинений світи. Малі країни Океанії є економічно слаборозвиненими з низьким рівнем життя. Австралійський Союз і Нова Зеландія належать до найрозвиненіших країн світу. За своїм ресурсним потенціалом, історією, характером і рівнем розвитку вони мають багато спільного з Канадою. У міжнародному поділі праці для них характерна аграрно-сировинна спеціалізація, вони постачають на світовий ринок, як і Канада, переважно мінеральні та сільськогосподарські продукти. Дрібні острівні держави й території – здебільшого країни, що розвиваються.

Соціально-економічний розвиток. Австралійський Союз, або Австралія, має площу 7,7 млн. км. кв. Населення – 18,8 млн. осіб. Столиця – Канберра. Федеративна держава в складі Британської співдружності націй. Глава держави – королева Великобританії, представлена Генерал-губернатором.

Законодавчий орган – парламент. Адміністративно поділена на 6 штатів, 1 територію, 1 столичний округ.

Унікальність природно-рекреаційних ресурсів, своєрідність флори та фауни, відпочинок в горах і біля моря, розвинена інфраструктура, високоякісний сервіс сприяли розвитку туристичної галузі, яка на даний час є провідною галуззю економіки країн регіону. Щорічно Австралію відвідують 3,3 млн., Нову Зеландію – 1,3 млн., країни Океанії – майже 500 тис. іноземців.

Австралійський Союз – єдина країна, яка одна займає цілий континент.

Таблиця 19.1.

Характеристика країн регіону

Країна (площа, тис. км ²)	Столиця	Населення млн. осіб, рік	Державна мова	Домінуюча релігія	ВВП (ППС) /д. н., дол. США (2008 р.)
Австралійський Союз (7,7)	Канберра	21, 002 (2007)	англійська	християнство (католицизм)	36,918
Вануату (12,2)	Порт- Віла	0,221 (2006)	біслама, англійська	християнство	4,251
Самоа (2,80)	Апіа	0,185 (2005)	самоанська, англійська	християнство (католицизм)	5,674
Кірибаті (0,8)	Південна Тарава	0,092 (2005)	англійська	християнство	6,122
Маршаллові Острови (0,181)	Маджуро	0,056 (2004)	маршальська англійська	християнство (протестантизм)	1670
Науру (0,021)	Округ Ярен	0,013 (2006.)	наурунська, англійська	християнство (протестантизм)	5000
Нова Зеландія (270,5)	Веллінг- тон	4,173 (2006)	англійська	християнство (протестантизм)	27,083
Палау(0,508)	Мелекеок	0,02 (2004)	палайська	християнство	7100
Папуа-Нова Гвінея (462,8)	Порт- Морсбі	5,5 (2005)	англійська	християнство (протестантизм)	2,108
Соломонові Острови (29,8)	Хоніара	0,478 (2005)	англійська	християнство (протестантизм)	2,917
Тонга (0,75)	Нукало- фа	0,11 (2004)	тонгальська	християнство (протестантизм)	5,382

Тувалу (0,03)	Фунафуті	0,01 (2006)	тувалуанська	християнство	1100
Федеративні штати Мікронезії (0,7)	Палікір	0,108 (2003)	англійська	християнство	2000
Фіджі (18,4)	Сува	0,905 (2006)	англійська	християнство (протестантизм)	4,196

Віддаленість від Європи перестала бути вирішальним чинником її географічного положення (рис. 19.1). Технічний прогрес у сфері транспорту й засобах зв'язку наблизив її до інших континентів.

Рис. 19.1. Карта Австралії

Природно-ресурсний потенціал. Австралія розташована в субекваторіальному, тропічному, субтропічному й помірному поясах. Більша її частина – це пустелі й напівпустелі. Проте територія з достатньою кількістю опадів становить $\frac{1}{3}$ площі. «Зелена Австралія» – це 2,5 млн. км кв. За площею природних пасовищ Австралія не має конкурентів на Землі.

Країна посідає одне з перших місць у світі за розмірами мінеральних ресурсів. Природні ресурси Австралійського Союзу справляють особливо велике враження, коли їх розглядати в розрахунку на душу населення.

Населення. Австралія була переселенською колонією Великобританії. Англійська мова переважає в країні і є державною. Після Другої світової війни зросла роль іммігрантів – неанглійців. До цих нових іммігрантів належать і українці, їх більш як 30 тис. Європеоїди становлять 95% жителів країни. Австралійців-аборигенів нараховується близько 160 тис. осіб (1,5%). Живуть вони на малопродатних землях у внутрішніх районах країни. За віросповіданням 74% населення — християни (католики й англіканці).

Австралія — найменш заселений континент світу, середня густина населення становить тільки 2,3 осіб на 1 км. кв. Понад $\frac{4}{5}$ населення зосереджено на найсприятливішому для життя південно-східному узбережжі й ще $\frac{1}{10}$ — на узбережжі південного заходу. Австралійці традиційно є жителями міст. Головним засобом пересування є власний автомобіль.

Господарство. Австралійський Союз – індустріально розвинена країна. Рівень життя населення, якщо не брати до уваги аборигенів, є високим. Провідне місце в матеріальному виробництві належить обробній промисловості. Вона включає чорну металургію, машинобудування, хімічну, харчову та інші галузі. Головна промислова зона склалась на південно-східному узбережжі. Центрами її є Сідней і Мельбурн із їхнім найближчим оточенням. Більш чи менш розвинені в промисловому відношенні й інші столиці штатів. Обробна промисловість не повністю задовольняє потреби країни. Імпортують промислове обладнання, наукоємні вироби й споживчі товари.

Туристична індустрія. Австралія, найменший із континентів Землі, виділяється винятковою своєрідною природою. Це материк реліктів, стародавніх природних об'єктів й унікального тваринного світу.

Сідней - це найкосмополітичніше, найвеселіше й найкрасивіше місто країни. Унікальний контраст хмарочосів Сіті й старих будівель районів Рокс і Кінг-крос, сувенірних магазинів у районі Йоркс і Елізабет, і азіатських кварталів Чайнатауну й Ліверпуль-стріт, величезних зелених парків, і суперсучасних будівель олімпійських споруд Кронос-хілл. Під час обіду на

Башті Сіднея на Маркет-стрит, на висоті 305 м, можна не тільки ознайомитися з плануванням міста, але й скуштувати безліч австралійських і азійських кулінарних виробів. На **Оксфорд-стрит** зосереджена безліч барів і ресторанів, у районі Дарлінг-харбор – сотні галерей, барів, готелів і ресторанів, а на Джордж-стрит і Маркет-стрит – кращі торгові точки міста.

У межах міста популярні розкішні **пляжі Бонді і Менлі**. **Акваріум Сіднея** в Дарлінг-харбор, зоопарк Торонга, Опера – символ Сіднея. Вирубаний у скелі ще першим губернатором міста оглядовий майданчик «Крісло пані Макгуайр». У місті велика кількість цікавих культурних об'єктів – знаменитий Музей Сіднея Історії й антропології Австралії, Військово-меморіальна художня галерея, **Національний Морський музей** (дійсно цікаве місце – тут зібрано все про море й плавзасоби – від човнів аборигенів до лінкорів і дощок для серфінгу), Художня галерея Нового Південного Уельсу, Музей прикладного мистецтва й науки, один з "найсмільвіших" музеїв світу – **Музей сучасного мистецтва**, Музей античності Ніколсона, Парк диких тварин Австралії й Гайд-парк. Обов'язково необхідно відвідати набережну в районі Вулумулу й **фабрику опалів**, де можна не тільки дізнатися все про ці дивовижні камені, але й побачити сам процес перетворення непоказної гірської породи в дорогоцінні прикраси (Австралія виробляє до 90% світового обсягу опалів). Там же можна купити найрізноманітніші ювелірні прикраси із чорних опалів, перлів або кольорових алмазів.

Голд-кост («Золоте Узбережжя») – головний курорт Австралії, один із кращих і найпопулярніших курортів світу, розташований між Сіднеєм і Брісбеном. М'який тропічний клімат, прекрасний 42-кілометровий пляж із золотим піском і нескінченна кількість розваг роблять Золоте Узбережжя ідеальним місцем для відпочинку, а також одним із кращих у регіоні місцем для серфінгу. Сучасне курортне **місто Брісбен** є столицею одного з найбільш процвітаючих штатів Австралії – Квінсленда. На північ від Брісбена починаються знамениті курорти Сонячного Берега (або «Побережжя

Сонячного Світла»), а на південь – не менш привабливий район Голд-кост. Тут можна не тільки відпочити на пляжі, але й відвідати найвідоміший у країні парк-плантацію тропічних фруктів – «**Біг-пінепл**» або невимовної краси острів Фрейзер, включений до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Неподалік розкинулися й справжні австралійські «джунгли» – вологі тропічні ліси національного **парку Ламінгтон**, які теж знаходяться під опікою ЮНЕСКО.

Мельбурн було засновано в 1835 р. і вже через 30 років він став найбільшим містом Австралії. Його часто називають «культурною столицею Південної півкулі». В наші дні компактний центр Мельбурна заповнено музеями, галереями й прекрасними магазинами, але велику частину міста займають сквери й Королівський Ботанічний сад. Цікаві також Національна галерея й музей Вікторії, Музей сучасного австралійського мистецтва, собор Св. Патріка, меморіал Джеймса Кука й старий Монетний двір міста. Уряд Мельбурна докладає дуже багато зусиль для збереження «європейського іміджу» міста – старовинні будівлі ретельно охороняються. При цьому місто має почесне звання одного з найменш забруднених мегаполісів світу. Мельбурн дотепер відіграє провідну роль у культурному й спортивному житті країни – більшість австралійських виставок, змагань і конференцій світового масштабу проводяться саме тут. Більшість туристів, що приїжджають до Мельбурну, у першу чергу, прагнуть побачити знамениті курортні околиці – **острів Філіп-айленд** із його дивовижним «Парадом пінгвінів», один із символів Австралії – **Велику «Океанську Дорогу»** величні прибережні скелі «**Дванадцять Апостолів**» і живописні вивітрені береги на південному заході Вікторії, а також прекрасний **Національний парк Порт-кемпбелл**, який славиться дивовижними вапняковими «скульптурами», що включають і знамениті «Дванадцять Апостолів», «Лондонський міст» і ущелину Лох-ард.

Перт – молоде й сучасне місто, що розкинулося на берегах широкої річки Свон. Перт і його місто-супутник **Фрімантл** займають величезну

площу. Тут можна відвідати Галерею образотворчих мистецтв Західної Австралії, де виставлено роботи зарубіжних і австралійських майстрів, зокрема, шедеври традиційного мистецтва аборигенів, що вражають технікою свого виконання. Не менш цікавий Музей Західної Австралії, що розповідає про природу штату, його історію, про найбільший метеоритний кратер світу у Вулф-крік і, звичайно, про корінних жителів – аборигенів. Увечері можна відвідати будь-який із десятків шикарних ресторанів міста або казино Берсвуд. Крім того, у Перті проводяться багато виставок і конференцій різного профілю. В околицях Перта цікаво оглянути найбільші у світі відкриті родовища золота й нікелю в районі Калгурлі, а також копальні найбільшого у світі алмазоносного району Кімберлі. Це регіон великих річок і прекрасного пейзажу, химерної природи й реліктових рослин і тварин. Говорять, що найбільш характерні австралійські пейзажі - червона земля, скелі, дерева й сині небеса – зустрічаються саме тут. Жива природа включає крокодилів, уаллару й рідкісних чорноногих віллабі. Серед піщаної пустелі в 260 км на північ від Перта, у національному **парку Намбанг**, розташовано одну з головних визначних пам'яток країни - цілі поля останків стародавнього лісу, що окам'яніли, – «**Піннаклі**». Ще одна «хрестоматійна» визначна пам'ятка регіону – химерна «**Кам'яна Хвиля**», виточена силами природи в товщі червоного піщаника в 340 км на схід від міста.

Місто-порт Фрімантл розташовано в гирлі річки Свон. Фрімантл засновано в 1829 році, що достатньо давно за австралійськими мірками, тому вважається «історичним містом». У Фрімантлі розташовані деякі найбільш відомі визначні пам'ятки – Морський музей, Фрімантльська Темниця, Фрімантльський Центр образотворчих мистецтв і найстаріша будова Західної Австралії – «Круглий Будинок». А в околицях міста протягнулася ціла низка відмінних пляжів і дайв-центрів.

Дарвін – невелике, але сучасне місто, центр північних провінцій і головні «ворота» країни до Південно-східної Азії, розташоване ближче до Джакарти ніж до Сіднея. У цьому місті за короткий строк можна відвідати

єдиний у країні Військовий музей на Іст-поїнт, оригінальну Галерею мистецтва й культури аборигенів, ферму крокодилів і Ботанічний сад Дарвіна. У визначному містечку Какаду (включено до списоку Всесвітньої Спащини ЮНЕСКО) на території унікальних природних ландшафтів зібрана прекрасна колекція диких тварин, флори й представників пташинного світу материка, у парку диких тварин Північних Територій («Territory Wildlife Park»), разом з іншими представниками австралійської фауни, можна познайомитися з легендарною австралійською рибою-гігантом «барраманді». В околицях Дарвіна розташовані прекрасні парки Лічфілд і Ущелина Катерини.

Аліс-Спрінгс – головне місто центральної Австралії й столиця Північних територій, оточене пустелями невелике містечко з невисокими будинками й декількома великими вулицями, на яких, проте, є все необхідне для відпочинку - численні казино, ресторани й магазини. Цікаво відвідати унікальну радіостанцію «Аеро-ськул», яка транслює по радіо уроки для дітей, що живуть у віддалених районах, або авіабазу знаменитої медичної «Королівської служби Доктор» («Royal Flying Doctor Service»), ферму верблюдів або музей «Стара Телеграфна Станція» – живе свідцтво епохи освоєння австралійських пустель. Головні ж визначні пам'ятки регіону знаходяться далеко за містом. Аліс-Спрінгс є відправною точкою багатьох маршрутів. Гористі пейзажі глибоких ущелин, червоні скелі, затишні біллабонги, бездонні прірви, м'яві піски й зелені оазиси, живописні ущелини, колоритні озера, а також безліч інших унікальних ландшафтних пам'ятників. Неподалік розташовано **місто-привид Арлтангу**, покинуте з часів «золотої лихоманки». У 323 км на захід від Аліс-Спрінгс знаходиться одне з найдивовижніших місць центральної Австралії – Королівський Каньйон. Але головна "точка тяжіння" у цьому районі – скельний **масив Улуру** (або Айерс-доля) – гігантський скельний "стіл", що здіймається на 348 м над ідеально рівною поверхнею навколишньої пустелі й сформований в архейській ері (це одна з найстародавніших ділянок земної кори на планеті).

Але головна визначна пам'ятка Австралії все ж таки – **Великий Бар'єрний риф**, що тягнеться вздовж усього її східного узбережжя, входить до списку Світової Спадщини ООН, з його відомими на весь світ кораловими рифами й островами-курортами Лайзард, Бедарра, Хайман, Хемілтон та ін. Це найбільша рифова система у світі й найбільша структура, «створена» живими організмами планети. На півночі риф фактично безперервний і розташований усього в 50 км від берега, на півдні він розпадається на групи окремих рифів, у деяких місцях, відступаючи від берега на 300 км. Сотні й сотні островів виступають із морських глибин на поверхню, і лише два десятки з них обжиті. Великий Бар'єрний риф – «підводна Мекка» всіх аквалангістів світу.

Кернс – один із найекзотичніших куточків Австралії, «ворота» Великого Бар'єрного рифу й головний курорт півночі країни. Тут практично все підпорядковано туризму. Можна зробити поїздку до національного парку Статен-рівер, відвідати гірський заповідник Куранда з його відомою оранжереею тропічних метеликів, проїхатися на старовинному потягу по гірській дорозі уздовж водопадів і дощових лісів, а в самій Куранді – пройти по сотнях сувенірних магазинів і ресторанів. Після цього можна спуститися до моря по 7-кілометровій канатній дорозі "Ськайтрейл", прокладеній над непрохідними дощовими лісами, або відвідати село аборигенів Тжапукаї, де для туристів улаштовують спеціальні свята з місцевими піснями й танцями, добуванням вогню й метанням списа або бумеранга. Любителів гострих відчуттів і дикої природи запрошують у незабутнє джип-сафарі по дощових лісах. **Острів Магнетік-айленд** є, напевно, кращим на Землі місцем для занять дайвінгом і яхтінгом. Тут чудові пляжі з коралового піску, прекрасні готелі й практично незаймана дика природа, є навіть своя колонія коал. **Острів Лайзард-айленд** (Лізард) – один з найексклюзивніших курортів у світі. Це найпівнічніший, найвідоміший, але також і дуже дорогий курорт Бар'єрного рифу. Проте саме тут гарантовані винятковий комфорт, вишукана кухня, прекрасні пляжі, рибний лов,

відмінний дайвінг, теніс, круїзи, поїздки до рифів, водні лижі, басейни, ресторани й бари. **Хайман-айленд** – приватний острів, один з найбільш престижних австралійських курортів. Тут створено всі умови для відпочинку, прекрасна кухня, пустинні пляжі, відмінний дайвінг, океанські круїзи, польоти «на всьому, що літає», уздовж берега курсує навіть справжній підводний човен.

Херон-айленд – відокремлений курорт на південному закінченні рифу, що також має репутацію одного з кращих місць для дайвінга на Землі. Острів оточено білими пісками, прозорими водами й дивовижними за красою кораловими рифами. **Бедарра-айленд** – саме втілення винятковості й розкоші, найдорожчий і розкішний острів Бар'єрного рифу. Різноманітність рослин і тварин, відокремлені пляжі, прогулянки, теніс, водний спорт і прекрасна кухня. **Острів Фрейзер** – найбільший на Землі піщаний острів, що також входить до списку Світової Спадщини ООН. Острів відомий своїми піщаними дюнами, прісноводними озерами (саме по собі незвичайне явище для піщаного острова, з усіх боків оточеного океаном) і частими зустрічами з китами й дельфінами в прибережних водах.

Тасманія – острів біля південних берегів Австралії (площа близько 68 тис. кв. км), що славиться своєю незайманою природою, приємним помірним кліматом і чудовою рибалкою. Головне місто Тасманії – **Хобарт** (засноване в 1803 р.) – найпівденніша й малонаселена "столиця" світу. Більшість будівель міста, навіть портові склади, виконані в чарівному неоготичному стилі, що в поєднанні з прекрасним гористим ландшафтом районів, що оточують місто, додає йому неповторну чарівність. Окрім старовинних споруд тут розташовується декілька чудових природних парків, перше легальне казино в країні, а також сумнозвісний **Порт-Артур** – найсуворіша колонія Австралії.

19.2. Нова Зеландія

Загальна характеристика. Країна включає два великі острови — Північний (113 729 кв. км), де зосереджено приблизно 3/4 населення, і

Південний (150 437 кв. км), а також багато дрібніших островів — Стюарт (1680 кв. км) біля південного краю острова Південний, острови Чатем (963 кв. км) і кілька більш віддалених загальною площею 1015 кв. км; з них єдина група більш-менш значних розмірів — острови Окленд (567 кв. км). Нова Зеландія відкрита голландським мореплавцем А. Тасманом у XVII ст. Англійською колонією оголошена в 1840 р., але ще довго долала завзятий опір маорі (маорійські війни 1843—1872 рр.). У 1907 р. Нова Зеландія одержала статус домініону. Площа – 268,7 тис. кв. км, населення — 3,7 млн. осіб, столиця — Веллінгтон. Адміністративно-територіальний розподіл: 92 графства. Глава держави — королева Великобританії, представлена генерал-губернатором. Законодавчий орган — парламент (Палата представників).

Понад 1/5 сучасного населення країни становлять англо-новозеландці, і країну називають «Британією південних морів». Корінні жителі — маорі становлять 14,6% населення країни. Загальна їхня кількість – 565 329 осіб. За 15 років (1991-2006 роки) чисельність цього народу в країні зросла майже на 30%. Близько 47% з зазначеної кількості є нащадками змішаних шлюбів (в основному з європейцями). 51% мешканців Нової Зеландії маорі – чоловіки, 49% – жінки. З них 35% – діти молодше 15 років. Середній вік маорі, які проживають у Новій Зеландії, – близько 23 років. При цьому, середній вік жінок трохи більше 24 років, а середній вік чоловічого населення – трохи більше 21 р.

Близько 87% маорі проживають на Північному острові й близько 25% проживають у місті Окленд або в його передмісті. Найбільша концентрація представників цього народу спостерігається на острові Чатем. 23% можуть вільно спілкуватися мовою маорі. Близько 25% не володіють нею взагалі.

Близько 4% маорі мають університетську освіту (або вище). Близько 39% від загального населення маорі мають постійну роботу в режимі повної зайнятості.

Природними багатствами Нової Зеландії є субтропічний і помірний клімат, великі, особливо в розрахунку на душу населення, земельні ресурси.

Нова Зеландія – розвинена країна з ринковою системою економіки, основу якої складають сільське господарство, обробна й харчова промисловість, туризм. Економіка країни має експортну орієнтацію. Основними торговими партнерами є Австралія, США, Японія, Китай.

Валовий національний продукт (ВНП) Нової Зеландії становив у 2007 році 112 млрд. американських доларів, посідаючи за цим показником за різними оцінками 58-60 місце у світі. Доходи державного бюджету – 54,36 млрд. доларів. Доходи на душу населення становили у 2007 році 26 300 американських доларів, посідаючи за цим показником 21 місце у світі. Рівень річного приросту ВНП складає 4,8%. Рівень інфляції за даними 2006 року становив 3,8%. Частка державного сектора в економіці не велика: у 2008 році під контролем держави перебувало 19 підприємств і організацій.

Характерною особливістю країни є й практично повна відсутність великих індустріально-промислових підприємств і галузей важкої промисловості. Разом з тим, у країні існує близько 15 000 компаній, що займаються виробництвом промислової продукції для різних галузей економіки. Велику частку виробництва орієнтовано на експорт. Промислові компанії генерують сумарно близько 15% ВНП. Основну кількість промислового виробництва орієнтовано на забезпечення потреб автомобільного транспорту, авіації та оборонної галузі

Нова Зеландія має міжнародну репутацію країни з ефективною й високорозвиненою сільськогосподарською індустрією. Продукція промислового тваринництва (особливо молочне тваринництво й вівчарство), садівництво, виноробство й виноградарство, лісівництво стали одними з основних статей національної економіки. Дослідницька робота й сучасні технології відіграють важливу роль у стійкій конкурентоспроможності новозеландської сільськогосподарської продукції та високого попиту на неї на міжнародному ринку.

Сфера туризму й супутні їй індустрії стають з кожним роком усе більш важливими елементами економіки Нової Зеландії. Місце розташування

країни й краса її природи в поєднанні з високим рівнем сервісу, зручністю транспортних структур і розвитком активних програм залучення туристів у країну цьому сприяють.

У даний час туризм створює не менше 10% ВВП країни. У сфері туризму працюють майже 18 000 підприємств, і вони створюють близько 10% робочих місць у країні.

У сучасній культурі Нової Зеландії особливе значення, як і раніше, мають традиції й культурний вплив народів, що населяли Британські острови, і культурні принципи, притаманні більшості західноєвропейських народів, представники яких у той чи інший час переселилися до Нової Зеландії. Серед останніх найбільш сильні традиції маорі, а також в останні десятиліття вихідці з Фіджі, Самоа, Тонга вносять свій внесок у розвиток полінезійських напрямків у культурі країни. В останні 25 років у зв'язку з посиленням імміграційних процесів збільшився внесок представників народів Азії в створенні єдиної й багатокольорової культури Нової Зеландії.

Збереження та розвиток національної культури маорі є одним з пріоритетів країни. Ще півстоліття тому мова маорі практично перестала використовуватися в повсякденному спілкуванні. На сьогодні один з каналів національного телебачення використовує тільки цю мову, видаються газети, виходять у світ книги. Роботу державних органів у питаннях культурного розвитку країни та суспільства координує Міністерство культури та історичної спадщини.

19.3. Океанія

Загальна характеристика. Океанією називають сукупність островів у Південно-західній частині Тихого океану. Їх об'єднують у такі великі групи:

- *Меланезія* (Нова Гвінея та найближчі групи островів),
- *Мікронезія* (велика кількість дрібних островів на північ від Меланезії),
- *Полінезія* (всі інші дрібні острови).

Океанія є найбільшим у світі скупченням островів, розташованих у західній і центральній частинах Тихого океану, між субтропічними широтами Північного й помірною Південного півкуль. При розділенні всієї суші на частини світа Океанія зазвичай об'єднується з Австралією в єдину частину світу, хоча іноді виділяється в самостійну частину світу.

Загальна площа островів складає 1,26 млн км кв (разом з Австралією 8,52 млн км кв), населення близько 10,7 млн осіб. (разом з Австралією 32,6 млн осіб). Географічно Океанія підрозділяється на Мікронезію й Полінезію, іноді виділяють Нову Зеландію.

Усього в Океанії налічується 12 держав. Найбільші з них за площею й населенням Папуа-Нова Гвінея й Нова Зеландія. Решта – дрібні острови чи групи островів, розкидані на величезних океанічних просторах.

З точки зору геологів, Океанія не є континентом: лише Нова Гвінея й Тасманія мають континентальне походження, сформувавшись на місці гіпотетичного материка Гондвана. Більшість островів Океанії є вулканічного походження. Інші ж острови мають коралове походження.

На більшості островів Океанії корисні копалини відсутні, тільки на найбільш великих з них ведуться розробки: нікелю (Нова Каледонія), нафти й газу (острів Нова Зеландія), міді (острів Бугенвіль у Папуа Новій Гвінеї), золота (Нова Гвінея, Фіджі), фосфатів (на більшості островів родовища майже або вже вироблені, наприклад, на островах Макатеа).

Корінні жителі Океанії – це меланезійці й папуаси. Багато мов Океанії знаходяться на межі зникнення. У повсякденному житті їх усе більше витісняє англійська і французька мови.

Частка корінного населення на островах Океанії різна. Якщо, наприклад, на Гавайських островах його частка дуже низька, то в Новій Зеландії корінне населення маорі складає біля 15 % населення країни. У Папуа – Новій Гвінеї більшість населення складають чисельні папуаські народи, також вихідці з інших островів регіону.

У Новій Зеландії й на Гавайських островах більшість населення – європейці, частка яких також висока в Новій Каледонії (34%) і у Французькій Полінезії (12%). На островах Фіджі 38,2% населення представлене нащадками індійських контрактних працівників, привезених на острови британцями в ХІХ столітті.

Останнім часом у країнах Океанії зростає частка вихідців з Азії (переважно китайців і філіппінців). Населення Океанії в основному сповідає католицизм.

Основою економіки більшості країни є монокультурне сільське господарство (близько 50% ВВП), що спеціалізується на вирощуванні кокосів кави, копри й какао-бобів. Окрім цього, вирощується велика рогата худоба, свині, птиця.

Промисловість обмежена дрібними підприємствами з переробки продукції сільського господарства, виробництву харчових продуктів, сувенірів, тютюнових виробів, одягу, взуття.

Виробництво обмежене переробкою сільськогосподарської продукції, деревообробною галуззю промисловості, а також легкою промисловістю, обслуговуючою внутрішній ринок.

Океанія – рай для туристів. *Острів Таїті* вражає своєю красою будь-кого, хто ступить на цю землю, він зустрічає строкатим намистом з квітки тіарі, яка є національним знаком і символом Французької Полінезії. На Таїті працює ферма, де вирощують чорні перлини. Це унікальне місце на всій планеті, оскільки такі перлини ростуть тільки тут. На острові Таїті також можна здійснити прогулянки на велосипедах по стежці, що йде через кокосові гаї, катання по лагуні в каное й обов'язково – дайвінг. На власні очі можна побачити величезних скатів, черепах, рифових акул, чудової краси тропічних рибок і багатьох інших представників полінезійської фауни.

Острів Бору-Бору визнано найгарнішим островом на Землі. Саме про острів Бору Бору говорять – «смарагд у бірюзовій оправі, обрамлений перлами». Навколо великого острова прокладено дорогу, більше двадцяти

п'яти кілометрів у довжину, по якій за один день можна об'їхати острів кілька разів. Необхідно відзначити, що острів Бору Бору є дуже дорогим островом, оскільки це улюблений острів світових знаменитостей.

Острів Німує немов створений для того, щоб вражати нас не тільки своїм колоритом, але й найнижчим рівнем цін. Це дивовижне місце є кораловим островом овальної форми із двома затоками й безліччю цікавих природних печер. Окрім природної краси, є ще дивовижна особливість цього острова – дуже низький рівень злочинності. Крадіжка тут піднята до рівня національної трагедії, не говорячи вже про тяжчі злочини. Острів Німує – найбезпечніше й політично спокійніше місце на всій планеті.

Гавайський архіпелаг є сукупністю з декількох островів, найбільшим з яких є острів Гаваї. Це країна кристальних водоспадів, живописних пагорбів і дивовижної краси контрастних ландшафтів. Гаваї дуже гостинні, мають багатонаціональну культуру й розвинену туристичну інфраструктуру.

Нова Зеландія. Популярність відпочинку в Новій Зеландії зростає з кожним роком. Тут добре розвинена готельна інфраструктура. У країні щорічно поліпшується якість сервісу обслуговування туристів. Нова Зеландія – справді, дивовижна країна, тут практично відсутні природні небезпеки.

Контрольні запитання

1. Яка економічна протилежність існує в субрегіонах Океанії?
2. Коли Нова Зеландія отримала статус домініону?
3. Чому Нову Зеландію називають «Британією південних морів»?
4. У чому полягають особливості господарства Нової Зеландії?
5. Що є однією з головних перешкод у розвитку туризму Нової Зеландії?
6. Які галузі економіки країни є основою експорту Нової Зеландії?
7. Опишіть структуру народного господарства Океанії.
8. Назвіть основні риси розвитку туризму в країнах Океанії.
9. Яка економічна особливість існує в країнах Австралії та Океанії?
10. Дайте оцінку природно-ресурсному потенціалу країни.

11. Національний склад, кількість, віросповідання населення Австралії.
12. Дайте характеристику економіки країни.
13. Передумови, потенціал та розвиток туристичної індустрії.
14. Дайте характеристику населенню Океанії.

Тестові завдання

1. Українців в Австралії:

- а) більше 30 тис.;
- б) більше 40 тис.;
- в) більше 50 тис.

2. Частка європеїдів в населенні Австралії становить:

- а) 95%;
- б) 85% ;
- в) 75% .

3. Австралійців-аборигенів у країні:

- а) 1,5%;
- б) 12,5%;
- в) 20,5%.

4. Середня щільність населення становить осіб. на км.кв:

- а) 2,3;
- б) 23;
- в) 230.

5. Австралійський Союз:

- а) індустріально-розвинена країна;
- б) аграрно-розвинена країна;
- в) аграрно-індустріально-розвинена країна.

7. Головний курорт Австралії:

- а) Золоте узбережжя;
- б) Рожеве узбережжя;
- в) Лазурне узбережжя.

8. Культурна столиця південної півкулі:

- а) Мельбурн;
- б) Сідней;
- в) Брісбен.

9. Офіційними мовами Нової Зеландії є:

- а) англійська, маорі, мова жестів;
- б) англійська, французька, маорі;
- в) англійська, мова жестів, голандська.

10. Ким була відкрита Нова Зеландія:

- а) А. Тасманом;
- б) Х. Колумбом;
- в) Ф. Магелланом.

11. На якому з островів Нової Зеландії зосереджено біля 3/4 населення?

- а) Південний;
- б) Північний.

12. Більшість населення Нової Зеландії:

- а) католики;
- б) православні;
- в) протестанти.

13. Сільське господарство Нової Зеландії:

- а) відіграє невелику роль в економіці держави;
- б) високорозвинене й має одну з найважливіших ролей в економіці;
- в) не відіграє особливо важливої ролі.

14. Географічно Океанія поділяється на:

- а) три частини;
- б) п'ять частин;
- в) сім частин.

15. Слабка економіка країн Океанії зумовлена:

- а) обмеженістю природних ресурсів;
- б) високою вартістю робочої сили;
- в) дефіцитом висококваліфікованих фахівців.

16. Яка промисловість найбільш розвинена в Новій Зеландії:

- а) харчова;
- б) легка;
- в) гірничодобувна.

Тема 20. Країни з високим рівнем розвитку туризму.

Короткий огляд

План

20.1. Іспанія.

20.2. Ізраїль.

20.3 Таїланд.

20.1. Іспанія

Загальна характеристика. «Пас Еспаньяс» (Іспанії) – саме так називають свою батьківщину іспанці, підкреслюючи тим самим її багатогранність.

Територія країни охоплює 80% Піренейського півострова. Особливість її географічного та історико-культурного положення пов'язана з тим, що до Північної Африки лише 13 км, а від решти Європи вона відокремлена високими (середні висоти до 1500 м) Піренеями. У попередні періоди море було набагато меншим бар'єром, ніж гірські хребти. До складу Іспанії входять також Канарські острови та міста Сеута і Мелілья, які територіально знаходяться в Африці. Це залишки найпотужнішої свого часу колоніальної імперії, яка охоплювала всі частини світу. Іспанська мова є нині державною для 19 країн світу.

Важливими етапами на шляху соціально-економічного зростання Іспанії стали приєднання до ЄС (1986 р.) та НАТО (1981 р.). Якщо в 1975 році Іспанія залишалася ізольованою від світу (країну відвідав лише прем'єр-міністр Мальти), то нині вона є вагомим учасником загальноєвропейських та світових структур.

Місце на туристичному ринку. У 1955 р. закінчилась ізоляція Іспанії. Однією з пріоритетних галузей господарства названо іноземний туризм. Першовідкривачами туристичних принад Іспанії стали спрагли до сонця жителі Скандинавії, Німеччини та Великої Британії, більшість з яких знала про неї лише одне: «Сюди можна дістатися літаком». І хоча першопочатково іспанці дивилися на туризм як на щось образливе і ототожнювали його з проституцією, однак доходи від розвитку цієї галузі ефективно вкладалися в розвиток промисловості та сільського господарства. У 1974 році країну вперше відвідало іноземних туристів більше, ніж тут проживало населення. Відтоді кількість туристів щороку перевищує чисельність населення.

Іспанія посідає чільне місце на туристичному ринку Європи: на неї у 2005 р. припадало 12,6% потоку іноземних туристів та 13,8% доходів від туризму (у світі вона посідає другу позицію за обома показниками).

Природно-рекреаційні ресурси. Визначальним для історії, формування етнографічної ситуації та природного середовища Іспанії став рельєф. За ступенем гористості у Західній Європі країна поступається лише Швейцарії. Середня висота над рівнем моря становить 600 м, а 25 % території лежить вище 1000 м. Внутрішня частина держави – плоскогір'я Месера – переділена високими хребтами: Кантабрійські гори, Іберійські гори, Центральна Кордильєра, Толедські гори, Ла-Манча, Сьєрра-де-Гуаделупе, Сьєрра-Морена, Кордільєра-Бетіка, Кордільє-ра-Суббетіка, Андалузські гори. Хребти є перпоною для атлантичних і середземноморських повітряних потоків та формують у внутрішніх районах специфічні кліматичні умови. Прибережні гори створюють привабливий амфітеатр для приморських курортів. Гористим є також і рельєф Канарських островів. На о. Тенерифе знаходиться найвища точка Іспанії - влк. Тейде (3718 м).

На сході Іспанія омивається водами Середземного моря, на південному сході – його складовою морем Альборан. Північний захід, південний захід та Канарські острови омиваються Атлантичним океаном. Загальна протяжність

іспанського узбережжя становить 4964 км, з яких значна частина має придатні для використання пляжі.

У країні багато джерел мінеральної, переважно термальної, води лікувальних грязей. Останнім часом з метою подолання проблеми сезонності Іспанія популяризує власні бальнеологічні курорти. Серед них варто зазначити такі: Алама-де-Арагон, Арчена, Верін, Кальдас-де-Малавелья, Кальдас-де-Монбюї, Кальдас-дв-Рейєс, Карратрака, Ланхарон, Мондарис, Онтанеда, Пантікосо, Сестоне, Трільйо.

Історико-культурні ресурси. З найдавніших часів вигідне положення на вході в Середземне море перетворило країну у важливий об'єкт завойовництва. Кожен, хто приходив на Піренейський півострів або володів його окремими частинами, залишив свій слід в історико-культурній спадщині Іспанії.

Існують матеріальні свідчення того, що перші люди з'явилися тут півмільйона років тому. Поблизу Мадріда та Гібралтара знаходяться місця найдавніших археологічних знахідок. Однак, найвідомішим з них є печера Альта міра – найважливіший пам'ятник мистецтва палеоліту. Малюнки, переважно тварин, датуються 2100-1300 рр. до н.е. Нині печери закриті. Для того, щоб туди потрапити, потрібно мати спеціальний дозвіл, який за 6-8 місяців запрошується в Сантільї. В Альтамірі діє музей сталактитів. Поблизу Валенсії також знайдені печерні малюнки, які відтворюють людські фігури (10000-5000 до н.е.) їх подібність до тогочасних африканських малюнків дає підстави говорити про сильний вплив вихідців з Африки на тогочасну культуру півострова. У провінційному музеї Касереса можна ознайомитися з малюнками печери Мальтравьесо. Поблизу Антекерра знаходяться дольмени - давні поховання - поява яких датується 2000 р. до н.е. Доісторичні малюнки знайдено в печері Сантімамініє поблизу Герніки.

Від «кельтіберів» у спадок дісталися численні фортеці (кастро); фінікійці принесли з собою музику, пунічний алфавіт та заснували Кадіс (тогочасний Гадір), в якому бочки для води та якоря на кораблях виготовлялися з чистого

срібла; греки - оливки, вино та пристрасть до бою биків; карфагеняни та римляни - визначні пам'ятки архітектури в Барселоні, Сеговії, Таррагоні, Меріді, Кармоні, Фабарі, Толедо, Луго акведуки, мости, театри, лазні, цирки, золоті копальні в Лас-Медуласі), римські закони та християнство. Наступні завойовники - свеви, вандалі та алани - зробили багато для об'єднання півострова і централізації влади, однак в культурному відношенні використовували спадок іспано-римлян.

На початок 714 року маври встановили контроль над більшою частиною Піренейського півострова, їх 700-річне панування стало періодом розквіту мавританської (арабської) культури та просвітництва в цій частині Європи. Епіцентром її величі стала Кордова. Вплив арабської культури особливо яскравий в галузі поезії (наприклад, лірика Ф.Г. Лорки), нині використовується понад 4000 слів арабського походження), математики (арабські числа) та архітектури, найкращими зразками якої є Кордовська мечеть, палац-фортеця Альгамбра в Гранаді та палац Генераліфе, мінарет Гіральда в Севільї, замок Алькасаба з Бадахосі та численні мечеті Андалусії. Величний ансамбль Альгамбри разом з витонченим палацом Генераліфе вважаються найвищим досягненням мавританського декоративного мистецтва в Іспанії. Вражають не лише розміри, а й витончена різьба по дереву і камінню, аркади біломармурових колон, орнаменти арабесок. Особливо цікавими є Дворик левів, Дворик мирту, Зала ослів, Зала двох сестер, сади Партал. Султанський палац Генераліфе, який підноситься над містом, оточений вишуканим садом і має багато басейнів та фонтанів.

Після 700-річного арабського панування утворилася могутня європейська та світова держава. Важливим результатом реконквісти стала централізація Іспанії, початок якій поклав шлюб арагонського короля Фердинанда та кастильської королеви Ізабелли (1474 р.). У наступні 400 років було чимало негативних моментів (інквізиція, гоніння на євреїв, міжусобиці), однак саме в цей період Іспанія була однією з провідних європейських держав і найбільшою колоніальною імперією. Численні європейські володіння та

заморські колонії (початок колонізації поклав Х. Колумб, який 12 жовтня 1492 року досягнув Багамських островів і проголосив Америку (він вважав її Індією, власністю іспанської корони) стали матеріальною базою для розквіту іспанської архітектури та мистецтва.

Із «золотим сторіччям» (XVI—XVII ст.) іспанського мистецтва пов'язані імена Х. Боскана, Г. де ла Веги, Ель Греко, Л. Леонського, Ф. де Рохаса, Д. Веласкеса, М. де Сервантеса, Ф. Сурбарана, Х. Рібери, Б.Е. Мурильйо, Л. де Гонгора, К. де ла Барки тощо. У XIX ст. завершується будівництво Королівського палацу в Мадриді та музею Прадо, який є одним з найбільших сховищ мистецьких шедеврів у світі (у першу чергу іспанців Ель Греко, Ф. Сурбарана, Х. Міро, С. Далі, П. Пікассо тощо)

У період іспанської величі з'явилась велика кількість історико-архітектурних пам'яток по всій країні. Особливість більшості з цих пам'яток полягала у тому, що іспанці не надавали їм значення аж до періоду, коли ними зацікавилися іноземні туристи. Саме такими були церкви Сан-Хуліан де лос Прадос (IX ст.) в Ов'єдо, Сан-Ісідоро (XI ст.) в Леоні та Ерміта де Сан Бауделіо де Берланга (XI ст.) в Сорії, які визнано унікальними через настінні розписи, або творіння А. Гауді в Барселоні.

Загалом сакральна архітектура посідає чільне місце серед історико-культурних ресурсів. Собор в Сантьяго-де-Компостела, місті поховання Апостола Якова - найважливіший центр паломництва Іспанії та католицького світу. Барочний фасад XVIII ст. роботи Фернандо Касаса-І-Новоа – найвідоміший на Піренейському півострові. Шедевром мистецтва в соборі є Портник слави з 24-ма старцями з Апокаліпсису. На висоті піднятої руки на Портику можна нащупати 5 заглибин: за легендою, це відбитки пальців самого Христа, який трішки повернув неф собору. Багатою на традиції є дорога паломників (шлях Якова) з Франції через Піренеї до Сантьяго-де-Компостели.

До визначних і унікальних об'єктів слід віднести церкви Астурії в місцевому стилі та Сеговії; монастир цистерціанців Поблет (заснований в XII

ст. поблизу Таррагони); місто монастирів, церков і палаців Саламанка (тут діє найстаріший університет країни; фасад оформлено в стилі платереско); собори та вежі Теруеля в стилі «мудехар»; монастир в Гуаделупі, де зберігається образ Пресвятої Діви Гуаделупської (у фонтані цього міста Х. Колумб охрестив перших індіанців); бенедиктинський монастир Маре де Деу де Монсеррат поблизу Барселони; монастирі Санто-Домінго де Сілос та Картуха де Мірафлорес (картезіанців); монастир Іраче в Наваррі; кафедральні собори Авіли, Самори, Бадахоса, Пласенсії, Кадіса, Сео-де-Уржеля, Леріди, Пальма-де-Мальор-ки, Хакі тощо. У багатьох з них знаходяться цінні святині та унікальні твори іспанських художників.

Завжди користуються підвищеним попитом серед туристів фортеці, замки та палаци. У країні нараховується понад 10 тис. замків, більшість з яких знаходиться в Кастилії. Окремі замки перетворені в музеї або чудові готелі мережі «парадор».

Дуже привабливими є архітектурні ансамблі історичних центрів міст і містечок Іспанії. Чільне місце серед туристичних центрів посідає «місто вечірньої зорі» – Мадрид. Особливо цікавими для туристів є Королівський палац Оріенте (використовується лише для офіційних прийомів), палаци Лірія, Лінарес, Лонгорія, Вільєрмос та Кришталевий; будівлі Академії витончених мистецтв, музею Прадо, «Театро Реаль», Кортесів; архітектурні ансамблі площ Пласа-Майор, Санта-Ана і Анхель в Старому місті; ворота Пуерта-де-Алькала (Тріумфальна арка Карла III); ратуша, вежа Луханес, будинок Сіснерос (яскравий зразок стилю платереско) на Пласа-де-ла-Вілья; пам'ятники Дон Кіхоту та Санчо Пансі на площі Іспанії і Колумбу на площі його імені; Ворота Європи (два похилених під кутом 15° будинки Кувейтської інвестиційної організації). Серед храмів столиці заслуговують на увагу собор Санта-Марія ла Реаль де ла Альмудена, базиліка Сан-Франсиско ель Гранде, церкви Сан-Антоніо де ла Флоріда (фрески Гойї), Обіспо та Сан-Ісідоро, монастирі Енкарнасьйон та Дескальсас Реалес, єгипетський храм Дебод. Серцем Мадриду і всієї Іспанії (саме звідси розпочинається відлік

кілометрів по іспанських трасах) є овальна площа Пуерта-дель-Соль з бронзовим ведмедем у центрі. Приваблюють чудовими зразками архітектури різних стилів квартал Саламанка, вулиця Кастельяна, торговельна вулиця Серрано тощо. Мадрид є містом чистих бульварів і монументальних фонтанів, затишних парків і бурхливого нічного життя, гамірних базарів (Растро, рибний, філателістський та ін.) і барів (особливо в районі Маласанья). Поблизу столиці знаходиться комплекс монастиря Сан-Лоренсо дель Ескоріал (XVI ст.) – резиденція та усипальня королів і символ могутності Іспанської імперії. Ця велична будівля, яку іспанці називають «восьмим дивом світу», є поєднанням монастиря, палацу та музею і витвором архітекторів Хуана Баутісти де Толедо та Хуана де Еррере. У плані комплекс (208 на 162 м) нагадує перекинуту решітку, на якій живим засмажили св.Лоренсо. Неподалік від Ескоріалу знаходиться Долина загиблих.

Толедо – одне з давніших міст Іспанії і давня столиця Кастилії. Міські мури та палац Алькасар, побудовані ще в римську епоху, і сьогодні вражають своєю величчю. Місто пов'язане з іменами М. де Сервантеса, Ель Ареко, відоме галереєю живопису, мостом Алькантара, церквами Крісто де ла Лус, Сан-Сальвадор, Сантьяго дель Арравель, Сан-Вісенте, Сан-Роман, Санто-Томе, Санта-Марія де ла Бланка (з християнсько-арабсько-єврейськими нотками, попередньо була синагогою), соборами Кафедральним та Сан-Хуан де лос Рейєс, синагогою Трансіто та мечеттю Крісто де ла Лус. Серед громадських будівель заслуговують на увагу залізничний вокзал в стилі неомудехар, замок Сан-Сервандо, єврейський квартал, лікарня Тавера з картинами Ель Греко, Караваджо, Тіціана та Тінторетто. Місто приваблює мистецьку богему з усього світу і зачаровує своїми вуличками.

Неповторна атмосфера властива Леону: Кафедральний собор, церква Сан-Ісідоро, Пантеон королів, Каса-де-лос-Ботінес, квартали і площі Старого міста. Собор в Бургосі є домінантою Старого міста і шедевром, який поєднує в собі багато стилів та легенд. Важливими туристичними об'єктами міста є монастирі Мірафлорес, Сан-Педро де Карденья, Уельгас; середньовічні

ворота і міські мури. Колись потужна єврейська присутність в Іспанії чи не найбільшою мірою збереглася з архітектурі Ерваса. Дуже цікавими об'єктами архітектури володіють Сеговія, Чінчон, Аранхуес та Куенка (знамениті «висячі будинки» та природна пам'ятка – «Зачароване місто»).

Столицею Каталонії є Барселона, славу якої збільшили А. Гауді, Х. Міро, П. Пікассо, Х. Каррерас, М. Кабальє. У своєму рідному місті А. Гауді побудував декілька будинків, архітектура яких свого часу викликала дискусії про доцільність їх збереження, а нині приваблює тисячі туристів. Серед них творіння в каталонському югендстилі Каса Міла, церква Саграда Фамілія (будується з 1883 року), парк і палац Гуель, Каса-Вісенс, Каса-Батло. Не менш важливими для Барселони є Готичний квартал з Кафедральним собором, церквою Санта-Агата та Королівським палацом; церква Санта-Лючія; будинок Уряду та ратуша на площі Хайме I; церква Санта-Марія дель Мар; палаци вулиці Монкада; палаци Музики та Губернатора; пішохідна вулиця Рамбла з пам'ятником Х. Колумбу, палацом Віррена, театром Лісеу та ринком Бокерія; палац та монастир Педральбес; стадіон «Камп Ноу», парк Хоана Міро, акваріум.

Каталонія – це середземноморське узбережжя та високогір'я Піренеїв з популярними курортами, гамірні міста та патріархальні села, пам'ятки римської доби та унікальні творіння сучасників. На території Каталонії нараховується понад 1000 церков у романському стилі (особливо слід відмітити храми в Боссості, Саларду, Мольйо, Бехеті, долині Де-Бої). Унікальну історико-культурну спадщину мають Жерона, Пальс, Ператальяда, Кадакес (батьківщина С. Далі), Таррагона, Лівія, Аха, Ріполь, Рупіт, Вік, Сальсона, Леріда.

Валенсія посідає чільне місце в історії і вигідне положення на березі Середземного моря. Останнім часом все більшої ваги набирає валенсійська мова, яка вважається діалектом іспанської. Найвідоміші об'єкти Валенсії знаходяться на площах Аюнтам'єнто, Меркадо, Сарагоси (Кафедральний собор), Вірхен (палац Генералідад) та вулиці Кабальєрос; заслуговують на

окрему увагу також університет (у його бібліотеці зберігається перша друкована книга Іспанії), Королівські сади та палац Маркес-де-Дос-Агуас.

Мурсія та Аліканте в першу чергу відомі своїми приморськими курортами, однак в Аліканте можна познайомитися із замком Сантала-рбара, монастирем Санта-Фас, собором, церквою Санта-Марія, а в Мурсії – з численними пам'ятками в стилі бароко, рококо, чуррігереско.

Справжньою перлиною півдня і, за словами Д. Барроу, «найцікавішим містом Іспанії» є Севілья. Іспанці говорять: «Хто не бачив Севільї, той не бачив дива». Це диво поєднує в собі мавритансько-цигансько-іспанський дух із чудовими зразками архітектури: Кафедральний собор – 3-й за розмірами у світі і найбільший в готичному стилі. Тут, як стверджують, поховано

Х. Колумба, Гаральда; монастир Санта-Марія де лас Куевас (саме тут спочатку було поховано Х. Колумба), палац-фортеця Алькасар, квартал Санта-Крус та площа Іспанії, Золота вежа, Будинок Пілата тощо. Свій неповторний колорит мають Кордова; старовинні «зартали Гранади і Ронди; батьківщина Пікассо – Малага із замком Гібральфаро та мавританською фортецею Алькасаба; найдревніше місто Іспанії Кадіс та найпівденніше на півострові – Тарифа; затишні білі містечка Аркос-де-ла-Фронтера, Херес-де-ла-Фронтера, Грасалема, Саара, Міхас, Вехер-де-ла-Фронтера, Медіна-Асахара. Прийнято вважати, що початок туристичного освоєння Балеарських островів пов'язаний з перебуванням тут наприкінці ХІХ ст. Авроси Дюпен (Жорж Санд) та Фредеріка Шопена. Вони проживали в картезіанському монастирі поблизу Вальдемосси. Нині острови є одним з найбільш розвинених середземноморських центрів туризму, де відпочивають як королівські родини, так і заощадливі німецькі пенсіонери та студенти. Найвідомішими осередками історико-архітектурної спадщини на островах є Пальма-де-Мальорка (кафедральний собор, палац Альмудена, фортеця Бельвер, арабські лазні, церква Св. Франциска, будинки Са-Льоджа та Консолат-де-Мар), Адрач, Польенса, Естельєнс, Сьюдадела, Маона, Івіса. На

окрему увагу заслуговують вежі Баньялбуфара, цитадель Капдепера, мегаліти (таулас) на о. Менорка, штучні Кальські печери.

Неповторні природні ландшафти та унікальні етнокультурні ресурси властиві для Наварри, Арагону, Країни Басків, Кантабрії, Астурії та Галісії, які займають північний захід Іспанії. Цікаві архітектурні ансамблі мають старовинні центри Памплони, Естельї, Оліти, Тудели, Сарагоси, Уески, Альбаррасіна, Сан-Себастьяна, Більбао, Віторії, Сантандеру, Ла-Коруньї (в т.ч. найстаріший з діючих маяків), Сантьяго-де-Компостели, Оренсе, Понтеведри, Камбадоса, Сан-Вісента-де-ла-Баркери тощо.

Унікальними туристичними об'єктами є церква Діви Марії в Тафалью; міста-фортеці Артахона, Лагуардія та Дарока; замок і монастир св. Франсиско Хав'єра та монастир-усипальниця наваррських королів Лейре в Сангуесі; батьківщина Ф. Гойї – Фуендетодос; місто в стилі мудехар - Тарасона: соборна церква Санта-Марія в Калатаюді; церква Сан-Педро в Теруелі (тут поховані іспанські Ромео і Джульєта: Д. Марсілья та І. Сегура); замок в Рубьелос-де-Мора; священний дуб в Герніці; королівський палац в Сантандері; церква Санта-Марія де Лебенья в селі Потес (найкращий зразок мосарабської архітектури); мури та собор Луго, палац-фортеця в Монте-Реаль.

Канарські острови більшою мірою асоціюються з відпочинком на березі моря та величними вулканами, однак їм властива і багата історико-архітектурна спадщина. Лас-Пальмас зачаровує архітектурою і атмосферою старовинного кварталу Вегета; цікавими є архітектурні пам'ятки Санта-Крус-де-Тенеріфе, Ла-Лагуни, Ла-Оротави, Вальверде. Важливу роль у місцевому культурному житті відіграють містечка Агаете та Гальдар, відомі як центри проведення фестивалів та місця проживання аборигенів (гуанчі), і печерні поселення Артенара і Аталаяя. Приваблюють туристів печерні ресторани Гуайадеке на о. Гран-Канарія та ресторан «Ель Діабло» в гирлі вулкана на острові Лансероте.

Падіння колоніальної імперії в кінці ХІХ ст. призвело до громадянської війни та тоталітарного режиму Франко. Однак тоталітаризм побічно сприяв появі абсолютно вільних від догм іспанських художників та архітекторів, кінорежисерів та літераторів, у т.ч. у діаспорі: Ф.Г. Лорка, Р. Альберті, Л. Сернуда, П. Пікассо, П. Альмодавар тощо.

Літні Олімпійські ігри 1992 року дали можливість модернізуватися Барселону. Окрім проведеної реконструкції місто отримало комплекс спортивні та розважальні споруди на горбі Монжуйк. Новий сучасний науково-виставковий центр на о. Картуха в тому ж році отримала і Севілья (Експо-92). Сучасну архітектуру Іспанії яскраво презентує офісна забудова Мадриду в районі вулиці Алькала.

Етнографічні ресурси. За відсутності яскраво вираженого природного «хребта» нинішня Іспанія - це розірвана на велику кількість етнокультурних клаптиків цілісність. Тут розмовляють 4 мовами та 7 діалектами. З часів Страбона для характеристики іспанців як цілісності використовуються епітети: гостинні, гонорові, дипломатичні, невибагливі і нетерпимі до втручання у їхні справи. І нині поширеним залишається стереотип, що іспанці мало працюють, проте чудово співають, танцюють, грають на гітарі та вбивають биків. Визначальними чинниками формування іспанського характеру є титулованість (говорять, що в Іспанії навіть жебраки – дворяни), вторгнення завойовників, регіоналізм та сонце. Можна прослідкувати різноманіття типів за окремими провінціями: андалусійці - це любов до життя, фаталізм, гонор, балакучість, гумор; галісійці - консерватизм, обережність, похмурість (часто порівнюють з шотландцями); баски – працювитість, індивідуалізм, пиятика; каталонці – витонченість, незалежність тощо.

Постфранкістська Іспанія додала нових рис до цього портрету. У минуле відійшли тотальний контроль за сімейним, інтелектуальним та культурним життям з боку держави та церкви. Головним принципом сьогодення є свобода особистості, в тому числі сексуальна. У країні

легалізовані розлучення, аборти, гомосексуалізм (до речі, в країні знаходиться один з найвідоміших гей-курортів Європи – Сітжес). Однією з головних проблем сьогодення залишається проблема рівності чоловіків і жінок.

Для багатьох іспанець – невисока, з оливковою шкірою та чорним волоссям людина. Однак, повсюди можна зустріти світлошкірих, блакитнооких, білявих нащадків кельтів, вестготів, римлян, британців та інших завойовників і пришельців. Як говорять свідки, потрапивши до Мадриду чи Барселони, дивуєшся відсутності «типових» іспанців.

Демографічна ситуація в країні наближається до високорозвинених країн: народжуваність – 9,98 на тис. осіб, смертність – 9,81 на тис. осіб, природний приріст – 0,17 на тис. осіб; середня тривалість життя – 9,8 років (жінки – 83,3, чоловіки – 76,4) (всі дані на 2007 рік). Більшість населення концентрується в декількох найбільших містах (Мадрид, Барселона, Валенсія, Севілья, Сарагоса, Більбао, Малага), у той час як решта території створює враження самотності і заворожує сільськими пейзажами.

Одним з кроків на шляху приєднання до ЄС стало прийняття в 1967 році Акта про релігійну свободу, який послабив роль католицької церкви в суспільному житті. Особливість релігійних почуттів проявляється в тому, що релігійні свята відзначаються з вином і танцями; можливістю з'явитися на службі в купальному костюмі; певній фамільярності по відношенню до Бога (формула «ти мені..., а я тобі обіцяю...»). При загальній лояльності до релігії церква як інститут в багатьох іспанців викликає відразу асоціації з репресіями часів диктатури. Кількість католиків становить 94% віруючих, з них лише 18% регулярно відвідують храми.

Нерозривними з іспанцями є корида де торос та фламенко. Корида – це єдиний захід в Іспанії, який розпочинається вчасно. Більшість іспанців захищають аристократичну природу цього видовища та його тисячолітні традиції. Ф.Г. Лорка назвав бій биків «найбільшим життєвим та поетичним скарбом Іспанії». Першою людиною, яка перетворила бій биків на власну

професію, став Франсіско Ромеро, а його онук Педро Ромеро встановив рекорд з кількості вбитих биків, який досі залишається непереборним (в 1771-99 рр. він убив 5600 биків). Лише в ХІХ ст. корида трансформувалася з розваги для еліти в загальнодоступне видовище. Єдине, що змінилося в кориді, це те, що нині метою дійства є не вбивство бика, а артистичні маневри, і людина, яка бореться з твариною, тепер не просто матадор (вбивця), а тореро, який демонструє власні почуття і здібності, кидаючи виклик дикості. Окрім тореро та бика це яскраве видовище створює велика кількість інших учасників та сама публіка.

Сезон боїв биків в Іспанії офіційно відкривається 19 березня (День св. Йосипа) і закінчується 12 жовтня (День Іспанії), однак бої часто відбуваються і до, і після зазначених дат та називаються «фестивалями» (вони влаштовуються за рахунок самих тореро і мають благодійний характер). Крім того, кожне поселення проводить власні фієсти на честь покровителя. Фієсти були б неповноцінними без кориди. Мадридська фієста розпочинається 15 травня і триває аж 27 днів поспіль. Серед найкращих в країні слід відзначити фієсти у Валенсії (березень), Севільї (квітень), Гранаді та Памплоні (червень), Більбао (серпень), Саламанці, Логроньйо та Вальядоліді (вересень) і Сарагосі (жовтень).

Не менш давню і загадкову історію має фламенко, яке уособлює поєднання культур на Іберійському півострові. Саме слово до того моменту, коли воно стало означати конкретний стиль музики та танцю, використовувалося для позначення типу поведінки (темпераментного, бурхливого, грубого). І нині людина може бути фламенко, не маючи відношення до музики, якщо вона емоційно нескута, більше турбується про швидкоплинні задоволення, а не про працю, віддає перевагу свободі пересування та індивідуальній непередбачуваності. Центральне місце в мистецтві фламенко посідає ритмічна пісня, яка є віддзеркаленням складного поєднання східних впливів та релігійних мотивів. Важливою складовою є танок (жести не мають символічного значення, а передають архітектуру

почуттів) та гітара. На відміну від традиційних культур інших народів Європи, фламенко не є консервативним, а видозмінюється з часом. Найкращі школи фламенко знаходяться на півдні Іспанії.

Цікавим і для більшості іноземців незрозумілим (особливо на предмет того, хто ж створює добробут країни або, простіше кажучи, хто і коли в Іспанії працює) є розпорядок дня типового мешканця столиці, який переважну частину дня проводить до кав'ярні або барах. О 8 годині ранку він заходить до кав'ярні, щоб випити чашечку кави перед роботою, об 10 годині – поснідати і знову випити кави, о 14 годині – пообідати і випити кави з коньяком. Після цього розпочинається сієста, під кінець якої знову чашечка кави. О 20 годині він покидає роботу для того, щоб у барі за випивкою та закусками скоротати час до вечері. Приблизно о 2 годині ночі починають наповнюватися нічні клуби та дискотеки. На сон припадає 3-4 години і знову... кава.

Надзвичайно важливим елементом життя для кожного іспанця залишається сім'я. Іспанська сім'я – це великий і цілісний клан, в якому панує любов, повага, терпимість і взаємодопомога. Найбільшою образою для іспанця є недобррозичливий відгук про його маму або дитину. У той же час, адюльтер вважається майже нормальним явищем. Дружина для іспанця – це святиня, а для «повсякденних потреб» він знаходить більш просту жінку. Доти, доки це залишається таємницею для оточення, дружина спокійно ставилася до таких забаганок. Нині донжуанство є невід'ємною характеристикою обох статей. Кількість офіційних шлюбів за останні роки різко зменшилася. У країні нараховується приблизно 500 тис. одиноких матерів.

Третину доходу іспанець витрачає на їжу, напої та тютюн. Основу іспанської кухні становлять вино, холодна шинка серрано, ковбаса, дари моря та овочі. Гастрономічні вподобання сильно відрізняються в різних регіонах і це створює додаткову туристичну привабливість країни.

Серед найвідоміших фестивалів Іспанії: Міжнародний фестиваль музики та танцю, який проводиться в палаці Генераліфе в Гранаді (між 15 чевня та 15 липня), Міжнародний фестиваль балетних спектаклів у печерах поблизу Нехри (липень), Вогняне свято (фальяс) у Валенсії (19 березня), свято Ель-Пілар в Арагоні, фієста Санфермінес з бігом биків по вулицях в Памплоні (6-12 липня), Міжнародний тиждень форелі в Леоні, свято врожаю винограду в Хересі (початок вересня), свята неділя в Севільї, Малазі, Вальядоліді, Гранаді. Кожен населений пункт проводить власні фієсти двічі на рік, тому створюється відчуття постійного свята.

Усе вищезазначене є підтвердженням того, що іспанці знаходяться на перехресті двох культур і двох частин світу – Африки та Європи.

20.2. Ізраїль

Територія Ізраїлю привертає увагу мільйонів туристів як земля трьох релігій, біблійна Земля обітована, батьківщина багатьох народів і цивілізацій. Цьому сприяють також історичні пам'ятники, змішання культур, унікальні природні умови Мертвого моря, десятки найсучасніших морських курортів Середземного і Чорного морів, а також колоритні ландшафти пустелі Негев чи суворі Іудейські гори.

Три основних курортні райони країни знаходяться на узбережжях Середземного моря, Червоного моря (Ейлат) і Мертвого моря, що гарантують бездоганний комфорт і сервіс у сучасних готелях і на пляжах в Ашкелоні, Тель-Авіві, Тетанії, Кейсарії, Герцлії, Хайфі, Акко і Нагарії.

Загальна характеристика. Площа – 27 800 кв. км (включаючи Палестинську автономію і Голанські висоти). Адміністративний поділ – шість округів. Столиця – Єрусалим, Тель-Авів. Найбільші міста – Єрусалим, Тель-Авів, Хайфа, Тетанія, Беєр-Шева. Населення – понад 7 мільйонів осіб (на вересень 2007 року), не включаючи нелегальних іммігрантів та іноземних робітників. Майже 76% з них – євреї, 20% – араби (у т. ч. палестинці, бедуїни, араби-християни) і біля 4% – представники інших національностей. Ізраїль –

багатоконфесійна держава. Приблизно 76% ізраїльтян – іудеї, 16 – мусульмани, 2% – християни, 2% – друзи та 4% – не відносять до жодної з конфесій.

Природний потенціал Ізраїлю. Турист чи просто прихильник подорожей знайде в Ізраїлі досить різноманітний природний світ. Унікальними природними пам'ятниками Ізраїлю є – Архакармель, природна арка і печера Кебет, сталактитові печери Сорок, «місячний пейзаж» Махтеш хагадоль Махтеш хакатан, Содомська гора і печера із соляним стовпом «дружнина Лота» і безліч інших екзотичних місць. Мертве море – оазис тиші та спокою на ізраїльській землі. У його південній частині, фактично в кам'яній пустелі, побудовано вишукані SPA-готелі. Ніде в світі немає такого природного феномену – величезна природна ванна з концентрованим розчином природних солей знаходиться на 412 м нижче рівня моря. Морська вода, сонце, грязі і сірководневі джерела – все для оздоровлення та довгої ремісії хворих на шкіряні хвороби, хвороби суглобів, потерпаючих від синдрому хронічної втоми. Унікальні кліматичні умови Мертвого моря та озера Кернет були приводом для створення осередків лікувального туризму, оскільки в Ізраїлі є досить високі стандарти медичного обслуговування.

Історико-культурні пам'ятники країни. В Ізраїлі турист зустрине багато історико-культурних пам'яток, які відображають змішаність культур багатьох народів, що проживали в країні у різний час.

Тель-Авів («Пагорб весни») – перше місто сучасної держави Ізраїль, засновано у 1909 році як приміський район Яффи. Через 5 років тут мешкало вже 2 тисячі людей, у 1930 роки він перетворився в столицю єврейського ішува Ерец- Ісраель, а в наші дні в цьому мегаполісі проживає вже більше 1 млн. осіб. Заслуговують на увагу Палац незалежності, у якому в 1948 році було проголошено державу Ізраїль, цілий торгово-розважальний і культурний комплекс «Мигдаль-Опера» на набережній, хмарочоси «Азріелі-центру», «Кінематика», національний театр Ізраїлю «Габіма» (1957 р.), що славиться оригінальною архітектурою, Тель-Авівський центр (музей)

сценічного мистецтва (1971 р.) на бульварі Шауль хамелех, мальовничі квартали Неве-Цедек Дизенгоф, Тель-Авівський художній музей і бібліотека «Шаар-Цион». Цікаві Музей Бейт ха-тфуцот (Діаспори) на території Тель-Авівського університету, Музей Ерец-Ізраель (Землі Ізраїльської, 1953 р.) з великою колекцією предметів історії різних культур і бібліотекою, художня галерея Бруно Гелері, а також будинки-музеї поета Хаїм-Нахман Бяліка і Давіда Бен-Гуріона.

Цікаві молодіжний бар «Базз Стіп», нічні клуби «Доско» і «Стефан Браун», російський клуб «Млинець», ресторан східної кухні «Абулафія», ресторан «Кавказ», спорткомплекс «Спортек» і безліч інших закладів. Парк Яркон славиться своїми зеленими галявинами, ботанічним садом і садом каменів в японському стилі, пташиним парком «Цапарі» і дійсними «Сьома млинами».

Тель-Авівські яхт-клуби («маріні») – одні з найзручніших на Середземномор'ї, водяний парк «Меймад'юн» має всі існуючі види водних атракціонів і дитяче містечко, а витягнуті міські пляжі оснащено найсучаснішими засобами відпочинку і розваг.

Давня Яффа (Яффо) – один з головних портів давнього Ізраїлю й одне з найдавніших міст світу. Стара Яффа зараз перетворена в один великий туристичний і художній центр із численними ресторанами, галереями і майстернями, блошиним ринком, салонами, музеями й археологічними розкопками.

На південь від Яффи розташовано приморське місто Бат-Ям («2 русалки») – один з улюблених морських курортів ізраїльтян. Тут розташовано великий міський парк, найсучасніший центр відпочинку, є навіть велика штучна ковзанка. Можна відвідати великий культурний центр «Бен-Арі» і художній музей «Будинок рибалки». Головна визначна пам'ятка району, безсумнівно, одне з найдавніших міст світу «столиця трьох релігій», давня столиця Ізраїлю – свячене місто Єрусалим, якому вже більш 3 тисяч років. Місто, що при царі Давиді називалося Іевус, являє собою фантастичне

змішання пам'ятників історії, культур і народів. Кількість визначних пам'яток тут просто величезна, тому варто витратити на це унікальне місто побільше часу.

Містечко оточено горами, тому починати знайомство з його історією краще з оглядового майданчика на Маслинічній горі (висота 793 м). За рікою Кедрон видніються старі фортечні стіни, а за ними – численні куполи храмів, „свічі” мінаретів і даху Старого міста. У Північно-західній частині Старого міста лежить християнський квартал, де знаходиться святиня світу – Храм Гроба Господня (1149 р. н. е., який неодноразово руйнувався і відновлювався, з невеликою каплицею «Кувуклія» (Гроб Господиень, 1810 р.), величним храмом Воскресіння, у якому зберігається частина тернового вінця Ісуса Христа, а також з церквою Святої Єлени і залишками каменоломні часів Першого храму.

На самому півдні країни, на узбережжі Червоного моря оточений з усіх боків стіною високих гір і пісками пустелі лежить кращий морський курорт країни – Ейлат.

Можна відвідати «Маріну-парк», океанаріум, дельфінарій, діамантовий центр, «Техаське ранчо», атракціон №1 у Ейлате – «Подорож у дивний світ» в готелі «Амбасадор», чи зануритися в глибини моря на «жовтій субмарині Жаклін» на 47 пасажирів, вийти в море на комфортабельній яхті «Жуль Верн», катамарані «Атлантис-220» чи «Корал-Перлина».

Характеристика туристичної галузі Ізраїлю, її сучасний стан та перспективи розвитку. Основні етапи розвитку ізраїльського туризму.

Туристична галузь розвивалась в Ізраїлі поступово, починаючи з 1970 року з деякими спадами під час конфронтацій та політичних криз.

Особливо бурхливо туризм почав розвиватися в країні з приходом іноземного капіталу, який було вкладено в готельний бізнес (всесвітньо відомі бренди «Шератон», «Амбасадор»), розвиток курортної інфраструктури, а також, що найважливіше, в популяризацію (рекламу) ізраїльських курортів (особливо тут відзначилися ізраїльська діаспора в

США). Цей етап, можна сказати, почався з середини вісімдесятих років ХХ століття.

Важливим є те, що уряд країни також багато вклав зусиль і коштів у розвиток туристичної галузі. Особливо в таких напрямках, як розвиток дорожньої і транспортної інфраструктури, будівництво та реставрацію культурних та історичних закладів і пам'яток, у медичну галузь, а також, що є дуже важливим у безпеку перебування туристів у країні. Доходи від туризму складають близько 4% від валового національного продукту країни. У туріндустрії Ізраїлю безпосередньо зайнято 83 тисячі чоловік, не враховуючи інфраструктури обслуговування. Загальне число готельних місць складає 45 тисяч номерів.

20.3. Таїланд

Таїланд традиційно посідає одне з перших місць за показниками розвитку міжнародного туризму. На нього припадає понад 1/7 від загального світового туристопотоку.

Королівство Таїланд знаходиться в самому центрі Південно-Східної Азії між Індією і Китаєм. Столиця – Бангкок. Великі міста: Чиангмай, Хонбурі, Сонгкхла, Накхонсаван.

Північний Таїланд не місцевість, а одне з найкрасивіших явищ загальнолюдської культури. Тут виділяється столиця краю і найбільше місто району Чиангмай («троянди північних гір») як один з головних туристичних центрів. Він розташований на відстані 700 км від Бангкока. Чиангмай є ідеальним місцем для екскурсійних туристичних поїздок. Місто схоже на справжній заповідник архітектурних пам'яток.

Центральний район займає менамську рівнину і прилягаючі до неї передгірні області, а також узбережжя Сіамської затоки. Більшість туристів приїжджають до Таїланду через Бангкок і перше, що вони бачать, – сучасні термінали аеропорта Дон Муанг. Багато авіакомпаній здійснюють регулярні

рейси в столицю Таїланда, з яких дві власно тайські – Thal Ariwais і Bangkok Ariwais.

Культурно-історичний потенціал світового значення і добре розвинена інфраструктура – все це в сукупності зробило Центральний район провідним рекреаційним районом країни. Відомі такі туристичні центри: Бангкок, Хуа Хін, До Самуй, Пхи Пхи.

Великим міжнародним центром туризму і бізнесу в цьому районі є столиця Бангкок. Це найбільший торговельний центр, найважливіший транспортний вузол країни. Він має всі необхідні умови з розміщення туристів. Пропонує для проживання більше 200 першокласних готелів, враховуючи найбільший у світі на 3700 місць.

У Бангкоці переважає пізнавальна форма міжнародного туризму. У столиці знаходяться найвідоміші культурні й історичні визначні пам'ятки: архітектурний комплекс королівського палацу, Храм Смарагдового Будди (головної реліквії держави), храм Висхідного сонця, Національний музей, Зміїна ферма, ферма по розведенню крокодилів і багато чого іншого. У величезному достатку тут представлені шедеври скульптури, насічного розпису і численні декорації, що демонструють неповторні досягнення нації в мистецтві.

До послуг туристів у Бангкоці безліч розваг: це нічні клуби та ресторани, бари, концертні зали, парки, музеї, театри, галереї, кінотеатри, масажні салони, більярдні зали, тенісні корти, майданчики для гольфу, спортивні зали і багато чого іншого.

У самому центрі цього регіону, у 80 км від Бангкока, знаходяться руїни стародавнього міста Аюттїя. Хуан Хін знаходиться в 198 км від Бангкока. Цей найстаріший курорт, відомий завдяки своєму протяжному пляжу, відгородженому від рибацького селища невеликою скелею. Великою визначною пам'яткою Хуа Хіна є нічний ринок, де крім численних сувенірів варто звернути особливу увагу на вироби з місцевої бавовни, а також на морську їжу і різноманітні місцеві солодощі.

Північно-Східний район розташований на плато Корат. Це регіон привабливий завдяки прекрасним видам лісистих гір, національних парків, горбкуватих полів. Цей район славиться і тим, що тут було знайдено сліди найдавнішої цивілізації Бронзового віку.

У районі знаходиться одні із найвідоміших історичних і культурних визначних пам'яток. У музеї містечка Бан Чианг зберігаються унікальні ювелірні і гончарні вироби, знайдені при розкопках поселень бронзового віку. Недалеко від ріки Меконг, у містечку Пха Танемо, знаходяться доісторичні наскальні розписи. У містечку Ясотхон кожне літо проводять свято дощу, супроводжуване барвистим феєрверком. У містечку Сурина щорічно збираються гості з усього світу, щоб побачити традиційне листопадне свято слонів.

Від витoku ріки Мінам – Чао-Прая до тайсько-камбоджийського кордону тягнеться східне узбережжя з безліччю заток і чудових пляжів. Тут розташовано більшість морських курортів, включаючи один із найвідоміших курортів Азії – Патайо. Курорт розташовано на узбережжі Сіамської затоки, на 147 км на південний схід від Бангкока, за правом іменованний «Рів'єрою Таїланду». Це курорт світового значення, що залучає щорічно сотні тисяч туристів.

До послуг відпочиваючих пропонуються численні цікаві екскурсії. Село Нонг Нуч розташоване в декількох кілометрах від центру Патаїї. На великій території знаходяться грандіозний ландшафтний парк і чудовий сад орхідей. На території парку щодня проводиться шоу слонів, яке збирає велику кількість туристів. Слони демонструють своє уміння виконувати акробатичні етюди, малювати абстрактні картини, грати у футбол. До найбільших курортів району відносяться острови Пхукет і Самуї. Сюди спрямовані основні потоки іноземних туристів.

Найбільший острів Таїланду – Пхукет, розташований в Андаманському морі, на відстані 862 км від Бангкока. Пхукет визначний центр водних видів спорту: тут є всі можливості для парасейлінга, віндсерфінга, катання на

водних лижах, водяних мотоциклах. Пухкет – це самостійний світ, у якому є абсолютно все, що необхідно туристу – і сонце, і білосніжний кораловий пісок, і смарагдове море, і численні мальовничі місця, захоплюють кожного, незалежно від віку та інтересів.

Контрольні запитання

1. Які історичні цінності Іспанії найбільше приваблюють туристів?
2. Яка частка туризму в економіці Іспанії?
2. Яке місто Ізраїлю є найпривабливішим для туриста?
3. Чим приваблюють туристів різні райони Таїланду: Північ, Центр, Північний Схід?

Тестові питання

1. Найцікавіше місто Іспанії, це:

- а) Валенсія;
- б) Севілья;
- в) Сарагоса.

2. Слово фламенко у сучасній Іспанії означає:

- а) стиль музики та танцю;
- б) тип поведінки;
- в) емоційну нескутість.

3. Бої биків в Іспанії викликають у більшості людей:

- а) позитивні емоції;
- б) почуття осуду й сорому;
- в) байдужість.

4. В сучасній Іспанії корида, це:

- а) видовище з вбивством бика;
- б) демонстрація артистичних маневрів тореро;
- в) імітація диких танців.

5. Одне з найбільших сховищ мистецьких шедеврів у світі знаходиться в Іспанії. Це:

- а) Прадо;
- б) Лувр;
- в) Галерея Уффіці.

6. Які моря омивають країну Ізраїль:

- а) Середземне, Червоне;
- б) Жовте, Середземне;
- в) Мертве, Середземне.

7. Як називалося місто Єрусалим за часів царя Давида:

- а) Вавілон;
- б) Єрихон;
- в) Ієрус.

8. Музей Землі Ізраїльської знаходиться:

- а) в Яффі;
- б) в Тель-Авіві;
- в) в Єрусалимі.

9. Найбільша річка Таїланду, це:

- а) Меконг;
- б) Хуанхе;
- в) Брахмапутра.

10. Заповідник архітектурних пам'яток Таїланду знаходиться :

- а) на півночі;
- б) у столиці;
- в) на узбережжі.

11. Рів'єрою Таїланду називають:

- а) Патайо;
- б) Пхукет;
- в) Ясотхон.

Термінологічний словник

АБАТСТВО – католицький монастир разом із володіннями, що йому належать.

АВІАТАРИФ – вартість перевезення одного пасажера на літаку на певну відстань; у міжнародних перевезеннях розрізняють індивідуальні, групові, звичайні й спеціальні авіатарифи.

АГЛОМЕРАЦІЯ – компактне розміщення міських поселень, об'єднаних зв'язками, транспортною, соціальною й промисловою інфраструктурою. Компактне розміщення, групування поселень, об'єднаних не тільки в просторовому значенні, але які володіють розвиненими виробничими, культурними, рекреаційними зв'язками. Моноцентричні агломерації – агломерації, які утворюються через тяжіння населених пунктів до одного великого міста. Поліцентричні агломерації – агломерації, коли формується кілька рівних за значенням центрів.

АКСІОЛОГІЯ ТУРИЗМУ – відображення ціннісного значення туристичної діяльності, вибору людиною орієнтацій у «мандрівному житті».

АНТИЧНІСТЬ – старожитність, стародавня культура, стародавнє мистецтво якої-небудь країни, регіону, земної кулі.

АНУЛЯЦІЯ– відміна туристичної поїздки.

АНТРОПОЛОГІЯ ТУРИЗМУ – розділ філософії туризму, який розглядає туризм як різновид людського активізму, задоволення потреб індивіда за рахунок здійснення подорожі.

АПАРАТ-ГОТЕЛЬ – тип номерів у готелях, за своїм оформленням наближених до вигляду сучасних квартир, включаючи місця для приготування їжі (вартість харчування зазвичай не включається до вартості номера).

АРХІТЕКТУРА – мистецтво проектування, спорудження та художнього оздоблення будов; будівельне мистецтво. Характер, стиль будови. Ландшафтна архітектура – галузь архітектури, що стосується озеленення міст, проектування міських і приміських садів, парків і т. ін. Концепція

взаємозв'язку елементів складної структури; вміщує компоненти логічної, фізичної та програмної структури.

АТРАКЦІОН – розваги в місцях відпочинку: карусель, гойдалка, тир тощо, номер у цирковій або естрадній програмі, що привертає увагу глядачів своєю ефектністю, незвичайністю.

АФРИКАНС – мова африканерів, поширена у Південній Африці; одна з германських мов.

АЦТЕКИ – найчисленніша індіанська народність Мексики.

БАРОКО – стилістичний напрям у європейському мистецтві кінця XVI – середини XVIII ст., що характеризувався примхливістю форм і декоративною пишністю.

БІБЛІОТЕКА – установа, культосвітній заклад, де зберігаються і видаються читачам книжки, журнали і т. ін., а також здійснюються популяризація і пропаганда літературних творів.

БРОНЮВАННЯ – попереднє закріплення за певним туристом (пасажиром) місць у готелях або на транспортних засобах, квитків у культурно-видовищні установи на певну дату.

БЕЗМИТНЕ ВВЕЗЕННЯ – пропуск для перевезення через митний кордон відповідної країни товарів без обкладення їх візовими митами; зазвичай безмитно пропускаються предмети особистого вжитку в розумних кількостях.

БЮРО ОБСЛУГОВУВАННЯ – бюро в готелі, що здійснює всілякий інформаційний сервіс, валютний – операції забезпечення гостей транспортними квитками і квитками відвідин культурно-видовищних заходів, організацію медичної допомоги.

ВАЛЮТА (*іноземна валюта*) – гроші або інші фінансові інструменти, які застосовуються країнами у міжнародних розрахунках. Розрізняють вільно конвертовану валюту (обмінюється без перешкод на інші валюти), частково конвертовану (обмінюється за певних обмежень) та замкнуту (коли обмін на інші валюти блокований).

ВАЛЮТНИЙ РИНОК – місце, де взаємодіють продавці та покупці (насамперед великі комерційні банки) валюти як особливого товару, щоб визначити її ціну і кількість.

ВАЛЮТНІ РЕСУРСИ – частина золотовалютних резервів країни у вигляді валют інших країн, СДР, які країна використовує у міжнародних розрахунках, стикаючись з труднощами платіжного балансу.

ВАУЧЕР – документ, виданий туристичною чи транспортною фірмою на підтвердження того, що турист сплатив конкретні види послуг (мешкання в готелі, харчування, екскурсійне обслуговування, проїзд на транспорті та ін.) що є підставою для здобуття цього обслуговування.

ВИРОБНИКИ – підприємства, які використовують власні і залучені виробничі ресурси для виготовлення товарів і послуг.

ВИРОБНИЧІ (ЕКОНОМІЧНІ) ФАКТОРИ (*фактори виробництва*) – сукупність ресурсів, що використовуються для виробництва товарів і послуг: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності.

ВИСТАВКА – публічний показ спеціально підібраних предметів і місце цього показу. Сукупність предметів, виставлених для огляду. Виставка-конкурс – публічний показ яких-небудь робіт, мета якого виявити кращі з них. Виставка-продаж – виставка товарів, виробів та ін., на якій організовано їх продаж.

ВІДКРИТА ЕКОНОМІКА – економіка країни, пов'язана з іншими країнами інтенсивним рухом товарів і капіталів. Для закритої економіки характерна відсутність зовнішньоекономічних зв'язків або незначний їх розвиток.

ВІЗА – спеціальний дозвіл відповідних органів іноземного уряду на в'їзд, виїзд, мешкання або проїзд через територію даної держави.

ВІЛЬНА ТОРГІВЛЯ (*фрітредерство*) — зовнішньоекономічна політика, за якої держава не втручається у торговельні відносини з іншими країнами.

ВЛАСНИК – господар якихось речей, майна та ін. на правах приватного або суспільного володіння. Особа, якій властиве щось. Власник банківської карти – фізична особа, яка використовує банківську карту на основі угоди з

емітентом. Людина, яка прагне цілком володіти чим-небудь, не ділячись на інших.

ГАЛЕРЕЯ – критий чи відкритий коридор, що з'єднує два або кілька приміщень; також довгий балкон уздовж будинку. Галерея висяча іст. – галерея, влаштована на консолях, випусках; інколи підтримувалась підпорами; зазвичай застосовувалася у дерев'яному теслярстві. Галерея довга – галерея, розташована на верхньому поверсі англійського особняка, куди виходили двері житлових кімнат і з якої милувалися довкіллям; сформувалась ще в епоху Середньовіччя.

Галерея крита – у найдавніші часи: кілька розташованих на одній вісі і заблокованих дольменів, служила проходом до сакрального приміщення, підземного поховання знатної особи.

Галерея підземна – потаємний хід для зв'язку між окремо розташованими будівлями. Верхні яруси театру, цирку тощо. Довгий вузький підземний хід у військових спорудах, за гірничих робіт та ін.

Галерея голландська – галерея, стіни, стеля й підлога якої зроблені з дощок, що стикуються одна з одною.

Галерея мінна – підземний хід, обшитий дошками; зазвичай влаштовувався нападами при облозі фортеці.

ГЕОПОЛІТИКА – сфера державної зовнішньої політики, в якій враховуються особливості фізичної, економічної та політичної географії якої-небудь країни.

ГІД – провідник-професіонал, що вказує туристам пам'ятки міста або місцевості.

ГОСПОДАРСТВО – сукупність виробничих відносин того чи іншого суспільного устрою; спосіб виробництва.

Все, що складає виробництво, служить виробництву; економіка.

Галузь якого-небудь виду виробництва; виробнича одиниця.

Обладнання, інвентар, будівлі та ін. якого-небудь виробництва або виробничої одиниці. Сукупність предметів, речей, що належать кому-небудь.

ГОТЕЛЬ – будинок із мебльованими кімнатами для короткочасного проживання людей, що приїжджають.

ГОТИКА – художній стиль європейського пізнього середньовіччя, який найяскравіше виявився в архітектурі й характеризувався легкими гострокінцевими будівлями, стрімко спрямованими вгору, та численним оздобленням скульптурами, склом і витонченим різьбленням із каменю. Оздоблення, виконані в цьому стилі.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ (*сучасна*) — зменшення офіційної ціни грошової одиниці країни, вираженої у грошових одиницях інших країн; протилежним поняттям є *ревальвація* — підвищення офіційного курсу грошової одиниці країни.

ДЕЗІНФЛЯЦІЯ — зниження високого темпу інфляції. Так, обмежувальна фіскальна та монетарна політика в Україні у 1996 р. спричинила падіння темпу інфляції порівняно з 1992—1995 рр.

(*сучасна*) — зменшення офіційної ціни грошової одиниці країни, вираженої у грошових одиницях інших країн; протилежним поняттям є *ревальвація* — підвищення офіційного курсу грошової одиниці країни.

ДЕРЖАВА – апарат політичної влади в суспільстві. Сукупність органів і осіб, що зосредили у своїх руках владу, що приймають рішення в державному масштабі, що розпоряджаються державною власністю.

Держава добробуту – держава, яка бере на себе основну частку соціальних витрат.

Держава транзиту – будь-які держави, через територію яких вантажі (товари та інші предмети) перевозяться транзитом з держав відправлення в держави призначення.

ДЕФЛЯЦІЯ — падіння загального рівня цін. Див. Інфляція.

ДИКТАТУРА – у Стародавньому Римі – повноваження, влада або період влади диктатора. Влада диктатора взагалі.

ДІЛОВИЙ ЦИКЛ – періодичні коливання рівня ділової активності (національного обсягу виробництва, доходу, зайнятості); звичайно триває кілька або кільканадцять років; характеризується одночасним розширенням

або звуженням виробництва у багатьох секторах економіки. Діловий цикл містить 4 фази: спад (реальний ВВП падає); дно (найнижча точка спаду); піднесення (реальний ВВП зростає); вершина (найвища точка піднесення).

ДІЯЛЬНІСТЬ – застосування своєї праці до чого-небудь. Праця, дії людей у якій-небудь галузі.

Робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини та ін. Виявлення сили, енергії чого-небудь.

ДЬЮТ-ФРІ (duty free) – система безмитної торгівлі в аеропортах, на бортах літаків, поромках та інших транспортних засобах або в окремих місцях, що відвідуються іноземцями (як правило, основні товари – сигарети, алкоголь, парфумерія, сувеніри).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ – з'ясування сутнісних характеристик існування людини, що подорожує (смислу життя індивідуальної свободи, відповідальності тощо).

ЕКЗИСТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ КЛАСИЧНОГО І ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ – зміна світоглядно-ціннісних орієнтацій людини у межовій (граничній) ситуації подорожі як у звичайному режимі, так і в екстремальних умовах.

ЕКЗОТИКА – усе (природа, побут, культура тощо віддалених країн), що є незвичайним для даної місцевості, що здається дивовижним, надто мальовничим. Дивні, незвичні, з погляду людей даної країни, особливості природи, звичаїв, мистецтва віддалених країн.

ЕКОЛОГІЯ ТУРИЗМУ – вчення про цивілізовану взаємодію туризму з природним середовищем з метою нейтралізації негативних впливів на біосферу.

ЕКОНОМІКА – сукупність суспільно-виробничих відносин. Господарче життя, стан господарства (країни, району тощо.).

Структура і фінансово-матеріальний стан якої-небудь галузі господарської діяльності. Господарська і фінансова діяльність.

Математична економіка – напрям теоретичної економіки, який використовує математичні методи й моделювання для виявлення закономірностей та ефектів в економічних системах. Прикладна економіка – частина економічної науки, яка вивчає реальні економічні об'єкти та процеси.

Ринкова економіка – тип господарства, головним регулятором і рушійною силою розвитку якого є ринок.

Наукова дисципліна, що вивчає фінансово-матеріальний аспект якої-небудь галузі господарської діяльності. Матеріали з питань цієї науки.

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ – збільшення виробництва у країні; вимірюється щорічним темпом збільшення реального ВВП.

ЕКОНОМІЧНИЙ ПРИБУТОК – різниця між повним виторгом фірми та явними і неявними витратами виробництва, враховуючи альтернативну вартість.

ЕКОНОМІЧНІ (МАТЕРІАЛЬНІ) ПОТРЕБИ – бажання, які можна задовольнити шляхом споживання товару чи послуги.

ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ – сукупність напрямків державного регулювання економіки: правове регулювання економіки; сприяння конкуренції та пом'якшення наслідків від невдач ринку; організація виробництва колективних благ; коригування побічних наслідків діяльності (переливів); перерозподіл доходів; здійснення макроекономічної політики.

ЕКСПАНСІЯ - розширення сфери панування монополістичних об'єднань або держав, що здійснюється як економічними, так і неекономічними методами.

Економічна експансія – розширення сфери економічного впливу, економічних дій через витиснення конкурентів, фірм, захоплення ринків, придбання ресурсних джерел.

Кредитна експансія – значне розширення кредитних операцій в межах країни та за кордоном із метою одержання прибутків.

Розширення, розповсюдження чогось за межі яких-небудь початкових ареалів.

ЕКСПЛУАТАЦІЯ – привласнення одними людьми продуктів праці інших людей. Систематичне використання людиною продуктивних сил (родовищ корисних копалин, залізниць, машин тощо).

ЕКСПОРТ – вивіз товарів або капіталів за кордон; прот. імпорт. Експорт інфляції – поширення інфляції з одних країн в інші, що виникає в результаті економічних відносин.

Експорт капіталу – вивезення капіталу в грошовій або товарній формі за кордон з метою одержання прибутку, зміцнення економічних і політичних позицій держави. Невидимий експорт – товар, що використовується в іншому виробі й вивезений із країни. Загальна кількість або загальна вартість товарів, що вивозяться за кордон.

ЕКСПРЕСІОНІЗМ – напрям у мистецтві та літературі, що проголосив єдиною реальністю суб'єктивний духовний світ людини та мав за основну мету його вираження.

ЕПОХА – великий період часу з визначними подіями, явищами або процесами в природі, суспільстві, науці, мистецтві та ін. Період існування, наявності чого-небудь; період у чиемусь житті. Момент, пов'язаний з якою-небудь подією, зі зламом у розвитку чогось; вихідний пункт нового періоду. Історична епоха – період історії, що виділяється на основі певних об'єктивних ознак. Час, що відповідає певному етапові розвитку Землі.

ЕСТЕТИКА ТУРИЗМУ – художньо-естетичні можливості туризму, які сприяють подальшому розвитку емоційного ставлення людини до навколишнього середовища, природного та урбанізованого.

ЕТИКА ТУРИЗМУ – різновид прикладної етики, пов'язаної зі специфікою морального спілкування як всередині туристичних груп, так і у відношенні до місцевого населення.

ЕТНОГРАФІЯ – історична наука, яка вивчає культуру й побут народів світу, їх походження, розселення та культурно-побутові взаємовідносини; народознавство.

Сукупність усіх особливостей побуту, звичаїв, культури якого-небудь народу, народності, місцевості.

ЕТНОС – спільнота людей (плем'я, народність, нація), що історично склалася та має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки.

ЕФЕКТИВНІСТЬ – 1) співвідношення витрат і результатів в економіці; 2) відсутність втрат; 3) використання ресурсів, яке забезпечує максимально можливий рівень задоволення потреб за даних факторів виробництва і технологій.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ (EUROPEAN PARLIAMENT) – консультативно-законодавчий орган ЄС, складається з представників країн-членів, що обираються прямим голосуванням в цих країнах.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, ЄС (EUROPEAN UNION, EU) – об'єднання європейських держав, що беруть участь в процесі європейської інтеграції. Попередниками ЄС були: 1951-1957 – Європейське співтовариство вугілля і сталі (ЄСВС); 1957-1967 – Європейське економічне співтовариство (ЄЕС); 1967-1992 – Європейські співтовариства (ЄЕС, Євратом, ЄСВС) з листопада 1993 – Європейський союз. Назва «Європейські Співтовариства» часто уживається стосовно всіх етапів розвитку ЄС.

Включає 27 країн: Бельгію, Італію, Нідерланди, Німеччину, Францію, Данію, Ірландію, Великобританію, Грецію, Іспанію, Португалію, Австрію, Фінляндію, Швецію, Польщу, Чехію, Угорщину, Словаччину, Литву, Латвію, Естонію, Словенію, Кіпр (окрім південної частини острова), Мальту, Румунія, Болгарія

ЗАГАЛЬНА РІВНОВАГА— стан економіки, за якого рівень цін на товари і послуги забезпечує рівновагу на всіх ринках, що не спонукає суб'єктів змінювати свою поведінку.

ЗАКАЗНИК – територія, виділена зі спільного користування з метою збереження, відтворення та відновлення окремих чи декількох компонентів природи та підтримання загальної екологічної рівноваги. Місце тимчасової заборони полювання.

ЗАКЛАД – установа з певним штатом службовців і адміністрацією, що працюють в якій-небудь галузі освіти, науки, культури і т. ін.

ЗАМОК – укріплене житло феодала доби середньовіччя з оборонними, господарськими, культовими та ін. будівлями, зазвичай оточене високим кам'яним муром із кількома вежами.

Великий поміщицький будинок; палац, рідко - тюремна будівля; тюрма.

ЗАПОВІДНИК – територія або архітектурна споруда, яка перебуває під охороною держави (з метою збереження тваринного та рослинного світу, всього природного комплексу чи пам'яток старовини тощо).

ЗЕЛЕНИЙ КОРИДОР – місце перетину кордону при перевезенні речей, що не підлягають обов'язковому митному декларуванню.

ЗЕМЕЛЬНИЙ. Земельний кадастр – дані про природний, господарський та правовий стан, якісну характеристику земель. Земельний наділ – земельна ділянка, яка безкоштовно або за плату надається у користування індивідуальному власникові, фермерові, родині, що веде селянське господарство.

Земельний фонд – загальна площа земель, які належать групі землекористувачів, підприємству, кооперативу, або земель, що входять до адміністративно-територіальної одиниці. Стос. до землеволодіння або землевпорядкування.

Податок за користування землею, земельна рента: а) дохід, який отримує власник землі від орендарів земельних ділянок; б) дохід від використання землі, який не пов'язаний безпосередньо з виробничою діяльністю власника землі, а отримується ним за надання землі як природного ресурсу; в) частина прибутку від використання землі господарюючими на ній об'єктами, яку одержує власник землі відповідно до свого права власності.

Земельне право – галузь права, що займається регулюванням земельних відносин.

Земельний кодекс – форма систематизації земельного законодавства; встановлює види власності на землю, визначає компетенцію

адміністративних органів в галузі вилучення й надання земельних ділянок, право їх використання, а також права власників землі, принципи ведення земельного кадастру, вирішення земельних суперечок і т. д.

Земельний податок – основна форма плати за користування земельними ресурсами, вид місцевого податку; платниками є як фізичні, так і юридичні особи, яким земля надана у власність, володіння або користування.

Земельні банки – банки, що видають довгострокові позики в основному під заставу землі.

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ – порядок, умови і форми користування землею, яка належить державі, колективам чи окремим особам.

ЗМІЩЕНА ЕКОНОМІКА — економіка, яка ґрунтується на ринковому вирішенні проблем організації та на державному регулюванні макроекономічних процесів.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА – діяльність держави на міжнародній арені, що регулює відношення з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями і іншими громадськими організаціями, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями. Вона спирається на економічний, демографічний, військовий, науково-технічний і культурний потенціал держави. Геополітичне положення держави історично домінувало у виборі його партнерів і визначені взаємини з його противниками.

ЗОДЧЕСТВО – мистецтво проектувати і споруджувати будівлі; архітектура. Дерев'яне зодчество.

ІМПЕРІЯ – велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор, імператриця. Велика імперіалістична держава, що має колонії. Велика монополія, що контролює цілу галузь промисловості, якусь діяльність.

ІМПОРТ – ввезення в країну товарів з-за кордону; непрямий імпорт – імпорт комплектуючих виробів або напівфабрикатів. Спеціальний імпорт – імпорт товарів для внутрішнього вжитку.

Загальна кількість або загальна вартість товарів, ввезених у країну. У системах обробки інформації – можливість використання в роботі прикладної програми даних, наданих іншою програмою

ІНВЕСТИЦІЇ (КАПІТАЛОВКЛАДЕННЯ) – додаткові вкладення в економіку, вигоди від яких проявляються у майбутньому (будівництво нових об'єктів, підвищення кваліфікації працівників тощо). Розрізняють валові (всі вкладення) і чисті (валові мінус амортизаційні відрахування) інвестиції.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ТУР – тур з певним набором турпослуг, замовлений клієнтом або невеликою групою на свій розсуд, включаючи розміщення, харчування, трансфер, екскурсійну і розважальну програму.

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ – розвиток великої машинної техніки та впровадження її в господарство країни. Запровадження в певну галузь виробництва великої машинної техніки. Індустріалізація будівництва.

ІНДУСТРІЯ – фабрично-заводська промисловість із машинною технікою; промисловість. Галузь народного господарства, пов'язана з безпосереднім обслуговуванням населення. Індустрія туризму. Індустрія здоров'я.

ІННОВАЦІЯ – запровадження нових методів виробництва; виявлення нового ринку; поставка на ринок готового продукту.

ІНОЗЕМНИЙ – стосовно до іншої держави, країни, належний їм; чужоземний, чужинницький. Закордонний.

Іноземна допомога – матеріально-речовинна, грошова, науково-технічна допомога, сприяння в здійсненні соціально-економічних проектів і подоланні тяжких ситуацій, яка надається державними й недержавними організаціями та особами однієї країни іншій країні.

Іноземний вексель – платіжні засоби в іноземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків.

Іноземний інвестор – іноземна фізична або юридична особа, іноземна держава, міжнародна організація, правомочні здійснювати інвестиції відповідно до законодавства країни свого місцезнаходження.

Іноземний капітал – інвестиції, капіталовкладення інших країн в економіку даної країни. Іноземний контрагент – іноземна особа, фірма або підприємство, що є стороною в комерційній справі.

Іноземний кредит – позичковий капітал, який циркулює у сфері міжнародних економічних відносин; пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах поворотності, терміновості й сплати відсотка. Іноземний податковий кредит – одна з форм одностороннього усунення подвійного оподаткування; надається по відношенню до прибуткових податків для доходів, отриманих із закордонних джерел.

Іноземні банки – банки, які частково або повністю належать іноземному капіталу; їх діяльність у країні перебування регламентується національним законодавством, що встановлює особливий режим для цих банків з метою обмеження або активізації їх діяльності залежно від стану економіки й напрямку політики держави.

ІНФРАСТРУКТУРА – капітальні блага, які забезпечують умови економічного розвитку (шляхи сполучень, мережа комунікацій тощо).

ІСЛАМ – магометанська релігія; мусульманство.

ІСТОРІЯ – закономірний, послідовний розвиток дійсності; зміни в дійсності, у процесі життя. Процес розвитку, зміна чого-небудь; події в процесі життя народу, його певної частини тощо.

КАРТА ПРИБУТТЯ – спеціальний бланк, що заповнюється пасажиром, що прибуває до іншої країни літаком або теплоходом і що здається пограничній службі.

КАТОЛИЦИЗМ – віровчення та віросповідання західної християнської церкви, яку очолює Папа Римський.

КЕМПІНГ – табір для автотуристів, обладнаний наметами або іншими легкими спорудженнями літнього типу (наприклад, бунгало), автомобільною стоянкою, системою водопостачання, каналізації і оснащений пристосуваннями для приготування їжі.

КІНОФЕСТИВАЛЬ – трансляція кінофільмів, присвячених певній темі, або показування найкращих кінофільмів якоїсь однієї або кількох (чи багатьох) країн. Огляд, творче змагання творів кіномистецтва.

КЛАСИЦИЗМ – напрям у європейській літературі й мистецтві XVII – початку XIX ст., сутність якого полягала в наслідуванні мистецтва та поезії Стародавньої Греції, Риму та в дотримуванні системи суворих правил відтворення дійсності. Один з основних архітектурних стилів XVII ст – початку XIX ст., який послідовно розвивав традиції архітектури античності й епохи Відродження.

КОЛЕКЦІЯ – систематизоване зібрання однорідних предметів, систематизованих за певними ознаками, що мають науковий, художній, історичний інтерес.

КОЛІЗЕЙ – амфітеатр Флавієв у Римі.

КОЛОНІЯ – країна, позбавлена імперіалістичними державами політичної та економічної незалежності. Поселення переселенців з іншої країни, області. Товариство земляків у чужій країні; земляцтво.

У стародавньому світі – поселення, засновані греками, римлянами, фінікійцями та ін. на чужих землях.

КОМПОНЕНТ – складова частина чого-небудь; складник.

КОНКУРЕНЦІЯ – суперництво в якій-небудь галузі, боротьба за досягнення кращих наслідків; змагання. Боротьба між товаровиробниками за вигідніші умови виробництва й збуту товарів. Міжгалузєва конкуренція – один із видів конкурентної боротьби між підприємствами.

Монополістична конкуренція – конкуренція за існування кількох фірм, кожна з яких пропонує різну структуру маркетингу і неоднорідну продукцію. Нечесна конкуренція – нецивілізована форма боротьби з конкурентами, перешкоджання їхньому вступові у галузь. Чиста конкуренція – конкуренція між великою кількістю дрібних та середніх підприємств, які виробляють однорідну продукцію.

КОНФЕРЕНЦІЯ – збори, нарада представників яких-небудь держав, партійних, громадських, наукових і т. ін. організацій для обговорення та розв'язання певних питань. Міжнародна організація, яка представляє економічні інтереси групи країн.

КОРДОН – межа, що розділяє території держав. Межа між чим-небудь. Етнічні кордони. За кордоном – у якій-небудь іншій державі; не в межах своєї держави. З-за кордону – з іншої держави.

КОРПОРАЦІЯ – договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників. Замкнена група осіб, об'єднана вузькофаховими, становими та іншими інтересами. Товариство, спілка, сукупність осіб, об'єднаних на основі деяких інтересів; у США – загальна назва акціонерних товариств. У праві – сукупність осіб, які об'єдналися для досягнення якої-небудь мети.

КРАЄВИД – місцевість, що відкривається перед очима; пейзаж, ландшафт. Художнє зображення природи на картині.

КРАЇНА – територія, що становить єдність із погляду історії, природних умов, населення тощо. Місцевість, що характеризується наявністю в ній великої кількості когось, чого-небудь.

КРАЇНОЗНАВСТВО – розділ географії, що займається комплексним вивченням природи, історії, населення, економіки, культури й політики країн та великих територій.

КРУЇЗ – морська або річкова туристична поїздка на теплоході, використовуюваному як засіб перевезення, розміщення, харчування, розваг тощо, що включає в програму берегове обслуговування.

КУЛЬТУРА – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Рівень розвитку суспільства у певну епоху. Те, що створюється для задоволення духовних потреб людини. Освіченість, вихованість. Рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності.

КУРОРТ – місцевість із природними цілющими властивостями, пристосована для лікування, відпочинку.

МАНІФЕСТ – список членів команди і пасажирів морського пасажирського судна з вказівкою паспортних даних.

МАРШРУТ – заздалегідь намічена або встановлена дорога дотримання мандрівників (туристів) або транспортних засобів.

МИСТЕЦТВО – творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність. Сфера творчої художньої діяльності. Досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність.

МИТНА ДЕКЛАРАЦІЯ – письмова або усна заява з боку туристів митним властям при перетині кордону, що містить відомості про речі, що перевозяться туристами, і предмети, що підлягають декларуванню.

МИТНИЙ ЗБІР – податок, яким обкладаються деякі товари, що пропускаються через кордон.

МИТНІ ПІЛЬГИ – часткове або повне звільнення від сплати митного збору на ввезення в країну предметів або товарів, зазвичай оподатковуваних митом; часткове або повне зняття обмежень на вивіз із країни певних предметів або товарів.

МІЖНАРОДНИЙ – стосовно до відносин між народами і країнами. Який існує між народами, поширюється на них. У якому беруть участь представники різних країн, народів. Який використовують для зв'язку між країнами, народами. Міжнародний маркетинг.

МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНА СИСТЕМА – система підтримки міжнародних економічних відносин, що має забезпечувати відносну стабільність валютних курсів національних валют. Міжнародна виставка – захід, обмежений обумовленим терміном, під час якого експонуються та рекламуються товари та послуги підприємств з різних країн світу.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ – сукупність торговельних зв'язків, зовнішньоторговельних відносин торгуючих між собою держав.

МІЖНАРОДНА ФЕДЕРАЦІЯ ФОНДОВИХ БІРЖ (МФФБ) – міжнародна

організація, основною метою якої є забезпечення рівних прав для всіх акціонерів і координація структур ринків цінних паперів; основними її завданнями є регулювання торгівлі цінними паперами, розвиток техніки й технології біржової справи, формування політики впливу на фондовий ринок; знаходиться в Парижі. Міжнародне кримінальне право: система принципів і норм, які регулюють співробітництво держав у попередженні, розслідуванні та покаранні за злочини, передбачені у міжнародних договорах. Міжнародне право – система договірних та звичайних норм і принципів, які виражають узгоджену волю держав та регулюють відносини між ними.

МІЖНАРОДНИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ І РОЗВИТКУ (МБРР) – міжнародна кредитна організація, спеціалізована фінансова установа ООН; заснований в 1945 р.; основна діяльність МБРР – надання довгострокових кредитів за відносно низькими ставками (10% річних) державним і приватним підприємствам за наявності гарантій їх урядів, направлення кредитів у країни, що розвиваються, і в регіональні банки для їх наступного розподілу; членами МБРР можуть бути тільки країни, що вступили до Міжнародного валютного фонду (МВФ).

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС – підприємницька діяльність, у якій спільно беруть участь фірми різних держав і використовується міжнародний капітал.

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД – міжнародна валютно-фінансова організація зі співробітництва у міжнародній торгівлі та валютній сфері, спеціалізована установа ООН; встановлює норми регулювання валютних курсів та контролює їх дотримання; сприяє розвитку міжнародної торгівлі й валютно-фінансового співробітництва, сприяє оборотності валют, розробляє реформи з оздоровлення світової валютної системи, надає членам МВФ кредити.

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР – угода між двома чи декількома державами або ін. суб'єктами міжнародного права. Міжнародний золотий стандарт:

а) міжнародна валютна система, яка діяла в XIX ст. і на початку XX ст. і відповідно до якої в якості основних платіжних коштів виступало золото, а

вартість національної грошової одиниці виражалася певною кількістю золота; б) форма організації грошових і валютних відносин країни, заснована на використанні золота як грошового товару. Міжнародний ринок позичкового капіталу – кредитна система, що забезпечує надання кредитів на поворотній основі з боку уряду, банків, фірм однієї країни, а також міжнародних банків уряду, банкам, фірмам інших країн; найпоширенішими формами міжнародного кредиту є лізинг, факторинг, кредити по компенсаційних угодах.

МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ – норми якісних характеристик товарів, які розроблено та рекомендовано Міжнародною організацією зі стандартизації ISO та іншими уповноваженими міжнародними організаціями зі стандартизації окремих видів продукції.

МІЖНАРОДНИЙ СУД – головний судовий орган ООН, що знаходиться у м. Гаага (Нідерланди).

МІЖНАРОДНИЙ ТОРГОВИЙ СЕРТИФІКАТ – імпортна ліцензія, що дає право продавати в країні з неконвертованою валютою певну кількість товарів з одержанням виторгу в твердій валюті.

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ – складова частина міжнародних економічних відносин у вигляді сукупності валютно-грошових і розрахунково-кредитних зв'язків у світовій господарчій сфері. Міжнародні валютно-кредитні організації – міжнародні фінансові організації, створені на основі міждержавних угод з метою регулювання валютних і кредитно-фінансових відносин між державами, сприяння економічному розвитку держав, кредитної допомоги; до таких організацій входять Банк міжнародних розрахунків, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції й розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Європейський інвестиційний банк, регіональні міжнародні банки розвитку.

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНІ РЕСУРСИ – іноземні валюти та інші активи, насамперед, золото, які держава здатна використовувати для покриття

дефіцитного платіжного балансу. Міжнародні кредити – кредити, які надаються державами, банками, фірмами, іншими юридичними та фізичними особами одних країн урядам, банкам, фірмам інших країн. Міжнародні лічильні грошові одиниці – штучні валютні одиниці, призначені для формування масштабу, вимірника для зіставлення валют різних країн і встановлення пропорції між ними; такі одиниці необхідні для порівняння міжнародних боргових зобов'язань, платежів різних країн, валютних резервів, кредитів, депозитів для встановлення курсових співвідношень валют різних країн, для порівняння показників банківських балансів.

МІЖНАРОДНІ ПЛАТІЖНІ ЗАСОБИ – кошти, за допомогою яких можна реально здійснювати міжнародні платежі, погашати міжнародні кредити. Міжнародні платіжні угоди – договори, що встановлюють систему, порядок здійснення міжнародних розрахунків, платежів по торгових і неторгових операціях; укладаються на двосторонній або багатосторонній основі. Міжнародні фінансові центри – центри міжнародного ринку позичкових капіталів (Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токіо, Франкфурт-на-Майні, Цюрих, Гонконг).

МІЖНАРОДНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ КВИТОК – документ певної форми, підтверджуючий факт навчання в університеті або в іншому вищому навчальному закладі; необхідний для здобуття студентами ряду пільг при здійсненні туристичних поїздок.

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – об'єднання держав або національних громад (асоціацій) неурядового характеру для досягнення спільних цілей у сфері політичної, економічної, науково-технічної, культури тощо; одна з форм багатосторонньої співпраці між державами.

МІСТО – великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр. Відкрите місто, юр. – місто, яке оголошене однією із воюючих сторін незахищеним і тому не підлягає збройному загарбанню. Місто-побратим – про місто, що уклало з закордонним містом угоду про взаємну дружбу. Місто-супутник – місто, що знаходиться поблизу

більшого міста і тяжіє до нього у виробничому і культурно-побутовому аспектах.

МОНАРХІЯ – форма правління, за якої найвища державна влада зосереджена в руках однієї особи – монарха. Держава з такою формою правління.

МОНАСТІР – у буддизмі, християнстві (православ'ї і католицизмі) – громада ченців або черниць, що з належними їй землями й капіталами становить церковно-господарську організацію. Церква, будівлі й територія, належні цій громаді.

МОНЕТАРИЗМ – економічна політика, спрямована на стримування зростання грошової маси та зменшення інфляції. Вивчення впливу грошей на перебіг цих процесів.

МОНУМЕНТ – архітектурна або скульптурна споруда на честь видатної події чи особи; пам'ятник. Споруда на могилі з мармуру, бронзи, граніту тощо на пам'ять про померлого.

МОТЕЛЬ – готель для автотуристів, розташований на автостраді, як правило, обладнаний гаражем, станцією технічного обслуговування, автозаправною станцією і іншими службами, необхідними автотуристам.

МУЗЕЙ – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної й духовної культури, природничо-наукові колекції тощо.

НАЩАДОК – людина стосовно до своїх предків. Люди майбутніх поколінь.

НАПІВПУСТЕЛЯ – географічна зона, природні умови якої є перехідними від суміжної зони степу до пустелі. Зони напівпустель – природні зони, що формуються в умовах посушливого клімату і характеризуються безліссям, розрідженістю трав'яного та комплексністю ґрунтового покриву.

НЕОРГАНІЗОВАНИЙ ТУРИЗМ – самодіяльні поїздки туристів, як правило, організовані самими туристами без допомоги туристичного апарату; оплата послуг зазвичай проводиться у міру користування ними.

НОРМА БАГАЖУ – максимальна вага або габарит багажу, що приймається авіакомпанією до безкоштовного перевезення; норми багажу диференційовані по класах пасажирських місць.

ПАМ'ЯТНИК – скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь. Споруда (звичайно кам'яна) на могилі в пам'ять померлого; надгробок. Велика справа, що має історичне значення, створена людиною або групою людей. Пам'ятник культури.

ПАНТЕОН – храм, присвячений всім чи багатьом богам у стародавніх греків і римлян. Сукупність усіх божеств у якій-небудь політеїстичній релігії. Усипальниця, місце поховання видатних людей. Збірка, сукупність гідних пам'яті творів мистецтва або літератури, фактів історії, імен.

ПІДПІЛЬНА (ТІНЬОВА) ЕКОНОМІКА — незареєстрована економічна діяльність, яка охоплює як дозволену (послуги друзів один одному), так і заборонену законом (наркобізнес) діяльність.

ПОДАТКИ — обов'язкові платежі у держбюджет у визначеному законодавством країни порядку. Податкова база — сума, з якої стягуються податки.

ПОДІЛ ПРАЦІ — спосіб організації праці, за якою кожний працівник виконує спеціалізовану операцію у загальному процесі виробництва.

ПОЗИТИВНА ЕКОНОМІКА — економічний аналіз, який описує і пояснює економічні факти і процеси такими, якими вони є.

ПОЛІТИКА – загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії. Напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період. Події та питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя. Брудна політика – нечесність, брехливість та інші подібні методи досягнення мети. Антиінфляційна політика – державні заходи, які регулюють грошовий обіг та грошову масу, стримують непомірне зростання цін.

Валютна політика – сукупність заходів і форм, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими установами в галузі

валютних відносин. Грошово-кредитна політика – заходи, які здійснюються в галузі грошового обігу та кредиту; грошова політика.

Інвестиційна політика: а) загальнодержавні принципові рішення та заходи, що визначають напрями використання капітальних вкладень; б) частина загальної фінансової політики підприємства, яка полягає у виборі та реалізації найбільш вигідних шляхів розширення та оновлення його активів. Нова економічна політика, іст. – господарська діяльність Радянської держави у перехідний період від капіталізму до соціалізму, що полягала в допущенні приватного капіталу та вільної торгівлі за наявності командних висот у руках держави.

Політика вільної торгівлі – скасування обмежень у зовнішній торгівлі, зокрема, протекціоністських оплат, а також кількісних обмежень. Політика з позиції сили – користування правом сильного у відносинах однієї держави з іншими; загарбницька політика.

Товарна політика – елемент маркетингової діяльності підприємства, який включає в себе асортиментну політику, створення нових товарів та запуск їх у виробництво тощо.

ПОТЕНЦІАЛ – сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил та ін, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері. Запас чого-небудь; резерв. Приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов. Воєнний потенціал – сукупність економічних, військових і морально-політичних ресурсів, що можуть бути використані державою для ведення війни.

Економічний потенціал – сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення тощо).

ПРОПОЗИЦІЯ (ринкова) — кількість товарів (послуг), яку готові виробити і продати фірми за даного рівня цін та інших однакових умов.

РАЙОН (франц. *Raion*, буквально, - промінь, радіус) – територія, що виділяється за будь-якими ознаками, особливостях; у багатьох випадках одна з таксономічних одиниць (наприклад, район фізико-географічний). Інколи уживається як синонім регіону.

РЕГІОН (від латин. – країна, область) велика індивідуальна територіальна одиниця (наприклад, природна, економічна, політична і ін.). Регіональний – що відноситься до якої-небудь певної території (району, області, країні, групі країн).

РЕЄСТАЦІЙНА КАРТКА – документ, що видається у багатьох країнах пограничною владою тимчасовим відвідувачам при в'їзді в країну, який підтверджує реєстрацію цих відвідувачів владою даної країни.

РЕКЛАМАЦІЯ – претензія; заява однієї сторони про те, що інша сторона не виконала (повністю або частково) лежачих на ній зобов'язань, і вимога у зв'язку з цим відповідного відшкодування.

РЕСПУБЛІКА – одна з форм державного правління, за якої верховні органи державної влади обираються на певний строк у тому чи іншому порядку. Країна з такою формою правління. Національно-територіальна частина країни з органами самоврядування.

РИНКОВА ЕКОНОМІКА – економіка, яка проблеми своєї організації вирішує за допомогою ринкового механізму.

РИНКОВА СТРУКТУРА – конфігурація ринку, обумовлена ступенем конкуренції та ринкової сили.

РОЗВИТОК – процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Рівень освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості.

РОЗРАХУНКОВА ГОДИНА – момент початку (закінчення) доби (зазвичай 12:00 дня), до настання якого клієнт готелю зобов'язаний визволити номер або сплатити повністю або частково наступну добу.

САДИБА – житловий будинок і господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом є окремим господарством. Те саме, що маєток.

САМОБУТНІЙ – який відзначається природною своєрідністю, не схожий на інших (інші); самостійний у своєму розвитку, незалежний від будь-яких впливів; неповторний, оригінальний. Самобутній таланти. Те, що відзначається природною своєрідністю, не схоже на інше.

САФАРИ – туристична поїздка з метою полювання або знайомства з місцевою природою, як правило, в країнах Центральної Африки.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО – система міжнародного суспільного розподілу праці і економічних відносин окремих національних господарств один з одним. Об'єднує в одне ціле всі сторони і напрямки міжнародних торгівельно-економічних, фінансових і науково-технічних зв'язків. Основні межі і тенденції розвитку С.Г. визначаються об'єктивними закономірностями функціонування суспільного виробництва. Історично С.Г. формувалося на базі капіталістичного способу виробництва.

СВЯТО – день або дні, коли урочисто відзначають видатні події, знаменні дати. Кілька неробочих днів підряд з нагоди урочистостей.

СЕКТОР – частина круга, обмежена дугою і двома радіусами. Частина народного господарства, яка має певні соціальні та економічні ознаки. Складова частина чого-небудь. Державний сектор – частина економіки, яка управляється, контролюється державними органами і знаходиться у власності держави. Приватний сектор – економічні об'єкти, які знаходяться у приватній власності, належать приватному капіталу. Сектор економіки – велика, значна частина економіки. Відділ в установі або організації.

СИСТЕМА «ФОРТУНА» – продаж пакета турпослуг із знижкою за розміщення без вказівки конкретного готелю, назву якого стає відомо лише після приїзду на місце відпочинку; система гарантує розміщення в готелі не нижче за заздалегідь визначену категорію; переважно поширена в країнах масового попиту (Туреччина, Єгипет та ін.)

СКУЛЬПТУРА – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну або рельєфну форму і виконуються способом витісування, виливання, різьблення, ліплення тощо з твердих чи пластичних матеріалів (каменю,

металу, дерева, глини і т. ін.). Твір цього виду мистецтва (статуя, бюст, барельєф тощо).

СЛОВЕСНІСТЬ – художня література та усна народна творчість, а також сукупність творів літератури й фольклору якогось народу. Філологічні науки (лінгвістика, стилістика, літературознавство і т. ін.). Дисципліна, предмет у дореволюційній середній школі, яка давала систематичні знання з літератури. Назва філологічних дисциплін у сучасній школі. Усні заняття з солдатами дореволюційної російської армії, на яких вивчали військові статuti.

СОБОР - у дореволюційній Росії – збори урядових або виборних осіб для розгляду й розв'язання питань організації, управління і т. ін. Головна чи велика церква міста; головна церква в монастирі. Кафедральний собор. У католицизмі та православ'ї – збори представників вищого духовенства всієї християнської церкви (Вселенські собори) або окремої країни (поміські собори), які розв'язують питання віровчення, церковного устрою, відносин між церквою і державою.

СПАДЩИНА – майно та ін., що переходить після смерті його власника до іншої особи. Окрема річ із такого майна. Явища культури, науки, побуту тощо, що залишилися від попередніх часів, від попередніх діячів.

СПОРУДА – те, що збудоване, споруджене; будівля, будова.

СТАБІЛЬНІСТЬ – властивість за значенням стабільний. Стабільність правопису. Стабільність грошового обігу – стан грошового обігу, який характеризується: стабільністю цін і тарифів; повним задоволенням платоспроможного попиту на товари і послуги; швидкістю обігу грошей; адекватною швидкістю товарного обороту й обороту виробничих фондів тощо. Стабільність цін – ситуація, при якій темпи інфляції настільки низькі, що суттєво не впливають на прийняття економічних рішень.

СТОЛИЦЯ – головне місто, адміністративно-політичний центр держави, республіки та ін. Про яке-небудь місто, село тощо як центр певної області, краю, місцевості. Місце зосередження кого-, чого-небудь.

СТРАХОВА ПРЕМІЯ – винагорода, яку турист вносить за страховий поліс; у кожній страховій компанії діють встановлені тарифи, які, як правило складають 0,5-1 USD за кожен день перебування за кордоном; для осіб старше 65 років і молодше за 3 роки страховий поліс коштує дещо дорожче, підвищується тариф також і для любителів гірських лиж, сноуборду, дайвінга і інших видів екстремального спорту і туризму.

СТРАХОВА СУМА – грошова сума, в межах якої може бути надана необхідна допомога; перелік послуг, що надаються, безпосередньо залежать від розміру суми; у деяких країнах існує суворо встановлений ліміт – не менше 30000 USD, що пов'язане з вартістю медичних послуг у конкретній країні.

СТРУКТУРА – взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова. Багаторівнева структура – структура, елементи (вузли) якої розташовані на двох або більше рівнях ієрархії. Виробнича структура – сукупність виробничих підрозділів підприємства із зазначенням їх складу, співвідношення та зв'язків між ними. Структура маркетингу, – поєднання елементів маркетингу для досягнення поставлених цілей і задоволення цільового ринку. Структура просування товарів, – комунікаційна програма фірми, яка поєднує рекламу, публіситі, персональний збут та його стимулювання. Структура ринку – основні характерні риси ринку, до яких входять: кількість і розміри представлених на ринку фірм; міра, до якої товари різних фірм схожі між собою; легкість входження та виходу з конкретного ринку; доступність ринкової інформації.

СУСПІЛЬСТВО – сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ. Певний економічний лад, а також відповідна надбудова. Первісне суспільство. Феодалне суспільство. Усі жителі певного краю, міста.

ТАЙМШЕР – в туристичному бізнесі – володіння нерухомістю у курортних місцях на правах кондомініума з можливістю користуватися нею протягом багатьох років, але лише декілька днів, тижнів на рік.

ТАКС-ФРІ (Tax-free) – система часткового повернення податку на додану вартість у низці країн при покупці і вивозі товару іноземцями; як правило, використовуються в крупних магазинах при придбанні товару зверху певної суми; гроші можуть повертатися при перетині кордону або в країні постійного перебування.

ТВОРЧИСТЬ – діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. Діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку. Будинок творчості – заклад для відпочинку й творчої праці літераторів, художників і т. ін. Те, що створено внаслідок такої діяльності, сукупність створеного кимось. Народна творчість: а) вид духовної творчої діяльності народу, що виявляється в усній поезії, музиці та інших видах мистецтва; б) сукупність творів, що виникла як наслідок такої діяльності народу.

ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС — запровадження нових методів виробництва, які скорочують витрати і, отже, підвищують продуктивність економіки, що розширює межі виробничих можливостей.

ТЕАТР – вид мистецтва, що відображає життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами. Театр абсурду – один з виявів модернізму в театральному мистецтві; вистави цього театру безсюжетні, слово і сценічна дія фрагментарні. Театр тіней – вид театального видовища, в якому зміст розкривається за допомогою динамічних кадрів – картин, проєктованих на екрані фігурок з картону, шкіри, кольорової плівки.

Установа, організація, що здійснює сценічні вистави певним колективом артистів. Приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави. Вистава, спектакль. Сукупність драматичних творів того чи іншого автора, жанру тощо.

Місце, де відбуваються значні події (воєнні дії тощо). Театр воєнних дій – частина території континенту з морями, що омивають її, або акваторія океану (моря) з островами і прилеглим узбережжям континентів, а також повітряний простір над ними, в межах яких розгортаються стратегічні угруповання збройних сил і можуть вестися воєнні дії.

ТИП – зразок, модель, форма, властивість, яким відповідає певна група предметів, понять, явищ. Певна множина об'єктів. Художній образ у літературі та мистецтві, в якому узагальнено найхарактерніші риси певної групи людей. Категорія людей, об'єднаних якимись характерними рисами (національними, професійними тощо), а також яскравий її представник. Людина, що відрізняється від інших якимись характерними особливостями (у зовнішності, поведінці й т. ін.).

ТОВАРИСТВО – група людей, що перебувають у тісних відносинах; найближчий комусь колектив; середовище, коло знайомих. Коло або група людей, взагалі пов'язаних певною спільністю (походженням, становищем у суспільстві, інтересами тощо). Близькі товариші, приятелі, друзі. Уживається як звертання в знач. товариші. Теплі, товариські взаємини між кимсь, між членами якого-небудь колективу; близькість, заснована на прихильності, довір'ї, взаєморозумінні; дружба. Група осіб, які в даний момент, в якийсь період часу разом проводять дозвілля.

Організація, об'єднання людей, які ставлять перед собою спільні завдання, мету, програму дій і відповідно діють для їх виконання, здійснення. Акціонерне товариство – товариство зі статутним фондом, що його поділено на акції, власники яких відповідають відносно зобов'язань товариства тільки в межах своїх акцій. Відкрите товариство – товариство, яке засноване на договорі декількох учасників (компаньйонів) з метою підприємницької діяльності; історична назва – торговий дім.

Довірче товариство – товариство, яке управляє довіреними йому коштами, цінними паперами тощо. Повне товариство – вид господарського товариства, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і

несуть солідарну відповідальність щодо зобов'язань товариства усім своїм майном.

Просте товариство – товариство, створене на основі неформальної домовленості, без юридичного статусу, для здійснення єдиного проекту.

Товариство з додатковою відповідальністю – засноване однією або декількома особами господарське товариство, статутний капітал якого поділено на частки визначених установчими документами розмірів.

Товариство з обмеженою відповідальністю – товариство, учасники якого відповідають по зобов'язанням товариства лише в межах вартості внесених ними вкладів.

Більше чи менше військове угруповання козаків-запорожців (кіш, курінь тощо) зі своєю системою управління, законами, звичаями тощо.

ТОРГІВЛЯ – купівля й продаж товарів. Зовнішня торгівля – торгівля між країнами, яка складається з вивозу (експорту) та ввозу (імпорту) товарів і послуг.

Комісійна торгівля – форма торгівлі товарами, що приймаються на комісію магазином від особи, яка продає товар; магазин реалізує товар за комісійною ціною, за що отримує винагороду у вигляді комісійних.

Оптова (гуртова) торгівля – купівля і продаж товарів великими партіями (інколи усієї випущеної партії товару, усього тиражу книги тощо). Роздрібна торгівля – купівля і продаж товарів поштучно або в невеликих кількостях безпосередньо кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання.

ТОРГОВЕЛЬНА МЕРЕЖА – сукупність торговельних підприємств, що забезпечують рух товарів у сферу кінцевого споживання. Сукупність пристроїв, розташованих на якій-небудь території та пов'язаних однією системою. Інформаційна мережа – сукупність джерела та користувача інформації, поєднаних в єдину мережу за допомогою засобів передачі даних. Кільцева локальна комп'ютерна мережа – локальна комп'ютерна мережа, в якій до кожного вузла мережі підключено тільки дві гілки. Комп'ютерна

мережа – мережа передачі даних, в одному або декількох вузлах якої розташовані ЕОМ.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ – міжнаціональний, пов'язаний з декількома країнами. Транснаціональна корпорація – гігантські компанії, які діють у міжнародному масштабі і контролюють значну частку світового виробництва товарів, послуг, процес ціноутворення і привласнюють монополні надприбутки.

ТРАНСФЕР – будь-яке перевезення туриста усередині туристичного центру (доставка з вокзалу, аеропорту або морського порту до готелю і назад; з одного вокзалу, аеро- або морського порту на інший; з готелю до театру та назад і т.д.).

ТУР – туристична поїздка по певному маршруту в певний термін з певним комплексом послуг (перевезення, розміщення, харчування та ін.); розрізняють індивідуальну і групову подорожі.

ТУРДОКУМЕНТИ – документи, що видаються туристам обслуговуючою їх туристичною фірмою в обмін на ваучер у першому пункті обслуговування (готельні талони, талони на харчування і екскурсії), по яких туристам надаються конкретні туристичні послуги.

ТУРИЗМ – подорожі, які здійснюються за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном; у багатьох випадках мають елементи спорту. Тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях. Лижний туризм.

ТУРИСТ – той, хто займається туризмом.

ТУРИСТИЧНА ФІРМА – підприємство, що здійснює збут туристичних послуг споживачам; залежно від функцій, що виконуються туристичними фірмами їх розділяють на турагентів і туроператорів.

ТУРНИР – військове змагання лицарів у середньовічній Західній Європі. Спортивне змагання, в якому учасники зустрічаються по одному або кілька разів.

ТУРОПЕРАТОР – оптова туристична фірма, що займається розробкою турів, розрахованих на масовий споживчий попит, їх рекламою і збутом через роздрібних турагентів.

УКЛАД – порядок, який було встановлено або склався (у житті, побуті, родині, установі і т. ін.). Тип, форма господарства певної суспільно-економічної формації. Умова, угода, договір.

УПРАВЛІННЯ – дія за значенням керувати. Ситуаційне управління – прийняття стратегічних рішень в міру виявлення потенційних проблем.

Цільове управління – метод управлінської діяльності, оснований на виділенні найбільш важливих у даний період завдань, на здійснення яких спрямовуються головні зусилля керуючої організації. Адміністративна установа або відділ якоїсь установи, організації, що відає певною галуззю господарської, наукової, військової і та ін. діяльності.

УРБАНІЗАЦІЯ – історичний процес швидкого зростання старих і появи нових міст та підвищення їхньої ролі в економічному й культурному житті суспільства. Надання чому-небудь рис, особливостей, характерних для міста. Урбанізація ландшафту.

УРЯД – найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою. Члени такого органу. Відставка уряду. Місцеве правління.

ФЕСТИВАЛЬ – масове свято, на якому показують досягнення певного виду мистецтва; показ, огляд досягнень якого-небудь виду мистецтва.

ФІЛІЯ – місцеве відділення якої-небудь установи, підприємства, організації тощо; агентство.

ФОРС-МАЖОР – обставина, настання якої не могло запобігти стороною, відповідальною за виконання зобов'язання, і що є причиною невиконання останнього (наприклад, війна, стихійне лихо і т.д.).

ФОРТ – окреме замкнуте укріплення (постійне або тимчасове), одиничне або як складова частина зовнішньої лінії оборонних споруджень фортеці та укріпленого району.

ФОРУМ – площа в містах Стародавнього Риму, на якій відбувалися народні збори, влаштовувалися торги і здійснювався суд. Народне зібрання на цій площі, суд і т. ін. Широкі представницькі збори – з'їзд, конференція, конгрес. Інтернет-ресурс, популярний вид спілкування, яке відбувається не в режимі реального часу, в інтернеті.

ФУНКЦІЯ – явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін. Робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось. Призначення, роль чого-небудь.

ЦЕРКВА – релігійна організація духівництва і віруючих, об'єднана спільністю вірувань та обрядовості. Автокефальна церква. Відлучати від церкви. Будівля, в якій відбувається християнське богослужіння. Соборна церква

ЦІНОВА ПОЛІТИКА – концепція стратегії держави і окремих фірм по зміні рівнів цін з урахуванням динаміки пропозиції і попиту.

ЧАРТЕР – договір між власниками транспортного засобу (теплохода, літака, автобуса і т.д.) і фрахтувальником (наймачем) на оренду всього транспортного засобу або його частини на певний рейс або термін.

ШВИДКІСТЬ ОБІГУ ГРОШЕЙ – число разів, яке грошова одиниця, що знаходиться в обігу, на протязі року витрачається (використовується) на придбання товарів і послуг. Виконуючи функцію засобу обігу, гроші переходять від покупця до продавця, від нього до нового покупця і т.д.

Швидкість обігу вимірює темп переміщень грошей з рук у руки. Швидкість обігу грошей визначається як відношення суми номінальних витрат до грошової маси, тобто номінального ВВП до загальної пропозиції грошей: $V = P * Q / M = \text{ВВП} / M$, де P – ціна, Q – випуск, M – грошова маса.

ШТРАФ – платіж, що сплачується юридичною або фізичною особою за порушення договірних зобов'язань. Штраф, як вид неустойки, має на меті підвищення договірної дисципліни і відшкодування збитків потерпілої сторони. Стягується у вигляді твердої суми або у відсотках до суми договору.

ШТРИХ-КОД – комбінація вертикальних смуг і цифр, що представляють в закодованому вигляді товар. Дозволяє швидко і точно зчитувати інформацію про товар за допомогою електронного пристрою сканера. Товар кодується за двома основними ознаками: матеріал, що використовується для виготовлення товару; сфера споживання товару. Головною інформацією для споживача, яку він може отримати з коду, є країна-виробник товару.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алисов Н. В., Хорев Б. С. Экономическая и социальная география мира. – М.: Гардарики, 2001. – 704 с.
2. Басовский Л. Е. Мировая экономика. – М.: ИНФРАМ, 2001. – 208 с.
3. Безуглий В. В. Економічна й соціальна географія зарубіжних країн. – К.: ВЦ “Академія”, 2005. – 704 с.
4. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу. – К.: ВЦ “Академія”, 2003. – 687 с.
5. Блїй Г. де, Муллер Пітер. Географія: світи, регіони, концепти. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
6. Братимов О. В., Горский Ю.М., Делягин М.Г., Коваленко А.А. Практика глобализации: игры и правила новой эпохи. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 344 с.
7. Гайдук А.Б. Дослідження розвитку світової туристичної індустрії з використанням методу сценаріїв // Регіональна економіка, 2008, №3. – С. 152-160.
8. Гилецкий И.Р. География: Справочник . – Харьков, Ранок,.-2009.- 480с.
9. Глобалізація й безпека розвитку / За ред. О.Г. Білоруса.- К.:КНЕУ,2001.- 733с.
10. Дахно І. І. Світова економіка. – К.: ЦНЛ, 2006. – 264 с.
11. Дубович І.Ю. Країнознавчий словник – довідник. – Львів: Видавничий дім «Панорама», 2003. – 580 с.
12. Егоров А. И. Мировая экономика: конспект лекцій. – Спи: Политехника, 2000. – 196 с.
13. Економічна й соціальна географія світу / С. Кузина. – Львів: Світ, 2003. – 672 с.
14. Кара-Мурза С.Г. Истмат и проблемы Восток-Запад. – М.:Алгоритм, 2001–256 с.
15. Любіцева О.О. Туристичне країнознавство. Навчальний посібник. – Київ, 2008. – 525 с.

16. Лукашевич В.М. Глобалістика: Навчальний посібник.-Львів: «Новий Світ-2000», 2005. – 440 с.
17. Малов В.Ю. ТПК и кластеры // ЭКО, 2006, №2. С.2-18.
18. Масляк П. О. Країнознавство. Підручник. – К.: Знання, 2007. – 292 с.
19. Матюшенко І. Ю., Божко В. П. Іноземні інвестиції. – К.: Професіонал, 2005. – 336 с.
20. Мельянцев В. Арабо-исламский мир: характеристика в глобальном контексте // МЭ и МО. – 2004. - №8. – С. 3
21. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран / В. П. Колесава, М. Н. Осьмовой. – М.: Флинта, 2001. – 480 с.
22. Новокшонова Л. В., Трифонов Ю. В. Мировое хозяйство. – М.: ЮРИСТ, 2000. – 312 с.
23. Парето В. Италия в экономическом отношении // Социология, 2006, №1. С. 200-225.
24. Пилипенко И.В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве. Смоленск, 2005. – 546с.
25. Романова В. Я., Линенко Е. М. Экономическая и социальная география мира. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 400 с.
26. Ростов Є. Ф. Економіка країн світу. Довідник. – К.: Картографія, 2000. – 382 с.
27. Семенов В.Ф., Проценко Т.О. Регіональна економіка: навч. посібник / За ред. В.Ф. Семенова. – К.: «МП Леся», 2009. – 708 с.
28. Слипенчук М.В. Формирование финансово-промышленных кластеров: региональный фактор глобализации // М.:ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 263 с.
29. Страны мира. Краткий политико-экономический справочник. – М.: Политиздат, 2003. – 478 с.
30. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

31. Хелд Д., Гольдблатт Д., Макгрю Э., Перратон Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура. М.: Практис, 2004. – 432 с.
- 32 Ушакова Н.Г., Помінова І.І. Соціально-економічні типи країн: Навч. пос. – К.: ВД «Професіонал», – 2004. – 304 с.
33. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.
34. Юріковський В. М. Регіональна економіка і соціальна географія: Зарубіжні країни. – К.: Либідь, 2001. – 416 с.
35. Яковец Ю.М. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – М.: Экономика, 2001. – 346 с.
36. <http://www.osvita.org.ua>
37. <http://uk.wikipedia.org/wiki>

УДК:338.48:908(075.8)

ББК:65.433.я73

С 30

ISBN 978-966-2361-15-5

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

Навчальний посібник

За редакцією професора,

д.е.н. Семенова В.Ф.

Підписано. до друку 29.06.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк.20,0.

Тираж 300 прим.

Видавництво «Атлант» ВОІ СОІУ

65029, м.Одеса, Ольгіївський узвіз, 8,

Свидотство ДК № 3564 от 31.08.2009,

тел.:728-45-71

e-mail:ev_atlant@mail.ru